

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПЕТРУК ІННА ПАВЛІВНА

УДК 332.14

Дисертація

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка
08 – Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І.П. Петрук

Науковий керівник –

Желюк Тетяна Леонтіївна,

доктор економічних наук, професор

*Ця дисертація заслуговує на захист і присвоєння наукового ступеня кандидата економічних наук.
Великий секретар*

Тернопіль-2020

Ошарінська Т.І.

АНОТАЦІЯ

Петрук І.П. Антикризове управління регіональним розвитком. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Тернопільський національний економічний університет МОН України, Тернопіль, 2020.

Дисертаційна робота присвячена розробці теоретико-методологічних засад, розвитку науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо удосконалення антикризового управління регіональним розвитком. На основі критичної оцінки сучасної сутності та існуючих означень поняття антикризового управління регіональним розвитком запропоновано у широкому розумінні розглядати як комплексну систему, яка базується на використанні усього потенціалу сучасного менеджменту, для запобігання (усунення) несприятливих явищ в регіоні з ціллю виведення його з кризового стану. У вузькому розумінні антикризове управління регіональним розвитком пропонується розглядати як «систему управлінських заходів щодо діагностики, попередження, нейтралізації й подолання кризових явищ на регіональному рівні». На відміну від класичного означення, запропоноване трактування включає такий елемент як діагностика, що передбачає ідентифікацію наявних кризових ознак і їх врахування в процесі управління (в тому числі при прогнозуванні). Аналіз парадигм регіонів (регіон як: квазідержави, квазі-корпорація, як ринок і як соціум), оцінка існуючих авторських і нормативно правових визначень послужили основою взяття в якості базового означення поняття «регіон» його ідентифікацію, здійснену в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів». З урахуванням цього, та з огляду на позиції різних авторів і тих показників, котрі використовуються в Україні для оцінки рівня регіонального розвитку під цим поняттям пропонується розуміти процес системної реалізації виконання економічних,

соціальних, екологічних та інших завдань, що формують вищу конкурентоздатність відповідних регіональних систем і кращі показники. За цим означенням регіональний розвиток – це доволі специфічний об'єкт, що має різні складові, котрі доцільно згрупувати в чотири групи: економічні, соціальні, екологічні та політичні. Такий склад регіонального розвитку, як об'єкта управління, вимагає застосування різного інструментарію та методів. Тому обґрунтовані в дисертації концептуальні засади системи антикризового управління регіональним розвитком включають традиційні та інноваційні складові, котрі пропонується розвивати за участі освітніх і наукових закладів. Основним орієнтиром концепції є максимальне врахування регіональної специфіки та існуючого в регіоні наявного потенціалу, а стратегічний підхід, розглядається як найважливіший інструмент антикризового управління, що дозволяє виявляти й керувати ризиками й отримати позитивний результат у довгостроковій перспективі. В контексті означеного в роботі вирішено проблему вибору адекватних підходів до оцінки інструментарію антикризового управління для виявлення тих із них, котрі максимально здатні знизити рівень ризику території та підвищити результативність соціально-економічних показників.

Згідно українського законодавства депресивним визначається той регіон в якому, протягом останніх п'яти років середній показник обсягу валового регіонального продукту на одну особу є найнижчим. Один критерій при визначенні депресивного регіону не є достатнім і не показує реальну картину його стану. Для виявлення більш повноцінних оціночних показників проведено аналіз інструментів антикризового управління регіональним розвитком, акцентовано увагу на вагомості інституційних його складових і обґрунтовано доцільність включення у них загально-регулювальних (державницьких), загально-регіональних нормувальних, загально-регіональних організаційно-інституційних, загально-регіональних компенсаційних і специфічних елементів. Запропоновані елементи окрім

останнього уможлиблюють уніфіковану оцінку рівня регіонального розвитку. А специфічні інструменти характеризуватимуть індивідуальні регіональні ознаки. Відповідно до цього, та враховуючи напрямки розвитку регіонів, в дисертації узагальнено систему інструментів антикризового управління регіональним розвитком (в розрізі його напрямів і складових, зокрема виробничої, соціальної, інформаційно правової та маркетингової) й проведено їх розмежування на діючі та недіючі. Також запропоновано підхід до методики оцінки ефективності чи неефективності того чи іншого напрямку регіонального розвитку з допомогою спрощеного експрес-аналізу, який передбачає такі граничні значення оцінок: якщо напрям має не менше 2-х характеристик, у формулюванні «оцінка визначається та враховується в процесі управління», то він ефективний; якщо менше 2-х, то неефективний. В результаті застосування запропонованого підходу виявлено, що на даний час сталий розвиток і соціально-економічний розвиток – напрями, найбільш доцільні для регіонів.

У роботі запропоновано класифікацію інструментів антикризового управління з позиції їх спрямованості на строки виконання: стратегічні (направленні на вирішення довгострокових завдань, які приймаються на державному й регіональному рівнях), середньострокові (націлені на вирішення середньострокових завдань антикризового управління і рішення щодо їх застосування приймаються на рівні регіону) та оперативні (передбачають виконання короткострокових завдань, спрямованих на подолання чи упередження кризових проявів, які можуть бути самостійно реалізовані як суб'єктами господарювання так регіональними органами).

В дисертаційні роботі на основі узагальнення результатів дослідження наявних прогалів механізму зроблено висновок щодо необхідності формування ефективної системи антикризового управління та обґрунтовано алгоритм цього процесу (виокремлено 3 етапи). Щодо кожного з етапів прописано послідовність, методику реалізації та запропоновані показники у тих блоках, де це необхідно. Зокрема, для оцінки вихідного рівня

регіонального розвитку запропоновано удосконалення методики, 4 групи показників з деталізацією їх формування та формалізовано результуючих інтегральний показник рівня регіонального розвитку. Основою розробки послужив критичний порівняльний аналіз результатів оцінки рівня регіонального розвитку за відомими авторськими та офіційними (затвердженими на рівні держави) методиками та ідентифікація їх недоліків. Особливістю запропонованого підходу є застосування кореляційно-регресійного аналізу, встановлення на його основі існуючих взаємозв'язків і залежностей між узагальнюючими (інтегральними) показниками та факторами впливу на них, а також використання економіко-математичних методів для отримання глибоких і повних знань про кількісні та якісні сторони управління регіональною економікою та розроблення рекомендацій з подальшого розвитку антикризового управління і регулювання. Для ліквідації відсутності в системі чинних оцінок показників діяльності управлінських інституцій, запропоновано врахувати специфіку антикризового управління та потребу в його здійсненні через вплив різних чинників і обґрунтовано складові оцінки рівня регіонального розвитку, в тому числі ті, що характеризують стан антикризового управління в регіоні, здійснено формалізацію запропонованого підходу до оцінки, а також встановлено доцільну її послідовність та етапи проведення з відповідними описами. В роботі проведенні розрахунки відповідно до запропонованого методичного підходу до оцінки (визначення) рівня розвитку регіонів України та визначено показники, які потребують коригування за допомогою методів антикризового управління щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в них. Розрахунки за даною методикою дозволили оцінити стратегічну позицію регіонів, визначити їх рейтинг та ідентифікувати види економічної діяльності, які потребують негайного запровадження антикризових заходів. Для вирішення проблеми наявності значної кількості регіонів, яка суттєво ускладнює розробку комплексу антикризових заходів в роботі обґрунтовано два підходи до

формування укрупнених кластерів (мегакластерів). На відміну, від інших, запропоновані підходи базуються на застосуванні коефіцієнтного методу та методу подібності, а за основу кластеризації взято показники, що мають максимальний вплив на частку регіону у загальному обсязі валової доданої вартості України, або ВДВ, адже розробка по них упереджувальних антикризових заходів дозволить не допустити тотального обвалу й утримувати регіональний розвиток на стабільному рівні. Такий диференційований підхід до кластеризації регіонів матиме суттєвий вплив на ефективність та якість антикризового управління, а доповнення системи оцінки показниками, які характеризують інституційну, нормативну, фінансову та іншу його основи дадуть змогу отримати максимально адекватні результати щодо стану і можливостей розвитку антикризового управління. Відповідно до запропонованого підходу розраховано фактичні та прогнозні (до 2025 р.) інтегральні показники в розрізі регіонів і за їх результатами розмежовано регіони України на 4 групи: регіони, що найменше піддаються кризам (кризовим викликам чи впливам) і, відповідно потребують найменше антикризових заходів (числове значення інтегрального показника понад 80 пунктів), регіони з помірним рівнем впливу криз (потребують незначного антикризового управління) (числове значення інтегрального показника від 60 до 80 пунктів), регіони з суттєвим рівнем впливу криз (числове значення інтегрального показника від 40 до 60 пунктів) та регіони із загрозливим впливом криз (числове значення інтегрального показника до 40 пунктів). Щодо кожної групи регіонів запропоновані антикризові заходи, що відповідають виявленим потребам і ідентифіковано організаційно-інституційну архітектоніку суб'єктів антикризового управління та їх повноваження. Для двох областей з різних кластерів на основі застосування SWOT- і SPACE- аналізу обґрунтовано доцільні стратегії регіонального розвитку та відповідно до них побудовано загальну модель системи

антикризового управління та ідентифіковано індивідуальні її складові й інструменти.

Ключові слова: антикризове управління, регіон, регіональний розвиток, криза, антикризовий механізм, концепція, показник, оцінка, аналіз, кластер, організація, інституції, стратегічна модель, антикризові заходи

ANNOTATION

Petruk IP Anti-crisis management of regional development. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.05 - development of productive forces and regional economy. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2020.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological principles, development of scientific and methodological approaches and practical recommendations for improving crisis management of regional development. Based on a critical assessment of the current nature and existing definitions of the concept of crisis management of regional development, it is proposed to consider in a broad sense as a comprehensive system based on using the full potential of modern management to prevent (eliminate) adverse events in the region. In a narrow sense, anti-crisis management of regional development is proposed to be considered as "a system of management measures to diagnose, prevent, neutralize and overcome crisis phenomena at the regional level." In contrast to the classical definition, the proposed interpretation includes such an element as diagnostics, which involves the identification of existing crisis signs and their consideration in the management process (including forecasting).

Analysis of the paradigms of regions (region as: quasi-state, quasi-corporation, as a market and as a society), assessment of existing copyright and legal definitions served as the basis for taking as a basic definition of "region" its identification in the Law of Ukraine "On Stimulating Regional Development ». With this in mind, and taking into account the positions of various authors and the indicators used in Ukraine to assess the level of regional development, this concept

is proposed to understand the process of systematic implementation of economic, social, environmental and other tasks that form higher competitiveness of relevant regional systems and better performance. According to this definition, regional development is a rather specific object that has different components, which should be grouped into four groups: economic, social, environmental and political. Such a composition of regional development, as an object of management, requires the use of various tools and methods. Therefore substantiated in the dissertation The conceptual foundations of the anti-crisis management system of regional development include traditional and innovative components, which are proposed to be developed with the participation of educational and scientific institutions. The main guideline of the concept is the maximum consideration of regional specifics and the existing potential in the region, and strategic approach, is considered as the most important tool of crisis management that allows you to identify and manage risks and get a positive result in the long run. In the context of the above, the problem of choosing adequate approaches to the assessment of crisis management tools to identify those that can minimize the risk of the territory and increase the effectiveness of socio-economic indicators. According to Ukrainian legislation, a depressed region is one in which the average gross regional product per capita has been the lowest in the last five years. One criterion in determining the depressed region is not sufficient and does not show a real picture of its condition. An analysis was performed to identify more complete evaluation instruments of anti-crisis management of regional development, emphasis is placed on the importance of its institutional components and the expediency of including in them general-regulatory (state), general-regional normative, general-regional organizational-institutional, general-regional compensatory and specific elements is substantiated.

All the proposed elements, except the last one, allow a unified assessment of the level of regional development. And specific tools will characterize individual regional features. Accordingly, and given directions of development of regions, in the dissertation it is generalized with system of anti-crisis management tools for

regional development (in terms of its areas and components, including production, social, information, legal and marketing) and their division into current and non-current. An approach to the methodology of assessing the effectiveness or ineffectiveness of a particular area of regional development using a simplified rapid analysis, which provides the following thresholds of assessments: if the direction has at least 2 characteristics, in the wording "assessment is determined and taken into account in management" , then it is effective; if less than 2, it is ineffective. As a result of application of the offered approach it is revealed that at present sustainable development and social and economic development - the directions most expedient for regions. The paper proposes a classification of crisis management tools from the standpoint of their focus on deadlines: strategic (aimed at solving long-term tasks adopted at the state and regional levels), medium-term (aimed at solving medium-term crisis management tasks and decisions on their application are made at the regional level) and operational (involving short-term tasks aimed at overcoming or preventing crisis manifestations, which can be independently implemented by both business entities and regional authorities).

In the dissertation work on the basis of generalization of results of research of existing gaps of the mechanism the conclusion on necessity of formation of effective system of anti-crisis management is made and the algorithm of this process is substantiated (3 stages are allocated). For each of the stages, the sequence, method of implementation and proposed indicators in those blocks where necessary are prescribed. In particular, to assess the initial level of regional development, it is proposed to improve the methodology, 4 groups of indicators detailing their formation and formalize the resulting integrated indicator of the level of regional development. The basis of the development was a critical comparative analysis of the results of the assessment of the level of regional development according to the known author's and official (approved at the state level) methods and identification of their shortcomings. The peculiarity of the proposed approach is the application of correlation-regression analysis, establishing on its basis the existing relationships

and dependencies between generalized (integrated) indicators and factors influencing them, as well as the use of economic and mathematical methods to obtain deep and complete knowledge of quantitative and qualitative aspects. management of the regional economy and development of recommendations for further development of crisis management and regulation. To eliminate the lack of current performance indicators of management institutions, it is proposed to take into account the specifics of crisis management and the need for its implementation due to various factors and substantiate the components of assessing the level of regional development, including those characterizing the state of crisis management in the region. the formalization of the proposed approach to the assessment was carried out, as well as its expedient sequence and stages of carrying out with the corresponding descriptions were established. The paper calculates in accordance with the proposed methodological approach to assessing (determining) the level of development of the regions of Ukraine and identifies indicators that need to be adjusted using anti-crisis management methods to stabilize the socio-economic situation in them. Calculations according to this method allowed to assess the strategic position of the regions, determine their rating and identify types of economic activities that require immediate implementation of anti-crisis measures. The paper calculates in accordance with the proposed methodological approach to assessing (determining) the level of development of the regions of Ukraine and identifies indicators that need to be adjusted using anti-crisis management methods to stabilize the socio-economic situation in them. Calculations according to this method allowed to assess the strategic position of the regions, determine their rating and identify types of economic activities that require immediate implementation of anti-crisis measures. The paper calculates in accordance with the proposed methodological approach to assessing (determining) the level of development of the regions of Ukraine and identifies indicators that need to be adjusted using anti-crisis management methods to stabilize the socio-economic situation in them. Calculations according to this method allowed to assess the strategic position of the regions,

determine their rating and identify types of economic activities that require immediate implementation of anti-crisis measures. To solve the problem of having a significant number of regions, which significantly complicates the development of a set of anti-crisis measures, two approaches to the formation of consolidated clusters (megaclusters) are substantiated. Unlike others, the proposed approaches are based on the application of the coefficient method and the method of similarity, and the clustering is based on indicators that have the maximum impact on the region's share in total gross value added of Ukraine, or GVA, because the development of preventive anti-crisis measures to prevent a total collapse and keep regional development at a stable level. Such a differentiated approach to the clustering of regions will have a significant impact on the efficiency and quality of crisis management, and the addition of the evaluation system with indicators that characterize the institutional, regulatory, according to the proposed approach, the actual and forecast (by 2025) integrated indicators by region are calculated and based on their results, the regions of Ukraine are divided into 4 groups: regions least prone to crises (crisis challenges or impacts) and, accordingly, least anti-crisis measures (numerical value of the integrated indicator over 80 points), regions with a moderate level of crisis impact (require insignificant anti-crisis management) (numerical value of the integrated indicator from 60 to 80 points), regions with a significant level of crisis impact (numerical value of the integrated indicator from 40 to 60 points) and regions with a threatening impact of crises (numerical value of the integrated indicator up to 40 points). For each group of regions, anti-crisis measures are proposed, for two oblasts from different clusters, based on the application of SWOT and SPACE analysis, expedient strategies of regional development are substantiated and in accordance with them a general model of the crisis management system is built and its individual components and tools are identified.

Key words: anti-crisis management, region, regional development, crisis, anti-crisis mechanism, concept, indicator, assessment, analysis, cluster, organization, institutions, strategic model, anti-crisis measures

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Петрук І. П. Фінансові чинники подолання криз та стимулювання антикризового управління економічного зростання в умовах глобалізації. Вісник Одеського національного університету. 2015. Том 20. Випуск (2/2). С. 11–14 (0,14 д. а.).
2. Петрук І. П. Антикризове управління як інструмент подолання ірраціональності структури національної економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2015. № 2 (165). С. 34–38 (0,60 д. а.).
3. Petruk I. P. The Methodical going near the estimation of effectiveness of crisis management a national economy. Cambridge Journal of Education and Science. 2015 № 2(14). С. 336–342 (0,30 д. а.).
4. Петрук І. П. Роль та значення криз у сучасних економічних системах. Економічний аналіз. 2016. Т. 25. № 1. С. 58–65 (0,70 д. а.).
5. Петрук І. П. Підвищення інституційної спроможності держави у використанні прогностичного інструментарію для попередження та нівелюванні кризових явищ. Формування ринкової економіки в Україні. 2017. Випуск 37. Частина 2. С. 79–83 (0,50 д. а.).
6. Петрук І. П. Організаційно-інституційна архітектоніка антикризового управління національною економікою. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Випуск 12. Частина 2. С. 72–76 (0,50 д. а.).
7. Петрук І. П. Теоретико-методичні аспекти оцінки антикризового управління національної економіки. Науковий погляд: економіка та управління. Серія: Економіка. 2019. № 3(65). С. 108–116 (0,37 д. а.).

8. Sava A., Biskup V., Petruk I., Pokotylska N., Fuhelo P. Substantiation of models for forecasting the regional social and economic rural development. *Independent Journal of Management & Production*. 2020. Vol. 11. No 8. P. 626–639. DOI: <http://dx.doi.org/10.14807/ijmp.v11i8.1223> (індексується у наукометричній базі Web of Science) (0,76 д. а./ 0,15 д. а.; особистий внесок: обґрунтування факторів впливу на розвиток сільських територій України).

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Петрук І. П. Прагматичні підходи до реалізації пакету антикризових заходів в контексті стимулювання ділової активності регіону. *Влада і бізнес: актуальні проблеми партнерства. П'яті регіональні та муніципальні читання: матеріали доповідей науково-практичної конференції з міжнародною участю* (м. Форос, 17–18 жовтня 2013 р.). Тернопіль: Крок, 2013. С. 212–214. (0,14 д. а.).

10. Петрук І. П. Інституціональна інфраструктура регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і проблеми формування. *Съвременни проблеми на регионално то развитие* : матеріали Международна та научно-практическа конференция (м. Пловдив, 27–28 жовтня 2014 р.). Пловдив, 2014. С. 346–350. (0,31 д. а.).

11. Петрук І. П. Теоретико-методологічні засади реформування антикризового управління: регіональний аспект. *Транснаціоналізація економічних систем: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 18 квітня 2014 р.). Миколаїв: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 212–215. (0,24 д. а.).

12. Петрук І. П. Розвиток державно-приватного партнерства як інструмент державної антикризової політики. *Формування моделі розподілу влади «Центр-Місцевість»*: теорія і практика: матеріали доповідей

міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 9–10 жовтня 2014 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2014. С. 186–189. (0,15 д. а.).

13. Петрук І. П. Суть та об'єктивна необхідність антикризового управління. *Наука молода*. 2014. Вип. 21. С. 49–55. (0,53 д. а.).

14. Петрук І. П. Теоретичні засади антикризового регулювання національної економіки. *Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 10–11 квітня 2015 р.). Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2015. С. 112–115. (0,24 д. а.).

15. Петрук І. П. Природа та чинники кризових явищ в сучасному розвитку економічних систем. *Мультинаукові дослідження як тренд розвитку сучасної науки: збірник центру наукових публікацій міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 28 березня 2015 р.). Київ, 2015. С. 61–64. (0,15 д. а.).

16. Петрук І. П. Пріоритети антикризової політики України на коротко-та середньострокову перспективу. *Розвиток регіонів та громад в умовах адміністративно-територіальної реформи: перспективи та загрози: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль–Вишнівець, 20–21 жовтня 2015 р.). Тернопіль: Крок, 2015. С. 231–234. (0,17 д. а.).

17. Петрук І. П. Теоретичні основи антикризового управління регіоном. *Розвиток фінансово-економічного становища на різних рівнях управління: підприємство, регіон, держава: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 18 квітня 2020 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2020. С. 70–73. (0,16 д. а.).

ЗМІСТ

Вступ.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ	24
1.1. Суть криз і антикризового управління в багаторівневій системі соціально-економічного розвитку	24
1.2. Регіональний розвиток як об'єкт антикризового управління	49
1.3. Концептуальні засади побудови системи антикризового управління регіональним розвитком	69
Висновок до розділу 1	83
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ	87
2.1. Оцінка механізму антикризового управління регіональним розвитком ..	87
2.2. Методичні підходи до оцінювання рівня регіонального розвитку як інформаційно-аналітичної основи антикризового управління	107
2.3. Аналіз рівня регіонального розвитку та виокремлення дисбалансів	130
Висновок до розділу 2.....	160
РОЗДІЛ 3. МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ	164
3.1. Кластеризація регіонів за рівнем кризових загроз і моделювання системи антикризового управління	164
3.2. Формування інституційно-організаційної складової модернізації системи антикризового управління регіональним розвитком	178
3.3. Проектування стратегічної моделі системи антикризового управління регіональним розвитком	198
Висновок до розділу 3	221
Висновки	224
Список використаних джерел	228
ДОДАТКИ	255

ВСТУП

Актуальність теми. Забезпечення довгострокового збалансованого розвитку регіонів, передбачене Стратегією сталого розвитку України до 2030 року, Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2027 року, Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів», неможливе без створення ефективного організаційно-економічного механізму забезпечення стабільного, цілісного з позицій економічної безпеки розвитку, посилення міжрегіонального співробітництва, зменшення регіональних асиметрій.

Напрацьований інституційний базис щодо регіонального управління не забезпечив реальної конвертації ресурсного потенціалу громад й регіонів у кращу якість життя, а тому потребує переосмислення в руслі модернізації діючих і використання нових методів та інструментів управління територіями. Серед цих методів особливу роль повинно займати антикризове управління.

Механізми антикризового управління регіональним розвитком досліджували у своїй працях зарубіжні та вітчизняні вчені, серед яких: О. Ю. Бобровська, О. В. Василенко, Т. Г. Васильців, В. М. Геєць, Т. Л. Желюк, Л. М. Ємельяненко, С. М. Іванюта, В. Ф. Кифяк, Н. Д. Корягін, В. С. Кравців, В. В. Лагодієнко, Л. О. Лігоненко, М. В. Максимчук, І. Й. Малий, В. Ю. Медвідь, А. Ф. Мельник, Т. М. Мельник, Г. Л. Монастирський, Є. С. Мінаєв, Н. В. Павліха, Т. М. Попович, Т. А. Приходченко, І. З. Сторонянська, А. А. Чухно, З. Є. Шершньова, С. Л. Шульц та інші.

Різносторонній аналіз причин виникнення криз та напрацьований досвід антикризового управління дозволив вирішити ряд важливих теоретичних і практичних завдань, спрямованих на згладжування або уникнення негативних їх наслідків. Визнаючи беззаперечний вклад згаданих науковців, слід зазначити, що сучасні виклики ендогенного й екзогенного характеру породжують нові асиметрії регіонального розвитку, стимулюють появу нових ризиків та факторних обмежень, що вимагає розробки превентивних і адаптивних антикризових заходів на мезорівні.

Посилення процесів децентралізації актуалізують питання вдосконалення існуючих підходів до антикризового управління територіями, покращення індикаторів місцевого економічного розвитку в напрямку підвищення самодостатності, конкурентоспроможності територій, зміцнення економічного потенціалу для підвищення якості життя населення.

Вищезазначене, а також недостатнє використання сучасних підходів у модернізації антикризового управління регіональним розвитком зумовили вибір теми, її актуальність, постановку мети та завдань дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету за держбюджетною темою «Формування механізму сталого розвитку міського транспорту на засадах концепції “розумного” міста та муніципальної екологістики» (державний реєстраційний номер 0117U003871), в рамках якої здобувачем запропоновано організаційні підходи до антикризового секторального управління; а також за темами: «Теоретико-методологічні та прикладні аспекти управління збалансованим розвитком національної економіки» (державний реєстраційний номер 0115U007209), в частині обґрунтування індикаторів порушення макрорівноваги на мезорівні; «Антикризова стратегія регіону» (державний реєстраційний номер 0120U102737), в якій здобувачем розроблено концептуальну модель антикризового управління регіональним розвитком; «Актуальні проблеми публічного управління та адміністрування» (державний реєстраційний номер 0118U003181), в рамках якої поглиблено організаційно-методичні засади оцінки результативності антикризового управління регіональним розвитком.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних положень та розробка науково-практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення системи антикризового управління регіональним розвитком.

Відповідно до мети у роботі поставлено та вирішено наступні завдання:

– узагальнити сутнісні детермінанти криз і антикризового управління регіональним розвитком для поглиблення теоретичних засад об’єкту та предмету дослідження;

– удосконалити позиціонування регіонального розвитку як об’єкту антикризового управління для виявлення чинників впливу на нього та ризиків виникнення кризових явищ;

– систематизувати та поглибити наукові засади антикризового управління регіональним розвитком для вироблення концептуальної моделі управління ним;

– проаналізувати результативність антикризового управління регіональним розвитком для вироблення пропозицій щодо його подальшого вдосконалення;

– поглибити методичні підходи до оцінки рівня регіонального розвитку для вдосконалення інформаційно-аналітичного підґрунтя антикризового управління;

– запропонувати підходи до вдосконалення антикризового управління регіональним розвитком для підвищення його результативності;

– окреслити шляхи вдосконалення організаційно-методичного забезпечення антикризового управління регіональним розвитком для посилення функціональної спроможності публічних інститутів в реалізації важелів антикризового управління;

– вдосконалити стратегічні підходи до антикризового управління регіональним розвитком для посилення адаптивності регіону до викликів та загроз.

Об’єктом дослідження є процес регіонального розвитку й управління ним.

Предметом дослідження є теоретичні, організаційно-методичні, прикладні аспекти антикризового управління регіональним розвитком.

Методи дослідження. При проведенні дисертаційного дослідження використано загальнонаукові та конкретні методи дослідження, серед яких:

діалектичні методи дослідження, які дозволили дослідити етимологію кризи та розвитку кризових явищ від наднаціонального до регіонального рівнів; системного аналізу та синтезу – для виявлення місця антикризового управління регіональним розвитком у системі управління національною економікою; структурного аналізу – для виявлення передумов виникнення кризових процесів; морфологічного аналізу – для верифікації інструментів антикризового управління; історичного, компаративного аналізу – для дослідження трансформації антикризового управління, виявлення його кращих світових практик і можливостей адаптації до регіональних особливостей; економіко-математичного моделювання – для розробки антикризової стратегії, покращення параметричних характеристик антикризового управління регіональним розвитком.

Законодавчу базу дисертації становлять чинні нормативно-правові акти, що інституціоналізують управління регіональним розвитком. Інформаційно-аналітичним підґрунтям для написання дисертації стали дані Державної служби статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерства розвитку громад та територій України, обласних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, аналітичні огляди міжнародних організацій, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених щодо антикризового управління.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні й подальшому розвитку теоретичних, організаційно-методичних і прикладних засад антикризового управління регіональним розвитком. Наукову новизну визначають такі положення:

удосконалено:

– понятійний апарат дослідження в частині верифікації поняття «криза регіонального розвитку», яке пов'язане із нагромадженням кризових явищ у всіх підсистемах регіону, що призводить до скорочення темпів зростання валового регіонального продукту, недовантаження виробничих потужностей, зростання безробіття, скорочення споживчих та інвестиційних витрат,

погіршення використання ресурсного потенціалу територій і порушення умов збалансованого розвитку, що в кінцевому результаті загрожує критичними наслідками для регіонального відтворювального процесу й економічної безпеки регіону, та, на відміну від традиційних визначень, акцентує увагу на порушенні цілісності і функціональних можливостей регіону як економічної системи;

– наукові підходи до розуміння регіонального розвитку як об'єкту антикризового управління, відповідно до яких акцентовано увагу не лише на забезпеченні рівноважного розвитку регіональної економічної системи, а й необхідності реалізації інструментарію антикризового управління відповідно до етапів кризи: передкризового, кризового, посткризового, що дозволить коректно застосовувати управлінські важелі в часовому горизонті, розподіляти функціональне навантаження між органами державної влади та місцевого самоврядування в антикризовому управлінні регіоном;

– концептуальні засади антикризового управління регіональним розвитком, які базуються на теоріях інституціонального розвитку, кластеризації економіки, сталого розвитку, полюсів зростання, інноваційного, конкурентного розвитку і включають цільову, інституційну, інструментальну, організаційно-функціональну, ресурсну підсистеми, що забезпечують виявлення, оцінку, прогнозування кризових явищ та дозволяють розробити комплекс превентивних заходів для стабілізації та забезпечення сталого розвитку територій;

– організаційно-інституційну архітектуру антикризового управління регіональним розвитком, яка враховує ендогенні та екзогенні виклики, базується на суб'єктно-об'єктному впливі, рівневій моделі функціонального розподілу повноважень публічних інститутів, які в синергетичній взаємодії забезпечуватимуть ідентифікацію кризових проявів та реалізацію заходів, направлених на попередження кризових явищ і боротьбу з ними, а також сприятимуть відновленню рівноваги в соціально-економічній системі й нормалізації її поточної діяльності з використанням потенціалу

стабілізаційних фондів;

– науково-методичні підходи до оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів з позицій антикризового управління, що дозволило обґрунтувати перспективи розвитку галузей та конкретних видів економічної діяльності регіонів України, виявити з використанням апарату економіко-математичного моделювання політичні, економічні, структурні, екологічні фактори, які зможуть спричинити кризовий стан в регіоні. Це сприятиме створенню адекватної системи антикризових заходів, яка буде спрямована на своєчасну локалізацію кризових явищ та підвищить результативність використання інструментарію антикризового управління регіональними розвитком;

набули подальшого розвитку:

– організаційно-методичне забезпечення інформаційно-аналітичного супроводу оцінки результативності антикризового управління регіональним розвитком, в основу якого покладено ідентифікацію реального стану та оцінку перспектив соціально-економічного розвитку регіону з використанням сучасних методів стратегічного аналізу та планування, що забезпечить підвищення інституційної спроможності публічних інститутів в антикризовому управлінні регіональним розвитком;

– наукові підходи до кластеризації регіонів за рівнем кризових загроз (регіони стійкі до кризових загроз, регіони з незначними кризовими явищами, регіони, які знаходяться в передкризовому стані, регіони в критичному кризовому стані), що дозволило сформувати укрупнені кластери та розробити індивідуальні траєкторії розвитку регіонів і багатокритеріальні моделі стратегічного антикризового управління ними з використанням превентивних та адаптивних інструментів попередження й нівелювання кризових явищ;

– організаційно-методичні засади стратегічного аналізу й практичного використання SPACE та SWOT-аналізу для проведення стратегічної оцінки регіонального розвитку з використанням параметрів конкурентної здатності регіону, фінансової сили регіону, стабільності та привабливості регіону, що

дозволило ідентифікувати наявні можливості і загрози для територій й обґрунтувати на цій основі доцільний варіант стратегії їх подальшого розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в поглибленні організаційно-методичних засад антикризового управління регіональним розвитком. Зокрема, розроблені автором підходи до сценарного моделювання антикризового управління використані у практичній діяльності Департаменту економічного розвитку Львівської міської ради (довідка № 23-вих-34494 від 07.05.2020 р.); рекомендації щодо прогнозування інвестиційного та інноваційного розвитку в частині підвищення антикризового потенціалу області використані в програмно-плановій роботі Департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 1-52/237 від 07.05.2020 р.); стратегічні оцінки ризиків виникнення кризових явищ використані Управлінням стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради при розробці стратегічного плану розвитку Тернопільської міської територіальної громади (довідка № 129/2 від 04.05.2020 р.); пропозиції щодо використання стабілізаційних антикризових заходів на регіональному рівні використані Департаментом економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації при розробці Програми соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області на 2020 рік (довідка № 05-24/643 від 03.06.2020 р.).

Теоретичні положення та практичні рекомендації щодо здійснення антикризового управління в регіоні використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисципліни “Публічне управління” (довідка № 126-26/664 від 28.05.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки й пропозиції, викладені в дисертації, здійснені автором самостійно. З наукових праці, опублікованих у співавторстві, використано лише ідеї та результати, які становлять особистий

внесок автора. Внесок дисертанта в колективно опубліковані праці конкретизовано у переліку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися і отримали схвалення на семи міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Сучасні проблеми регіонального розвитку» (Пловдив, 27–28 жовтня 2014 р.); «Транснаціоналізація економічних систем: тенденції та перспективи розвитку» (Миколаїв, 18 квітня 2014 р.); «Формування моделі розподілу влади «Центр-Місцевість»: теорія і практика» (Тернопіль, 9–10 жовтня 2014 р.); «Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд» (Запоріжжя, 10–11 квітня 2015 р.); «Мультинаукові дослідження як тренд розвитку сучасної науки» (Київ, 28 березня 2015 р.); «Розвиток регіонів та громад в умовах адміністративно-територіальної реформи: перспективи та загрози» (Тернопіль-Вишнівець, 20–21 жовтня 2015 р.); «Розвиток фінансово-економічного становища на різних рівнях управління: підприємство, регіон, держава» (Дніпро, 18 квітня 2020 р.) та науково-практичній конференції з міжнародною участю «Влада і бізнес: актуальні проблеми партнерства» (Форос, 17–18 жовтня 2013 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 17 наукових праць (1 з яких у співавторстві) загальним обсягом 5,96 друк. арк. (особисто автору належить 5,35 друк. арк.), в т. ч. 6 статей у наукових фахових виданнях України (з них 3 внесено до міжнародних наукометричних баз), 2 статті у зарубіжних виданнях (з них 1 у виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази Web of Science), 9 праць апробаційного характеру.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 212 сторінках. Список використаних джерел нараховує 252 найменування на 27 сторінках. Робота містить 30 таблиць та 24 рисунки (з них 14 таблиць і 5 рисунків займають повну сторінку), 14 додатків на 76 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

1.1. Суть криз і антикризового управління в багаторівневій системі соціально-економічного розвитку

Кризи в науковій літературі розглядаються як звичне і неминуче явище ринкової економіки, до якого потрібно готуватися, для того, щоб нівелювати його негативний вплив. Сучасні визначення українських науковців з питань трактування поняття «криза» достатньо наближені до поглядів зарубіжних авторів. Однак за умов командно-адміністративної системи такої єдності в позиціях не було (додаток А).

Фактично кризи в історичному плані ідентифікувалися з урахуванням типу економічної системи і не останню роль в цьому питанні відгравала базова економічна теорія, котра бралася до уваги. Відповідно до останньої встановлювалися не тільки характерні ознаки кризи, а й розглядалося питання щодо її ролі й значення. Слід констатувати, що на сьогодні напрацьована велика кількість визначень поняття «криза», які вражають різноманітністю поглядів і трактувань. Чернявський А.Д. під кризою розуміє «переломний етап функціонування будь-якої системи, на якому вона зазнає впливу ззовні чи зсередини, що потребує від неї якісно нового реагування» [223, с. 6]. Така ідентифікація криз має в своїй основі загальну їх характеристику, котра полягає у переломності, зриві, падінні через об'єктивні умови, спричинені впливом внутрішнього та зовнішнього середовищ.

За визначенням Василенка В.О. «криза – це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі» [17, с. 12]. Під протиріччями автор має на увазі невідповідність між виробництвом і споживанням. Окрім цього, протиріччя мають також інші інтерпретаційні характеристики, якщо вони стосуються не лише економіки, а й політичного ладу в країні чи інших вагомих складових

загальнолюдського розвитку. Чернявський А.Д., також наводить визначення кризи, яка стосується окремого елемента системи управління: «криза – це наслідок зриву досягнення окремої цілі чи випадання одного елемента із системи управління» [223, с. 78]. Таке визначення, безумовно, має право на існування, але воно надто вузько спрямоване, стосується лише окремих елементів, а не господарюючої системи загалом. Зазвичай такі явища можливі, але не надто поширені й чітко ідентифіковані. Криза, на наш погляд, більш комплексне поняття. Як правило, якщо існує проблема лише в одній окремо взятій ланці господарського (чи будь якого іншого) механізму, то його можна подолати відповідними точковими й оперативними заходами. Криза ж в силу своєї комплексності не так піддається регулюванню й швидкісному подоланню. Ткачова Н.М. вважає, що «категорія «криза» відображає той момент розвитку системи, коли з'являється можливість її стрибка в нову якість, а така можливість – результат досягнення протиріччями системи певною мірою зрілості та гостроти» [210, с. 125]. Визнаючи справедливість такого твердження, зауважимо, що не завжди існує перехід в нову якість. Багато систем через кризи зникають назавжди. Особливо наочно це можна проілюструвати зникненням багатьох людських цивілізацій. В регіональній економіці за приклад можна навести зникнення тої чи іншої галузі, яка навіть могла бути традиційною для певного регіону.

У рамках такого розуміння сутності «криза» – це: вищий ступінь загострення протиріч між складом елементів системи та її структурою; ступінь, за якого структура перетворюється на гальмо розвитку системи в цілому, й, одночасно, виникає можливість стрибка в новий, більш якісний, стан шляхом перебудови структури. У додатку Б зібрано найбільш поширені та «влучні», на нашу думку, визначення поняття «криза», розроблені вітчизняними та зарубіжними науковцями. Найбільш поширеною, як свідчить додаток Б, є ідентифікація криз як процесу, що зумовлює зміни в діяльності (наприклад, кризи, котрі відбуваються щодо економіки), як переломного етапу функціонування економічної системи, при якому відбуваються її незворотні

зміни (від призупинення функціонування до переходу в новий стан), як фаза економічного циклу (розвитку) тощо. Практично кожне наукове дослідження, здійснюване щодо різностороннього вивчення криз і їх впливів містить авторське визнання й трактування «кризи». Причому і в зарубіжній, і в українській літературі напрацьовано велику кількість визначень поняття «криза», аналіз яких в рамках нашої роботи здійснено лише в тій частині, яка важлива в плані формування антикризового управління.

В цьому контексті слід визнати, що ті автори, котрі ідентифікують кризу, як об'єктивне явище в економіці, та вказують на її незворотність, попри дійсну раціональність цього твердження, певним чином нівелюють роль антикризового управління. Окрім того, багато науковців у своїх означеннях результатом кризи вважають або припинення існування системи, або її переродження через набуття нових якостей. Це не можна сприймати як догму, адже можливий не лише такий сценарій. Безумовно, пошук виходу з кризи здебільшого відбувається через розвиток інноваційних технологій виробництва, однак можливий також і варіант стабілізації ситуації й повернення до обсягів виробництва, котрі були до початку кризи через вживання інших заходів, наприклад, логістичних. У зв'язку з цим, доцільно ретельно розділяти усі наявні поняття, критично підходити до їх ролі в конкретному середовищі й застосовувати метод абстрагування при наявності маловпливових випадків. В дослідженнях, пов'язаних з управлінням кризами, важливо акцентувати увагу на тій складовій їх означення, яка найбільше впливає на результат управління, дозволяє ідентифікувати основні чинники та встановити їхні значення. В подальшому це дозволяє розвивати сам механізм управління й досягати реальних і вагомих регулювальних результатів, в тому числі недопущення кризових проявів.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження категорійних означень криз, і враховуючи потребу їх уточнення в контексті прив'язки до такої вагової складової як управління, можна констатувати обґрунтованість такого формулювання означення: криза – це процес порушення

збалансованості будь-якої системи, який супроводжується втратою її стійкості й може призвести або до повної її руйнації та припинення існування, або до трансформації в новий урівноважений стан завдяки ефективному застосуванню інструментів антикризового управління.

Це загальне означення кризи загалом. Варто також визнати справедливими позицію, котра характеризує кризи як явище, яке періодично виникає в різних сферах існування людства (від економіки в глобальному масштабі до міжособистісних стосунків). Загалом в сучасній науці найбільш часто вживаним розподілом є виокремлення економічних, соціальних, організаційних, технологічних і психологічних криз. Усі вони так чи інакше підпадають під наше дослідження, адже мають місце і в регіональному розрізі, однак найбільшій уваги в такому контексті заслуговує, насамперед, перша. Саме вона є, на думку багатьох науковців [8; 11; 17; 34; 45; 46; 59; 67; 77; 99; 120; 123; 125; 209; 227; 238; 247], яку варто підтримати, першоосновою виникнення усіх інших. І історія генезису криз в світі загалом і Україні, зокрема, свідчить про винятковий вплив саме цих криз на людський розвиток. Абстрагування від інших видів криз, певним чином, нівелює точність результатів дослідження, однак відсоток такого викривлення, на наш погляд, буде незначним. Тим більше, що цілковитого абстрагування все одно не вдасться досягти оскільки усі види криз тісно зв'язані й, відповідно, найбільш суттєві та вагомі їх прояви так чи інакше будуть враховуватись. Щодо психологічної кризи та абстрагування від неї як такої, котра не має суттєвого впливу на регіональний розвиток, слід зауважити, що виняток складає ситуація, яка виникла через пандемію Covid-19. Вплив такого роду кризи, потребуватиме ще подальших досліджень та оцінки.

Ідентифікуючи сутність криз, не можна не акцентувати увагу на їх різноманітності. В комплексі сукупність низки різних криз (типів) в літературі позиціонується як системна криза [50, с. 7]. Вона включає в себе ряд складових, які по іншому можна назвати типи криз: кризи в економічному секторі; кризи структурних деформацій; екологічні кризи; інституційні кризи;

нетипові кризи (до них ми відносимо, наприклад, кризу, що виникла через Covid-19) тощо. Усі вони, так чи інакше, мають вплив на регіональний розвиток. Можна деталізувати його з урахуванням специфіки кожного з типів вищеназваних криз і такі дослідження, на наш погляд, також є актуальними. Однак, зважаючи на узагальнюючий характер нашого дослідження, зауважимо, що в будь-якому випадку (сильніше чи слабше), будь-яка криза має певні загальні наслідки для економічного розвитку (саме він є основним предметом дослідження за нашою спеціальністю).

На вагомість економічної складової при вирішенні дискусії щодо питання «на чому має базуватись побудова моделі управління» акцентує увагу Мельник А.Ф. Вчена справедливо зазначає, що «у традиційній системі державного управління вона базується на конституційних зобов'язаннях, розподілених за гілками і рівнями влади. Але оскільки вони сформовані на основі політичних, а не економічних рішень, інституціалізуються через повноваження, то побудована модель не завжди оперативна й своєчасно реагує на проблеми економічного розвитку, які формуються в тому чи іншому утворенні. Як наслідок – нерозв'язаність багатьох економічних проблем, повільність прийняття управлінських рішень, їх неадекватність викликам економічного розвитку» [96, с. 9]. Відповідними є основні наслідки криз для розвитку сучасних економічних систем, які можна систематизувати таким чином: внутрішньо економічні – спад виробництва; прискорення темпів інфляції; дестабілізація фінансової системи; кон'юнктурні зміни; неплатоспроможність і банкрутство суб'єктів господарювання; монополізація економічних систем; загальнополітичні – дестабілізація політичної ситуації в країні; несприятлива зовнішньоекономічна політика держави; зміна умов експортно-імпортової діяльності; недосконалість господарського та антимонопольного законодавства; неефективність системи державного управління; соціальні – безробіття; скорочення зарплат; зростання рівня диференціації доходів населення; криза системи соціального й медичного забезпечення; ріст соціальних конфліктів; демографічні – зменшення

чисельності населення та погіршення його структурних складових; зменшення рівня добробуту та, як наслідок, погіршення розміру й структури платоспроможності населення [77, с. 32].

Вчені-регіоналісти, зокрема Притула Х. М., Калат Я. Я., Кирик І. М., досліджуючи виклики, що існують в регіональному розвитку й аналізуючи відповідні показники, приходять до висновку, що однією з причин їх виникнення є процес децентралізації. Останній поряд з позитивними можливостями, часто призводить до «дисбалансів...., посилення нерівномірності розвитку територій, подальшого економічного занепаду тощо» [152, с.87]. Авторський висновок у такому формулюванні, хоч і підтверджений наведенням відповідних аргументів та прикладів, однак потребує деякого уточнення, яке випливає і з їхнього дослідження також. Децентралізація дійсно може мати негативні наслідки, включаючи кризові, але лише в тому випадку, коли вона здійснюється без належних економічних обґрунтувань та якісної організації антикризового управління.

Медвідь В.Ю., Монастирський Г.Л., Павліха Н.В., Попович Т. М., Сторонянська І. З. та низка інших вчених вагомою причиною виникнення дисбалансів, які можна подолати, застосовуючи механізм антикризового управління, нераціональне використання ресурсного потенціалу [93, с.163-165; 106, с.27-35; 126, с.5-7; 184, с.78]. Науковці окрім цього розглядають й інші чинники криз і кризових впливів, однак акцент на ресурсах (як мікро рівня, так і на рівні регіону чи країни загалом) концентрує увагу на вагомості саме економічної складової. Визнаючи, що причинами криз можуть бути різні чинники, в тому числі й неефективне управління, а їхні наслідки також по різному можуть вплинути на ту чи іншу систему, зауважимо, що в кінцевому результаті все так чи інакше зводиться до потреби подолання негативних наслідків та забезпечення нормалізації функціонування цієї системи й, зазвичай, в цьому процесі вживані заходи включають економічну складову.

Дослідження сутності, характеристик, природи та чинників криз, а також прагнень до їх подолання вказує на те, що головною метою

антикризових перетворень й одночасно умовою стійкого розвитку економіки є регулювання процесів змін елементів і взаємозв'язків економічної системи в напрямку забезпечення їхньої синхронізації і збалансованості. Провідна роль у рішенні цього завдання належить антикризовому управлінню. Теоретичний аналіз трактувань поняття «криза», запропонованих українськими та зарубіжними науковцями, показав, що на даний час немає єдиного підходу як до розуміння сутності криз і їх означення, так і до змісту антикризового управління загалом і антикризового управління регіональним розвитком зокрема. В контексті нашого об'єкта дослідження «криза регіонального розвитку»- це поняття, яке пов'язане із нагромадженням кризових явищ у всіх підсистемах регіону, що призводить до скорочення темпів зростання валового регіонального продукту, недовантаження виробничих потужностей, зростання безробіття, скорочення споживчих та інвестиційних витрат, погіршення використання ресурсного потенціалу територій і порушення умов збалансованого розвитку, що в кінцевому результаті загрожує критичними наслідками для регіонального відтворювального процесу й економічної безпеки регіону, та на відміну від традиційних визначень, акцентує увагу на порушенні цілісності і функціональних можливостей регіону як економічної системи. Щодо сутності антикризового управління, як свідчить дослідження доступних літературних джерел, в сучасних умовах напрацьований значний перелік термінів, які так чи інакше містять ідентифікаційні підходи до поняття «антикризове управління» (додаток В). Причому існують різні словосполучення-синоніми для найменування цього процесу.

Так, Скібіцький О.М. оперує поняттям «антикризове керування», під яким розуміє розробку й першочергову реалізацію заходів, спрямованих на нейтралізацію найбільш небезпечних чинників, які інтенсивно впливають на завершальне явище, що призводить до кризового стану [180, с. 9]. На відміну від цього, Бондар В.О. вживає поняття «державне регулювання кризових явищ», під яким розуміє заходи впливу законодавчого, виконавчого, контролюючого характеру, які здійснюються з метою стабілізації ВВП та

адаптації соціально-економічної системи до умов, що змінюються [10, с. 93]. При цьому, головною метою державного регулювання кризових явищ, на думку науковця, є економічна й соціальна стабільність та зміцнення існуючого ладу всередині країни та за кордоном, адаптація його до умов, що змінюються [10, с. 93]. Обидва вчені в основу своїх означень покладають розробку й реалізацію певних заходів, котрі мають стабілізаційну, нейтралізуючу та адаптаційну дію і спрямовані на подолання кризових явищ. Зазвичай ці заходи вживаються державою, а тому мають стосуються загальнонаціонального рівня. Проте Бондар В.О. вважає, що такі заходи також спрямовані на «зміцнення існуючого ладу за кордоном» [10, с. 93] і його адаптацію до мінливих умов. Визнаючи можливість впливу антикризового управління в глобальних масштабах, варто зауважити, що подане вченим формулювання вимагає деякого уточнення змістового характеру. Йдеться, власне, саме про вживання названим автором слів «за кордоном» і їх ув'язка зі словом «ладу». Такий зв'язок не дуже коректний, адже та чи інша країна через механізм антикризового управління не може і не має впливати на «зміцнення існуючого ладу ... за кордоном». Це вважатиметься втручанням у внутрішні справи іншої країни. Зовсім інший контекст матиме це означення, якщо б у ньому було прописано, що такі стабілізуючі й регулюючі заходи можуть бути узгоджені в міжнародному масштабі за посередництва відповідних міжнародних угод, спрямованих на подолання криз в глобальному масштабі.

В цьому контексті більш правильною є позиція таких вчених, як Мочерний С.В. та Довбенко М.В., котрі використовують поняття «антициклічне регулювання економіки», під яким розуміють свідомі та цілеспрямовані дії держави і наднаціональних органів, а також могутніх корпорацій та частково ринкових важелів на промисловий цикл з метою зменшення глибини циклічних криз, стабілізації господарської кон'юнктури і збільшення темпів економічного зростання. Одночасно ці науковці наголошують на тому, що антициклічне регулювання здійснюється на основі антикризового регулювання, визначальну роль в якому відіграє держава [117,

с.57]. Схожі словосполучення вживають Маковоз О.В., Глазкова А.С. та Кириченко Є.О., які стверджують, що державне регулювання еволюціонувало від антикризового до антициклічного [88, с. 23]. Проте, на наш погляд, така позиція потребує відповідних уточнень, адже в такій короткій викладці вона дискусійна. В якості аргументу слід сказати, що антикризове управління має стосунок лише до одного циклу – кризи. Натомість «антициклічне» управління в буквальному розумінні слова, мало б трактуватися як «проти циклів», а таких циклів є кілька (криза, депресія, поживавлення, піднесення). Окрім того, сучасні реалії, зокрема Covid-19 підтверджують той факт, що кризи не завжди пов'язані з циклами. Їхніми причинами можуть бути природні катаклізми, результати діяльності людини, що приводять до техногенних і інших катастроф тощо. Тому антикризове управління охоплює значно ширше коло питань, ніж антициклічне.

Колектив авторів під керівництвом Бобильової А.З. відзначає, що «державне антициклічне регулювання» та «державне антикризове управління» – пересічні поняття, але, тим не менш, кожному з них властиве власне утримання і відводиться власна роль в організації та упорядкуванні економічних процесів [11, с.38-41]. В даних визначеннях автори наголошують на існуванні взаємозв'язку між антициклічним та антикризовим регулюванням економіки. В доповнення до попереднього коментаря, щодо такої позиції варто акцентувати увагу на об'єктивній наявності зв'язку між розглядуваними поняттями. Відповідно, зважаючи, що циклів є кілька, антикризове та антициклічне управління співвідносяться як часткове й ціле, або як предмет і об'єкт. Визначення антикризового регулювання економіки, яке пропонує український науковець Василенко В.О., подібне на попереднє, але є більш структурованим, узгодженим і зрозумілим. Цей автор розглядає антикризове регулювання економіки як свідомі й цілеспрямовані дії держави (певною мірою і могутніх корпорацій) щодо запобігання або зменшення глибини економічних криз, стабілізації господарської кон'юнктури і збільшення темпів економічного зростання [17, с. 68].

Натомість Воротін В. Е. наголошує на тому, що «державне антикризове регулювання – це макроекономічна категорія, що охоплює заходи організаційно-економічного і нормативно-правового впливу з боку держави, що спрямовані на захист суб'єктів національного господарства від кризових ситуацій» [24, с. 50]. Поєднання в означенні макро й мікрорівнів націлює на розуміння об'єкта й суб'єкта впливу. Перший – це суб'єкт національного господарства, або іншими словами суб'єкт господарювання (підприємство, організація чи інша організаційно-правова форма господарювання), а другий – держава. Але замість слова «регулювання» в цьому означенні більш правомірним було б вживання слова «управління».

Для усвідомлення сутності обох складових («регулювання» і «управління») варто чітко ідентифікувати співвідношення між ними. Більшість науковців виокремлюють поняття «антикризове управління» й стверджують, що його доцільно використовувати щодо окремих суб'єктів господарювання, тобто на мікро-рівні, а категорія «антикризове регулювання» більш підходить для характеристики політики, яка впроваджується на макрота мезо-рівнях. Проте перше поняття, на наш погляд, є дещо ширшим за змістовим семантичним значенням і включає в себе друге. Іншими словами управління, окрім інших складових, включає в себе систему нормативних актів, котрі репрезентують державницький підхід до регулювання тих чи інших процесів і явищ (у нашому випадку криз).

Термін «антикризове регулювання» введено у вжиток в монографії за редакцією Беляєва С.Г. та Кошкіна В.І. Воно визначається як «сукупність заходів на рівні державних органів влади, спрямованих на недопущення банкрутства суспільно важливих суб'єктів господарювання, а «антикризове управління» розглядають як сукупність заходів на рівні окремого суб'єкта господарювання, спрямованих на недопущення його банкрутства та ліквідації» [70, с. 50]. Однак, на нашу думку, таке розмежування не є правильним. Аргументом на користь цього твердження є той факт, що загальними функціями державного управління є прогнозування, планування,

організація, регулювання, координація, облік, контроль [1, с. 126] тож поняття «антикризове управління» набагато ширше, ніж поняття «антикризове регулювання». Цієї ж позиції дотримується Чикаренко І.А. стверджуючи, що «система антикризового управління обов'язково містить заходи як з антикризового регулювання, так і інші, зокрема, стратегічного і тактичного характеру, які обумовлені функціями управління» [224, с. 251].

З огляду на це, антикризове управління містить у собі комплекс складових, котрі кожна по своєму виконує регулюючу, стабілізуючу чи стимулюючу роль в забезпеченні функціонування тієї чи іншої економічної системи. В науковій літературі можна зустріти і таке поняття, як «превентивне антикризове управління» (у пер. з фр. «preventif» та від лат. «praeventus» означає «той, що попереджає що-небудь, запобігає чомусь») або «випереджаюче антикризове управління» [32].

Це поняття в змістовому плані передбачає провадження якихось кроків, які б упередили появу певних цілком об'єктивних процесів в економіці (чи будь-якій іншій функціонуючій системі), як таких, що мають характерні ознаки кризовості. Умовою здійснення такого управління є попереднє діагностування (виявлення) можливих сценаріїв розвитку і появи таких ознак.

Це твердження цілком узгоджене з позицією такого науковця, як Давиденко В.В., який стверджує, що превентивне антикризове управління ґрунтується на своєчасній ідентифікації елементів кризових явищ і передбачає розробку комплексу організаційно-економічних та управлінських програм, спрямованих на запобігання кризовим ситуаціям [34].

Окрім превентивного, іншими видами антикризового управління є управління в умовах кризи, спрямоване на стримування падіння показників, і управління процесами виходу з кризи, метою якого є мінімізація втрат і втрачених можливостей, закладання основ поживлення й підйому.

Окрім цього, вчені активно використовують в наукових дискусіях термін «антисипативне антикризове управління». Коваленко О.В. у авторській класифікації антикризового управління ототожнює антисипативне і

превентивне антикризове управління, тобто вживає їх як словосполучення-синоніми й зазначає, що воно засноване на використанні засобів і методів раннього виявлення змін внутрішнього й зовнішнього середовища» [64, с. 101-102]. Крістек У., навпаки, розглядає антисипативне управління як різновид антикризового управління та розрізняє такі види останнього: антисипативне (завчасне) управління – впроваджується у разі існування потенційної загрози кризи; превентивне управління – вводиться за наявності симптомів латентної кризи; реактивне управління – необхідне, якщо об'єкт перебуває у глибокій кризі [242].

Аналіз, проведений на основі літературних джерел [173; 64; 164], дозволяє погодитись з позицією Крістека У. [242], яка полягає в тому, що «антисипативне управління є різновидом превентивного антикризового управління, оскільки: метою антикризового управління є вирішення послідовності проблем, пов'язаних із кризовою ситуацією, антисипативне управління здійснюється з метою прийняття оптимального управлінського рішення, що передують негативному впливу тієї чи іншої загрози або надає можливість скористатися вигідними шансами умов функціонування; антикризове управління здійснюється у перед-, післякризовий та власне кризовий періоди» [64, с. 101], антисипативне управління є систематичною діяльністю, що відбувається на постійній основі, та покликане не допустити будь-який прояв кризи, а навпаки, спрямовано випередити її настання; антикризове управління в основному зосереджує свою увагу на оперативному виявленні ознак кризового стану, використовуючи при цьому такі інструменти, як аналіз показників [164, с. 18], у свою чергу, антисипативне управління покликане передбачати потенційні зміни середовища функціонування, які ще не відбулися, та оперує основними методами прогнозування [1, с. 117-118].

У 20-30-х рр. ХХ століття поняття «антикризовий менеджмент» (англ., «crisis management», букв., «управління кризою») прирівнювалось до поняття «антикризове управління» і розглядалось як управління, спрямоване на

ліквідацію негативних ситуацій економічного, політичного, екологічного та соціального характеру [118, с. 103]. Кульчий І.О. пропонує лаконічне визначення антикризового управління і розглядає його як систему управлінських заходів щодо діагностики, попередження, нейтралізації й подолання кризових явищ [75, с. 53]. Прохорова В.В. доповнює попереднє визначення обґрунтуванням необхідності подолання не лише кризових явищ, але і причин їх виникнення на всіх рівнях економіки [164, с. 14]. Ця позиція, як ніяка інша, корелює з предметом нашого дослідження, адже поширює антикризове управління і на регіональний розвиток. Іншими словами, з вищезазначеного випливає висновок, що антикризове управління регіональним розвитком можна визначити в такій редакції: «це система управлінських заходів щодо діагностики, попередження, нейтралізації й подолання кризових явищ на регіональному рівні». Правда таке означення вимагає додаткових уточнень, зокрема ідентифікації словосполучення «управлінських заходів». Під останніми Кульчий І.О. розуміє розробку антикризової програми оперативного реагування, впровадження в життя оптимальних процедур пошуку та узгодженого прийняття управлінських рішень усіх рівнів, передбачення в цих процедурах реальних можливостей коригування помилок [75, с.25]. Варто визнати, що такий підхід цілком прийнятний щодо антикризового управління регіональним розвитком. В цьому контексті важливо не тільки встановити сутність і надати означення антикризового управління регіональним розвитком, а й визначити його межі, специфіку, механізми, інструментарій, і що, найважливіше ефективність. Для ідентифікації цих складових важливо чітко окреслити спочатку специфіку антикризового управління національною економікою й встановити місце в ньому антикризового управління регіональним розвитком. Наведені вище означення, як основа виконання цього завдання, засвідчують відсутність не лише єдності в розумінні сутності антикризового управління, а й активне використання різних його найменувань, що суттєво знижує якість і ефективність реалізації цього важливого процесу для економіки загалом, і

регіональної економіки та регіонального розвитку зокрема. Окрім уведення в означення (яке за своєю природою є вираженням сутності означуваного явища чи процесу) різних складових, автори до того ж використовують різні найменування (управління, регулювання).

Це вносить елемент дискусійності в ідентифікацію поняття. До слова, наприклад, Хохич Д.Г. використовує термін «державне антикризове регулювання» національної економіки і розглядає його як регулювання не в умовах настання кризи, а в умовах турбулентності (лат. *Turbulentus* – бурхливий, безладний), під якою він розуміє хаотичний рух економічних процесів, що проявляється у збільшенні їх інтенсивності, в результаті чого швидкість їх перебігу змінюється випадково в просторі і часі [220, с. 158].

Шарий В.І стверджує, що антикризове управління – це комплекс заходів, що послідовно здійснюються з метою запобігання кризі, її профілактики, подолання, зниження негативних наслідків. Воно ґрунтується на прогнозуванні кризових явищ як формі гіпотетичного відображення майбутнього, що розкриває сукупність впливу тих факторів, які в даний час впливають на розвиток об'єкта державного регулювання; та діагностуванні потенційних криз [228]. Таке формулювання має в своїй основі раціональне зерно, однак, одночасно, містить низку дискусійних моментів. По-перше, слід розмежувати антикризове управління в таких його важливих контекстах як управління в період кризи та управління в міжкризові періоди. Правомірність такого розмежування обґрунтована застосуванням різних інструментів, методології і тактики управління. У такій редакції, яку подано вищеназваним автором, йдеться саме про антикризове управління в міжкризові періоди.

Переверзева І.Ф. стверджує, що антикризове управління охоплює процеси управління господарською діяльністю в усіх типах економічних систем. На її думку, у системі сучасних знань категорія «антикризове управління» – це цілеспрямована дія на об'єкт з метою зміни його поведінки у зв'язку зі зміною обставин, вона є більш повною, охоплює управління соціально-економічними процесами на макрорівні (цілого суспільства,

національної економіки) і мікрорівнях (окремого суб'єкта господарювання: організації, підприємства, товариства, закладу, установи тощо). Вона стосується управління не тільки людьми, трудовими колективами, технічними системами, комп'ютерними мережами, транспортом тощо [146].

Плескач М.О. наголошує на важливості стратегічного та тактичного підходів до дослідження антикризового управління і розуміє під ним комплекс управлінських заходів стратегічного і тактичного характеру з діагностики, попередження, нейтралізації і подолання кризових явищ і їх причин на всіх рівнях економіки, головною метою якого є нейтралізація найбільш загрозливих ситуацій, які призводять до кризового стану [147, с. 205].

Це означення також підпадає під таке, що може бути прийнятним і для антикризового управління регіональним розвитком, адже автор розглядає можливість його реалізації на різних рівнях економіки. В цілому детальний аналіз понятійно-категорійного апарату антикризового управління, незважаючи на його різноманітність та суперечливість, дозволяє ідентифікувати деякі принципові відмінності в трактуванні поняття «антикризове управління»: по-перше, відмінності у термінології (поряд із терміном «антикризове управління», в науковій літературі активно використовують і інші терміни); по друге, відмінності у трактуванні (одна частина науковців використовує більш вузьке трактування антикризового управління, стверджує, що його потрібно здійснювати лише на рівні окремих суб'єктів господарювання, інша, навпаки, наголошує на важливості впровадження антикризового управління на всіх рівнях економіки); по-третє, відмінності у розмінні того, коли саме потрібно застосовувати антикризове управління (одна частина науковців наполягає на тому, що антикризове управління доцільно використовувати лише за наявної кризи, а інші стверджують, що воно має постійно діючу функцію).

Для цілей виявлення тенденційних і сутнісних характеристик, ідентифікації міжсуб'єктного співвідношення та місця низки пов'язаних понять, нами досліджено значну кількість літературних джерел. Окремі з

найбільш популярних визначень поняття «антикризове управління» узагальнені в додатку Д, який засвідчує розгляд останнього з трьох основних позицій: як систему, як процес і як механізм. В цьому плані антикризове управління регіональним розвитком може бути ідентифіковане у відповідних інтерпретаціях. Однак, передусім, доцільно встановити співвідношення між усіма поняттями, їх взаємозв'язок, можливості взаємодії в питаннях подолання криз, або їх упередження. У найбільш простому ілюструванні цей взаємозв'язок можна зобразити у вигляді схеми, поданої на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Співвідношення між сутнісним змістом понять «система», «процес», «механізм», які покладаються в основу формулювання означення антикризового управління

Примітка: узагальнено автором

В цьому контексті доцільно розглядати механізм антикризового управління регіональним розвитком, як це пропонує Бабич А.О. Він вважає, що під механізмом антикризового управління на регіональному рівні слід мати на увазі «моніторинг зовнішнього та внутрішнього соціально-економічного середовища регіону з метою виявлення ознак кризи, оперативної оцінки та аналізу соціально-економічного стану регіону, розробки та наступного впровадження заходів щодо подолання кризової ситуації. При цьому зовнішнє середовище регіонального розвитку формується під впливом загальнодержавної регіональної політики та міжрегіонального поділу праці, а внутрішнє середовище регіону визначається, насамперед, його власними ресурсами та досягнутим рівнем соціально-економічного розвитку» [7, с.162].

Така позиція дозволяє в практичній площині розвивати засади антикризового управління, виходячи з потреби проведення оцінки середовища розвитку регіону й на цій основі узагальнювати подальші його заходи. У нашому баченні це уможлиблює не лише краще врахування наявної специфіки прояву криз і їх наслідків в конкретному регіоні, а й формування певних стратегічних планів, що матимуть менше загроз при реалізації.

Усвідомлюючи масштабність робіт з проведення моніторингу зовнішнього та внутрішнього соціально-економічного середовища регіону, ми зосередимося лише на останньому. Однак, справедливо буде визнати, що практично всі сучасні економічні системи попадають під вплив глобалізаційних процесів, а тому моніторинг зовнішнього середовища має бути невід'ємною складовою, яку слід обов'язково враховувати, формуючи дієву систему антикризового управління (що ймовірно буде основою наших подальших наукових досліджень). В цьому контексті слушною видається думка Бодрова В.Г., що «антикризова система управління економікою в умовах глобальних ризиків покликана виконувати роль формуючої, креативної сили, спрямовуючого вектору соціально-економічних трансформацій. Вона повинна задавати необхідні параметри для успішної самоорганізації, саморозвитку економіки і суспільства трансформаційного типу, інтеграції в глобальну систему світового господарства з урахуванням стабільного забезпечення добробуту і безпеки громадян» [12, с. 22-23].

Зважаючи на суттєвість впливу на економіку державницьких антикризових заходів, в економічній літературі значно більше уваги приділено антикризовому управлінні на національному рівні. Проте в останні роки ситуація дещо змінилася. На практиці окремо взяті регіони також можуть активно виконувати оптимізаційні дії через застосування механізму антикризового управління.

Газарян С.В. щодо цього справедливо зазначає, що зміни в українському суспільстві не тільки посилюють існуючі кризові явища, а і породжують нові. Тому ефективність функціонування соціально-економічної системи регіону

залежить від впровадження в органах регіонального управління різних рівнів елементів антикризового менеджменту, іменованого за кордоном “криза-менеджментом (crisis management)” [25, с.56].

Однією з причин посилення ролі антикризового управління на рівні регіону та поява такої можливості значною мірою пов’язана з адміністративною реформою та децентралізацією. Не вдаючись до детальних характеристик тих змін, які відбуваються у зв’язку з нею, зауважимо, що вагомим результатом, котрий має стосунок до нашого об’єкта дослідження є надання об’єднаним територіальним громадам більших повноважень і прав у питаннях управління соціально-економічним розвитком. Як відносно нове явище антикризове управління регіональним розвитком і в науковій літературі представлено менш масово, ніж антикризове управління національною економікою. Однак від цього тематика не менш актуальна, швидше навпаки. Зокрема, Бабич А.О., справедливо зауважує, що серед провідних зарубіжних та українських учених досі відсутній консенсус щодо визначення ключових понять регіональної антикризової політики [7, с.160].

В науковій літературі, антикризове управління розглядається як система, що має комплексний характер і спрямована на запобігання або усунення несприятливих явищ за допомогою використання всього потенціалу сучасного менеджменту, розробки і реалізації спеціальної програми, котра характеризується стратегічним характером і дозволяє усунути тимчасові ускладнення, зберегти й примножити ринкові позиції за будь-яких обставин, спираючись на власні ресурси [6, с.7].

В регіональному аспекті таке означення можна інтерпретувати та визначити антикризове управління регіональним розвитком як комплексну систему, яка базується на використанні усього потенціалу сучасного менеджменту, для запобігання (усунення) несприятливих явищ в регіоні з ціллю виведення його з кризового стану. Таке більш лаконічне означення можна пояснити тим, що по-перше, дещо некоректним видається вживання словосполучення «примножити ринкові позиції за будь-яких обставин». По-

друге, обмеження «спираючись на власні ресурси» також не надто доречне. В сучасних умовах існують більш глобальні та ширші можливості виведення з кризи, ніж лише власні ресурси. Якщо долучити до цього те, що регіональна політика держави – це сфера діяльності з управління політичним, економічним, соціальним і екологічним розвитком країни в просторовому, регіональному аспекті, що відображає як взаємовідносини між державою і регіонами, так і регіонів між собою [28, с. 19], то запропоноване означення логічно в нього вписується.

Об'єктивність потреби в розвитку й удосконаленні антикризового управління регіоном впливає з процесу удосконалення його інституційної структури, зокрема в умовах активізації формування об'єднаних територіальних громад [104], а також з інновацій, щодо підходів при прийнятті управлінських рішень і їх розробки. Деякою мірою таку інноваційність можна вважати зміною ідеології та практики управління. Враховуючи те, що в регіональному розвитку є суттєві розбіжності та диференціація регіонів, саме управління на нових засадах здатне впливати на конкурентоспроможність суб'єктів, котрі в них функціонують. Регіональні органи влади мають для цього низку можливостей оскільки територіально знаходяться найближче до усіх регіональних утворень і, виступаючи суб'єктом антикризового регулювання, володіють відповідними важелями впливу.

Власне саме тому здійснення антикризового управління важливе з точки зору можливості запобігання кризовим ситуаціям і явищам економічного, соціального та іншого характеру та їх профілактиці, забезпечення дієвої реакції на політичні, соціально-економічні, екологічні та інші зміни, що відбуваються на регіональному рівні, досягнення усестороннього стабільного розвитку регіонів, пом'якшення перебігу криз, зниження їх негативних наслідків і регенерація позитивних результатів. З огляду на це, антикризове управління регіональним розвитком слід системно пов'язати не лише з об'єктивною потребою в ньому в умовах нестабільності й кризовості, а й з особливостями його здійснення, які відображають: об'єктно-суб'єктний склад,

мету (на різних управлінських рівнях вона може бути різною), ресурсні рамки і часовий горизонт проведення, функціональне навантаження та управлінський інструментарій, який може бути використаний, інноваційність характеру тощо. Зокрема, антикризове управління на рівні регіону може впливати на процеси формування й розвитку кризових явищ в регіонах, нестійкість соціально-економічних, екологічних та інших регіональних підсистем.

Завдання є важливим елементом системи антикризового управління, які дозволяють досягнути поставлених цілей розвитку регіону. Їхній зміст визначається не лише позицією публічних інститутів, нагромадженим досвідом антикризового управління посадових осіб, що обіймають керівні посади, а й залежить від специфіки регіону. Однак, попри це, для антикризового управління регіональним розвитком у сучасних умовах характерні й спільні завдання, актуальні для будь-якого регіону (рис. 1.2).

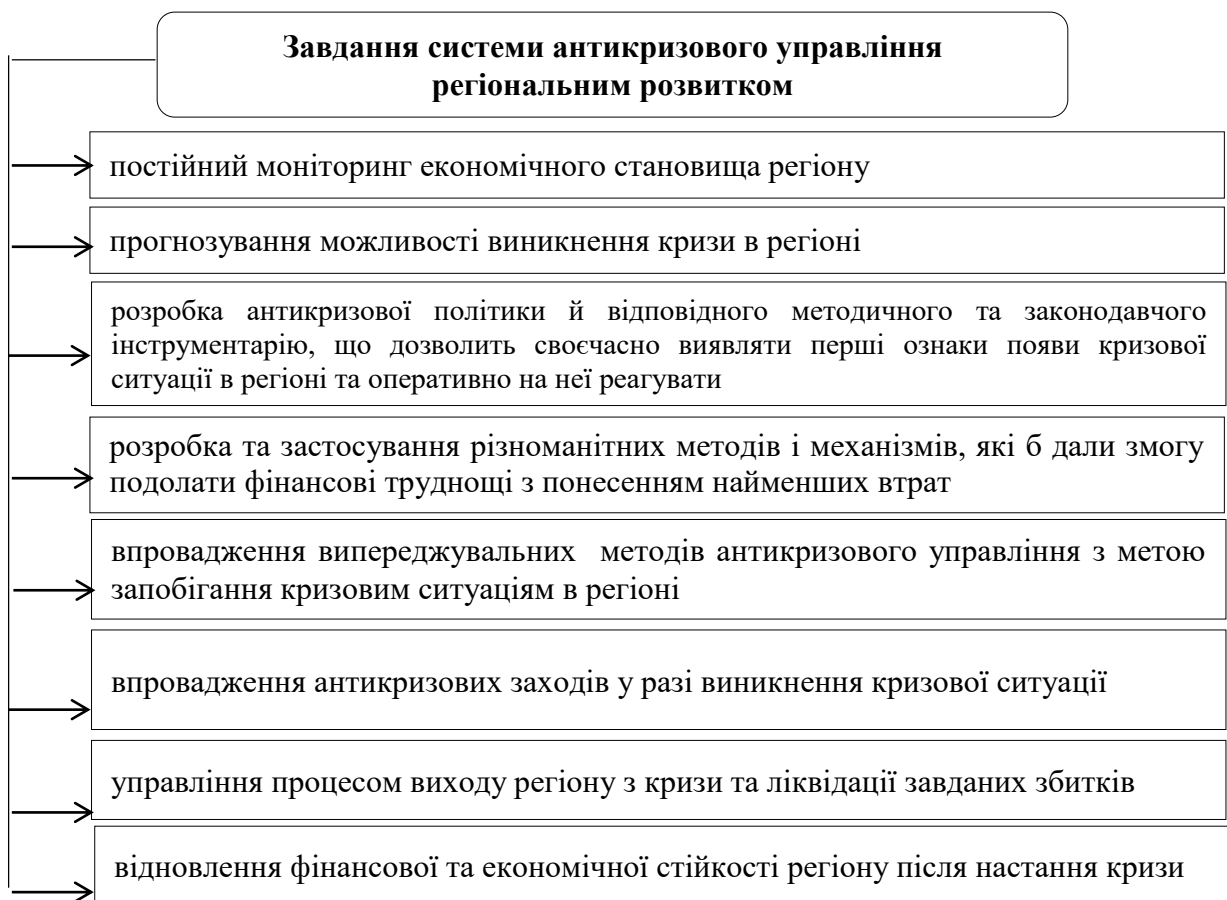

Рис.1.2. Завдання системи антикризового управління регіональним розвитком

Примітка: узагальнено автором на основі аналізу літературних джерел і чинної практики антикризового управління

Тож, сформульовані на рис.1.2 завдання антикризового управління передбачають вирішення традиційних задач на регіональному рівні, які пов'язані зі збереженням функціонування суб'єктів господарювання та робочих місць в регіоні; сталим розвитком місцевої економіки; модернізацією та реконструкцією старих індустріальних районів; поліпшенням благоустрою; професійною освітою відповідно до потреб регіону. Як бачимо, є низка важливих спільних завдань антикризового управління на регіональному рівні й вони, здебільшого охоплюють питання підтримки підприємств і працевлаштування населення (що має вплив на обсяг бюджетних надходжень), інфраструктурного розвитку й екології (що уможлиблюється завдяки виконанню першого завдання), вирівнювання рівня соціально-економічного розвитку тощо [103]. Ці найбільш узагальнені завдання щодо кожного регіону можуть бути деталізовані з урахуванням його власної специфіки. При цьому важливо розмежувати їх не лише залежно від впливу на той чи інший об'єкт, а й з урахуванням змісту. Видається логічним здійснити таке розмежування з урахуванням етапів антикризового управління, що буде досліджено нижче.

Відповідно до вказаних вище завдань антикризове управління регіональним розвитком включає в себе не лише управління в умовах вже існуючої кризи, або управління, яке спрямоване на виведення регіону та відновлення з кризового стану, а й прогнозування, виявлення та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз стабільності (безпеці) регіону.

З досліджень провідних вчених, видно, що різні автори по різному характеризують антикризове управління. Так, Лігоненко Л.О наводить такі характеристики антикризового управління: використання специфічного інструментарію управління; суттєві ресурсні й часові обмеження; підвищена ризиковість рішень і значення інформаційної бази їх прийняття; мінімізація витрат тощо [82].

Мельниченко О.А, провівши узагальнення публікацій за проблематикою антикризового управління, виділяє такі його особливості, як наявність різних його видів (кризове, попереджувальне, ризикове) та підсистем (залежно від

спрямування), численність принципів, різноманіття форм і важелів тощо. В склад таких особливостей названий автор також вводить етапи антикризової політики держави (визначення ступеня та глибини кризи; діагностика явних загроз; ідентифікація стадії розвитку кризи; застосування відповідних стабілізаційних механізмів; оцінювання ефективності застосування відповідних механізмів) і її заходи на рівні держави [98, с. 20-23].

Позицію цього автора можна адаптувати до антикризового управління регіональним розвитком, якщо розглядати його з точки зору передбачення кризових ситуацій. Це, в свою чергу, передбачає недопущення кризових явищ, які негативно впливають на соціально-економічне становище регіону. З метою конкретизації управлінської поведінки на різних етапах виявлення кризових ситуацій доречно виокремити три етапи антикризового управління: передкризовий (попереджувальний), безпосередньо кризовий та виведення соціально-економічної системи регіону з кризи й подолання її наслідків (стабілізаційний). Залежно від рівня критичності ситуації необхідно вирішувати на вказаних етапах різні пріоритетні завдання, застосовуючи для цього відповідний інструментарій. Таким чином, розглянемо більш детально специфіку антикризових управлінських дій на кожному із етапів. Відповідно до цього і завдання такого управління доцільно поділити на попереджувальні, кризові (протикризові) та стабілізаційні.

Передкризовий етап має втілювати попереджувальну модель системи управлінської поведінки, яка дозволяє заздалегідь передбачати потенційні негативні ситуації зовнішнього середовища завдяки його постійному моніторингу. З урахуванням зазначеного першочерговими на передкризовому етапі є завдання передбачення та недопущення кризових ситуацій. Моніторинг, діагностика й аналіз з метою завчасного виявлення непоправних кризових явищ є інформаційно-аналітичним підґрунтям дієвого управління. Таким чином, інформація про об'єкти аналізу в рамках регіону повинна бути зібрана та передана для опрацювання відповідальними особами (відділами)

регіонального розвитку. При цьому функції антикризового управління (в т.ч. стратегічного) повинні бути зафіксовані в посадових інструкціях.

На другому етапі, а саме у період настання кризової ситуації управлінська поведінка повинна характеризуватися максимально швидкою реакцією із залучення усіх можливих резервів. В цей час доцільно тимчасово відмовитися від довгострокових цілей регіонального розвитку, а зосередитися на короткострокових, які дозволять забезпечити нормальне функціонування регіону в період кризи та швидке відновлення соціально-економічної стабільності. Доцільно зосередитись на пріоритетах, що забезпечують підтримку конкурентних переваг та мають першочергове значення для територіальної громади. У кризовій ситуації вибір напрямів дій антикризового управління має бути оперативним та динамічним, а з урахуванням часових обмежень перевагу слід віддати жорстким професійним (експертним) рішенням. Під час кризи система повинна діяти в режимі жорсткої економії, шукати можливості використання ресурсів «сторонніх організацій» шляхом аутсорсингу (контрактингу) [230; 235].

У кризових умовах, коли нерідко вимагається скорочення адміністративних витрат та спрямування фінансових ресурсів на найнеобхідніші заходи, застосування зазначеного дозволяє зменшити навантаження на бюджет установи, визначити напрямки економії обсягу трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Зовнішнє контрагування дозволяє передати виготовлення окремих послуг на взаємовигідних умовах приватним надавачам, які у кризові періоди відчують нестачу ринкових замовлень. Крім того, технології контрактингу створюють передумови застосування проектного підходу [230].

Основним у даному етапі є швидке реагування на кризову ситуацію, а також негайне розгортання роботи заздалегідь створеної антикризової структури, тобто впровадження в дію методів та інструментів антикризового управління. Така діяльність повинна бути цілеспрямованою, структурованою та спрямованою на вирішення виниклих проблем у регіоні. В період настання

кризи важливим є втримання регіону «на плаву», збереження його платоспроможності, можливість погашення зобов'язань і т.д. Для цього необхідним є проведення аналізу та створення стратегічної концепції виходу з кризи для швидкого відновлення конкурентоздатності регіону. Ці завдання повинен ставити перед собою та виконувати Кризовий комітет.

Останній етап антикризового управління полягає в цілеспрямованому втіленні розробленої стратегії виходу з кризи, мінімізації понесених втрат регіону, використанні нових можливостей зовнішнього середовища, які, як правило, виникають у післякризовому періоді. Дуже важливим на стабілізаційному етапі є формування проектів, які б могли стати частинами цільових загальнодержавних програм виходу з кризи, програм інноваційного характеру щодо модернізації виробництва регіону, а також різного роду соціальних програм тощо. Для цього періоду дуже важливим є стрімкий післякризовий регіональний розвиток.

Загалом антикризове управління на рівні регіону має бути спрямованим на підвищення, по-перше, стійкості розвитку, по-друге, гнучкості управління. Формування антикризової системи управління повинно відбуватися шляхом удосконалення організації процесу управління розвитком регіону та впровадження нових підходів щодо розробки і прийняття управлінських рішень.

Одним із критеріїв формування антикризової системи управління є зміна ідеології управління, а саме – перехід до ініціативного розвитку регіону. Це дозволить забезпечити прискорену та дієву реакцію на зміни (економічні, політичні, соціальні, екологічні та ін.) з метою створення умов для стабільного і збалансованого економічного, соціального, екологічного, культурного та ін. розвитку держави і її регіонів. При цьому антикризове управління повинно бути спрямоване не лише на забезпечення швидкої адаптації економіки до післякризових умов і факторів, а й на запобігання і недопущення появи кризових ситуацій, що й вимагає подальших досліджень у даному напрямку.

Розвиваючи ці питання на рівні регіону слід враховувати реальні управлінські важелі, якими володіють регіональні органи влади в питаннях антикризового регулювання, а також специфіку самих регіонів. Через це важливе значення має правильне врахування зовнішніх і внутрішніх факторів криз. Попри спільність перших для усіх регіонів, вплив на кожен з них цілком різний, що визначається значними диференційними різницями регіонального розвитку. Чи нижчим є рівень розвитку регіону (внутрішній чинник), тим складнішим і болючішим може бути вплив зовнішніх кризових факторів. Тобто обидва види чинників взаємно впливають один на одного.

Окрім цього, слід пам'ятати, що наявний позитивний досвід антикризового управління одного регіону (чи країни) не завжди аналогічно проявиться щодо іншого. То ж попри спільність можливих напрямів впливів (активізація нових напрямів розвитку економіки та інфраструктури, людських і інших видів ресурсів, захисту й стимулювання внутрішнього й зовнішніх ринків тощо) акцент варто робити на конкретиці саме даного регіону та його особливостях. До прикладу, не уся Тернопільська область, чи будь який інший регіон однаково придатні для активізації застосування альтернативних джерел енергії, яка формується з допомогою вітру. Це пов'язане з географічними характеристиками її районів (що й вимагає відповідних професійних досліджень, коли є в планах закупити відповідне обладнання). Без урахування цього, витрачання бюджетних, чи будь-яких інших коштів на такі цілі може виявитися абсолютно збитковим для конкретного регіону через банальну відсутність належної потужності вітрів.

Зрештою навіть саме поняття «регіон» трактується по різному залежно від змісту, який вкладається у підхід до розмежування. Власне це й викликає потребу в дослідженні сутності регіонального розвитку як об'єкта антикризового управління, що, одночасно, потребує ідентифікації відповідних суміжних понять (регіон, регіональний розвиток тощо). Це дозволить більш предметно підійти до вирішення проблеми формування ефективної системи антикризового управління регіональним розвитком.

1.2. Регіональний розвиток як об'єкт антикризового управління

Сучасний розвиток регіонів достатньо специфічний та складний процес. Його різностороннє дослідження дозволить якісно науково обґрунтувати зміст і склад управлінських заходів, що можуть бути реалізовані в ході антикризового управління та досягти значно кращих їх результатів завдяки максимальній адаптації до специфічних регіональних умов. Відповідно до цього важливим є встановлення сутності регіонального розвитку та його ідентифікація як об'єкта антикризового управління. Для цього, насамперед, доцільно теоретично обґрунтувати й ідентифікувати поняття «регіон», «регіональний розвиток», а також розглянути їх характеристики, що є важливими з позиції антикризового управління.

Життєдіяльність людини нерозривно пов'язана в сучасному динамічному світі з процесами провадження практики господарювання й застосуванням набутих знань в різних галузях. В межах окремо взятої країни така діяльність узагальнюється як національна економіка та характеризується показниками, що на державному рівні ідентифікуються як статистичні показники. Перелік цих показників в умовах глобалізації та розвитку міждержавних відносин значною мірою залежить від прийнятих у міжнародній практиці вимог. Це об'єктивні, узгоджені, стандартизовані підходи, які уможливають формування статистичних даних про рівень розвитку країн світу, їх рейтингування тощо.

У світових масштабах різні країни можуть об'єднуватися у регіони, розміри, розташування та найменування яких залежать від базової основи районування (за континентом: регіони: Європи, Азії, Америки тощо). Іншим видом розмежування, яке територіально визначається межами окремої держави є регіони країн (до прикладу, регіони Бельгії чи Німеччини, України тощо). Щодо останнього розмежування варто зауважити, що його важливою специфічною рисою в Україні є наявність різних підходів. В основу цих підходів покладаються відмінні ознаки, а тому й регіони виокремлюються

різні. Окрім того, є різні позиції щодо надання самого означення поняття «регіон», що також накладає власний відбиток на його виокремлення. Обґрунтування сутності поняття «регіон» в контексті нашого дослідження важливе з точки зору правильності вибору дослідницької бази, вирішення проблеми ідентифікації регіонального розвитку та управління ним, а також місцем у цій системі антикризового управління. У світовій регіональній науці найбільш поширені чотири парадигми регіонів (рис. 1.3).

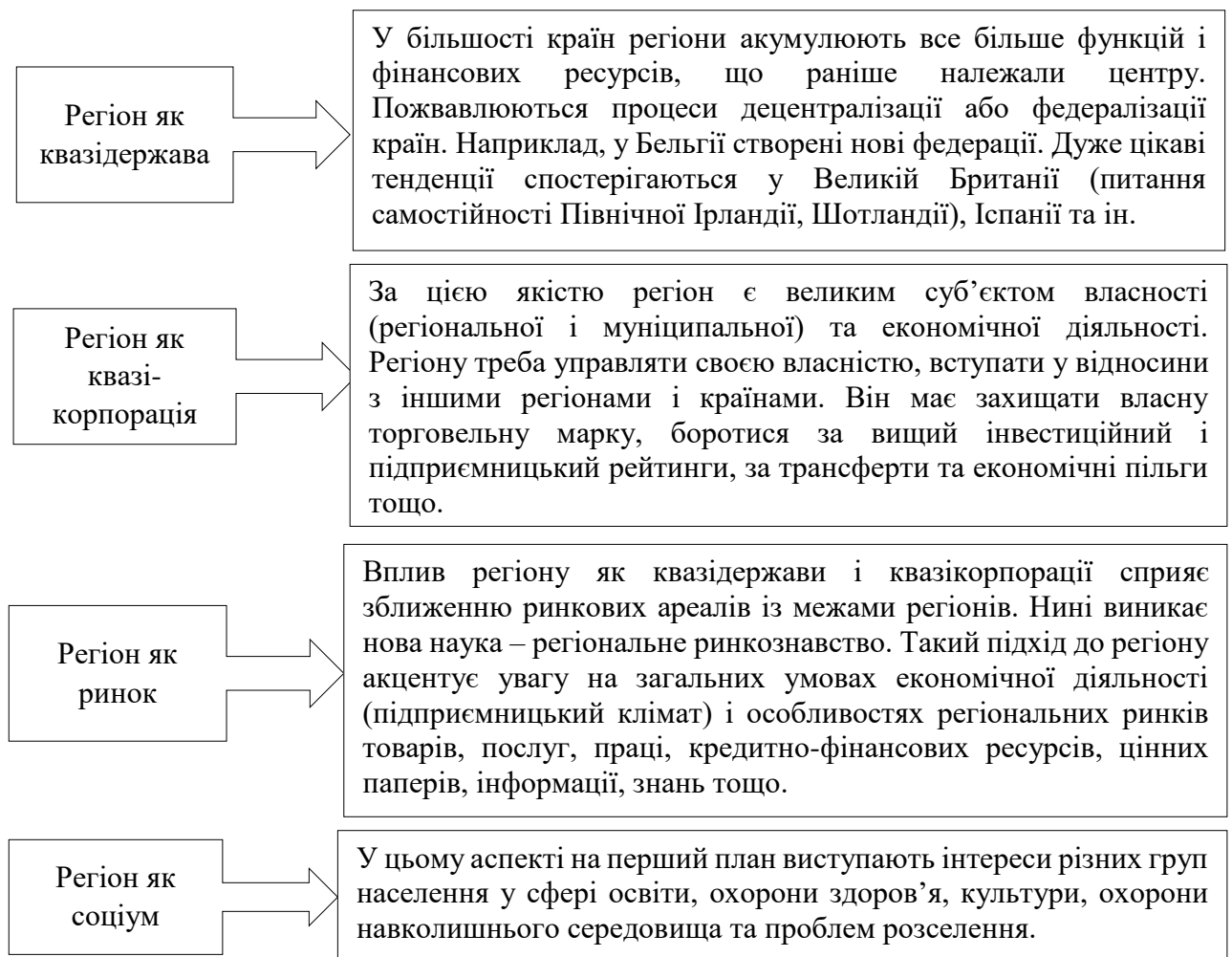

Рис.1.3. Характеристика парадигм регіонів

Примітка: Сформовано на основі [239].

Ці парадигми існування регіонів показують, наскільки виявляється важливим питання їх розмежування для цілей управління. Така взаємна залежність і єдність визначає багато важливих моментів, зокрема поділ

компетенцій і повноважень між різними рівнями системи управління, комунікації між ними тощо.

Окрім того, виокремлення регіонів здійснюється з урахуванням певних ознак, основними з яких є склад населення за національностями, економічна орієнтація тощо. Тож за умови відсутності процедур розмежування на регіони, а також усталених підходів до вирішення цього питання (стандартів) гальмуються економічне зростання та людський розвиток, як на рівні держави, так і на рівні громади, формуються передумови для кризової ситуації.

Розвиток інституційної теорії та її основних постулатів також накладає відбиток на підхід до ідентифікації регіону як поняття. Відповідно до неї у вищеподаний на рисунку перелік можна увести складову «регіон як інституційна одиниця» та характеризувати його як інституції та інститути, в тому числі ринок і його учасники.

Загалом слід визнати, що в історичному генезисі поняття «регіон» розвивалося й продовжує розвиватися. На це вказують історичні документи та їх дослідження науковцями з регіоналістики (додаток Д).

Найбільш поширеним є виокремлення регіонів з огляду на територіальне розташування, однак мають місце також позиції, що характеризують сутність регіону з точки зору економічного, соціального (або соціально-економічного), політичного або ж національного (за національностями, які проживають), етнографічного, системного й інших підходів.

Тобто за основу виокремлення регіону може бути обрана одна чи кілька ознак. Регіоналізація за різними ознаками широко висвітлюється в економічній науковій літературі і їй притаманні різноманітні підходи при виборі бази виокремлення регіону. Натомість у документах міжнародних організацій, зокрема Декларації щодо регіоналізму в Європі (1996 р.), ухваленій в м. Базелі своєю ст.1 «Регіон: визначення та концепція» подається таке означення: «Регіон – це територіальне утворення, яке сформовано у законодавчому порядку на рівні, що є безпосередньо нижчим після загальнодержавного, та наділене політичним самоврядуванням» [37].

Одночасно, в Преамбулі Декларації зазначено низку інших характеристик регіонів, які пов'язані з соціальними, економічними, мовними, історичними, культурними, географічними умовами. Проте в предметному контексті обраної теми дослідження, яке пов'язане з антикризовим управлінням регіональним розвитком, актуальним є використання поняття регіон в тій інтерпретації цього поняття, котре вбачає наявність у ньому управлінських інституцій (органів управління), здатних забезпечувати реалізацію антикризових заходів.

В європейських країнах існує трьохрівневий регіональний поділ, який використовується для статистичних цілей. У ньому європейські країни розмежовують номенклатури територіальних одиниць для цілей статистики (NUTS), а саме: NUTS-1 (групи земель, провінцій, периферій, автономних спільнот, макрорегіони, регіони тощо); NUTS-2 (землі, провінції, графства та їх групи, групи областей, периферії, регіони, регіональні асамблеї, національні райони, планово-статистичні регіони тощо); NUTS-3 (райони, області, провінції, номи, повіти та їх групи тощо). Україна не входить в європейський перелік країн, котрі використовують таке районування для статистичних цілей, однак для неї також характерне подібне розмежування. Зокрема, як свідчить дослідження економічної літератури [5; 40; 90; 91], виділяються два підходи до встановлення регіонів: адміністративні регіони (АР Крим, 25 областей, м. Київ та м. Севастополь); економічні райони (Карпатський, Північно-західний, Подільський, Столичний, Центральнo український, Північно-східний, Причорноморський, Придніпровський, Донецький). Кожен з цих районів має у своєму складі від 2 до 4 областей. До прикладу, Подільський регіон має у своєму складі Вінницьку, Тернопільську й Хмельницьку області. Аналогічний підхід був запланований як такий, що становить основу адміністративної реформи. Однак в цьому випадку передбачалося ввести три рівні адміністративно-територіального устрою в Україні. Перший – це вищевказані 9 регіонів: Поліський (Волинська, Рівненська, Житомирська області); Карпатський (Львівська, Івано-

Франківська, Закарпатська, Чернівецька області); Подільський (Тернопільська, Хмельницька, Вінницька області); Київський (Київська, Чернігівська, Черкаська, Кіровоградська області); Слобожанський (Сумська, Полтавська, Харківська області); Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька області); Донецький (Луганська та Донецька області); Причорноморський (Одеська, Миколаївська, Херсонська області); Автономна республіка Крим [5; 40; 171]. Рівень другий: район (округи, повіти). Нинішні 468 районів теж укрупнені. В кінцевому варіанті на їх місці має з'явитися 100 нових районів (округів, повітів). Рівень третій: територіальна громада (волость). Цей рівень теж припускає укрупнення нині діючих місцевих громад – замість них сформовано 750 нових територіальних громад.

І другий підхід, це розгляд регіону так, як це визначено в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів», а саме: «регіон – територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя» [163].

Адміністративна реформа в Україні має на меті оптимізацію системи управління та вирішення низки важливих соціально-економічних, екологічних і інших питань розвитку [104]. Її здійснення провадиться відповідно до затверджених законодавчих норм, урядових рішень і передбачає певні етапи і заходи. За змістовим наповненням реформа направлена на вирішення проблеми адміністративно-територіального поділу в цілях досягнення максимального позитивного ефекту регіонального розвитку.

Однією з найбільш вагомих проблем в цьому випадку є обґрунтування доцільності встановлення територіальних меж регіонів та правильна ідентифікація їх підстав. Власне саме акцент на регіональний розвиток і його рівень є тим особливим вагомим аргументом для визначення меж регіону. В цьому контексті за основу слугує Закон територіального зростання виробництва та вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів. Незаперечне значення його базових засадничих принципів, що визначають можливість поступового розвитку виробничих сил під впливом певних чинників і акцент на рівномірності територіального розмежування

виробництва для досягнення прогресу соціально-економічних показників, загалом служить основою встановлення індикаторів для оцінки рівня регіону та його місця серед інших. В нашому дослідженні за основу вважаємо за доцільне взяти розмежування регіонів відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» [163]. В цьому Законі також вживається поняття «регіональний розвиток», однак немає його трактування. Зміст цього поняття в названому нормативному акті можна тлумачити, виходячи з тих положень, у яких воно вживається. До прикладу, взявши за основу статтю 2 «Мета і засади стимулювання розвитку регіонів» можемо ідентифікувати семантичну наповнюваність розвитку регіонів. Її можна схематично узагальнити у вигляді тих складових, котрі дозволяють через перелік напрямів стимулювання ідентифікувати елементи розвитку регіонів, або іншими словами регіонального розвитку. Ототожнення понять «розвиток регіонів» і «регіональний розвиток» відповідає їх паралельному вжитку в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» (рис. 1.4).

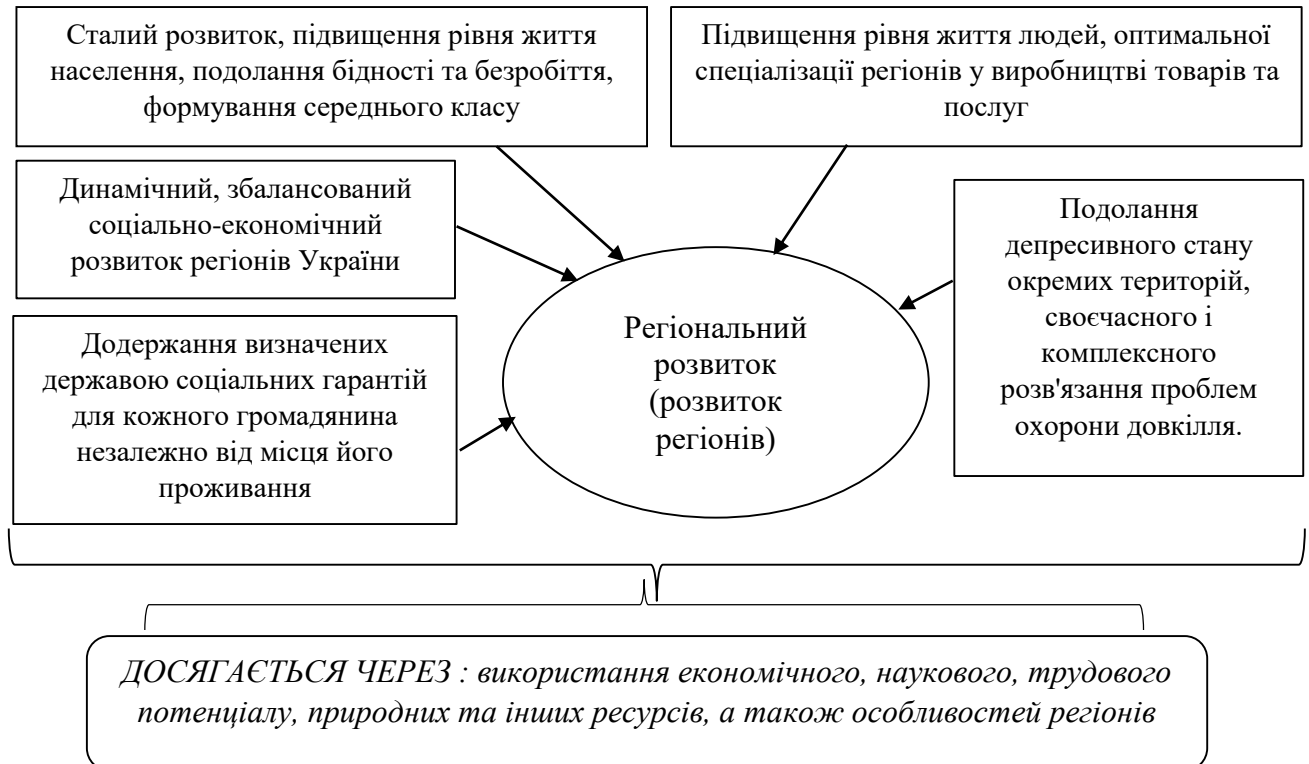

Рис. 1.4. Змістове наповнення регіонального розвитку відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів»

Примітка: Сформовано на основі [163].

Кожен з елементів впливає з напрямів стимулювання, котрі передбачаються Законом для забезпечення регіонального розвитку. Практика підтверджує, що регіональний розвиток – це дійсно досить широке поняття, котре включає в себе різні сторони життєдіяльності людини.

Поченчук Г.М. стверджує, що «регіональний розвиток залежить від ефективності концентрованої територіальної організації виробництва (а не доступності економічних ресурсів або їх більш вигідного розташування) і від співвідношення між економікою та соціальною структурою..., де створено систему інституцій, правил і цінностей, котрі виступають джерелом синергії (в т.ч. кооперації і взаємодії), що веде до збільшення економічної віддачі і створення додаткових переваг [151, с. 82]».

Варто погодитися, що така синергія не лише виконує важливу роль в загальному механізмі регіонального розвитку, а й формує засади для синтезу й утворення нових, якісних і більш високоорганізованих взаємин і зв'язків в цьому процесі. Важливе значення при цьому має оптимальність структури складових, котрі беруть участь в забезпеченні регіонального розвитку, а також їх комплексна взаємо узгодженість і здатність до ефективної взаємодії. Найбільш прийнятним і простим способом провести оцінку цих характеристик є застосування кореляційного аналізу та встановлення тісноти зв'язку між ними. Однак проблемною є ідентифікація складових, і наукові дослідження та практика це підтверджує. На сьогоднішній день, як свідчить аналіз доступних літературних джерел, єдина думка щодо складових регіонального розвитку, які визначають його рівень, відсутня, як і однозначне трактування цього поняття. В цьому контексті необхідно досягти розумного компромісу та забезпечити належну обґрунтовальну базу позиціонування регіонального розвитку й показників, що його характеризують, оскільки від цього залежать можливості раціонального та мінімально затратного механізму реалізації завдань регіональних стратегічних планів і їх змісту.

Науковці Семенов В.Ф., Герасименко В.Г., Горбань Г.П. та Богасьорова Л.М. [213, с.4-5] вважають, що «регіональний розвиток – це, по-перше,

переміщення (як по території, так і у часі) продуктивних сил регіону, потоків людей і матеріальних ресурсів, товарів, вантажів, послуг, капіталів, інформації, з'ясування системи зав'язків і відносин; по-друге, це режим функціонування регіональної економіки, який орієнтований на позитивну динаміку параметрів рівня і якості життя населення, забезпечену стійким, збалансованим відтворенням соціального, господарського, ресурсного й екологічного потенціалу території».

Це твердження логічно вписується й цілком підтверджує позицію щодо складної структури регіонального розвитку як об'єкта управління, зокрема й антикризового, а тому для встановлення дійсної його сутності доцільно здійснити аналіз тих теорій, котрі лежать в основі такого розвитку.

Дорогунцов С. І., Хвесик М. А., Горбач Л. М., Пастушенко П. П. обґрунтовано виокремлюють з-поміж багатьох інших, такі основні теорії (паралельно, вживаючи слово «напрями») регіонального розвитку: географічний детермінізм, в тому числі енвайронменталізм, штандортні теорії розміщення тощо; геополітика [43, с.81-83]. Якщо провести оцінку їх сутності, то виявиться, що усі вони так чи інакше стосуються соціально-економічного, екологічного та політичного розвитку (додаток Ж). При цьому мета усіх їх практично однакова – забезпечення розвитку, оптимізація, поліпшення, підвищення рівня тощо. В комплексі названі теорії повною мірою відповідають концепції сталого розвитку, під яким, як засвідчують матеріали Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (1992 р.) й встановлені нею принципи, слід розуміти такий розвиток людського суспільства, який задовольняє його вимоги в даний конкретний момент і не несе загрози реалізації своїх потреб для наступних поколінь [36].

Окрім географічного детерміналізму виняткову роль у формуванні сучасної теорії регіонального розвитку відіграють теорії економічного спрямування, зокрема економічного зростання, торгівлі тощо, а також інші суспільні теорії. Романюк С.А., в результаті дослідження еволюції теорій регіонального розвитку, згрупує та «виокремлює найбільш теоретичні

концепції регіонального розвитку, а саме: теорії кумулятивного зростання; теорію нової економічної географії; теорію розміщення виробництва, загальні теорії розміщення, форми організації виробництва; неокласичні теорії» [171, с. 23-35; 172, с. 9-10].

В склад кожної з груп науковець наводить їх приклади та характеристики й справедливо стверджує, що в сучасних умовах «регіональний розвиток залежить не тільки від суто економічних факторів (наявність ресурсів, кваліфікованої робочої сили, абсолютних та відносних переваг виробництва товарів та послуг, нових технологій тощо), але й визначається детермінованим територіальними, історичними (часовими, соціальними, культурними, інституційними чинниками, що можуть підсилювати дію один одного [172, с.11]. Підтримуючи позицію вищеназваного автора, зауважимо, що соціальний чинник значною (якщо не повною) мірою визначається рівнем економічного розвитку, аналогічно як і культурний. Чим вищим є економічний рівень, тим кращими будуть соціальна й культурна складові регіонального розвитку. Цей факт доцільно враховувати при оцінці регіонального розвитку та виборі її критеріїв (показників). Щодо історичних та інституційних чинників, то вони складно піддаються кількісному виміру, але ідентифікуються як такі, що дійсно позначаються на регіональному розвитку й можуть бути використані для покращення різних напрямів регіонального розвитку. В контексті сталого розвитку заслуговує на увагу позиція про те, що «регіон, як система, буде сталим, якщо для будь-якої зміни параметрів, що впливають на нього, існує таке управління, яке забезпечить дотримання рівноваги та стабільності структури» [183, с.146].

Відповідно до обраного нами об'єкта дослідження це твердження виражає глибинний зміст антикризового управління. Дегтярьова І.Б., досліджуючи теорії регіонального розвитку, робить висновок, що до чинників, які визначають стабільність регіону відносяться: стабільність динаміки структури; інституційне середовище економічної системи та її розвиток; структуру ресурсної бази та її динаміку; інформаційну взаємодію між

елементами ресурсної бази; наявність науково обґрунтованої методичної бази оцінки стану регіональної економічної системи, необхідної для ухвалення рішень [39, с. 143].

Віддаючи належне базовим засадничим основам регіонального розвитку, слід зауважити, що максимально його репрезентують все таки економічні показники. Зрештою в сучасних умовах саме вони мають вирішальне значення для людського розвитку, оскільки дозволяють задовольняти більшість потреб, а щодо інших – формують можливості забезпечення. Слід констатувати, що економічний розвиток має вплив і на задоволення культурних, соціальних та низки інших потреб. Попри наявність екологічних загроз від росту промислового й сільськогосподарського виробництва, високий рівень економічного розвитку та наявність значних доходів від нього уможливує посилення діяльності, спрямованої на збереження довкілля. Тому справедливим є твердження Возняк Г.В., що «економічне зростання є ключовою детермінантою та характеристикою розвитку, позаяк у довгостроковій перспективі тільки воно (зростання) здатне забезпечити приріст ресурсів, а відтак і підвищення добробуту населення, а регіональний розвиток за своєю суттю – це економічна концепція, яка враховує взаємний вплив економічної діяльності та інтеграції ринків на територіально-географічні об'єкти» [22, с.37].

З іншого боку, лише міждисциплінарні оціночні показники можуть дати більш точні результати щодо рівня регіонального розвитку оскільки вони охоплюють більш широке коло питань й тому є кращими індикаторами для такого дослідження (аналізу). Тож варто визнати справедливе акцентування уваги в наукових роботах на «важливість впливу на економічний розвиток в умовах глобалізації урядів, політичних та правових інститутів [248, с.142], а також інших чинників. Ткачук А.Ф., формуючи власне бачення регіонального розвитку та його означення, бере за основу тезу, що «розвиток, як поняття, тлумачиться, як зміни (позитивні, очікувані, негативні, неочікувані) й визначає його, як здійснення змін на краще в сенсі підвищення економічного,

соціального, екологічного добробуту та якості життя, а регіональний розвиток означає зміни на регіональному рівні, які можна виміряти низкою показників: валовим регіональним продуктом на душу населення, рівнем доходів громадян, рівнем зайнятості, освіти, тривалістю життя людини тощо; інтегральним показником тут може бути індекс людського розвитку [211, с.6].

Критична оцінка позицій різних авторів на ідентифікацію поняття «регіональний розвиток» і тих показників, котрі використовуються в Україні для оцінки його рівня, дозволяє зробити певні узагальнення та висновки, що допомагають сформулювати його загальне означення. Отже, за словесною семантикою «розвиток» означає зміна (зазвичай в кращу сторону) або стан. Показники, якими він характеризується в межах дослідження, яке здійснюється, – охоплюють здебільшого економіку та людський потенціал.

В останні роки актуалізується характеристика регіонального розвитку з екологічної точки зору та глобалізаційних процесів. Визнання вагомості регіонів в національному розвитку в Україні викликало потребу в реформуванні адміністративно-територіального устрою та проведення децентралізації. Остання засвідчує відсутність науково-обґрунтованих підходів до територіальних об'єднань та потребу в удосконаленні механізму управління процесами, що відбуваються в економіці, соціальній та інших сферах. З урахуванням цього, під регіональним розвитком доцільно розуміти процес системної реалізації виконання економічних, соціальних, екологічних та інших завдань, що формують вищу конкурентоздатність відповідних регіональних систем і кращі показники.

Будучи важливою складовою національної економічної системи, розвиток регіонів тісно пов'язаний з нею та має низку спільних характерних ознак, до яких, зокрема, відноситься циклічність функціонування. Загальноновизнаним є факт, що явище циклічності регіонального економічного розвитку є цілком об'єктивним і, наразі, немає жодних історичних прикладів, які б навіть як виняток заперечували цей факт. Як і національній економіці загалом, так і регіональному розвитку практично неможливо його уникнути.

Попри це, є позитивний досвід регулювання коливань і зменшення негативних наслідків перебування регіонального розвитку у фазі спаду та кризи.

З урахуванням специфіки регіонального розвитку (в т.ч. показників, які його характеризують) [40], його складових, щодо яких існують кризові загрози та з урахуванням можливостей регіональних органів управління можна сформулювати загальну гіпотезу про напрями діяльності органів регіонального управління, тобто більш детально ідентифікувати такий об'єкт антикризового управління як регіональний розвиток.

Критичний аналіз тих процесів, котрі відбуваються в регіонах і характеризують їх розвиток, засвідчує, що в сучасних умовах загострилися загрози щодо його стабільності, а також диспропорційності й нерівномірності стану різних регіональних структурних одиниць. Причини цього різноманітні, однак основними з них є власне самі структурні деформації, пов'язані з децентралізацією та змінами геополітичної ситуації, а також зміна підходу до управління загалом і його удосконалення через нові методологічні засади, в тому числі фокусування на активізації соціально-екологічних аспектів, використанні сучасних інформаційних технологій тощо. Деталізуючи останнє твердження слід вказати на суттєві зміни вимог суспільства (громадян) до самого регіонального розвитку. В останні роки перевага надається питанням екологічності, якості, ефективності використання ресурсів з позиції турботи про майбутнє людства загалом.

З точки зору впливу структурних трансформаційних процесів на регіональний розвиток слід зауважити, що основними їх наслідками, які характеризують його як об'єкт антикризового управління, є: зміна спеціалізації або функцій регіону внаслідок переорієнтації та нової геополітичної ситуації; криза управління та зростання нерівномірності рівнів розвитку; міжрегіональна напруженість і розбалансованість; відсутність обґрунтованих позицій щодо використання механізмів стабілізації та підходів до формування стратегічних планів розвитку; суб'єктивізм при прийнятті управлінських рішень тощо. В організаційному плані регіональний розвиток

як об'єкт антикризового управління окрім децентралізації, піддається впливу низки інших чинників, зокрема: стихійних лих; зміни структури власності (суттєве зниження частки державної власності); територіальних змін (в тому числі пов'язаних з децентралізацією); модифікації повноважень регіональних органів (перерозподіл функцій) і їх структури; недоліки в нормативно-правовому регулюванні як регіонального розвитку, так і в питаннях управління ним та інші. Ці, а також багато інших характеристик і чинників, засвідчують той факт, що регіональний розвиток є складним об'єктом антикризового управління, адже вимагає врахування багатьох факторів. До того ж кожен регіон сам по собі має власні специфічні риси, що ускладнює, або навіть унеможлиблює розробку уніфікованої системи антикризового управління й вимагає добре продуманих кроків при її формуванні.

Таким чином, регіональний розвиток – це доволі специфічний об'єкт, оскільки йому притаманні власні, відмінні риси, які не лише не характерні для інших об'єктів управління, в тому числі антикризового, а й відрізняються між собою як за сутністю, так і за рівнем можливостей керування ними. Найперше, це різні складові регіонального розвитку. Вони, як уже було зазначено вище, в статистиці виражаються великою кількістю показників, але можуть бути згруповані щонайменше в чотири групи: економічні, соціальні, екологічні та політичні. Такий склад регіонального розвитку, як об'єкта управління, вимагає застосування різного інструментарію та методів.

Зокрема, якщо говорити про антикризове управління, то виявляється, що кожна з вище перерахованих складових може вимагати і спільних методів, але і потребує специфічних управлінських підходів. Більше того, криза та її прояви щодо кожної зі складових відрізняються між собою, хоч і мають певні взаємні зв'язки та впливи. Складність, різновекторність та полікритеріальність регіонального розвитку як об'єкта антикризового управління пояснюється відмінностями регіональних соціально-економічних систем, наявністю різних пріоритетів щодо напрямів і сфер життєдіяльності в регіоні, рівнем його власного розвитку та багатьма іншими чинниками. Окрім того, важливим є

врахування такої сучасної орієнтації регіонального розвитку як сталість. Причому характерним є те, що світова спільнота зараз визначає її не просто як досягнення стабільності й подолання бідності, а з позиції врахування інтересів майбутнього щодо збереження наявного ресурсного потенціалу та умов життя для прийдешніх поколінь. Така гуманістична основа розвитку, закладена у 1992 р. на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-Де-Жанейро, йменується концепцією стійкого розвитку людства. Основні її положення викладені у відповідному узгодженому документі – «Порядку денному на XXI століття». Нова концепція системно поєднала три головні компоненти сталого розвитку суспільства: економічну, природоохоронну і соціальну [244, с. 7-36]. У зв'язку з цим регіональний розвиток вимагає зміни пріоритетів щодо способу реалізації та здійснення тих процесів, котрі відбуваються з його системами. Відповідно, регіон як територіальна та економічна частина країни починає розглядатися з позиції наявних можливостей досягнення екологічного збалансування, збереження ресурсів і як об'єкт антикризового управління вимагає врахування цього факту.

У сучасній науці існують точки зору на антикризове управління регіональним розвитком, які визначають його певну специфіку й основні засади та положення, а саме: теорія «полосів зростання», яка передбачає, що розвиток одного успішного регіону додасть імпульс для розвитку сусідніх територій; теорія внутрішніх регіональних факторів розвитку, за якою потенціалу зростання можна досягти за рахунок повної реалізації внутрішніх чинників; теорія «розумного регіону», згідно з якою основною рушійною силою розвитку є знання, кваліфікація та інновації [153, с. 118].

Ці засади повною мірою відповідають сталому розвитку регіонів, а на регіональному рівні органи влади різних областей України стають основними суб'єктами антикризового управління, діяльність яких спрямована на вирішення різних організаційних, практичних і оптимізаційних питань.

Управління, в свою чергу, являє собою діяння, що призводить до зміни стану певного об'єкта. Цілі управління завжди обумовлені вимогами або

законами, відповідно до яких функціонують об'єкти управління. Визначення та формування цілей є початковим етапом процесу управління. Вони служать орієнтирами всієї управлінської діяльності й визначають стан об'єкта управління в конкретний період часу. Результати управління традиційно визначаються його цілями. Попри те, що в регіональному розрізі ці цілі можуть відрізнятися, в цьому напрямі є багато спільних рис.

Ідентифікація цілей антикризового управління на регіональному рівні вимагає врахування специфіки його економічного спрямування, специфіки структури населення, рівня інфраструктури тощо. Оскільки основою внутрішнього регіонального розвитку та його рівня виступають податкові надходження (місцеві податки), то найпершим результатом антикризового управління має бути забезпечення ефективного функціонування суб'єктів господарювання, розташованих на його території, а також зростання їх конкурентоздатності. Іншими словами, антикризове управління має, передовсім, бути спрямоване на розвиток економіки регіону й уже потім на його інфраструктурні складові. Часто досягти цього послідовно неможливо, адже стрімкий розвиток територій та їх інтеграція в глобальних масштабах, створюють об'єктивну потребу в здійсненні поліпшуючих заходів негайно. Завданням системи управління є знайти оптимальність у цих питаннях, щоб досягати максимальних результатів в розвитку різних напрямів без загострення соціальної напруги в регіоні.

Окремі автори, як свідчить дослідження літературних джерел [2; 7; 153; 177; 210; 224; 228; 230] включають у це твердження уточнюючі тези (подолання негативних наслідків, забезпечення підвищення конкурентоспроможності економіки тощо). Останнім часом з'явилися нові концепції, які в розвинутих країнах відображають сучасні тенденції посилення розвитку регіону – прагнення регіонів до політичної та економічної самостійності. З огляду на загальноприйняте в управлінській науці змістове навантаження на термін «управління», а саме з того, що відповідно до цілей управлінської діяльності воно має бути спрямоване на зміну стану об'єкта

управління на кращий, відомий науковець Шаров Ю.П. справедливо стверджує, що будь-яке управління, в тому числі на муніципальному рівні, можна вважати антикризовим [229, с.36]. Таким чином регіональний розвиток, як об'єкт антикризового управління, піддаватиметься впливу для поліпшення його рівня, а, зважаючи, на вид управління – цей вплив передбачатиме заходи, спрямовані на подолання чи упередження криз і їх впливів на його складові системи. Це, в свою чергу, вимагає здійснення відповідних попередніх оцінок і моніторингу. Зважаючи на різне навіть економічне спрямування регіону складовими його розвитку, в тому числі сталого, можуть бути різні елементи. Тому деталізація більш доречна у самих заходах з антикризового управління, а для ідентифікації та встановлення основних характеристик регіонального розвитку, як об'єкта такого управління доцільно встановити вплив і взаємний зв'язок криз і їх впливу на ті складові регіонального розвитку, котрі його репрезентують (1.5).

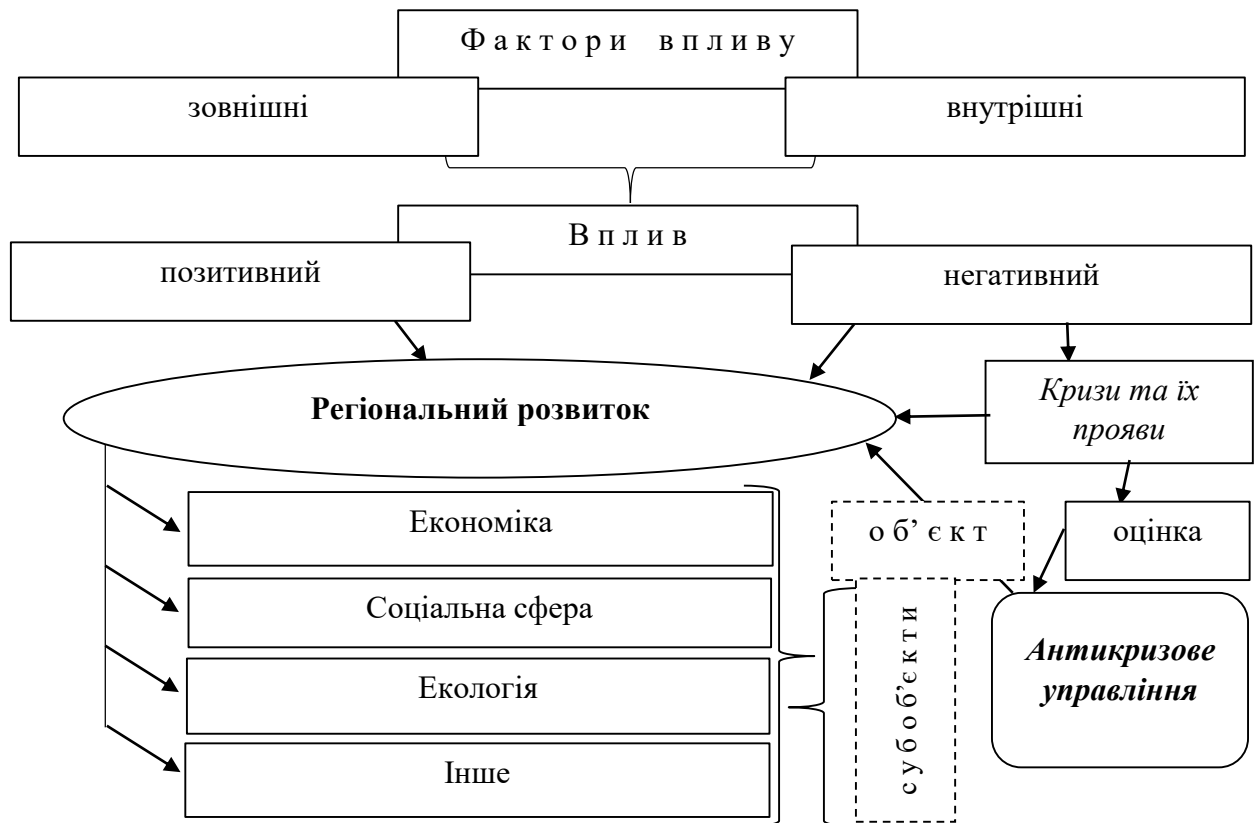

Рис. 1.5. Регіональний розвиток як об'єкт антикризового управління

Примітка. Узагальнено автором

Формуючи сутнісні характеристики та ідентифікуючи ознаки регіонального розвитку як об'єкта антикризового управління, слід врахувати його особливості з точки зору структурних складових.

У найбільш загальному вигляді вони охоплюють економіку регіону, соціальну сферу, екологію тощо. Ці складові піддаються впливу різних чинників, в тому числі антикризових заходів. Як складові регіонального розвитку вони формують його основу, а тому їх доцільно розглядати як підпорядковані цьому об'єкту управління елементи. Для простоти розуміння, доцільно вважати їх субоб'єктами антикризового управління. У сутність такого поняття в цьому випадку закладається змістовність регіонального розвитку: він репрезентується різними показниками, які можна згрупувати у вищеназвані структурні складові. При цьому кожна з них може бути деталізована відповідно до необхідного рівня аналітичності. Наприклад, до складу економіки доцільно включати складові, котрі висвітлюються у вигляді різних статистичних показників. При цьому з урахуванням змісту статистичних показників можливе групування за певними напрямками. Прикладом такого групування є Оцінка соціально-економічного розвитку регіонів, що провадиться відповідно до вимог Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики №856 за 12-ма напрямками [160].

Інші складові, які ми називаємо суб'єктами антикризового управління, також придатні для деталізації. Причому її доцільно здійснювати для цілей проведення об'єктивної оцінки регіонального розвитку виходячи мети такої оцінки. Зокрема, відповідно до об'єкта й предмета нашого дослідження, розмежування повинно здійснювати виходячи з гіпотези щодо можливостей подолання криз, їх наслідків чи проявів.

Принагідно слід зазначити, що криза має не лише негативні, а й позитивні наслідки. До негативних наслідків кризи належать: повне руйнування або різкі зміни у функціонуванні економічної системи; виникнення нової кризи, ще глибшої за попередню; загострення вже існуючої

кризи; незворотні зміни в структурі економіки тощо. До позитивних – побудова нових механізмів функціонування економіки. Орловська О.В. стверджує, що криза «дає можливість для роздумів над майбутнім, дає час для роботи над помилками у діях керівництва, перегляду програм розвитку, розробок майбутніх шляхів розвитку економіки країн» [120, с. 3]. Позитивні чи негативні наслідки матиме криза залежить, насамперед, від ефективності антикризового управління, яке може пом'якшувати кризу, призводити до появи нових явищ в розвитку регіону, або ж навпаки, негативно позначатися на ньому. Для мінімізації негативних наслідків важливо правильно встановити субоб'єкти, що входять в об'єкт антикризового управління, яким є регіональний розвиток, а також здійснити їх оцінку з позиції виявлення наявних загроз. З огляду на це, наведені (рис.1.6) в структурно-логічній схемі складові є основними в здійсненні аналізу окремого регіону.

Рис. 1.6. Об'єкти аналізу ресурсного, економічного та соціально-політичного стану регіону

Примітка: Сформовано відповідно до чинної практики антикризового управління

Постійний моніторинг та аналіз заздалегідь визначених критеріїв об'єктів, вказаних на рисунку 1.6., забезпечить сталий розвиток та оперативне розпізнавання загроз на основі відхилення показників від норм. Адже цілком справедливою є думка Міняйленка І.В., що «...баланс, рівновага в державі, її

цілісність і стабільний розвиток можуть бути забезпечені лише за умови активізації участі регіонів у проведенні економічної політики» й підтвердженням цього є світовий досвід [106, с. 6].

Чергування періоду стабільності та кризового стану – об’єктивний генезисний процес, який окрім негативного впливу у період криз, створює можливості для адаптації економічної системи до нових умов існування й подальшого розвитку. Оскільки кризи – об’єктивний та очікуваний період регіонального розвитку, отже існує велика ймовірність їх прогнозування. В такому разі є можливість управління кризами (запобігання їх виникненню, або ж, у випадку неможливості першого, – зменшення їх негативних наслідків чи інші управлінські впливи). В будь-якому випадку до них потрібно готуватися, для того, щоб прискорити вихід з кризи й мінімізувати негативні результати для економіки регіону. Розуміння сутності цих явищ, ідентифікація специфіки та характеристик – важливі наукові результати, що дозволять виокремити етапи, встановити реальні важелі керування, позиціонувати регіональний розвиток з точки зору його як об’єкта антикризового управління й ідентифікувати складові елементи останнього загалом.

В умовах сучасних викликів важливо для раціоналізації розвитку регіону уживати різних заходів, які дозволяють стабілізувати й ефективно функціонувати усім інституціям, які розміщені на його території. Тому не лише економічні напрями, а й управлінські та будь-які інші (політичні, правові тощо) можуть відіграти важливу роль. Натомість статистичні узагальнення, зокрема щодо регіонального розвитку в Україні надають інформацію здебільшого про економічну складову.

Одним з прикладів є встановлення показників регіонального розвитку, які є статистичними даними й, зокрема, в Україні розмежовані за 6-ма групами (додаток 3): валовий регіональний продукт (в розрізі 2-х показників); випуск в основних цінах за видами економічної діяльності (за 13-ма галузями); доходи населення (в розрізі 2-х показників); витрати населення (в розрізі 5-ти показників); зміна обсягу наявного доходу в розрахунку на одну особу (в

розрізі 3-х показників); частка регіону в загальному обсязі доходів населення України (в розрізі 6-ти показників).

Ці показники використовуються при плануванні регіонального розвитку та формують загальну його характеристику. Загалом регіональна статистика містить достатньо широке коло показників, що характеризують регіональний розвиток. Вони розмежовані за двома групами: Регіональні рахунки (формуються статистичні збірники «Доходи та витрати населення за регіонами України» та «Валовий регіональний продукт») та Комплексна регіональна статистика (формуються статистичні збірники «Регіони України» (2 частини (1 частина 124 показники; 2 частина 153 показники, при цьому окремі показники з включені в перелік мають деталізацію)); «Регіональний людський розвиток» (36 блоків показників) і статистичний бюлетень «Соціально-економічне становище регіону» (по кожному регіону зокрема в розрізі 32 показників, низка з яких має суттєву деталізацію)).

Така різностороння репрезентація регіонального розвитку дозволяє здійснювати оцінку регіонів, здійснювати їх кластеризацію, порівняння та обчислювати безліч оціночних показників з використанням різних методів, моделей і підходів. Зрештою статистичний бюлетень «Соціально-економічне становище регіону» містить такі розрахунки та їх результати, що уможлиблює ранжування регіонів і їх порівняння для виявлення шляхів можливого удосконалення механізмів управління регіональним розвитком.

Статистичні показники, зважаючи на їх уніфікованість для усіх регіонів і доступність як інформаційного джерела оцінки, слід активно використовувати для встановлення дійсного стану регіонального розвитку та виявлення наявних проблемних кризових ситуацій. Сучасний динамізм і структурні перетворення в результаті децентралізації, ставлять нові завдання й виклики перед системою оцінних показників. В умовах нестабільності на перший план висуваються завдання упередження та недопущення (або ефективного подолання) негативних тенденцій в регіональному розвитку, що актуалізує більш активну участь у ньому керуючих інституцій. Тому важливо

окрім загальних показників регіонального розвитку, про які згадувалося вище (та які більше репрезентують економічну складову), включати у систему оцінки такі індикатори, як рівень управління (за структурними складовими, котрі охоплюють наявність різних управлінських інституцій та засобів реагування, їх взаємоузгодженість в процесі діяльності, використання інноваційної управлінської методології тощо), рівень використання наявних регіональних переваг і можливостей, в тому числі щодо людських і інших ресурсів, інвестиційна активність і привабливість, загальні потенційні можливості (спільні та індивідуальні для кожного регіону зокрема) тощо.

1.3. Концептуальні засади побудови системи антикризового управління регіональним розвитком

Узагальнення наукових засад побудови системи антикризового управління за практичною та науковою логікою має базуватися на ключових характеристиках, котрі впливають з механізму, що використовується для його реалізації. Дослідження літератури з питань антикризового управління та критичний аналіз позицій щодо його механізму, дозволили упевнитися, що достатньо огранованою в цьому плані є позиція Бабича А.О., котрий розглядає його як «моніторинг зовнішнього та внутрішнього соціально-економічного середовища регіону для виявлення ознак кризи, оперативної оцінки та аналізу соціально-економічного стану регіону, розробки та наступного впровадження заходів щодо подолання кризової ситуації [7, с.162].

З урахуванням взятого за основу розуміння механізму антикризового управління регіональним розвитком логічно, насамперед, ідентифікувати основні завдання, антикризового управління, котрі з цього випливають.

Першочерговим завданням антикризового управління регіональними розвитком виступає забезпечення стабільності регіону, нейтралізації кризових явищ і подолання кризи в разі її настання за допомогою ефективного застосування інструментарію та ресурсів управління. У випадку не реагування регіональних органів на кризову ситуацію це призведе до руйнування багатьох

регіональних систем, зокрема економічної, соціальної, екологічної тощо. Окрім того, сама система управління також може бути зруйнована.

В результаті цього може відбуватися зміна антикризових заходів: фінансово-економічного інструментарію, політичних (перевибори представницького органу регіону), адміністративних (поміняти керівництво) й інших складових тощо. Предметною областю антикризового управління регіональним розвитком виступає ризик, оскільки він викликає кризу, яка стане реальною перешкодою на шляху досягнення цілей розвитку регіону. Ідентифікація ризику та напрями його уникнення виступають превентивною функцією антикризового управління. Аналізуючи управління територією, розрізняємо наступні три типи ризиків: допустимий ризик передбачає погіршення результатів діяльності об'єкта управління (соціально-економічного та суспільно-політичного стану території), який може бути подоланий без суттєвих зусиль та участі зовнішніх учасників; критичний ризик передбачає перебування регіону в передкризовій та кризовій зоні, тобто відбулось погіршення показників розвитку регіону до межі, перевищення якої призведе до повного руйнування його систем; катастрофічний ризик передбачає, що регіон подолав критичну точку і кризові процеси негативно вплинули на розвиток адміністративно-управлінської, політичної та економічної діяльності загалом, що проявляється у руйнації цих, а також інших пов'язаних, систем. У нашому дослідженні більша увага приділена двом останнім видам ризику. Це пояснюється більшим результативним застосуванням інструментарію антикризового управління, здатного забезпечити подолання негативних кризових проявів. Щодо першого виду ризику, то його подолання можливе без зовнішнього втручання, що, однак, не виключає можливої участі зі сторони. Невідповідність рівню показників стійкого розвитку регіону та належність до другого й третього видів ризиків більш складно подолати і вони в антикризовому управлінні можуть бути ідентифіковані як два блоки заходів: нейтралізація кризи та її подолання (рис. 1.7).

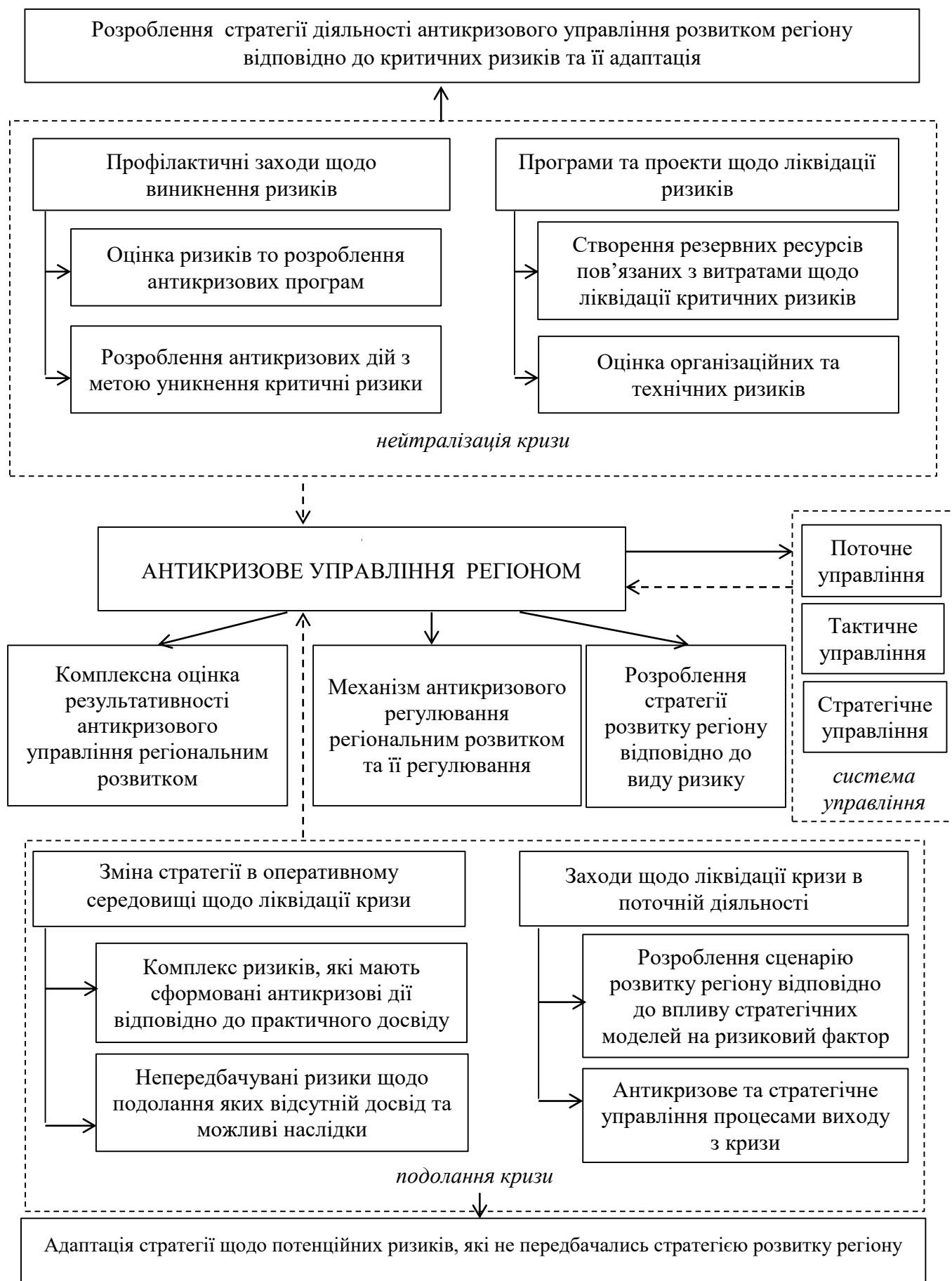

Рис. 1.7. Місце антикризового управління при ліквідації кризових ситуацій

Попри таке розмежування, побудова моделі антикризового управління регіональним розвитком в обох випадках має передбачати такі етапи:

- аналіз кризових явищ у господарській діяльності регіону та імовірність настання критичної ситуації;
- формулювання завдань і мети розроблення антикризових заходів, які повинні передбачати фінансово-політичну стабільність, локалізацію кризових ситуацій, попередження настання кризи тощо;
- проведення заходів щодо розроблення та реалізації антикризових програм регіону з визначенням конкретних відповідальних осіб;
- систематичне проведення оцінки показників економічного розвитку та ресурсного потенціалу регіону;
- контроль за реалізацією антикризових заходів (програм);
- розроблення комплексу профілактичних заходів щодо попередження кризової ситуації в регіоні.

Представленні нами етапи спрямовані на ліквідацію кризової ситуації, яка утворилась в регіоні під час господарської діяльності. Важливою складовою антикризового управління в регіоні є створення органу, який би контролював і запобігав процесу виникнення кризової ситуації, орієнтуючись на стратегію регіонального розвитку. Але загалом слід зауважити, що наукові підходи до розуміння регіонального розвитку як об'єкту антикризового управління, акцентують увагу не лише на забезпеченні рівномірного розвитку регіональної економічної системи, а й необхідності реалізації інструментарію антикризового управління відповідно до етапів кризи: передкризового, кризового, посткризового, що дозволить коректно застосовувати управлінські важелі в часовому горизонті, розподіляти функціональне навантаження між органами державної влади та місцевого самоврядування в антикризовому управлінні регіоном. Тому антикризове управління у системі управління регіональним розвитком є його невід'ємною частиною, реалізація якого здійснюється через антикризові інструменти та заходи в поточному й стратегічному управлінні. Попередження кризової ситуації в регіоні є

найоптимальнішим способом її уникнення, проте такий варіант не завжди присутній. Запобігання кризи або способи виходу з неї базуються на зміні поточних і стратегічних цілей діяльності відповідно до кризового стану, що сформувався в регіоні. У поняття стратегічного управління вкладаємо суть процесу протидії негативному впливу зовнішнього середовища на регіон та адаптацію внутрішнього процесу щодо найбільш можливих напрямків розвитку кризової ситуації і забезпечення його економічної стійкості. Тобто, поточне управління повністю підпорядковується стратегічному, і його цілі повинні відповідати стратегічним напрямкам розвитку.

Відповідно, роль антикризового управління полягає у забезпеченні стратегічної стійкості регіону та його суб'єктів господарювання щодо різного роду критичних ризиків, тобто тих, що розглядались при створенні стратегії розвитку регіону і тих, що не включили у зону ризиків з певних причин.

Варіант, коли напрямки діяльності в стратегічному й антикризовому управлінні співпадають, є ідеальним з точки зору регіонального розвитку, але в практичній площині таке надзвичайно рідко відбувається. У сучасному конкурентному середовищі неможливо врахувати у стратегії розвитку усі можливі сценарії розвитку кризи та розробити заходи щодо їх ліквідації. На практиці найчастіше обговорюється обмежена система варіантів ризикових ситуацій в майбутньому та розробляються варіанти розвитку регіональної економіки відповідно до сучасного турбулентного середовища.

Таким чином, неможливість прогнозування системи усіх ризиків у стратегічному розвитку регіону викликає необхідність формулювання механізму антикризового управління стратегічного характеру, базованого на врахуванні найбільш загрозливих моментах. Це означає, що необхідно розробити ефективне антикризове управління відповідно до стратегічної спрямованості регіону та можливих криз у процесі діяльності, опираючись на тих основних критичних ситуаціях, котрі можна реально ідентифікувати й адекватно оцінити, в тому числі з використанням підходів ранжування. Останнє слід використати для виключення зі списку ризиків тих з них, котрі

матимуть мінімальний, або непомітний вплив на загальний регіональний розвиток. В даному контексті слід також розрізнити два напрямки діяльності, тобто перший напрямок передбачає розроблення стратегії діяльності при вже відомих сценаріях розвитку кризи, а другий напрямок – здійснення антикризового управління у невизначеному середовищі, що вимагає примусової зміни стратегії управління відповідно до умов що склались. Власне саме тому, доцільно, як уже зазначалося, антикризове управління в регіоні розділити на два блоки: проведення заходів щодо запобігання кризи (нейтралізація кризи) та ліквідація кризи (подолання кризи). Проведення заходів із запобігання кризи включає програми, спрямовані на ліквідацію ризиків та профілактичні заходи щодо них. Програма щодо ліквідації ризиків передбачає усунення системи потенційних ризиків, які присутні у системі управління регіоном або їх послаблення. Даний напрямок попередження ризиків призначений для послаблення факторів зовнішнього середовища функціонування суб'єкта господарювання або їх ігнорування, яке з економічної точки зору є нереальним. Діяльність в даній площині повинна спрямовуватись на подолання можливих ризиків у внутрішньому середовищі та враховувати ключові моменти розвитку подій у кризовій ситуації.

Профілактичні заходи щодо критичних ризиків передбачають проведення економічної оцінки ситуації в регіоні й визначення ризикових факторів. Даний спектр ризикових факторів включається в розроблення стратегії розвитку регіону, і у випадку їх настання в наявності вже будуть сформовані поетапні кроки щодо реагування на ризик. Їх запобігання здійснюється одночасно у двох управліннях – стратегічному й антикризовому і керуються при цьому такими положеннями: реалізація управлінських заходів на засадах чинного законодавства, згідно з яким можна обґрунтувати потребу в зміні умов договорів, проектів або їх скасування при виявленні сильних негативних впливів на економіку регіону, перегляд цілей та їх зміна залежно від характеру протікання кризової ситуації; уведення норми, в тому числі внутрішньої (для даного конкретного регіону) щодо страхування ризиків,

тобто розвиток системи формування страхових фондів (фондів страхового характеру щодо різних типів операцій) або відповідні зміни у договорах щодо компенсації за певні ризикові ситуації (це може бути рішення відповідного регіонального органу управління) тощо.

Ліквідація кризи передбачає наступні блоки: ліквідація кризи в поточній діяльності (передбачає стабілізацію економічної діяльності регіону відповідно у кризовій ситуації, яка досягається за допомогою дій антикризового та стратегічного управління на кризову ситуацію в регіоні) та зміна стратегії в оперативному середовищі щодо ліквідації кризи. Єдиної схеми виходу із кризи не існує, кожна кризова ситуація є специфічною у своєму прояві, тому орієнтуватись необхідно на особливості об'єкта управління та реакцію зовнішнього й внутрішнього середовища щодо характеру протікання кризи. Зміна стратегії в оперативному середовищі щодо ліквідації кризи є непрогнозованою, оскільки існування непередбачуваних ризиків не дозволяє адекватно оцінити ситуацію. Даний напрямок мало досліджений, і носить інноваційний характер, тому вважаємо за необхідне формування заходів з відповідної підготовки персоналу, зокрема володіння ним креативним мисленням і вмінням швидко реагувати на зміни. Логіка процесу антикризового управління (рис. 1.8) має бути спрямована на виявлення галузей і факторів критичних ризиків з метою їх усунення.

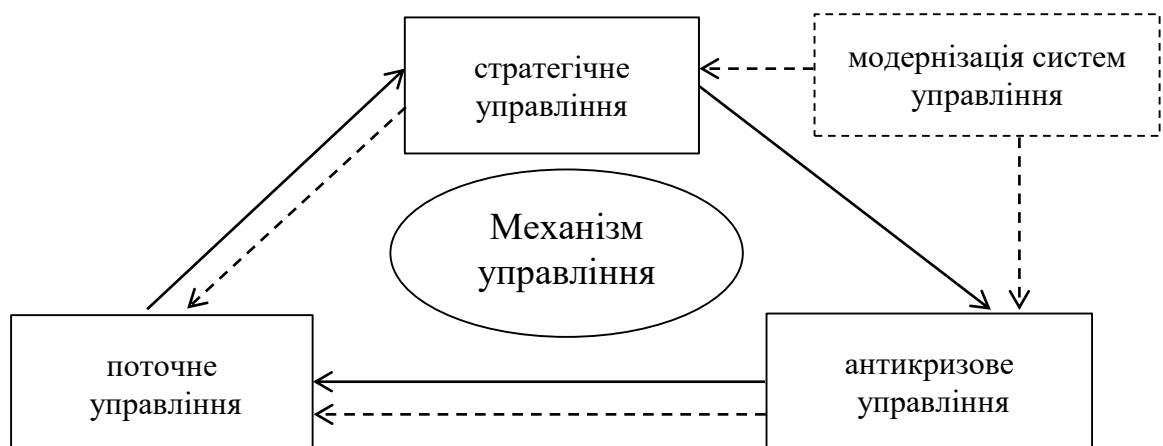

Рис. 1.8. Логічний простір антикризового управління регіональним розвитком

Примітка: розроблено автором самостійно

Теоретичне дослідження кризової ситуації в регіоні акцентує увагу на стратегічному підході, як найважливішому інструменті антикризового управління. Важливим аспектом технології стратегічного управління є управління його ризиками, які виступають антикризовим інструментом, що дозволить отримати очікуваний результат у довгостроковій перспективі.

Антикризове управління має цілеспрямований характер, орієнтований на потребу координування роботи у кризовій ситуації, за наявності обмежень ресурсів та часу, а тому йому має бути притаманна інноваційність та унікальність. Цілеспрямованість проявляється у здатності досягнути поставлених цілей в конкретному питанні, наприклад, економічного розвитку регіону, що, в свою чергу, потребує відповідної реакції в операційній діяльності суб'єктів господарювання.

В процесі виходу із кризи важливим моментом є ресурсна обмеженість, а обмеженість в часі – виступає вирішальним фактором. При цьому інноваційність проявляється у кожній кризовій ситуації по новому, оскільки криза в кожному прояві є унікальним явищем. Отже, органи управління регіоном повинні застосовувати комплексно результати досліджень антикризового управління, як одного із елементів подолання кризи. У сучасному суспільстві розвинуті країни світу орієнтуються на модернізацію системи управління, тобто новий напрямок розвитку, який виокремлює такі напрямки, як: наука, техніка, індустрія і демократія.

Основними економічними показниками, що характеризують модернізовану спрямованість розвитку регіону виступають: достатній рівень індустріалізації, розвинуті політичні структури, високий рівень і якість життя населення, високий відсоток середнього класу в структурі населення регіону, високий рівень науково-технічного прогресу, стабільний економічний розвиток. Хоча, з іншого боку, модернізація розвитку – це лише один із факторів, що визначає характер антикризового управління.

Невід'ємною складовою сучасної моделі антикризового управління є кризові явища з якими періодично стикається будь-яка соціально-економічна

система. Кризові явища є індикатором диспропорцій і недосконалості системи суспільного розвитку, яка в сучасному світі має економічну основу.

Для України в останнє десятиліття свідченням цього стали світова фінансова криза 2008-2009 рр. та соціально-економічна криза 2013-2015 рр., що вдарили по регіональній економіці, виявивши суперечності та диспропорції в ній, які тривалий час нагромаджувалися. Сьогодні, у період нового виклику, пов'язаного з Covid-19, навіть важко спрогнозувати наслідки, адже таке явище взагалі було відсутнє в світовому масштабі.

Кризи довели, що низькі темпи регіонального розвитку в значній мірі зумовлені ірраціональною структурою регіональної економіки зокрема, сировинною спрямованістю, низькою часткою продукції з високим рівнем доданої вартості, мізерною часткою високотехнологічних та наукоємних галузей, що стримує продукування нових технологій та конкурентної продукції. Все це засвідчує, що ірраціональна система регіональної економіки залишається фактором, який лише посилює негативний вплив криз, а система регуляторів, які знаходяться в розпорядженні держави, застосовується неефективно.

Тому справедливим є твердження, криза – це серйозна дискредитація популістських методів управління і аргумент на підтримку того, «що так жити не можна» [179].

Відтак актуалізується цілком об'єктивна потреба проведення ефективного антикризового регіонального управління, що дасть можливість не лише подолати наслідки кризи, але й забезпечить проведення активних заходів щодо подолання ірраціональності структури регіональної економіки та формування нової моделі розвитку регіональної економіки на засадах випереджуючого розвитку.

В умовах поглиблення економічної глобалізації та інтеграції важливим елементом антикризового управління є врахування глобальних тенденцій структурних змін економічного розвитку. Так, в даній площині модернізована система економічного розвитку повинна відповідати наступним

характеристикам [65]: прискореною структурною перебудовою господарства, переходом від переважно сировинного господарства до виробництва високотехнологічних, конкурентоспроможних продуктів кінцевого споживання; формуванням і розширенням сектора сучасних інноваційно-індустріальних галузей з подальшим виходом їх продукції на міжнародні стандарти якості і надійності; підготовкою і просуванням управлінських кадрів, які відповідають вимогам і умовам постіндустріального суспільства.

Таким чином, механізм антикризового управління регіональною економікою (рис. 1.9), має бути орієнтований на інформаційно-технічний потенціал, а саме: цілісну спрямованість освіти та науки, розвиток людського потенціалу, стимулювання інноваційної діяльності та впровадження інформаційних технологій; визначення перспектив розвитку людського потенціалу виходячи з моделей ключових компетенцій, потрібних для заповнення майбутніх робочих місць, які обумовлені реальними та перспективними потребами регіональної економіки; підвищення інноваційної активності населення; розроблення та запровадження довго- й середньострокових регіональних програм узгодженості ринку освітніх послуг і ринку праці; підвищення зацікавленості роботодавців у професійному розвитку працівників; створення передумов запровадження системи навчання протягом усієї трудової діяльності; стимулювання збільшення витрат підприємств і приватних підприємців на розвиток людського капіталу шляхом надання стимулів.

Дослідження у практичній площині свідчать, що інновації є одним з основних факторів антикризового управління регіональним розвитком, який впливає на структурні перетворення в економіці, дозволяють сформувати нову якість економічної системи і забезпечити конкурентоспроможність економіки.

Однак інноваційна діяльність в регіональному розвитку в Україні не стала однією з головних характеристик його зростання.

Рис. 1.9. Концептуальні засади системи антикризового управління регіональним розвитком

Примітка: розроблено автором самостійно

Куйбіда С. В. пропонує використання наступних заходів стимулювання інноваційної діяльності [74, с.94]: усунення розбіжностей між встановленими цілями регіональної інноваційної політики та фактичними заходами щодо її реалізації; направлення коштів регіональних бюджетів на розвиток інноваційної діяльності в регіоні; розширення міжрегіонального співробітництва в галузі наукових розробок та інноваційної діяльності; сприяння розвитку ринку приватного інноваційного посередництва, що забезпечить підтримку й ефективну реалізацію інноваційних проектів підприємств (центри трансферу технологій, електронні інноваційно-впроваджувальні фірми, електронні біржі інноваційних технологій тощо).

Реалізація запропонованих заходів стимулювання інноваційної діяльності дасть можливість значно підвищити інноваційну активність суб'єктів господарювання, забезпечити стабілізацію прискореного процесу оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні та зовнішні інвестиції на інноваційну діяльність.

В цьому контексті важливо правильно врахувати специфіку конкретного регіону щодо його позиції в питаннях інновацій. Якщо суттєвого впливу регіональні органи управління на інвестиційний клімат не мають, оскільки він більшою мірою визначається державною політикою, то внутрішні важелі й чинники в нього щодо цього питання все таки є. Зокрема, вважаємо, що досить дієвим було б залучення до формування засад інноваційної діяльності освітні заклади. Особливо варто було б враховувати результати наукових досліджень різних рівнів (від кваліфікаційних випускних робіт до дисертацій) за відповідними темами і напрямками досліджень. Окрім цього, важливим елементом антикризового управління має стати діяльність із забезпечення раціонального використання наявного ресурсного потенціалу, зокрема, молоді. Сусідні європейські країни ним активно послуговуються для вирішення власних кризових кадрових питань. Українські здобувачі освіти в країнах ЄС включені в склад активного населення й виконують часто не надто престижні роботи, зменшуючи тим самим, дефіцит робітничих кадрів, а після

здобуття освіти – й дефіцит кваліфікованих кадрів. Натомість українська статистика в цьому контексті не надто втішна. Причому ця тенденція простежується впродовж останніх десяти років.

Тому включення до антикризового управління заходів, які б передбачали вирішення цієї проблеми, та, заодно, сприяли покращенню регіонального розвитку, є перспективним і актуальним напрямом розвитку антикризового інструментарію.

Безперечним є той факт, що в сучасному світі наука стала безпосередньою продуктивною силою. Свідченням цього стало становлення концепту економіки знань і моделей ендогенного економічного зростання, які справляють вирішальний вплив на структуру виробництва та економічне зростання [179, с.82].

У сучасних умовах започаткованих змін, новітні тенденції світового економічного розвитку підтверджують, що конкурентні переваги втримують ті регіони, які генерують знання й трансформують їх в економіку, максимально підтримуючи та розвиваючи кількісні та якісні параметри наявного людського потенціалу. Виходячи з цього, закріплення позиції, що орієнтується на розвитку людського потенціалу є вихідним пунктом до реалізації антикризового управління. Відтак, основними напрямками щодо розвитку людського потенціалу як фактору антикризового управління мають бути: визначення перспектив розвитку людського потенціалу виходячи з моделей ключових компетенцій, потрібних для заповнення майбутніх робочих місць, які обумовлені реальними та перспективними потребами регіональної економіки; підвищення інноваційної активності населення; розроблення та запровадження довго- й середньострокових регіональних програм узгодженості ринку освітніх послуг і ринку праці; підвищення зацікавленості роботодавців у професійному розвитку працівників; створення передумов запровадження системи навчання протягом усієї трудової діяльності; стимулювання збільшення витрат підприємств і приватних підприємців на розвиток людського капіталу шляхом надання стимулів.

Іншим, не менш вагомим елементом антикризового управління в сучасних умовах є ІТ. Досягнення економічного та соціального розвитку, а також підвищення показників регіональної економіки вимагає того, щоб приділяти особливу увагу використанню та поширенню нових інформаційних технологій. Так, низький індекс дохідності наукомістких товарів свідчить про незначну частку його використання в регіональному розвитку регіону та неналежний рівень впровадження інформаційних технологій для технологічного прориву в сучасному виробництві. З практичної точки зору розвиток даного напрямку потребує залучення величезних обсягів капіталу. Тому важливим аспектом покращення інформатизації регіональної економіки є створення ефективної системи фінансового забезпечення.

Пріоритетними завданнями регіональної політики щодо створення сприятливих умов для залучення регіонального й державного капіталу, на думку науковців і практиків, мають бути [127, с.83-86]: поліпшення інвестиційного клімату завдяки вдосконаленню загального та спеціального законодавства, що регулює відносини під час здійснення інвестування відповідно до європейських норм; надання державних гарантій банкам, що здійснюють кредитування інноваційних проектів у пріоритетних напрямках; посилення ролі й ефективності державного інвестування як дієвого інструменту спрямування інвестиційних ресурсів на реалізацію стратегічних інвестиційних проектів; розвиток механізму державно-приватного партнерства, розширення сфери його застосування для реалізації інфраструктурних проектів, модернізації базових галузей регіональної економіки (енергетики, вугільної промисловості, газотранспортної системи, житлово-комунального і дорожнього господарства тощо); застосування окремих видів особливих режимів економічної діяльності, зокрема створення індустріальних і технологічних парків.

Практична реалізація вище визначених завдань дозволить сформувати ефективний процес впровадження інформаційних технологій у діяльність регіонів, що позитивно вплине на економічну діяльність, а саме: створення

нових робочих місць, внесок у зростання ВВП, трансформація трудових ресурсів, розвиток новітніх типів виробництв та високотехнологічних галузей, які базуватимуться на виробництві високотехнологічної продукції, що характеризується високою доданою вартістю, високою наукомісткістю.

Таким чином, антикризове управління регіональним розвитком варто розглядати не лише в площині результату, а й чітко аналізувати увесь комплекс наявних проблем, що пов'язані не тільки з внутрішніми чинниками, а й з державою загалом. При цьому критичній оцінці мають підлягати не лише можливі масштаби кризи з усіма наслідками, які з неї випливають, але й реальні можливості регіональних органів влади щодо впливу на них.

Тому можемо констатувати, що антикризове управління регіональним розвитком є специфічним і більш складним типом управління, що має активно функціонувати в загальній системі управління розвитком регіону в цілому. З цього випливає потреба в дослідженні його форм і інструментарію. Зокрема, оскільки регіональні органи не мають важелів державницького впливу, вони мають спрямовувати свої дії на мінімізацію та оптимізацію діяльності тих суб'єктів, які знаходяться на їх території, включаючи населення.

Зрештою саме регіони та їх органи мають право й обов'язок виходити з ініціативами в питаннях розвитку антикризових механізмів, що в рамках наявних Стратегій сталого державного розвитку цілком відповідає спільним регіональним і державним інтересам.

Висновок до розділу 1

Дослідження сутнісних детермінант регіонального розвитку як об'єкту антикризового управління в першому розділі дозволили поглибити наукові підходи до антикризового управління регіональним розвитком і отримати такі висновки.

1. Регіональний розвиток є важливою складовою соціально-економічного розвитку національної економіки, що тісно пов'язаний з ним та має низку спільних характерних ознак, до яких, зокрема, відноситься

циклічність функціонування, у якому вагоме місце займають кризи. Дослідження сутності та існуючих визначень і трактування поняття «криза» свідчить про відсутність єдиної позиції в цьому питанні. За результатами проведених оцінок категорійних означень криз і, враховуючи сучасні їх особливості, зокрема потребу прив'язки до такої вагомої складової як управління, пропонується наступне визначення: криза – це процес порушення збалансованості будь-якої системи, який супроводжується втратою її стійкості й може призвести або до повної її руйнації та припинення існування, або до трансформації в новий урівноважений стан завдяки ефективному застосуванню інструментів антикризового управління. Це визначення логічно вписується в необхідність управління регіональним розвитком.

2. Дослідження кризових процесів в регіональному розвитку стимулює розвиток антикризового управління, й, тим самим, стабілізує ситуацію в регіоні і формулює заходи щодо уникнення ризиків появи кризи. В даному напрямку пропонуємо антикризове управління регіональним розвитком розглядати як «систему управлінських заходів щодо діагностики, попередження, нейтралізації й подолання кризових явищ на регіональному рівні». Найважливішою характеристикою цієї системи для забезпечення реалізації її завдань має бути комплексність. Формування антикризової системи управління повинно відбуватися шляхом удосконалення організації процесу управління розвитком регіону та впровадження нових підходів щодо розробки і прийняття управлінських рішень. Одним із критеріїв формування антикризової системи управління є зміна ідеології управління, а саме – перехід до ініціативного розвитку регіону.

3. Дослідження сутності та наявних визначень антикризового управління регіональним розвитком засвідчило потребу у встановленні співвідношення між сутнісним змістом понять «система», «процес», «механізм», які покладаються в основу формулювання визначень антикризового управління в результаті чого обґрунтовано таке формулювання визначення антикризового управління: під ним слід розуміти систему важелів

державного та регіонального взаємоузгодженого управлінського впливу щодо прогнозування, діагностики, попередження, нейтралізації й подолання кризових явищ на мезорівні, які повинні створити додаткові можливості для збалансованого регіонального розвитку.

4. Ідентифіковані в процесі дослідження особливості існування регіонів показують, на скільки виявляється важливим питання розмежування сутнісних характеристик регіону для цілей управління та дозволяють верифікувати наступні його складові: регіон як квазідержавна, регіон як квазікорпорація, регіон як ринок, регіон як соціум. Розвиток інституційної теорії та її основних постулатів також накладає відбиток на підхід до ідентифікації регіону. Відповідно до неї можна виділити таку складову «регіон як інституційна одиниця» та характеризувати її як інституції та інститути. З огляду на це антикризове управління регіональним розвитком включає в себе не тільки управління в умовах вже існуючої кризи, або управління, яке спрямоване на виведення регіону та відновлення з кризового стану, а й прогнозування, виявлення та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз стабільності (безпеці) регіону.

В цьому контексті в роботі під регіональним розвитком розуміємо процес системної реалізації виконання економічних, соціальних, екологічних та інших завдань, що формують вищу конкурентоздатність відповідних регіональних систем і кращі показники. З урахуванням специфіки регіонального розвитку та його складових, щодо яких існують кризові загрози та з урахуванням можливостей регіональних органів управління сформульована загальна гіпотеза про напрями діяльності органів регіонального управління, тобто більш детально ідентифіковано такий об'єкт антикризового управління як регіональний розвиток. Варто також визнати справедливою позицію, котра характеризує регіональний розвиток як об'єкт антикризового управління, у процесі формування та ідентифікації їх ознак, враховує його структурні складові: економіку регіону, соціальну сферу, екологію тощо. Ці складові піддаються впливу різних антикризових заходів

та формують його основу, а тому їх доцільно розглядати як підпорядковані цьому об'єкту управління елементи.

5. У процесі дослідження теоретико-організаційних засад антикризового управління регіональним розвитком автором виділено три типи ризиків: допустимий ризик, критичний ризик та катастрофічний ризик. Подолання допустимого ризику можливе власними ресурсами регіону, однак і не виключає можливості державного регулювання. Другий і третій види ризику складно подолати і вони в антикризовому управлінні можуть бути ідентифіковані як два блоки: нейтралізація кризи та її подолання. Результати дослідження системи антикризового управління дозволили виділити такі його види як поточне, середньострокове й стратегічне. Усі вони спрямовані на виявлення факторів критичних ризиків з метою їх усунення та орієнтовані на відповідний часовий період, однак стратегічний підхід, розглядається як найважливіший інструмент антикризового управління. Важливим аспектом технології стратегічного управління є управління ризиками, що дозволить отримати позитивний результат у довгостроковій перспективі.

6. З урахуванням критичної оцінки сутності, ключових понять, врахуванні механізму антикризового управління та ідентифікації на цій основі його головних завдань, сформовано концептуальні основи його реалізації на рівні регіону. Як об'єкт антикризового управління регіональний розвиток може піддаватися відповідним механізмам антикризового регулювання. Однак основним орієнтиром має стати максимальне врахування регіональної специфіки та існуючого в регіоні наявного потенціалу. Для цього важливо мати якісний підхід до оцінки цього потенціалу. Окрім цього, винятково важливим у сучасних умовах є врахування інформаційно-технічного потенціалу (цілісної спрямованості освіти та науки, людського потенціалу, стимулювання інноваційної діяльності та впровадження інформаційних технологій).

Основні положення першого розділу дисертації опубліковано у працях: [131, 133, 134].

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

2.1. Оцінка механізму антикризового управління регіональним розвитком

Сучасні соціально-економічні кризи є наслідком не тільки фінансово-економічної диспропорції та інших негативних процесів, а й результатом найважливіших інституціональних змін, що охоплюють як елементи економіки так і держави загалом. У контексті означеного, постає проблема вибору адекватних підходів до оцінки інструментарію антикризового управління, які б дозволили виявити ті з них, котрі максимально здатні знизити рівень ризику території та підвищити результативність соціально-економічних показників. Найперше, на що слід звернути увагу, – це на забезпечення впровадження ефективних державних інструментів, котрі дозволять найкраще реалізовувати регіональні програми розвитку.

Проведений аналіз державних інструментів в Україні щодо економічного розвитку регіону не має достатньо широкого спектру. У 2005 році було прийнято Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів”, що мав виступити як інструмент вирішення проблем у регіонах і визначити критерії їх депресивності. Проте Закон у загальному вигляді подібний на декларацію намірів, а критерії, що описані в ньому, не мають економічного підґрунтя. Відповідно до закону п.1 ч.2 ст.9 депресивним визначається той регіон в якому, протягом останніх п’яти років середній показник обсягу валового регіонального продукту на одну особу є найнижчим [163].

Один критерій при визначенні депресивного регіону не є достатнім і не показує реальну картину його стану. Власне тому важливо більш раціонально й науково підходити до формулювання положень чинних нормативних документів, що мають стосунок до регіонального розвитку загалом і антикризового управління на регіональному рівні зокрема.

Повертаючись до вищеназваного закону, варто зауважити, що з метою уточнення окремих його положень було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 751, яка визначала Порядок підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку [159]. Недолік останньої полягає в не визначенні проблемних регіонів, які потребують допомоги у першу чергу. Дана неточність у документі спричинила неефективне використання державної допомоги. Таким чином, обмежений вибір державних інструментів економічного розвитку, їх недосконалість та неефективне використання, в значній мірі, обумовили зростання регіональних диспропорцій.

З точки зору оцінки інструментарію антикризового управління також варто звернути увагу не лише на удосконалення нормативно-правової бази регіонального розвитку, а й діяльність з удосконалення та розвитку координаційних урядових дій і органів регіональної виконавчої влади з питань соціально-економічного розвитку, узгодження загальнодержавних і регіональних інтересів. Прикладом цього є створення Кабінетом Міністрів України Ради розвитку регіонів (2006 р.) [121]. Однак, як засвідчила практика, цей орган практично не виконав своєї місії. Причиною цього, на наш погляд, став його дорадчий статус і недостатня врегульованість функцій та повноважень. До слова, регламентуючі документи щодо діяльності цієї інституції чинні і сьогодні, але вона практично не бере жодної участі у вирішенні проблем регіонального розвитку. Позитивно слід оцінити розвиток регламентуючих інструментів в питаннях антикризового управління. Однак в цьому контексті більш репрезентативним є державний рівень, ніж регіональний. По-перше, ратифікація Угоди про асоціацію між ЄС і Україною (2014 р.), уможливила активізацію діяльності в питаннях антикризового управління. Це прописується статтею 10 вищеназваної Угоди. В продовження цього, українська «Стратегія 2020» передбачала відповідні реформи та їх спрямування на подолання системних кризових явищ через механізм взаємодії з експертами з цих питань і участь громадянського суспільства.

Відповідно, методологічне (теоретичне) підґрунтя досягнення високих стандартів життя в Україні набуло прагматичних рис і втілювалося в концепції державного антикризового управління.

Прагматика антикризового управління на національному рівні розвивалася на засадах формування відповідних Стратегій розвитку, зокрема з використанням проектного підходу. Аналогічні практики почали застосовуватися і на рівні регіонів. У Стратегіях розвитку регіонів також достатньо детально розпочали прописуватися питання оптимізації використання коштів на забезпечення сталого розвитку, подолання негативних кризових проявів і ризиків. В цьому плані основним недоліком можна вважати відсутність єдиних базових підходів до антикризового управління. Тому варто було б використати існуючий міжнародний досвід з цього питання, який репрезентований застосуванням в державному управлінні Євразійського стандарту антикризового управління проектами [47].

Стандартизація антикризового управління, безумовно, має надзвичайно позитивне організаційне та методичне значення, яке уможливорює застосування класичних (не специфічних) підходів щодо вирішення проблем в умовах криз і кризових ситуацій. Першопочатково такі кроки здатні до вирішення основних питань, що пов'язані зі стабілізацією регіонального розвитку. Більш глобальні заходи, зокрема такі, що повною мірою визначаються регіональною специфікою, в поєднанні зі стандартними підходами даватимуть максимальний позитивний ефект. Суттєве значення в такому поєднанні та комплексній реалізації антикризових заходів в процесі антикризового управління відіграють регіональні органи влади.

Конституцією України визначено дві регіональні системи влади: місцеві державні адміністрації, що є виконавчими органами, та місцеве самоврядування, яке виконує керівництво територіальними громадами й не наділене функціями виконавчих органів влади. Така ситуація негативно позначається на повноваженнях і каденції тих державницьких перетворень, котрі стосуються реформування в системі місцевого самоврядування й

передбачені Планом заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [147], котрий був затверджений Кабінетом Міністрів України у 2014 році.

Курс на євроінтеграцію наклав свій відбиток на процеси удосконалення місцевого самоврядування, оскільки в їх основу покладено положення Європейської Хартії місцевого самоврядування. Остання ідентифікує органи місцевого самоврядування, як автономні й самостійні інституції, що мають державницькі повноваження та провадять свою діяльність на засадах дотримання принципу субсидіарності. Окрім цього, дані органи мають за положеннями Хартії компетенцію щодо управління не лише на базовому рівні (село, селище, місто), а й щодо її поширення на регіональний рівень (область, район, можливо, окремих регіон як місце пріоритетного розвитку, вільної економічної зони, місце проведення дослідів тощо) [37].

Проте така ситуація криє в собі додаткові виклики, пов'язані з наявністю ризиків, які слід упереджувати. Відсутність чітких розмежувань повноважень вищеназваних суб'єктів управління є додатковим проблемним питанням антикризового управління. Якщо є нечіткість в цьому плані, то важко досягти узгодженої взаємодії при реалізації антикризових заходів і ідентифікувати відповідальних за виконання тих чи інших завдань антикризового управління.

Немає однакості серед науковців також і з приводу місця оцінки як однієї із управлінських функцій в антикризовому управлінні. Так, окремі вчені [33; 81; 92; 94; 121], розглядають оцінку в якості завершального етапу всього процесу, яка має здійснюватися на стадії після подолання кризи та як базу з метою «навчання», тобто напрацювання позитивного досвіду. Підтримуючи в загальному висловлену думку, хочемо зазначити, що, на наш погляд, таке позиціонування оцінки суттєво применшує її потенційну користь, а саме: аналіз результатів антикризового управління на стадії поживлення економіки дійсно дозволяє комплексно здійснити оцінку всього процесу в динаміці та чітко відстежити дії та їх наслідки, проте відсутність розрахунку оціночних показників на етапах спаду та депресії позбавляє можливості

приймати виважені антикризові рішення.

Тому саме під час реагування на кризу ми вважаємо проведення оцінки найдоцільнішим, а під час інших етапів – бажаним (рис. 2.1).

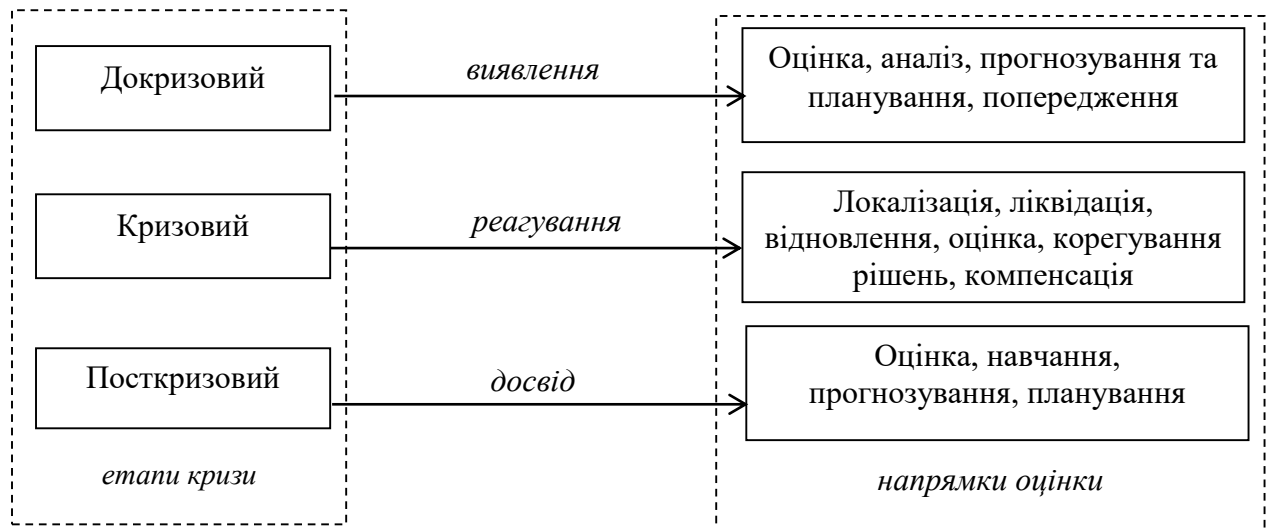

Рис. 2.1. Місце оцінки в системі антикризових заходів

Примітка: складено автором за [81].

Разом із цим, відмінною рисою антикризового управління в сучасних умовах є те, що різні види криз потребують різного підходу до розробки й застосування інструментарію антикризового регулювання.

Користуючись методом дедукції, виокремимо управлінські дії, які можуть вживатися уповноваженими органами державної влади для врегулювання кризи, у поєднанні із показниками, які відображають характер змін, які очікувано відбудуться в регіональній економіці з введенням в дію антикризових інструментів. Держава, яка не має ефективного механізму та інструментів державного регулювання розвитку регіонів (інституційних, кадрових, фінансових тощо), не лише не здатна забезпечити належний рівень розвитку територій, але й постійно відчуває загрозу аномального зростання міжрегіональних диспропорцій, що може привести до кризової ситуації в регіоні і до дезінтеграції єдиного простору держави.

В контексті даного дослідження оцінювання антикризового управління регіональним розвитком необхідно проводити виходячи із рівнів інституційного середовища, тобто: загальне інституційне середовище

антикризового управління (формальні і неформальні інститути); внутрішні й зовнішні угоди, що підписувались учасниками проекту, який опинився в кризовій ситуації; стандартизовані форми економічної поведінки суб'єктів-учасників.

Зазвичай інституційні фактори потребують корекції параметрів антикризового управління в наступних напрямках:

- прийняття закону, в якому визначатимуться критерії кризової ситуації в регіоні та напрямки її вирішення, тобто оцінюватиметься рівень конкурентоспроможності кризової території;

- підготовка контрактів щодо регулювання антикризового управління на основі взаємодії зовнішнього управління фінансовою системою та ресурсним потенціалом регіону в кризовій ситуації, орієнтуючись на впровадження дієвих документів в кризових регіонах;

- розроблення й впровадження комплексу фінансово-інвестиційних інструментів, направлених на підтримку економічної системи та корекцію діяльності суб'єктів господарювання в кризовій ситуації.

Для реалізації вищеназваних напрямів, важливо правильно встановити комплекс інституціональних інструментів, що включають можливість корекції загального інституційного середовища, угод між учасниками кризової ситуації та типових форм економічної поведінки суб'єктів антикризового управління, які функціонують у державній владі та ринковому середовищі. Він охоплює основні складові, які уможливають ефективний вплив на досягнення стабілізації в умовах криз на регіональному рівні чи їх упередження.

Загалом вважаємо, що комплекс інституціональних інструментів антикризового управління регіональним розвитком в уніфікованому вигляді повинен включати такі елементи: загально-регулювальні (державницькі), загально-регіональні нормувальні, загально-регіональні організаційно-інституційні, загально-регіональні компенсаційні, специфічні.

Останні, як і усі інші, можуть бути деталізовані, але саме вони є тим окремим видом інструментів, який характерний лише для конкретно взятого

регіону. Тому при розробці системи оцінки для перших 5 інструментів вона буде уніфікованою для усіх регіонів, а щодо специфічних інструментів, то тут уніфікований підхід буде складніше розробити через відмінності в регіональному розвитку. Така класифікація спрощує формування й уможлиблює розробку інноваційної системи оцінки вказаних інструментів та обґрунтування найбільш адекватних її критеріїв.

В складі специфічних інструментів пропонуємо виокремити:

- опції з удосконалення соціально-економічної програми розвитку регіону (в т. ч., акцентуючи увагу на прогнозуванні не лише найважливіших показників такого розвитку в періоді 3-5 років (і більше), а й формуванні стабілізаційних фондів, участі існуючих інституцій у вирішенні антикризових проблем, ініціюванні залучення суб'єктів господарювання до участі в міжнародних стабілізаційно-розвиваючих програмах, розвиток специфічних галузей (наприклад, у регіонах з багатою історичною спадщиною – туризму, з унікальними природними умовами – розвитку альтернативних джерел вироблення енергії і т.п.) тощо);
- моніторинг, а у випадку появи загроз і їх виявленні – аналіз і контроль показників економічного розвитку (економічної безпеки, рівня людського розвитку, рівня економічного розвитку тощо, а також інших показників, наприклад, трансакційних витрат і витрат пов'язаних із впровадженням інститутів з регулювання внутрішнього регіонального середовища та їх ефективності) з виокремленням відповідних інституцій, які мають займатися такою діяльністю;
- регіональні підприємницькі, громадські, в т.ч. молодіжні організації, метою яких є розвиток соціальних, громадських, спортивних і інших інтересів;
- діяльність з формування обґрунтувань участі суб'єктів господарювання в проектах на території регіону за такими напрямками, як розвиток соціально-економічної інфраструктури, реалізація соціальних програм тощо; залучення потенційних інвесторів для таких цілей, включаючи

іноземних; проектування диверсифікаційних заходів на території регіону та заходів з подолання асиметрії між антимонопольним регулюванням на державному рівні та їхнім дефіцитом на території регіону тощо.

Остатня складова специфічних інструментів вимагає залучення до її реалізації освітніх інститутів (вищих навчальних закладів, дослідницьких структур, зрештою укладання договорів про співпрацю з освітніми закладами узгодження тем досліджень, в тому числі тем випускних кваліфікаційних робіт, спрямованих на побудову оптимізаційних моделей регіонального розвитку). Слід зауважити, що це найменш затратний й, наразі, найменш реалізований в практичній площині інструмент підвищення ефективності регіонального розвитку, який варто популяризувати й активно використовувати.

Практичний досвід свідчить, що регіональні інститути не мають сильного впливу на розвиток регіону, бо як і раніше вирішальними факторами є географічне розташування території (природні ресурси, клімат тощо), але вони мають широкі можливості для застосування власних специфічних підходів і активізації так званого «економічного феномену» через використання відповідних наукових обґрунтувань і досліджень. Щодо оцінки загальних інструментів, то є два варіанти. Перший – застосування вже розроблених оцінкових методик. Другий – удосконалення існуючих чи розробка нових методик оцінки. Перший шлях простіший, адже вимагає лише формування пропозицій з використання нових оціночних критеріїв і їх формалізацію. Другий шлях – складніший, адже передбачає відповідні дослідницькі пошукування й обґрунтування абсолютно нових показників. В своєму дослідженні ми зробимо спробу удосконалити чинні методики оцінки, адже переконані, що розробка нових – це актуальний і більш глобальний напрям наукових досліджень.

Слід відмітити, що удосконалення інститутів у регіонах буде відбуватись за умови створення інвестиційних платформ для реальної конкуренції та розвитку людського потенціалу. І надалі перевагу у формуванні

конкурентоспроможності регіону відіграє комбінація факторів, які сприяють швидкому розвитку та стабілізації економічних показників.

Ефективне антикризове управління в регіоні можливе лише при формулюванні дієвої системи відповідних інструментів, які будуть орієнтуватись на напрямки розвитку регіону й виконувати усі покладені на неї функції (табл.2.1).

Еколого-економічний напрямок розвитку регіону відноситься до довготривалих проектів і передбачає встановлення взаємозв'язку між природними ресурсами регіону та потенціалом його економічного розвитку, як двома рівноправними партнерами.

Інноваційно-інвестиційний напрямок формується на основі встановлення рівняння потреб досліджуваного регіону в науково-технічних розробках і виявленні (оцінці) його ресурсно-економічного потенціалу з метою збільшення інвестиційної активності суб'єктів господарювання. Вагомим результатом при цьому виступає досягнення підвищення конкурентоспроможності регіону, яка посилюється завдяки впровадженню інновацій.

Інформаційно-технологічний напрямок передбачає наукові дослідження та їх технологічне впровадження суб'єктами господарювання регіону для досягнення його кращого рівня розвитку. Діяльність в такому напрямі дозволить регіонам ефективно розвиватись у довгостроковій перспективі завдяки удосконаленню поділу праці та спеціалізації й формуванню збалансованих, оптимальних регіональних виробничих систем з метою виробництва продукції або надання послуг.

Мобілізаційно-інноваційний напрямок регіонального розвитку передбачає проведення оцінювання територіальної структури, активності підприємницького сектору. Основним завданням запропонованого напрямку виступає формування нового науково-технічного потенціалу на основі розширення сфер реалізації наукових результатів досліджень, удосконалення їх напрямів (тем) та активізації участі науковців у впровадженні інновацій.

Таблиця 2.1

Інструменти антикризового управління регіональним розвитком

Напрямки регіонального розвитку	Вплив управління як відкритої соціально-економічної системи на складові регіонального розвитку:			
	Виробничу	Соціальну	Інформаційно-правову	Маркетингову
Еколого-економічний	Інструменти, що зменшують шкідливість викидів на території регіону в процесі виробничої діяльності підприємств регіону* (1)	Інструменти, що характеризують економічну безпеку населення регіону та забезпеченість соціальної відповідальності суб'єктів господарювання при виникненні надзвичайних ситуацій** (2)	Інструменти, що формують інформаційно-правову базу щодо контролю зовнішнього середовища та штрафи при порушеннях* (1)	Інструменти, що характеризують ефективність системи управління регіональним виробництвом з дотриманням норм екологічної безпеки**
Інноваційно-інвестиційна	Інструменти, що дозволяють збільшити конкурентоспроможність регіонів та рівень фінансування інноваційних проектів* (1)	Інструменти, що орієнтуються на інтенсифікацію науково-технічного і технологічного потенціалу* (2)	Інструменти, що характеризують нормативну базу щодо інноваційно-інвестиційної діяльності* (1)	Інструменти, що характеризують ефективність впровадження інноваційних проектів в розвиток регіону**
Інформаційно-технологічна	Інструменти, що сприяють збільшенню інвестиційної привабливості регіону та утворенню нових науково-дослідних центрів* (1)	Інструменти, що характеризують рівень знань, технологій, нововведень та показників проінформованості населення регіону щодо наслідків запланованих інновацій**	Інструменти, що характеризують законодавчий рівень державно-приватного партнерства в регіоні*(1)	Інструменти, що характеризують управління регіоном з використанням інформаційних технологій та нововведень**
Мобілізаційно-інноваційна	Інструменти, що дозволяють підвищити сукупний регіональний потенціал, інноваційний потенціал територіальної інфраструктури* (1)	Інструменти, що характеризують освітньо-інтелектуальний та людський капітал регіону*	Інструменти, за допомогою яких визначається рівень впровадження науково-технічних розробок**	Інструменти, що характеризують ефективність впровадження науково-технічних розробок в систему управління регіоном**
Сталий розвиток	Інструменти, щодо власності, транснаціоналізації та рівня державного та ринкового регулювання* (1)	Інструменти, що формують заходи із забезпечення населення регіону соціальними пакетами в кризовій ситуації* (2)	Інструменти, що характеризують нормативно-правову базу державного регулювання регіону*	Інструменти, що характеризують державне та регіональне управління відповідно до нормативно-правової бази**
Соціально-економічний	Інструменти, що впливають на рівень матеріального забезпечення і морального задоволення населення регіону та створюють умови для збільшення прибутковості суб'єктів господарювання* (1)	Інструменти, що впливають на соціально-економічний рівень регіону та показують наявність трансфертів з державного бюджету*	Інструменти, що характеризують інформаційно-правову основу взаємодії державного управління з регіональним*	Інструменти, характеризують маркетингові можливості регіону, цінову політику, стратегічне і поточне планування та визначають ефективність взаємовідносин між різними ланками управління**

Примітки: розроблено автором самостійно; * - діючі інструменти; ** - недіючі; (1) - наявне нормативне регулювання, контролюючі інституції, але їхня діяльність недостатньо ефективна; (2) - наявне нормативне регулювання, але практично немає інституцій та комплексного механізму впливу (за винятком штрафних фінансових санкцій).

Сталий розвиток регіону передбачає взаємозв'язок та баланс усіх компонентів (соціальних, інноваційних, економічних, технологічних, екологічних, інституційних), що дозволять покращити рівень добробуту населення регіону та задовольняти свої потреби.

Соціально-економічний розвиток передбачає підвищення рівня регіональної інфраструктури та оцінку показників економічного зростання в регіоні, що дозволить визначити його конкурентоспроможність, соціальну відповідальність і активізувати необхідний потенціал для забезпечення подальших відповідних покращень.

Інструменти антикризового управління, що забезпечують виробничу функцію, передбачають використання територіальної інфраструктури регіону щодо підвищення його економічних показників, підвищення інвестиційної привабливості, екологічної безпеки та рівня впровадження науково-технічних розробок у діяльність суб'єктів господарювання. Натомість інструменти антикризового управління, котрі стосуються функції соціальної відповідальності, передбачають формування завдань соціальної політики в регіоні відповідно до потреб території та будуються на правових аспектах, що орієнтовані на високий рівень морального задоволення та матеріального забезпечення населення регіону. Інструменти управління, призначені для реалізації інформаційно-правової функції, передбачають побудову системи нормативно-правового й інформаційного забезпечення, які дозволять стабілізувати кризову ситуацію в регіоні та розробити правові документи задля покращення його економічного становища. Інструменти антикризового управління, що пов'язані з функцією маркетингу передбачають застосування методів, які забезпечують ефективність господарських процесів регіону та високий показник прибутковості його суб'єктів.

Запропонована система інструментів антикризового управління потребує уточнення видів оцінки та оціночних показників відповідно до суб'єктів дослідження – регіонів України, тобто її областей. Шляхом

емпіричного аналізу наявних оцінок та узагальнення їх результатів нами виокремлено найбільш вагомі з них для кожного напрямку розвитку.

Ці оцінки одночасно можна використати для обґрунтування висновку щодо ефективності чи неефективності того чи іншого напрямку розвитку. Доцільною є проста у використанні й достатньо оперативна методика, яка полягає у присвоєнні тій чи іншій оцінці відповідної характеристики. Зокрема, прийнятним видається такий підхід і позначення: (0) – оцінка практично не визначається; (1) – оцінка визначається, але майже не використовується в процесі управління; (2) – оцінка визначається та частково використовується в процесі управління; (3) – оцінка визначається та враховується в процесі управління.

В подальшому проставлені значення варто застосовувати для експрес аналізу й визначення ефективності чи неефективності напрямку регіонального розвитку. При цьому слід встановити такі граничні значення оцінок: якщо напрям має не менше 2-х характеристик, у формулюванні «оцінка визначається та враховується в процесі управління», то він ефективний; якщо менше 2-х, то неефективний.

Результати застосування запропонованого підходу узагальнено в таблиці 2.2.

В результаті застосування запропонованого підходу виявлено, що на даний час сталий розвиток і соціально-економічний розвиток як напрями, найбільш доцільні для регіонів (вони мають по 2 види оцінок, які визначаються та враховуються в процесі управління).

Перевагою даного підходу, як уже було зазначено, є простота та оперативність. Окрім цього він є достатньо адаптивним й може застосовуватися до усіх інших напрямів регіонального розвитку, в тому числі тих, які будуть обґрунтовуватися науковцями в майбутньому. Важливо лише зважено й правильно обрати ті види оцінок, котрі максимально характеризуватимуть результати, які планується досягти.

Таблиця 2.2

Наукові підходи до оцінювання інструментів антикризового управління регіональним розвитком

Напрями регіонального розвитку	<i>Види оцінок</i>			
	Вплив управління як відкритої соціально-економічної системи на складові регіонального розвитку			
	Виробничу	Соціальну	Інформаційно-правову	Маркетингову
Еколого-економічний*	Оцінка рівня забрудненості (1)	Оцінка рівня соціального захисту (1)	Оцінка рівня нормативно-правового забезпечення системи контролю зовнішнього середовища (0)	Оцінка ефективності управління суб'єктів господарювання та їх екологічної діяльності (1)
Інноваційно-інвестиційний*	Оцінка рівня впровадження інноваційних проектів (0)	Індикативне оцінювання технологічного потенціалу (1)	Оцінка нормативно-правової бази інноваційної діяльності (0)	Оцінка обсягів фінансування інноваційних проектів (2)
Інформаційно-технологічний*	Оцінка інвестиційної привабливості та рівня освіти і науки (2)	Індикативне оцінювання забезпечення технологіями суб'єктів господарювання (0)	Оцінка рівня правового забезпечення діяльності, інвестиційної привабливості, технологій і нововведень (0)	Оцінка рівня технічного, комунікаційного та ІТ забезпечення (1)
Мобілізаційно-інноваційний*	Оцінка сукупного регіонального потенціалу (3)	Оцінка рівня освітньо-інтелектуального і людського капіталу (2)	Оцінка рівня розвитку НТП (2)	Оцінка рівня впровадження науково-технічних розробок в інфраструктуру регіону (0)
Сталий розвиток**	Оцінка рівня регіонального розвитку (3)	Оцінка рівня соціального забезпечення населення (3)	Оцінка інституційної структури управління та узгодженості функцій його суб'єктів (0)	Оцінка стратегій та програм розвитку (0)
Соціально-економічний**	Оцінка конкурентоспроможності, рівня людського розвитку (2)	Оцінка рівня бюджетного забезпечення соціально-економічного розвитку (3)	Оцінка технічного та комунікаційного рівня (0)	Оцінка ефективності та рівня прибутковості суб'єктів господарювання (3)

*Примітки: розроблено автором самостійно; (0) – практично не визначається; (1) – визначається, але майже не використовується в процесі управління; (2) – визначається та частково використовується в процесі управління; (3) – визначається та враховується в процесі управління; ** - ефективний напрям розвитку; * - неефективний напрям розвитку*

Перелік інструментів антикризового управління, що відповідають виробничій, соціальній, інформаційно-правовій та маркетинговій складовій, та їх розмежування в розрізі напрямів регіонального розвитку можна вважати одним із видів їх класифікації. Її ознакою виступає напрям і основні складові

регіонального розвитку. Іншим доцільним видом групування є класифікація інструментів антикризового управління з позиції їх спрямованості на строки виконання. Отож, за строками виконання їх слід класифікувати на стратегічні, середньострокові та оперативні.

Стратегічні інструменти антикризового управління направлені на вирішення довгострокових завдань, які приймаються на державному й регіональному рівнях. Результативність їх дії можна оцінити не одразу, але важливим є те, що завдяки узгодженню державного та регіонального інтересів досягається цілісність і безпека держави загалом. Прикладом таких інструментів є державна стратегія регіонального розвитку та стратегії розвитку регіонів, котрі формуються з урахуванням її загальної концепції та принципів. Середньострокові інструменти націлені на вирішення середньострокових завдань антикризового управління і рішення щодо їх застосування приймаються на рівні регіону. Оперативні інструменти передбачають виконання короткострокових завдань, спрямованих на подолання чи упередження кризових проявів, які можуть бути самостійно реалізовані як суб'єктами господарювання так регіональними органами на даному (в нашому випадку обласному) рівні (рис.2.2).

Розглянуті підходи до класифікації інструментарію антикризового управління регіональним розвитком так чи інакше зачіпають нормативно-законодавче регулювання та відповідні аналітично-розрахункові показники. Причому останні є обов'язковою умовою формування не лише системи антикризового управління, а й розробки нормативно-правового регулювання регіонального розвитку. Саме вони дозволять адекватно оцінити рівень останнього, виявити можливі ризики середовища та врешті за цими результатами прийняти обґрунтовані економічні рішення, щодо антикризового управління та його заходів.

Зважаючи на обмеженість обсягу дисертаційного дослідження, наші теоретичні обґрунтування, здійснені в Розділі 1, а також результати отримані в результаті вибору підходу до оцінки інструментів антикризового управління

(див. табл.2.2) й виявлення з її допомогою ефективних і неефективних напрямів регіонального розвитку для України дозволяють взяти за основу подальшого аналізу такий напрям як сталий розвиток.

Рис. 2.2. Класифікація інструментів антикризового управління регіональною економікою за спрямованістю на строки виконання

Примітка: запропоновано автором

Одразу зауважимо, що щодо інших країн, в тому числі й розвинених, висновки про ефективність чи неефективність того чи іншого напрямку регіонального розвитку можуть не співпадати оскільки в них, зазвичай інші характеристики застосування результатів проведених оцінок. Якщо такі оцінки проведені й показники розраховані, то вони активно використовуються для цілей управління, в тому числі й антикризового. З-поміж багатьох

аналітично-розрахункових показників, які пропонуються для оцінки рівня регіонального розвитку, найбільш інформативними є:

- частка регіону у загальному обсязі валової доданої вартості в країні (ЧРВДВ) (альтернативним показником також може бути частка регіону у валовому внутрішньому продукті країни (ВВП) (скорочено ВРП));

- частка доходів населення регіону у загальному обсязі доходів населення країни (скорочено частка регіону в загальному обсязі доходів населення України (ЧРДН));

- частка витрат населення регіону в загальному обсязі витрат населення країни (скорочено частка регіону в загальному обсязі витрат населення (ЧРВН));

- частка капітальних інвестицій, вкладених у регіон, в загальній сумі капітальних інвестицій по країні в цілому (скорочено частка капітальних інвестицій, вкладених у регіон, у загальній сумі капітальних інвестицій в країні (ЧРКІ)).

На наш погляд саме вони є тими основними факторами, котрі варто брати до уваги при розробці антикризових заходів і системи антикризового управління. На перший показник впливає система факторів (складових показників), які і формують його кінцеве значення.

Зокрема частка регіону у загальному обсязі валової доданої вартості в країні залежить від вкладу в нього різних галузей, що розвинуті і регіоні, зокрема: сільського господарства, лісового та рибного господарств, переробної та добувної промисловості, розроблення кар'єрів, розвитку будівництва, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, діяльності готелів та ресторанів, торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, фінансової та страхової діяльності, діяльності транспорту та зв'язку, державного управління, операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, освіти, надання комунальних та індивідуальних послуг, а також діяльності у сфері культури та

спорту. Усі дані по цих галузях є в статистичних щорічниках з регіонального розвитку.

На частку витрат населення регіону в загальній сумі витрат населення країни впливають такі показники як витрати на придбання товарів та послуг, поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти, внески на соціальне страхування. Є також певні фактори (показники), які впливають на частку доходів населення регіону в загальній сумі доходів населення країни та частку капітальних інвестицій, вкладених у регіон, в загальній сумі капітальних інвестицій по країні в цілому. За основу ідентифікації таких факторів впливу, як і для формалізації оціночного показника, найпростіше брати інформацію, котра офіційно оприлюднюється в статистичних збірниках, що характеризують рівень регіонального розвитку. Проте для отримання узагальнюючого показника вони мають бути піддані певним трансформаційним математичним діям для зведення в порівняльні одиниці. На практиці існує чимало різноманітних методів (рис. 2.3), з допомогою яких можна провести оцінку регіонального розвитку. Більшість з них дозволяє ефективно й швидко оцінити реальну ситуацію щодо рівня регіонального розвитку. Проте варто зважено підходити до обрання того чи іншого методу, оскільки не усі вони повною мірою враховують запити й потреби саме системи антикризового управління.

Критична оцінка існуючих методів оцінки саме в такій площині дозволить максимально врахувати існуючі прогалини та недоліки з позиції механізму та інструментарію антикризового управління. Це є важливо, оскільки від реакції органів влади на кризову ситуацію в регіоні залежить її розвиток у довгостроковій перспективі. Й чим швидше будуть виявлені проблемні місця, тим оперативніше можна впливати на їх подолання.

Існування значної кількості методів пов'язане з двома основними причинами: наявністю різних видів антикризового управління та причиною самих кризових ситуацій.

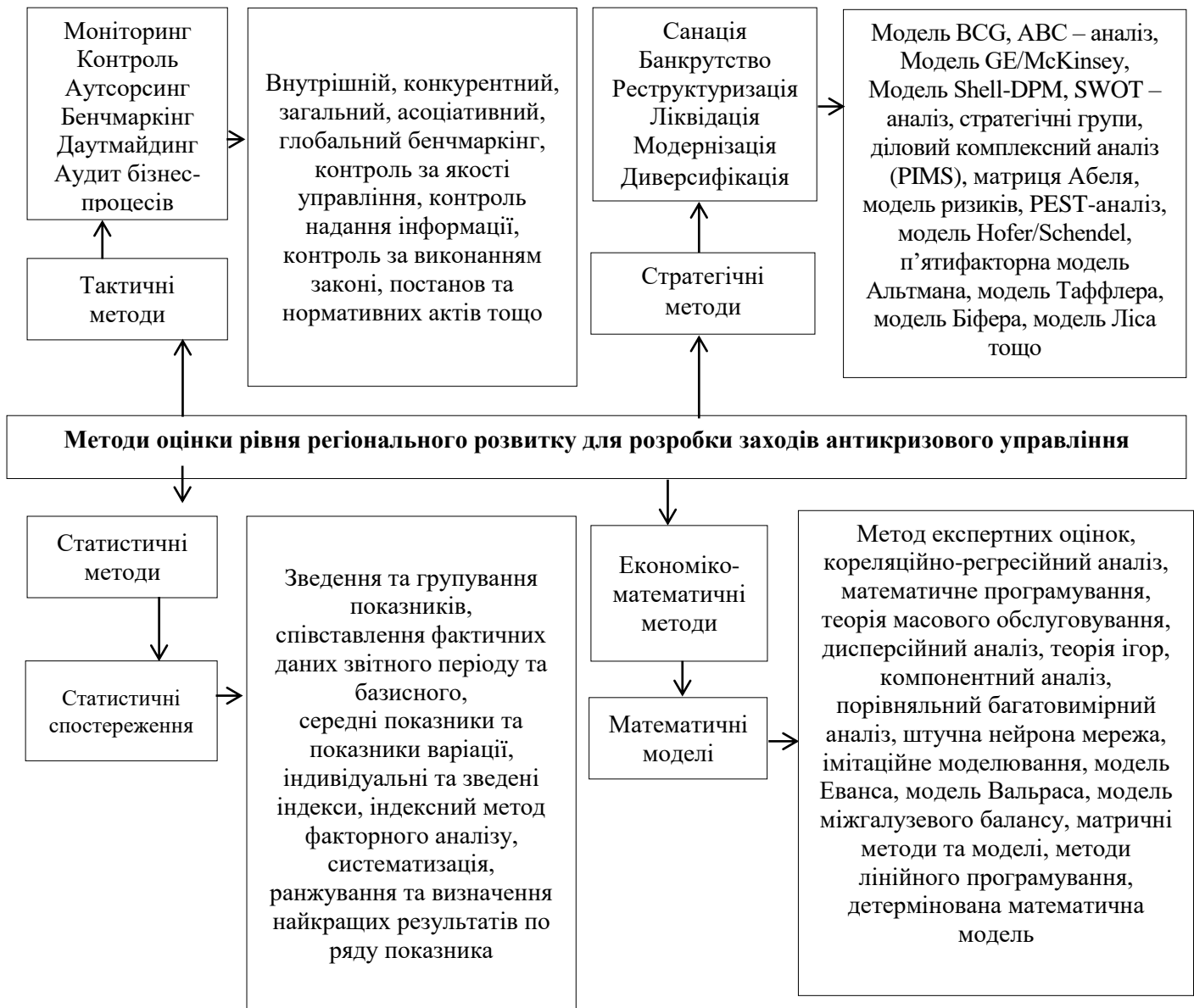

Рис. 2.3. Методи оцінки рівня регіонального розвитку для розробки антикризових заходів

Примітка: складено автором самостійно

У рамках дослідження визначимо методи, з допомогою яких можна здійснювати оцінку рівня регіонального розвитку для її врахування системою антикризового управління. Визначальним фактором у виборі методів є завдання, що ставить перед собою керівництво органів регіональної влади та стратегічні цілі, які мають бути досягнені.

Також, економіко-математичні методи повинні відображати міру впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, реальний стан подій, динамічні властивості регіонального розвитку та масштаб їх прояву.

Статистичний метод доцільно застосовувати на початковому етапі аналізу з метою збору та обробки статистичних даних за показниками, які офіційно визначені на рівні держави, як показники регіонального розвитку. При цьому варто надавши перевагу тій інформації, яка найповніше відображає реальний стан регіональної економіки в ринкових умовах. Відбираючи показники по зазначеному критерію, ми звертали увагу на його властивості, а саме: економіко-математична придатність; аналітичність, тобто здатність пояснювати причини явищ, відображуваних аналізованими показниками; прогностичність і динамічність, тобто придатність для відображення зміни процесу або явища в часі [234, с.320]. Це пов'язано з тим, що на завершальному етапі оцінки антикризового управління нам потрібно буде спрогнозувати заходи з подолання кризових проявів у стратегічній перспективі та ідентифікувати участь суб'єктів управління в цьому процесі.

Використання тактичних методів сприяє уможливленню оперативного та якісного покращення характеристик регіонального розвитку через застосування механізму й інструментів антикризового управління завдяки швидкому пошуку доцільних напрямів подолання кризових проявів чи виходу зі стану кризи. Проте у більшості випадків цих методів недостатньо для усунення основної причини кризової ситуації, тобто ефективність розрахунку не є задовільною. З метою формування ефективного й результативного антикризового управління необхідно використовувати методи, що включають великий спектр показників та інструменти, що їх швидко опрацьовують.

Стратегічні методи спрямовані на визначення стратегічних перспектив регіонального розвитку, обчислення показників, які слід досягти, та узагальнення напрямів антикризових заходів й інституцій, що мають забезпечити якісну й результативну їх реалізацію.

Тобто на рівні регіону розробляються антикризові заходи, які

передбачають періодичне дослідження стійкості регіональної економіки, визначення можливих масштабів кризи, вивчення її основних чинників, запровадження внутрішніх механізмів стабілізації економіки та визначення напрямків розвитку у перспективі. Застосування стратегічних методів не дозволяє усунути причини кризи, тому для повнішого дослідження необхідно застосовувати економіко-математичні методи. Застосування економіко-математичних методів дає змогу оцінити показники результативності регіональної економіки, визначити вплив факторів та спрогнозувати тенденції їх розвитку.

Оскільки, теоретичний аналіз не дозволяє відслідкувати зв'язок між факторами впливу і результируючими показниками, що характеризують рівень регіонального розвитку і антикризового управління ним, то доцільно застосувати кореляційно-регресійний аналіз.

Він передбачає встановлення існуючих взаємозв'язків і залежностей між узагальнюючими (інтегральними) показниками та факторами впливу на них і адекватно розробляти управлінські рішення з метою встановлення стійкої регіональної економіки.

В процесі написання дисертаційного дослідженнями нами буде застосовуватись значна частина представлених методів в залежності від мети та рівня оцінки антикризового управління регіональної економіки. Сьогодні є посилений інтерес до економіко-математичних методів, що стають важливим інструментом отримання глибоких і повних знань про кількісні та якісні сторони управління регіональною економікою для розроблення рекомендацій з подальшого розвитку антикризового управління та регулювання.

Застосування інструментів антикризового управління суттєво залежить від фактичного рівня регіонального розвитку, тому важливе значення має правильний вибір методу проведення такої оцінки, адже результати аналізу можуть дозволити виявити проблемні місця, виклики та інші кризові прояви.

2.2. Методичні підходи до оцінки рівня регіонального розвитку як інформаційно-аналітичної основи антикризового управління

Автентичність антикризового управління не як поняття, а як явища, що притаманне економічному розвитку досить складно ідентифікувати через наявність суттєвих відмінностей його прояву в різних регіонах. Однак справедливо зауважити, що одночасно, воно має в своїй основі спільні базові засади, що дозволяє формувати концептуальні позиції, котрі повною мірою адаптовані й прийнятні для різних регіонів.

Зокрема, оскільки кризові явища мають економічну основу, а вона базується на дії економічних законів, то й антикризове управління може включати наявність уніфікованих (загальних для всіх регіонів) підходів.

В регіональному контексті вони повинні доповнюватись і регулюватись спеціальними методами й підходами, розробленими відповідно до загальнодержавної антикризової політики, але з урахуванням регіональної специфіки. Основною умовою тих заходів, які розроблятимуться в контексті антикризового управління на рівні регіону є беззаперечність в дотриманні чинного законодавства в тих питаннях, які цього вимагають, а також орієнтація на максимальну оптимізацію в питаннях подолання кризових викликів, які існують.

З урахуванням цього характерною рисою антикризового управління регіональним розвитком є наявність і можливість впливу суб'єктів різних рівнів управлінської ієрархії. Антикризове управління регіонами має здійснюватися, або, зазвичай, здійснюється на державному, регіональному та місцевому рівнях (рис. 2.4).

Кожному з них властиві свої особливості та методи впливу, а також інструменти, заходи й підходи. На державному рівні антикризове управління передбачає комплекс дій, які спрямовані на стабілізацію регіонів і мінімізацію територіальних диспропорцій соціально-економічного розвитку регіону.

Рис. 2.4. Антикризове управління та його рівні

Примітка: розроблено автором самостійно

Так, на державному рівні з метою вирівнювання рівня регіонального розвитку надаються трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам (рис.2.5).

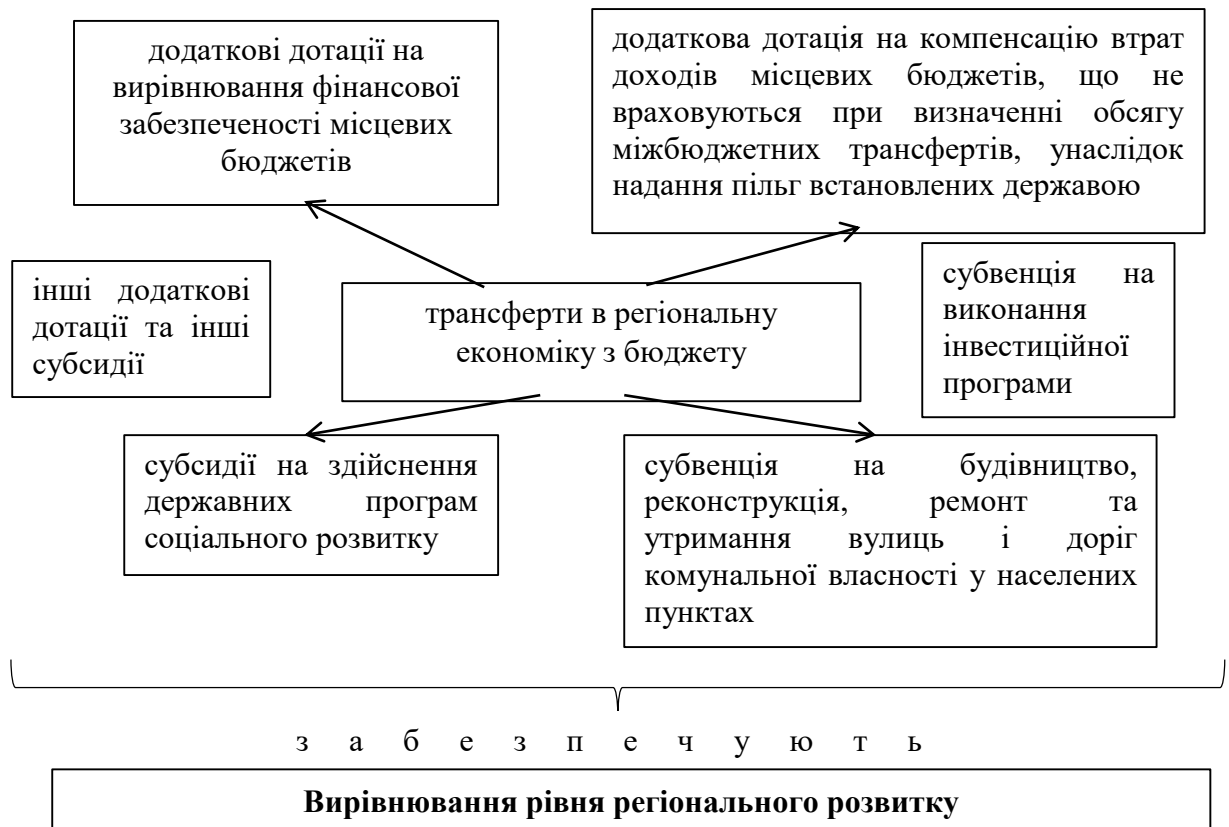

Рис. 2.5. Види трансфертів, що надаються з бюджету органам місцевого самоврядування

Примітка: узагальнено автором

Самі по собі трансфери (субсидії, субвенції тощо) не гарантують досягнення конкурентоспроможності регіону. В умовах сьогодення в Україні спостерігається криза системи управління регіональним розвитком, та не існує адміністративно-територіального устрою, який би володів достатніми ресурсами для ефективного виконання поставлених завдань. Основними причинами такої ситуації є:

1) законодавство щодо управління регіональним розвитком, особливо в частині антикризових питань носить спонтанний характер, тобто відсутня єдина законодавча база, наслідком чого є нерегульованість багатьох питань в чинному законодавстві;

2) затверджена застаріла модель організації влади на регіональному рівні у Конституції України, яка передбачає:

– державне втручання в систему управління регіоном (район, область);

– подвоєння влади регіонального рівня управління (районна і обласна рада; районна і обласна місцева державна адміністрація), тобто на різного рівня органи управління покладаються однотипні функції у сфері соціально-економічного розвитку і їх повноваження не розмежовуються чітко;

– немає визначених просторових меж територіальної громади наслідком чого є невизначеність територіальної основи місцевого самоврядування.

До інших державних регулювальних заходів відносяться: визначення напрямів державної антикризової політики; формування її відповідного нормативно-правового поля; розробка стратегії регіонального розвитку, визначення його пріоритетів і прогнозування механізмів реалізації тощо.

Желюк Т.Л., справедливо зазначає, що «антикризове управління, як правило, передбачає посилення ролі держави в управлінні економікою для підтримки споживчого та інвестиційного попиту, недопущення зниження рівня життя населення. Держава виконує правовий супровід, організаційну, координаційну функції в реалізації антикризових заходів на всіх рівнях управління економікою» [51, с.25]. На регіональному рівні подолання кризи відбувається у поєднанні фінансової допомоги державного бюджету із заходами місцевого самоврядування, які спрямовані на стабілізацію ситуації в регіоні. Результатом подолання антикризового управління розвитком регіону виступає добробут населення, в основі якого покладено підтримку виробництва і створення передумов економічного зростання.

На місцевому рівні кризові явища можна подолати за допомогою фінансування міжбюджетних трансфертів, завдяки чому посилюється вплив регіональної влади в діяльності місцевих утворень. Важливим аспектом при розроблені антикризових програм виступають заходи, спрямованні на підтримку малого й середнього бізнесу, в тому числі в частині реалізації інвестиційних проектів. Усі ці заходи прямо пов'язані з суб'єктами, які в комплексі становлять організаційно-інституційну архітектуру

антикризового управління й які, діючи злагоджено, можуть суттєво впливати на перебіг розвитку регіону в передкризовий чи кризовий період.

Друга й третя складові антикризового управління (регіональний та місцевий рівні) в принципі можуть бути об'єднані в єдиний комплекс, оскільки вони, попри наявність різних важелів впливу та можливостей реагування, підпорядковані більш близько й мають спільні цілі. В розвинених цивілізованих країнах цілі усіх трьох рівнів в питаннях антикризового управління співпадають. Однак для країн з менш високим рівнем розвитку, й особливо в країнах, у яких високою є корупційна складова, ці цілі часто можуть бути не узгодженими. Україна має певні труднощі з цих питань, а тому регіональний та місцевий рівень, які представлені на рисунку вище, можуть мати різні дискусійні управлінські питання.

Функціонування української моделі управління регіональним розвитком показало свою неефективність та безперспективність в процесі забезпечення сталого розвитку регіонів та їх фінансової самостійності у вирішенні конкретних питань територіальних громад і органів місцевого самоврядування. Тому, виникає необхідність розробки регіональної політики із врахуванням ризиків і викликів в умовах сьогодення. Важливим аспектом при цьому є її спрямованість на регіональний розвиток, а основою – елементи регіонального управління в контексті державного управління ризиками.

З організаційної точки зору в межах регіону антикризове управління повинно бути включене у відповідні нормативні акти й документи. А загалом, воно є важливою складовою загальнодержавної політики, яка включається у відповідні регульовальні акти. Цю концепцію слід послідовно зводити до нижчих рівнів управлінської державницької ієрархії. Власне можливість реалізації такого завдання на рівні регіону забезпечується завдяки наявності в ст.10 Закону України «Про засади державної регіональної політики», положення, про те, що «регіональні стратегії розвитку розробляються на період дії Державної стратегії регіонального розвитку України в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України» [161].

Для розробки антикризових заходів і ефективної реалізації антикризового управління регіональним розвитком важливим етапом є оцінка й моніторинг рівня регіонального розвитку. На основі його результатів можливе визначення шляхів і напрямів антикризового управління, побудова його архітекtonіки, а також розробка стратегії сталого розвитку, формування. Тому обґрунтованою є позиція Желюк Т.Л., яка зазначає, що хорошу перспективу регіонального розвитку та управління ним можна забезпечити на основі «переосмислення можливостей використання місцевого ресурсу для конкурентного позиціонування території, стимулювання нового бізнесу та підтримки вже існуючого, максимальне залучення інвестицій для створення додаткових робочих місць, генерування інновацій для стимулювання місцевого економічного розвитку». Вчена також справедливо вважає, що «суттєвої модернізації мають зазнати і самі механізми та інструменти управління регіональним розвитком, які б відповідали вимогам часу та проблемам, які стоять перед регіонами. І мова повинна йти про вдосконалення процесів стратегічного планування та реалізації поставлених завдань на всіх рівнях регіону, створення ефективних механізмів вертикальної та горизонтальної координації (а не вертикального підпорядкування) пріоритетів і завдань у різних галузях розвитку. Також необхідно вирішувати питання збільшення інвестування у розвиток людського капіталу – навчальні програми та практичні програми вдосконалення кваліфікації спеціалістів регіональних і місцевих органів влади» [51, с.25].

Для досягнення таких стратегічних перспектив найперше потрібно правильно продіагностувати (провести наліз) показників регіонального розвитку. В науковій літературі є достатньо багато пропозицій із застосування оціночних моделей, найпростішою з яких є виставлення місця регіону по кожному показнику, сумування цих місць й визначення на цій основі рейтингу регіонів. Більш ємними є оцінки з використанням складніших моделей, наприклад, кореляційних, індексних тощо. В Україні на державному рівні затверджувались відповідні методики для проведення оцінки регіонального

розвитку. Їхнє призначення полягало у виявленні диспропорцій та нерівномірності показників, що характеризують регіональні досягнення. Так, Методика оцінки міжрегіональної та внутрішньо регіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів, затверджена постановою Кабінету міністрів України від 20.05.2009 р. №476 визначала «механізм проведення оцінки і порівняльного аналізу економічного стану та якості життя населення регіонів ... з метою прийняття відповідних управлінських рішень на державному, регіональному та місцевому рівні, спрямованих на розв'язання проблеми міжрегіональної та внутрішньо регіональної диференціації соціально-економічного» їх розвитку [102].

При цьому розрізнялася міжрегіональна диференціація (котра стосувалася АР Крим, областей, мм. Києва та Севастополя) та внутрішньо регіональна диференціація (об'єктами якої були міста республіканського (АР Крим) і обласного значення, райони, райони у мм. Києві й Севастополі). Для оцінки використовувались 2 методи: 1 – для встановлення розбіжностей між найбільш благополучними і найбільш проблемними регіонами (як частка від ділення максимального та мінімального значення і-го показника); 2 – для визначення діапазону відхилення значень показників.

Слід зазначити, що така методика з позиції потреби у вирівнюванні рівня регіонального розвитку, достатньо проста й, загалом, інформаційна для того, щоб зробити висновок про те, який регіон потребує скерування зусиль для поліпшення. Однак за такого підходу складно виявити на які саме напрями повинні бути спрямовані управлінські впливи та яких впливань чи допомоги вони потребують.

Більш інформативною в такому контексті, як свідчать проведені дослідження, виявилася методика, що була прийнята в 2011 році. Тобто до 10.12.2014 р. оцінка регіональних структурних одиниць (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій) здійснювалася за методикою, прописаною Постановою Кабінету Міністрів України від 9.06.2011 р. №650 [158].

Вона передбачала рейтингування регіонів з допомогою використання 81 часткового показника та оцінювання соціально-економічного стану регіону за такими напрямками: економічний розвиток (14 показників); інвестиційна, наукова та інноваційна діяльність (6 показників); державні фінанси (7 показників); підтримка бізнесу (11 показників); споживчий ринок (4 показника); населення та ринок праці (8 показників); житлово-комунальне господарство (8 показників); освіта й охорона здоров'я (16 показників); рівень злочинності (2 показники); екологія (5 показників).

В основі оцінки лежить структурно-функціональний підхід з акцентом на порівняння досягнутого рівня показника оцінювання та його динаміки за кілька років, що передують звітному періоду, порівняння відхилення значень показників за кожним конкретним регіоном від їх найкращих значень за регіонами за відповідний (звітний) період та ранжування регіонів від 1-го (найкраще) до 27-го (найгірше значення показника) місця на основі підрахунку відносних відхилень показників кожного регіону від максимальних і мінімальних значень таких показників інших регіонів [158].

На сьогодні чинною є Постанова Кабінету міністрів України від 21.10.2015 р. №856, котра містить порядок і методику проведення моніторингу й оцінки результативності реалізації державної регіональної політики. Репрезентовані у цій Постанові формули та їх опис дозволяють проводити: моніторинг виконання індикаторів (показників) цілей документів, які визначають державну регіональну політику та моніторинг соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя шляхом здійснення розрахунків рейтингової оцінки (ранжування) регіонів за кожним напрямом та розрахунку загальної рейтингової оцінки в цілому за всіма напрямками [100].

Сутність такої оцінки полягає у визначенні інтегрального показника за відповідною схемою та рейтингування за ним регіонів України (рис.2.6).

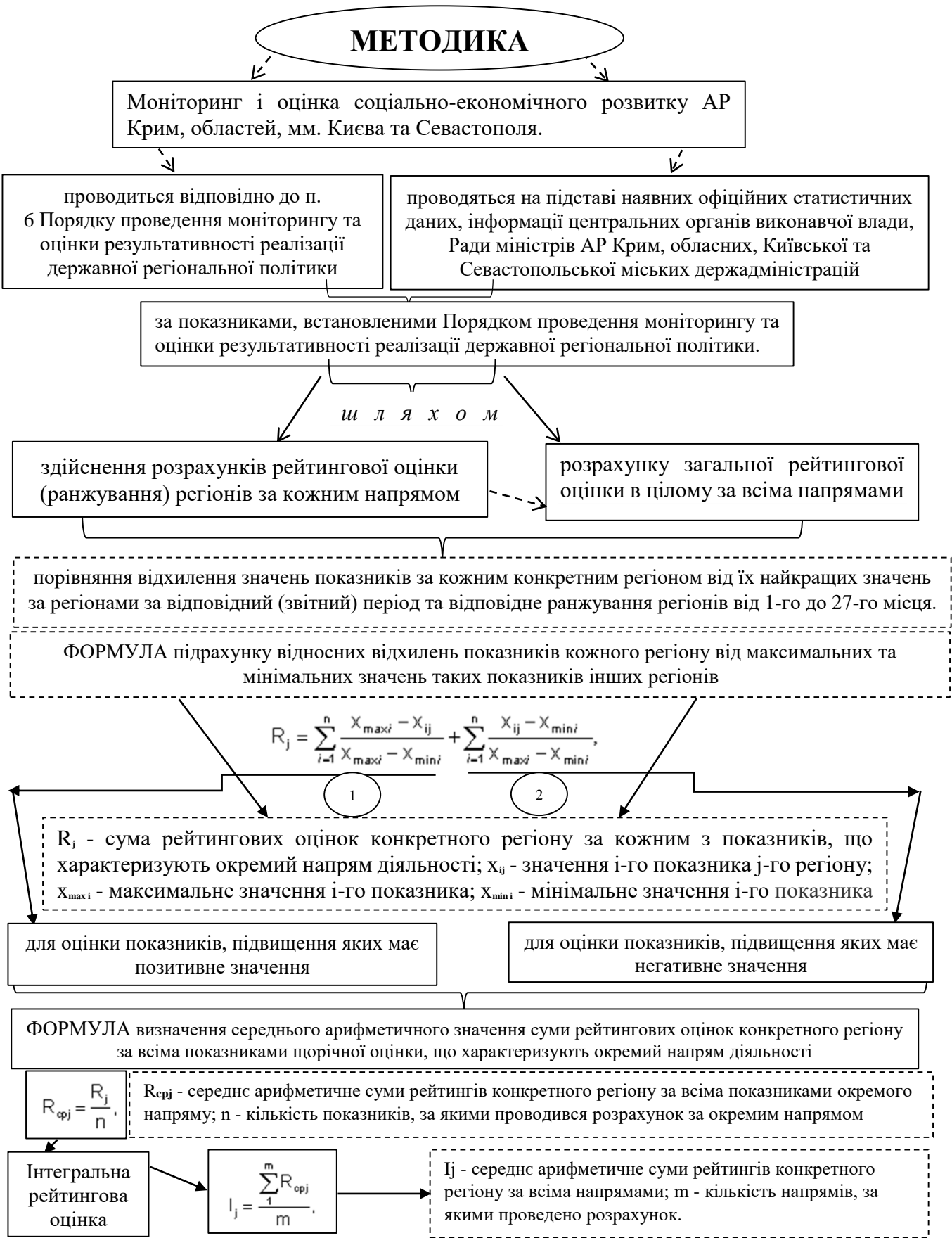

Рис.2.6. Методика проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики відповідно до [100]

Відповідно з цією методикою проводиться моніторинг результативності реалізації державної регіональної політики, який щороку оприлюднюється Департаментом з питань регіонального розвитку Міністерства регіональної політики та житлово-комунального господарства.

Особливістю оцінки є використання показників за 6-ма напрямками: економічна ефективність; інвестиційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця; фінансова самодостатність; ефективність ринку праці; розвиток інфраструктури; відновлювана енергетика та енергоефективність [111, с.2].

Проведений аналіз за отриманими й оприлюдненими оцінками за останні 5 років (2015-2019 рр.) дозволяє стверджувати, що суттєвих переходів регіонів з успішних до менш успішних і навпаки не відбувається.

Якщо застосувати до наявних результатів, які для зручності узагальнені в табл. 2.3, звичайне алгебраїчне сумування ($P_{\text{сум}}$) та просту середню ($P_{\text{сеп}}$), то можна побачити, що рейтинг регіонів коливається в межах з різницею не більше 2 позицій.

Відповідне формалізоване подання цих показників подано нижче (формули (2.1) та (2.2)).

$$P_{\text{сум}} = \sum_{i=1}^n p_n \quad (2.1)$$

де, p – сума місць областей за роками, n – кількість років.

$$P_{\text{сеп}} = \frac{\sum_{2015} + \sum_{2016} + \sum_{2017} + \sum_{2018} + \sum_{2019}}{n} \quad (2.2)$$

де, n – кількість років протягом яких проводиться дослідження.

Результат, при порівнянні з двома попередніми, засвідчує загалом стабільну ситуацію розвитку регіонів за показниками, визначеними Кабінетом міністрів України. Незважаючи на це, робити висновок про ефективний регіональний розвиток на підставі таких результатів досить сумнівно. Вагомим позитивним моментом такої оцінки є можливість ранжування регіонів та пошук шляхів вирівнювання й кращої стабілізації їх розвитку.

Таблиця 2.3

Рейтинги регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку 2015-2019 рр.

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019*	Сума місць	Місце за сумою місць	Середнє місце
Вінницька	7	4	7	4	4	26	4	5
Волинська	12	9	10	14	14	59	11	12
Дніпропетровська	5	10	4	5	5	29	5	6
Донецька	25	24	24	24	24	121	22	24
Житомирська	16	11	12	13	13	65	12	13
Закарпатська	8	16	13	19	20	76	14	15
Запорізька	17	14	20	20	19	90	16	18
Івано-Франківська	4	12	8	16	16	56	10	11
Київська	6	3	14	8	8	39	6	8
Кіровоградська	21	18	17	15	15	86	15	17
Луганська	24	25	25	25	25	124	23	25
Львівська	9	13	9	11	11	53	8	10
Миколаївська	22	19	23	21	22	107	20	21
Одеська	18	15	21	22	21	97	19	19
Полтавська	14	17	15	10	10	66	13	13
Рівненська	11	6	3	3	3	26	4	5
Сумська	19	23	19	17	18	96	18	19
Тернопільська	15	20	6	7	7	55	9	11
Харківська	2	2	2	2	2	10	2	2
Херсонська	20	21	18	18	17	94	17	19
Хмельницька	13	8	11	12	12	56	10	11
Черкаська	10	7	16	9	9	51	7	10
Чернівецька	3	5	5	6	6	25	3	5
Чернігівська	23	22	22	23	23	113	21	23
м. Київ	1	1	1	1	1	5	1	1

Примітка: Через відсутність даних тут і далі в дослідженні за аналогічні роки не враховано такі регіони як АР Крим і м. Севастополь; сформовано на основі отриманого відповідно до Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики №856 [100] та літературних джерел [5; 107; 108; 109; 110; 111].

Важливо також наголосити на соціально-економічному спрямуванні показників, якими характеризується регіональний розвиток, і які взято за основу затвердженої методики оцінки. Попри суттєвий рівень охоплення цими показниками різних галузей та напрямів, їхній вплив на загальний рівень регіону також різний. Тому для вирішення питань антикризового управління

регіональним розвитком важливо обґрунтувати можливості удосконалення методики даної оцінки. Підтвердженням цього є факт наявності в науковій літературі багатьох підходів до оцінки регіонального розвитку, окремі з яких доцільно проаналізувати для дослідження регіонального розвитку як об'єкта антикризового управління. Власне саме зважаючи на те, що заходи антикризового управління розробляються на підставі наявних даних регіонального розвитку, цьому питанню має бути приділена належна увага. Від точності оцінки вихідного рівня розвитку регіону повною мірою залежить не лише точність формування подальшої стратегії, а й її зміст, особливо щодо антикризових заходів.

В науковій фаховій літературі дослідники проблем антикризового управління, а також інших напрямів, які вимагають оцінки регіонального розвитку, формують власні позиції щодо її методики. Так, зокрема, Коротич О. Б. «як один з підходів до оцінки досягнень адміністративних регіонів України та зваженого удосконалення адміністративно-територіального устрою країни» пропонує «визначення їх соціально-територіального потенціалу:

$$P_{cmi} = \frac{C_i \cdot T_i}{10} \quad (2.3)$$

де P_{cmi} – характеристика соціально-територіального потенціалу i -го регіону; C_i – чисельність населення i -го регіону, млн осіб; T_i – територія i -го регіону, тис. кв.км ; 0 – коефіцієнт, який дозволяє у якості бази порівняння регіональних систем використовувати досить типову для України за розміром території та населеністю територіальну одиницю у 10 тис. км та 1 млн. осіб» [68]. Автор за базу оцінки обрав показник, що характеризує чисельність населення, котре проживає на території певного регіону. Слід визнати, що цей показник насправді один з найбільш вагомих. Однак для цілей антикризового управління його доцільно використовувати як одну зі складових інтегральної оцінки регіонального розвитку, оскільки даних про соціально-територіальний потенціал замало.

У фаховій літературі, зокрема в журналі «Вісник: офіційно про податки», проведено оцінку розвитку регіонів в розрізі трьох груп показників: праця, фінанси та якість життя (всього охоплено 12 соціально-економічних показників) на основі бального підходу (проставляння балів і їх сумування). На думку редакції журналу, обрані показники дають можливість оцінити стан регіону з точки зору пересічного громадянина та розкривають інвестиції регіону в його інфраструктуру [166].

Пропонований підхід до оцінки регіонального розвитку з точки зору завдань антикризового управління дозволяє встановити більше вузьких і проблемних міць, а тому його можна брати за основу розробки антикризових стратегій та обґрунтування відповідних заходів боротьби з кризовими проявами. Певним чином нівелюється якість такої оцінки відсутністю показників щодо наявності в регіоні інституцій, що займаються діяльністю, спрямованою на упередження й боротьбу з кризами. Слід визнати, що розробка критеріїв оцінки таких характеристик, вимагає використання емпіричних методів і обґрунтування критеріїв цифрового вираження. Результати рейтингування, здійсненого за такою методикою, дозволити виявити місце кожного регіону України, що узагальнено в табл. 2.4.

Методика рейтингування регіонів, запропонована в журналі, дуже схожа з офіційною методикою, яка визначена Методикою проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики №856, й побудована за порівняльним оцінюванням групи показників, що відображають рейтингове місце за кожним із цих показників [101; 166].

Попри це, бачимо різні результати і відповідно до них, в одному випадку регіон займає високе місце, а в другому – навпаки, набагато нижче. Прикладом можуть служити Миколаївська, Одеська, Рівненська, Черкаська та Чернігівська області. Наведений приклад оцінки вказує на наявність низки суб'єктивних моментів, що змінюють результатні показники. Тому при розробці критеріїв, слід враховувати не лише їх вплив, а й взаємозв'язок між обраними показниками (характеристиками) регіонального розвитку (зокрема

тісноту зв'язку). Останній можна оцінювати з допомогою кореляційних моделей. Застосування такого підходу сприятиме обранню максимально впливових показників і уможливить більш точні оцінні значення результуючих даних.

Таблиця 2.4

Рейтингування регіонів України сформоване за системою бальної оцінки

Місце в рейтингу	Регіон	Показники, бали			Загальний результат	Рейтинг за Методикою №856*
		Праця	Фінанси	Якість життя		
1	м. Київ	94	52	93	239	1
2	Одеська	79	64	86	229	19
3	Київська	71	49	77	197	8
4	Дніпропетровська	71	60	58	189	6
5	Львівська	64	35	82	181	10
6	Івано-Франківська	51	36	85	172	11
7	Полтавська	60	65	46	171	13
8	Харківська	64	36	68	168	2
9	Запорізька	70	57	39	166	18
10	Миколаївська	52	63	50	165	21
11	Закарпатська	47	19	98	164	15
12	Волинська	36	22	99	157	12
13	Хмельницька	47	37	63	147	11
14	Рівненська	38	18	90	146	5
15	Кіровоградська	37	54	50	141	17
16	Чернівецька	32	14	93	139	5
17	Житомирська	42	33	61	136	13
18	Вінницька	47	48	39	134	5
19	Тернопільська	29	28	76	133	11
20	Херсонська	37	42	53	132	19
21	Черкаська	47	37	47	131	10
22	Сумська	42	30	56	128	19
23	Донецька	58	28	30	116	24
24	Чернігівська	43	33	37	113	5
25	Луганська	43	15	47	105	25

Примітка. Джерело [166]; * - дані з табл.2.3.

Не менш привабливим є запропонований Федуловою С.О. метод оцінки регіонального розвитку на основі нормативної динамічної моделі еталонного режиму функціонування регіональної соціально-економічної системи. Суть якого полягає в «оцінці темпів соціально-економічного розвитку регіональних соціально-економічних систем (РСЕС) на основі динамічного нормативу з

використанням коефіцієнтів рангової кореляції Кендела за інверсіями і Спірмена, та інтегральної оцінки динамічної ефективності (коефіцієнт їх скалярного згортання) [217, с. 106]. Зроблені автором розрахунки дозволили встановити ранг того чи іншого регіону (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Порівняння рейтингових оцінок регіонів України

№ п/п	Регіон	Рейтинг за методикою журналу «Вісник: офіційно про податки»	Рейтинг за Методикою №856*	Рейтинг за методикою Федулової С.О.
1	м. Київ	1	1	10
2	Одеська	2	19	25
3	Київська	3	8	18
4	Дніпропетровська	4	6	12
5	Львівська	5	10	3
6	Івано-Франківська	6	11	4
7	Полтавська	7	13	5
8	Харківська	8	2	7
9	Запорізька	9	18	6
10	Миколаївська	10	21	15
10	Закарпатська	10	15	15
12	Волинська	12	12	15
13	Хмельницька	13	11	19
13	Рівненська	13	5	13
15	Кіровоградська	15	17	1
16	Чернівецька	16	5	21
17	Житомирська	17	13	2
18	Вінницька	18	5	9
18	Тернопільська	18	11	24
20	Херсонська	20	19	11
21	Черкаська	21	10	21
22	Сумська	22	19	20
23	Донецька	23	24	14
24	Чернігівська	24	5	21
25	Луганська	25	25	8

Примітка: джерело [166]; * - дані з табл.2.3; [217, с. 107].

Федулова С.О. [217, с. 106-108]. з результатів свого дослідження та проведеної оцінки робить висновок, що валовий регіональний продукт (ВРП), якщо брати його за основу оцінки, не надає адекватної картини щодо дійсного рейтингу регіону. Результати обчислень вченої підтверджують її позицію, тобто метод оцінки регіонального розвитку на основі нормативної динамічної моделі еталонного режиму функціонування регіональної соціально-

економічної системи більш точно ідентифікує дійсний стан регіонального розвитку. Це важливо для цілей управління ним, тому така база буде більш точною для розробки стратегічних планів і накреслення напрямів подальшого регіонального спрямування.

Щодо можливостей застосування запропонованої оцінки з метою здійснення антикризового управління, то даний метод необхідно розвивати й удосконалювати. Причиною цього є та ж таки відсутність критеріїв і акцентів на можливостях впливу на кризові прояви. Проте слід погодитися з вченою в тому що, акцентувати увагу тільки на ВРП недоцільно, адже така оцінка вказує лише на економічну складову, а не на дійсні наявні диспропорції.

В зарубіжній літературі [241, с.16-48] суттєва увага також акцентується на економічних показниках регіонального розвитку, однак при цьому науковці також пропонують враховувати більш розширене коло показників. Щодо економічної частини оцінки, то здебільшого застосовуються коефіцієнтний метод з показниками: зайнятість, заробітна плата та виробництво за галузями. Окрім цього обґрунтовується доцільність використання коефіцієнтів диверсифікації (регіональне відхилення від загальнонаціонального, а також оцінка з використанням індексу Гершфінадаля-Гіршмана).

На підставі результатів такого аналізу запропоновано формувати стратегії розвитку відповідних видів і закладати в них не лише показники економічного характеру, а й передбачати шляхи досягнення стабільності. З точки зору об'єкта нашого дослідження, частину з них можна вважати антикризовими заходами (для прикладу: підтримка необхідного виду бізнесу, який не надто прибутковий, але необхідний (через виділення кредитів на хороших умовах); програми податкової лояльності; державні програми стимулювання тощо). Попри те, що прямої вказівки, що це антикризові заходи немає, вони мають суттєвий вплив саме на стабілізацію та збалансованість регіонального розвитку. При цьому рішення, що базуються на результатах вищевказаного аналізу, зазвичай політичні. Тому слід визнати, що здебільшого це належить до каденції держави та її впливу на регіональний

розвиток. Недоліком такого підходу є можливість лобіювання інтересів. Тому автори розвивають ідею поряд з коефіцієнтним аналізом застосовувати SWOT-аналіз, зокрема, щодо регіональної зайнятості, а також обґрунтовують доцільність врахування динамічної частки змін і просторової структури зайнятості (за галузями). Таким чином, більш досконалим вищеназвані автори вважають структурний аналіз за різними напрямками.

Можемо констатувати, що українська офіційна методика оцінки регіонального розвитку практично є аналогічною, за винятком того, що у ній не використовується SWOT -аналіз. Попри певний суб'єктивізм такої оцінки та дещо ускладнений алгоритм розрахунків, вона дозволяє достатньо релевантно встановлювати рівень регіону та з точки зору позиціонування його як об'єкта антикризового управління й розробляти більш адекватні заходи щодо упередження криз і їх наслідків. Але натомість, критична оцінка чинних до 2020 року Стратегій регіонального розвитку в Україні засвідчує, що у них практично відсутні положення щодо здійснення антикризового управління.

Аналітиками Національного інституту стратегічних досліджень, зокрема Возною Л.Ю., у ході досліджень обґрунтовано важливу роль для антикризового регулювання, й запропоновано окрім традиційних, головних макроекономічних показників, впливати та відстежувати зміни: динаміки ринкових цін на нерухомість, земельні ділянки, орендної плати та ін.; структурних показників: співвідношення між реальним та трансакційним секторами економіки, міжгалузеву і внутрішньогалузеву диференціацію цін, рентабельність, продуктивність, заробітну плату, майнову нерівність тощо; даних щодо фінансового левериджу ділових підприємств; тривалості бізнес-циклу (цикл Жугляра) в Україні та світовій економіці; ресурсоємності, енергоємності та енергозалежності держави. Вчена вважає, що врахування усіх соціально-економічних показників є важливим методологічним підґрунтям для визначення ступеня макроекономічної збалансованості (розбалансованості), стійкості (нестійкості) та системних ризиків [21].

Аналізуючи дану методику, ми вважаємо, що її недоліками є

неврахування наступних показників, що не дозволяє повноцінно використовувати її як прототип для оцінки антикризового управління регіональною економікою а саме: відсутність доведених взаємозв'язків між показниками за системою «фактор-результат»; не оцінюється в темпах приросту, що суттєво знижує вплив таких індикаторів на інтегральний індекс; громіздка кількість індикаторів, що ускладнює математичну частину розрахунку; порогові значення індикаторів орієнтовані на рівень високорозвинених країн; значення вагових коефіцієнтів отримані експертним методом, тому є суб'єктивними.

Окрім зазначеного, існуючі підходи до оцінки стану економіки носять переважно характер констатації, а індикатори розраховується ізольовано від факторів, що на них впливають. Резюмуючи вищевикладене, зазначимо, що методики проведення аналізу макроекономічних показників, які характеризують вжиті антикризові заходи по окремих сегментах діяльності регіонального розвитку, не дають змоги здійснювати загальну оцінку результативності антикризового управління на регіональному рівні загалом. Це пов'язано з тим, що науково-методичні підходи до оцінки результативності антикризового управління не відповідають потребам поставленої у дослідженні проблеми, а відтак потребують доповнення та вдосконалення.

Якщо врахувати, що антикризове управління регіоном – це «особливий тип управління, обумовлений виникненням внутрішньо системних функціональних розривів у відтворювальній системі регіонів, який відрізняється фазовим характером; а також участю суб'єктів різної інституційної природи, що дозволяє діагностувати кризу та створювати нові організаційно-економічні можливості для розвитку регіону», як справедливо зазначає Приходченко Т. А. [153], то щодо першої частини цього твердження, усі вище проаналізовані методи абсолютно прийнятні. Вони дозволяють виявити розриви в розвитку та розробити заходи з їх подолання.

Однак друга частина, тобто діагностування кризи, а також можливості її уникнення чи згладжування наслідків через механізм функцій управлінських

інституцій практично не реалізується цими методами. Для виправлення цієї ситуації слід врахувати саме специфіку антикризового управління та потребу в його здійсненні через вплив різних чинників. Останні можуть бути представлені різними напрямками і групами, однак найбільш впливовими та важливими є політичні, економічні, структурні, екологічні, які можуть спричинити кризовий стан в регіоні результатом якого буде гальмування розвитку економічних систем у перспективі (рис.2.7).

Рис. 2.7. Чинники, що впливають на характер системи антикризового управління

Примітка: розроблено автором самостійно

Зазначені на рис. 2.7 чинники здебільшого передбачають державне регулювання та участь інституцій державного рівня при вирішенні наявних проблем. Але регіональні органи також мають власні важелі впливу на низку цих чинників (наприклад, на екологічні, економічні та деякі з елементів

структурних). Окрім цього, саме на рівні регіону цей процес може бути найкраще інформаційно забезпечений, адже органи й їх посадові особи на місцях, зазвичай, краще обізнані з проблемами та можуть розробити якісніші рекомендації щодо виходу регіону з проблемної ситуації, тобто кризи.

Розробка таких рекомендацій вимагає урахування вихідних регіональних умов і можливих наслідків, тому постає необхідність адекватної оцінки ситуації. В даному контексті кризові явища виступають показником якості функціонування регіональної системи розвитку та є не лише його індикатором недосконалості, а й характеристикою антикризового управління, або його відсутності. З метою урегулювання кризових процесів в регіонах використовують методи антикризового управління, що дозволять стабілізувати ситуацію.

Антикризове регулювання регіональною економікою проводиться за такими напрямками, як реалізація заходів щодо виходу із кризи, проведення профілактичних заходів та прогнозування кризи. Ціль антикризового управління передбачається у мінімізації впливу кризових факторів і забезпеченні відповідних умов для ефективного розвитку. Виявлення таких факторів можливе за посередництва застосування певного методу оцінки (аналізу) регіонального розвитку та обґрунтованих його показників і критеріїв.

Проаналізовані вище методи, як і багато інших, котрі дозволяють провести аналіз і оцінку регіонального розвитку, можуть служити основою формування антикризових заходів і здійснення антикризового управління. Проте глибина таких заходів і їх ефективність значною мірою буде залежати від точності результатів попередньої оцінки вихідних умов, тобто дійсного стану розвитку регіону на конкретний момент часу. В аналізованих підходах, як уже зазначалося, акцент робиться на економічних показниках, що дійсно важливо, адже економіка має вплив на усі інші напрями людського життя. Проте не менш суттєвий вплив на антикризове управління мають управлінські інституції та їх повноваження (організаційно-інституційна архітектура антикризового управління). Зважаючи на суттєвість впливу, їх доцільно

включати в оціночні моделі та розробити відповідні показники й критерії для числового вираження тих характеристик, котрі їм притаманні.

Інституційне забезпечення регіонального розвитку представлено інститутами, які являють собою сформовані протягом історичного періоду правила, норми і закони обов'язкові до виконання або принципи поведінки, культуру, морально-етичні переконання, яких дотримується населення проживаючи в даному регіоні. Воно розподіляється на формальний і неформальний рівень (рис.2. 8) і визначається інституціями відповідно до поведінки учасників суспільних відносин.

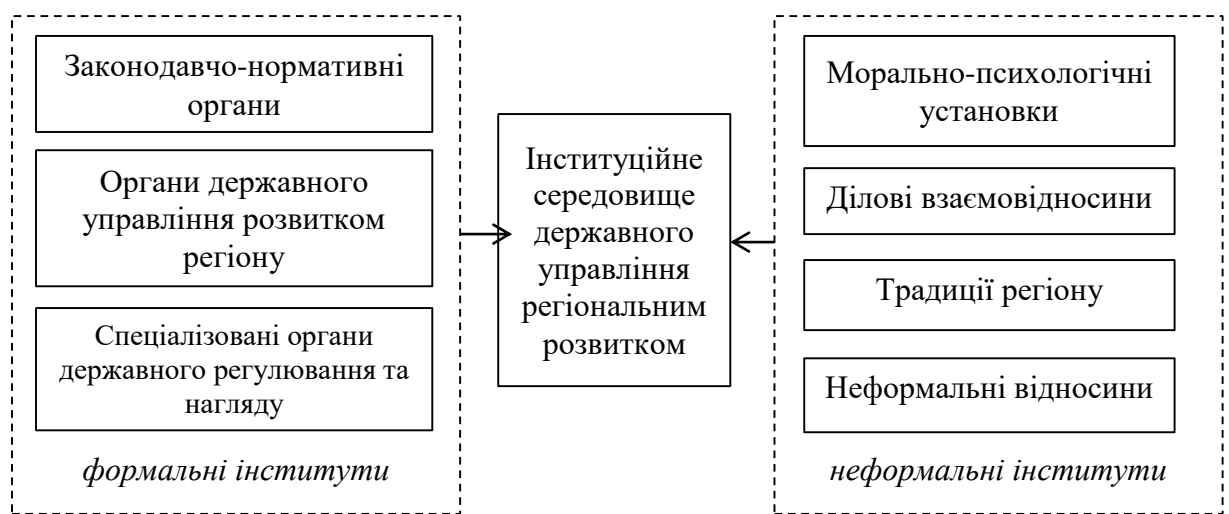

Рис. 2.8. Елементи інституційного середовища державного управління розвитком регіоном

Примітка: складено автором самостійно

Інституційні фактори (формальні і неформальні) впливають на посилення процесів диверсифікації регіонального розвитку наслідком якого є ускладнення економічного розвитку регіону. З метою врегулювання ситуації державне управління регіональним розвитком повинно орієнтуватись на створення необхідних інституцій та критичну оцінку вихідного рівня регіональної економіки з метою розвитку і самозбереження регіону.

Елементи інституційного середовища досить складно піддаються кількісному вираженню, проте виходом з ситуації є застосування систем бальної чи індексної оцінки (зокрема проставлення відповідного коефіцієнта,

якщо характеристика інституційної складової відповідає запиту, або зворотного значення коефіцієнта, якщо ні).

Особливе місце в системі інституційного забезпечення структурної корекції (структурної перебудови) регіональної економіки має синергічний зв'язок, який за спільних дій незалежних елементів системи може забезпечити зростання загального ефекту до більшого значення, ніж сума ефектів цих елементів, якщо вони діють незалежно. Саме тому ми ставимо питання про побудову системи інституційного забезпечення структурних реформ.

Відсутність такої системи, відсутність її впорядкованості не дає змоги отримати ефект від спроб структурних реформ, що були проведені в Україні загалом, в тому числі на рівні регіонів. Із синергічних зв'язків впливають інтегративні (емерджентні) властивості, тобто властивості цілісної системи, які не розглядаються поза нею. Без впорядкованості елементів системи (підсистем) інституційного забезпечення структурних реформ створюється інституційний хаос. Варто визнати, що попри наявність багатьох методів оцінки рівня регіонального розвитку, у них практично не має показників, які б характеризували рівень антикризового управління або хоча б містили деякі дані про його наявність у регіоні. В умовах сучасних викликів такий критерій особливо актуальний. Тому даний напрям наукових пошуків важливо розвивати.

Аналіз, проведений за показниками, що характеризують регіональний розвиток відповідно до наявних офіційних і авторських позицій, уможливорює виявлення та більш чітку ідентифікацію об'єкта і предмета антикризового управління. У загальному, широкому розумінні, об'єктом антикризового управління є криза, однак завдання її упередження автоматично змінює це. Тому логічно вважати, що ним будуть кризові прояви (виклики, явища, напруги тощо). Ці поняття досить широко досліджені в сучасній науковій економічній літературі. А її аналіз дозволяє зробити висновок, що лише критична сукупність кризових проявів (викликів, явищ, напруги тощо), яка здатна повністю зруйнувати систему (у нашому випадку систему

регіонального розвитку чи її значну частину) може бути визначена як криза. За такого підходу, а саме при видозміні об'єкта антикризового управління, змінюється і його предмет і склад заходів, необхідних для згладжування, або ж уникнення кризи загалом.

Адекватність антикризового управління при цьому залежить від параметрів взаємодії об'єкта та суб'єкта управління, а з іншої сторони від впливу зовнішнього середовища на внутрішні процеси регіону, тобто внутрішнє середовище корегується відповідно до зовнішніх напрямків діяльності держави. Залежно від виявлених в результаті проведеного аналізу рівня регіонального розвитку, під об'єктом антикризового управління розуміються криза та чинники циклічності економічного розвитку (обсяг виробництва, заощадження, інвестиції, людський капітал, зайнятість, рівень інфляції, інновації в регіоні тощо).

Суб'єктом виступають органи управління відповідно до функціонального розподілу обов'язків, тобто центральні, регіональні та місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інституції громадянського суспільства. Але загалом можна стверджувати, що організація керування регіональною соціально-економічною системою, яка включає таку складову як антикризове управління, не завжди дозволяє точно спрогнозувати цикли розвитку, тобто загроза є присутня завжди. Це, зокрема, підтверджує досвід 2020 року, що пов'язаний з корона вірусом. Проте об'єктивним результатом правильно налагодженого антикризового управління є суттєве згладжування негативних наслідків кризи чи її проявів.

Наприклад, закордонні автори активно оперують поняттями: «early warning» (раннє попередження), «bankruptcy prediction» (прогнозування банкрутства), «business failure prediction» (прогнозування краху діяльності), «прогнозування корпоративного краху» (corporate failure prediction), «financial distress prediction» (прогнозування фінансової кризи) тощо [246]. З цього випливає, що оцінка у зарубіжній практиці слугує для попередження виникнення криз, планування і прогнозування негативних явищ за допомогою

математичних, статистичних, економетричних та інформаційних моделей. Для досягнення максимальної адекватності таких моделей важливо не лише правильно обрати найбільш прийнятний метод аналізу (оцінки) регіонального розвитку, а й встановити об'єкт, предмет (до слова тут проявляється взаємний вплив), та врахувати можливий інструментарій антикризового управління, який може бути використаний в певному регіоні залежно від наявних вихідних умов. Викладені позиції дають змогу змодельовати найбільш загальну, організаційно-інституційну архітектуру антикризового управління регіональним розвитком, яка враховує ендогенні та екзогенні виклики, базується на суб'єктно-об'єктному впливі, рівневій моделі функціонального розподілу повноважень публічних інститутів, які в синергетичній взаємодії забезпечуватимуть ідентифікацію кризових проявів та реалізацію заходів, направлених на попередження кризових явищ і боротьбу з ними, а також сприятимуть відновленню рівноваги в соціально-економічній системі й нормалізації її поточної діяльності з використанням потенціалу стабілізаційних фондів.

2.3. Аналіз рівнів регіонального розвитку та виокремлення дисбалансів

Сучасні тенденції розвитку регіональної економіки України формуються під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність суб'єктів господарювання на всіх рівнях управління. Посилення інтеграційних зв'язків регіональної економіки зумовлюють зростання загрозливих наслідків посилення конкуренції як на міжнародному, такі на державному й регіональному рівнях, тобто внутрішнього конкурентного середовища.

Слід зазначити, що у цьому контексті антикризове регулювання регіонального розвитку – це, перш за все, діяльність органів регіонального управління, спрямована на упередження, недопущення та мінімізацію негативних наслідків криз з метою забезпечення сталого економічного

розвитку. У центрі уваги та впливу антикризового управління знаходяться негативні тенденції та результати діяльності, які порушують стабільність функціонування і розвиток регіональних економічних систем.

В таких умовах набуває актуальності створення методики оцінювання стану антикризового управління регіональною економікою, що дозволить побудувати адекватну систему дій, яка буде спрямована на своєчасну локалізацію кризових явищ. На нашу думку, ефективне антикризове управління необхідно реалізовувати через комплексну управлінську систему, яка охоплює всі напрямки діяльності та орієнтується на стратегію розвитку з урахуванням змін ринкового середовища.

В період, коли регіональний розвиток уповільнюється, більше того, мають місце стагнаційні тенденції, виняткова роль держави як генератора суспільно-політичних і економічних перетворень не залишає сумнівів. В таких умовах на перший план виходять методичні розрахунки щодо інструментів, засобів та способів побудови та реалізації виваженої антикризової стратегії розвитку. При цьому, антикризове регулювання повинно здійснюватися державою на постійній основі й сприяти згладжуванню різких коливань в соціально-економічному розвитку.

Основна мета антикризового управління – раннє виявлення та мінімізація руйнівного впливу зовнішнього й внутрішнього середовища на регіональну економіку з орієнтацією на підтримку її в стабільному стані, а у разі необхідності, – виведення з кризи та використання наявного резерву для створення передумов стійкого розвитку. Для забезпечення ефективності й неупередженості результатів антикризового управління необхідно правильно й обґрунтовано формувати його заходи. Це можливе за умови проведення адекватної оцінки вихідних умов регіонального розвитку.

Здійснивши аналіз різних методичних підходів до проведення такої оцінки, можемо стверджувати про необхідність вдосконалення окремих її елементів з позицій формування дієвої системи антикризового управління.

У загальному вигляді такий процес можна представити у вигляді трьох

послідовних етапів (рис. 2.9), які включають як підготовчі роботи, так і формування рекомендацій щодо системи антикризового управління, котра враховує наявні регіональні виклики (умови та рівень регіонального розвитку), так і його заходи (в тому числі перелік, строки реалізації та виконавчі інституції).

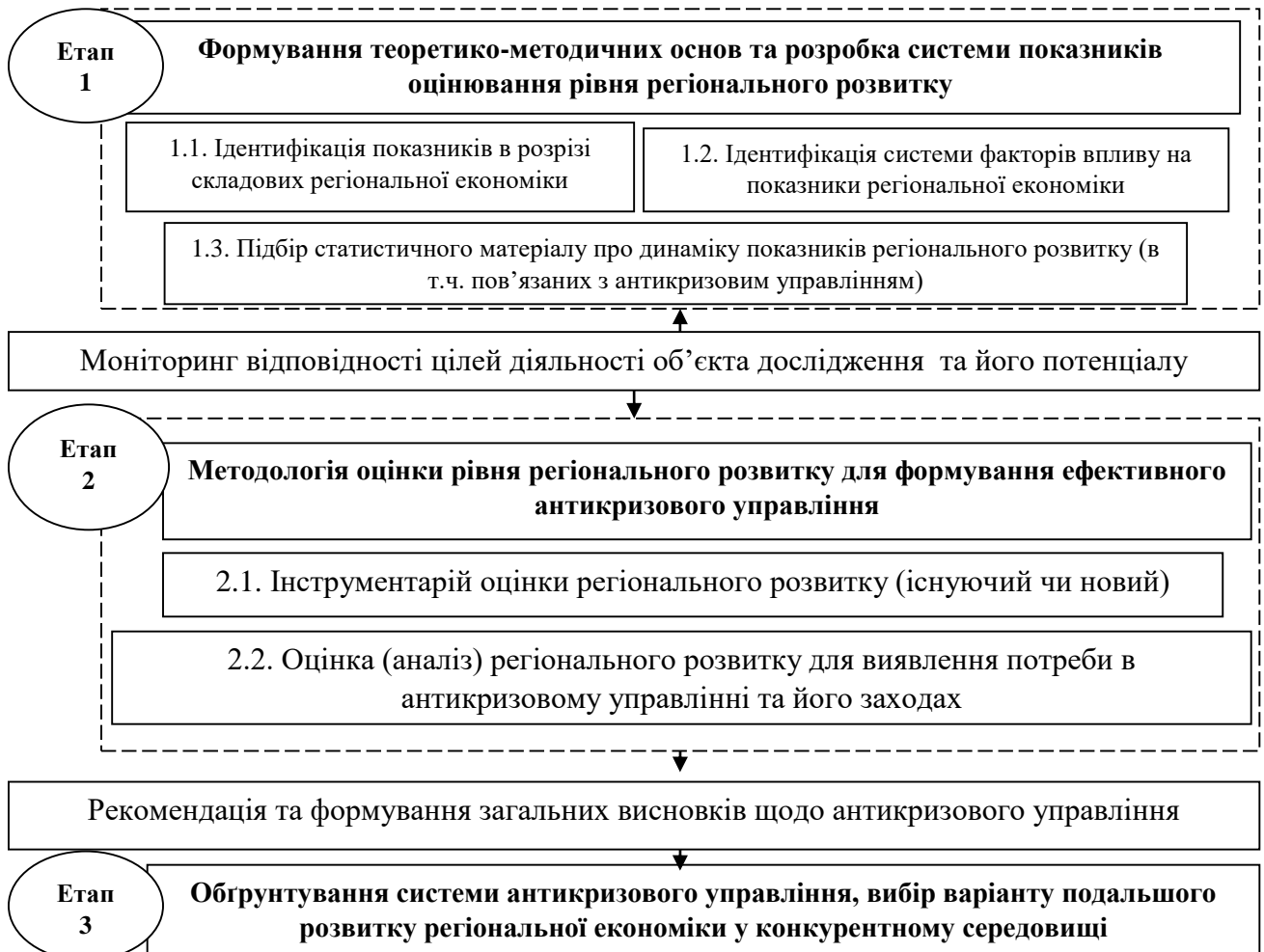

Рис. 2.9. Алгоритм формування ефективної системи антикризового управління регіональним розвитком

Примітка: розроблено автором самостійно

Визначення показників для оцінки результативності управління та наповнення запропонованих етапів слід проводити, дотримуючись нижчеподаного алгоритму дій: виокремлення структурних складових регіональної економіки; визначення номенклатури показників, які характеризують сферу регіональної економіки, на яку націлені антикризові

заходи, а також тих, які відображають результат реалізованих дій; обґрунтування вибору показників; моніторинг динаміки показників; встановлення щільності взаємоз'язків між заданими параметрами для вилучення заходів, які не чинять значного впливу на стан регіональної економіки або, навпаки, відіграють найсуттєвішу роль; інтерпретація результатів та прогнозування на основі економіко-математичного моделювання; систематизація рекомендацій для поліпшення системи антикризового управління регіональною економікою в умовах кризи чи її проявів та формування заходів з метою їх упередження в майбутньому.

Системний підхід до оцінки результативності управління регіональною економікою за допомогою запропонованих вище етапів забезпечує ідентифікацію реального стану економіки, потенціалу та стратегічної спрямованості у перспективі. Перевагою даної методики є застосування показників глобального простору, які дозволять адекватно відобразити економічну ситуацію регіональної економіки у стратегічній площині.

Виділену в етапі 1 «Формування теоретико-методичних основ та розробка системи показників оцінювання рівня регіонального розвитку» систему показників для оцінки регіонального розвитку та виявлення ознак напруги в нього чи його складових, яка дозволить ідентифікацію можливих загроз та ризиків з метою їх своєчасного усунення з урахуванням можливостей їх комплексного поєднання в інтегральний показник, а також виходячи з вагомості впливу на регіональний розвиток, необхідно реалізовувати з урахуванням дослідницьких акцентів суб'єкта, що реалізовуватиме цю ділянку. Проводячи вибір показників для запропонованої нами методики потрібно орієнтуватися на такі, що якнайповніше будуть характеризувати можливості регіону впливати на економічні та соціальні процеси та детермінують зміни в інших, пов'язаних сферах.

Блок 1.1. «Ідентифікація показників в розрізі складових регіональної економіки» повинен дати оцінку внутрішнього економічного потенціалу досліджуваного регіону та визначити їхній зв'язок із антикризовими заходами

з метою формування плану дій в перспективі.

У попередньому параграфі, ми акцентували увагу на тому, що найбільш інформативними для оцінки регіонального розвитку є 4 показники. Отож відповідно до цього можуть бути обрані наступні показники соціально-економічного розвитку територій:

- частка регіону у загальному обсязі валової доданої вартості (ЧРВДВ)
- частка регіону в загальному обсязі витрат населення (ЧРВН);
- частка регіону в загальному обсязі доходів населення України (ЧРДН);
- частка капітальних інвестицій, вкладених у регіон, у загальній сумі капітальних інвестицій в країні (ЧРКІ).

Оцінка за такими показниками та виявлення факторів впливу на них дозволять встановити елементи регіональної економіки, котрі є визначальними та котрі мають найбільший вплив на рівень регіонального розвитку. З позиції антикризового управління ці результативні показники відносяться до внутрішньої характеристики розвитку регіону.

Блок 1.2 «Ідентифікація системи факторів впливу на показники регіональної економіки» повинен здійснюватися, орієнтуючись на складові, з яких вони формуються, та визначення їх взаємозв'язку з антикризовими заходами з метою формування плану дій в перспективі.

Запропоновану систему показників (рис.2.10), що характеризують регіональний розвиток і спричиняють найбільший вплив на нього, з позиції потреби формування системи антикризового управління та орієнтації на стратегічні цілі територій позначимо для узагальнення й формалізації таким чином: частку регіону у загальному обсязі валової доданої вартості України, або ВДВ позначимо як (Y), частку регіону в загальному обсязі витрат населення України, або ЧРВН – як (Z), частку регіону в загальному обсязі доходів населення України, або ЧРДН – як (S), капітальні інвестиції, вкладені у регіон, або КІ – як (H).

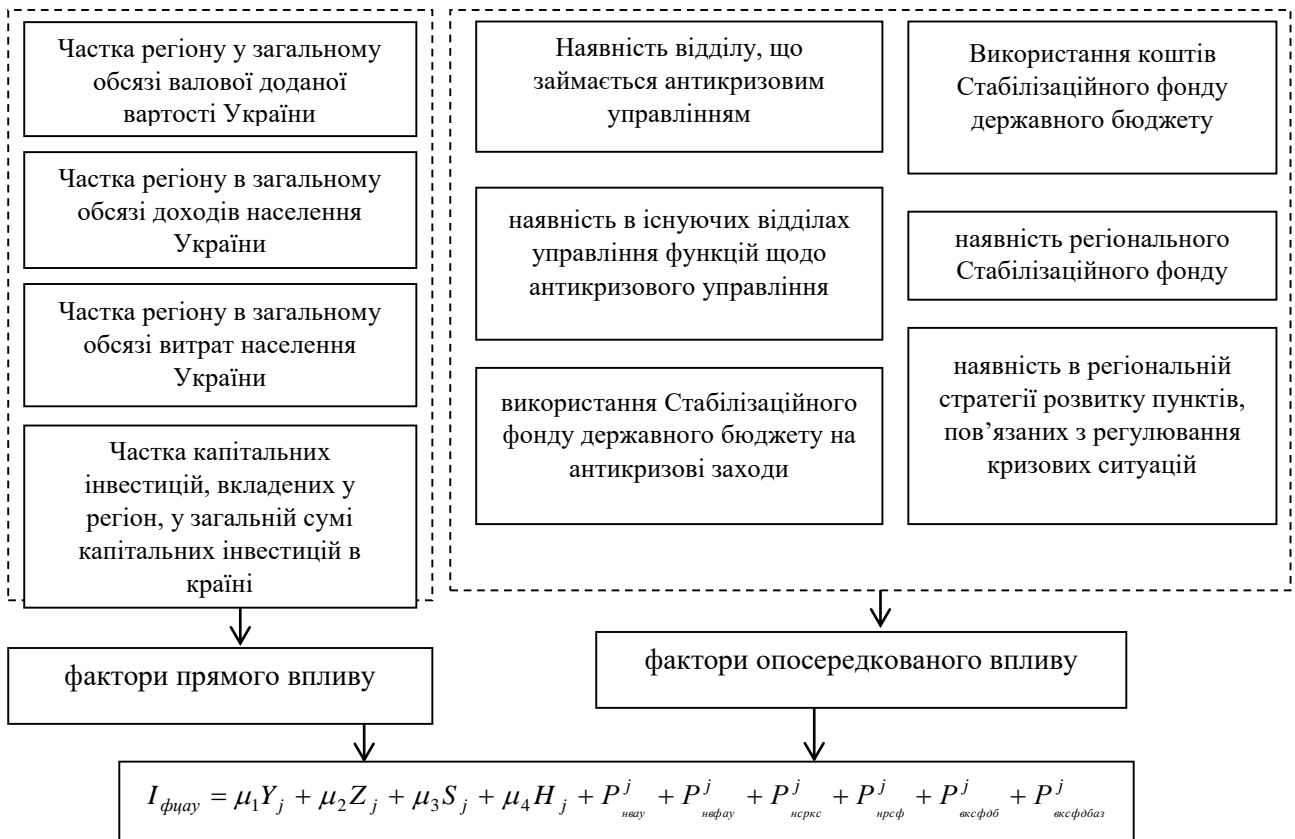

Рис. 2.10. Система показників оцінки вихідних умов і рівня регіонального розвитку для цілей формування ефективної системи антикризового управління

Примітка: розроблено автором самостійно

За результатами проведено аналізу на основі абстрактної та емпіричної оцінки виділено такі фактори непрямого впливу на оцінку антикризового управління регіональним розвитком:

$(P_{\text{нвау}}^j)$ - наявність окремого відділу, що

займається антикризовим управлінням; $(P_{\text{нфау}}^j)$ - наявність в існуючих відділах

управління функцій щодо антикризового управління; $(P_{\text{нркс}}^j)$ - наявність в регіональній стратегії розвитку пунктів, пов'язаних з регулюванням кризових

ситуацій; $(P_{\text{нрсф}}^j)$ - наявність регіонально стабілізаційного фонду; $(P_{\text{вксфдб}}^j)$ -

використання коштів Стабілізаційного фонду державного бюджету; $(P_{\text{вксфдбаз}}^j)$ -

використання коштів Стабілізаційного фонду державного бюджету на антикризові заходи. Показники антикризових заходів розглянуті у прямому зв'язку із суб'єктами управління, їх волевиявленням, інтересами, політичною волею, геополітичною ситуацією, глобальними перетвореннями. Основна інформація, яка отримана в процесі розрахунку даних показників, дозволить врахувати їх вплив на діяльність регіону та визначить напрямки виходу із кризи.

Блок 1.3 «Підбір статистичного матеріалу про динаміку показників регіонального розвитку (в т.ч. пов'язаних з антикризовим управлінням)» передбачає пошук показників відповідно до професійного судження особи, що здійснює оцінку. Такий підхід слід використати, щоб максимально врахувати вихідні умови для формування ефективної системи антикризового управління. Тут визначається динаміка досліджуваних показників та поєднуються інформаційні дані регіональної економіки, які потребують опрацювання великого масиву даних. Застосування системного підходу дозволить виокремити найвагоміші і не брати до уваги неінформативні показники, що дасть змогу максимально оптимізувати комплекс найбільш обґрунтованих (доцільних) показників.

На 2 етапі «Методологія оцінки рівня регіонального розвитку для формування ефективного антикризового управління» інтегральний підхід дасть змогу визначити стійкість регіонального розвитку та прихований потенціал його економіки, який включає усю сукупність концепцій та методів, адаптованих до умов внутрішнього середовища. Побудова системи антикризового управління регіональним розвитком в умовах глобалізації, повинна ґрунтуватися на визначенні тих інтересів у сфері розбудови економічної системи, які є необхідними для формування належного фінансового потенціалу регіону та позитивного іміджу країни на світовій арені загалом. Результати аналізу дозволять розробити стратегію регіонального розвитку та антикризового управління відповідно до потенціалу регіональної економіки та її рівня розвитку.

Суть блоку 2.1 «Інструментарій оцінки антикризового управління регіональною економікою (існуючий чи новий)», полягає в проведенні аналізу досліджуваних показників, на основі якого буде здійснюватися прогнозування антикризового управління регіональним розвитком. В основу даного аналізу може бути покладено, або офіційний метод аналізу, або авторський, в тому числі математичне моделювання, що дозволить встановити взаємозв'язок між показниками антикризового управління та його результатами й уможливить визначення рівня тісноти зв'язку між ними. Застосування математичного апарату дасть змогу виявити суттєвість впливу внутрішнього середовища на регіональний розвиток і можливі резерви для визначення тенденцій подальшого його покращення.

По Блоку 2.2 «Оцінка (аналіз) регіонального розвитку для виявлення потреби в антикризовому управлінні та його заходах» проводиться оцінка регіонального розвитку, яка може бути сформована системою показників, що дозволять враховувати потенціал досліджуваного об'єкта та зміни внутрішнього середовища. Враховуючи сучасні методики оцінки результативності регіону, і практику, можна стверджувати, що система методичних прийомів аналітичної оцінки існуючих індикаторів загалом консервативна.

На 3 етапі «Обґрунтування системи антикризового управління, вибір варіанту подальшого розвитку регіональної економіки у конкурентному середовищі», ґрунтуючись на результатах дослідження рівня регіонального розвитку та антикризового управління ним, слід визначити стратегічну спрямованість регіонального розвитку та пропозиції щодо усунення виявлених недоліків у ньому. З позиції оптимальності та раціональності прийняття управлінських рішень, слід також адекватно вдосконалювати систему державного управління з урахуванням найбільш пріоритетних напрямків регіонального розвитку.

У процесі дослідження проблем оцінки антикризового управління в конкурентному середовищі та обґрунтування напрямів її удосконалення через

формування пропозицій щодо вибору критеріїв такої оцінки, логічним виявилось узагальнення відповідної компонентної моделі, що представлена нижче.

Вважаємо за доцільне проводити оцінку антикризового управління регіональним розвитком за допомогою економіко-математичного моделювання, оскільки це дозволить нам визначити ступінь впливу різних факторів на регіональний розвиток та дозволить розробити перспективні напрямки й спрогнозувати можливі ситуації антикризового управління. Дослідження антикризового управління за пропонованою методикою дасть можливість отримати високоякісну інформацію для його розвитку й удосконалення, уможливить визначення його стратегічного спрямування у перспективі, дозволить уникнути можливих ризиків та визначить альтернативні шляхи оптимізації регіонального розвитку.

Розвиток науково-методичних підходів до оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів з позицій антикризового управління, дозволить обґрунтувати перспективи розвитку галузей та конкретних видів економічної діяльності регіонів України, виявити з використанням апарату економіко-математичного моделювання політичні, економічні, структурні, екологічні фактори, які зможуть спричинити кризовий стан в регіоні. Це сприятиме створенню адекватної системи антикризових заходів, яка буде спрямована на своєчасну локалізацію кризових явищ та підвищить результативність використання інструментарію антикризового управління регіональними розвитком.

Отже, проведемо оцінку рівня регіонального розвитку з метою визначення рівня впливу наявних факторів на результуючий узагальнюючий показник. Згідно запропонованого методичного підходу визначення рівня регіонального розвитку доцільно побудувати економіко-математичну модель, яка покаже міру впливу кожного показника на основний, тобто результуючий показник.

Основними складовими такого аналізу є обрані в питанні 2.1. фактори

впливу регіонального рівня, а саме: частка регіону у загальному обсязі валової доданої вартості України, або ВДВ позначимо як (Y) , частка видатків населення регіону в загальній сумі видатків населення країни, або ЧРВН – як (Z) , частка доходів населення регіону в загальній сумі доходів населення в країні, або ЧРДН – як (S) , капітальні інвестиції, вкладені у регіон, або КІ – як (H) . Запропонована модель оцінки антикризових заходів регіонального розвитку відповідно до аналітично-методичного напрямку являє собою сукупність основних показників, які, в свою чергу, включають певні коефіцієнти.

Ідеєю даного підходу щодо аналізу економічної діяльності регіонів є те, що будується математична модель, яка вказує міру впливу кожного показника на основну, тобто результуючу складову моделі.

Для ідентифікації міри впливу та детального врахування складових кожної з груп факторів, доцільно встановити їх залежність від показників, котрі їх визначають, або формують. Наприклад, частка регіону у загальному обсязі валової доданої вартості країни (Y) залежить від частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості сільського господарства, лісового та рибного господарств (x_1) , частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості переробної промисловості (x_2) , частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості добувної промисловості й розроблення кар'єрів (x_3) , розвитку будівництва (x_4) , частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (x_5) , частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості діяльності готелів та ресторанів (x_6) , частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (x_7) , частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості фінансової та страхової діяльності (x_8) , частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості діяльності транспорту та зв'язку (x_9) , частки регіону у загальному

обсязі (%) валової доданої вартості державного управління (x_{10}), частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (x_{11}), частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (x_{12}), частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості освіти (x_{13}), частки регіону у загальному обсязі (%) валової доданої вартості надання комунальних та індивідуальних послуг та діяльності у сфері культури та спорту (x_{14}). З урахуванням цього можна побудувати формалізовану математичну модель, яка вказуватиме міру впливу кожної зі складових (показників) на частку регіону у загальному обсязі валової доданої вартості (ВДВ) країни (Y):

$$Y = \beta_j + \sum_{i=1}^{14} \alpha_i x_i \quad (2.4)$$

де α_i – вагові коефіцієнти, які вказують міру впливу кожного показника на результуючий, тобто на показник частки регіону в загальному обсязі ВДВ країни, причому зазначені коефіцієнти визначаються на основі кореляційно-регресійного аналізу; β_j - вільний член лінійної регресії j – го регіону.

На основі статистичних даних [5; 108; 109; 110; 111; 112] сформуємо регресійну модель в середовищі Excel частки регіону в загальному обсязі ВДВ країни в залежності від зазначених вище складових (*тут і надалі дослідження здійснюється в розрізі областей України оскільки вони є однотипними територіальними одиницями (тобто ми абстрагуємось від таких регіонів як АР Крим та м. Севастополь, що тимчасово окуповані, а також м. Київ), однак відсоткові значення (частки) визначатимемо від загальної величини показника в цілому по Україні тому у підсумку в таблицях сума не дорівнюватиме 100%*).

В результаті цього отримуються вагові коефіцієнти α_i та вільні члени лінійної регресії j – го регіону β_j , які представлені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Вагові коефіцієнти і вільні члени лінійної регресії згідно моделі (2.4)

Регіон України	Вагові коефіцієнти α_i														β_j
	α_1	α_2	α_3	α_4	α_5	α_6	α_7	α_8	α_9	α_{10}	α_{11}	α_{12}	α_{13}	α_{14}	
Вінницька	0,234233	0,383805	-1,03052	-0,12514	0,053645	-0,0184	0	-0,59203	0,35895	0,095882	0,074137	0,362215	-0,3866	-0,14259	0,507043
Волинська	-2,14769	2,758242	5,243826	0,472596	-7,60942	-0,92451	0,495114	1,149916	-0,92027	1,417439	-2,24462	0	-3,40755	1,137125	12,82394
Дніпропетровська	0,218086	-0,24219	0,235974	-0,39862	-0,42403	-0,14813	-0,26583	0,088833	-0,99948	1,112939	0,074419	0	-0,80526	0,263253	17,72933
Донецька	-0,10401	0,229404	-0,02723	0,057742	-0,16015	0,604143	-0,22499	-0,04753	0,201687	-0,63827	0,141261	0	0,607008	0,201874	2,837346
Житомирська	-0,13544	-0,20085	0,082541	-0,03939	0,255251	0,088136	-0,13976	0,245082	1,468889	0,443319	-1,50301	0	-0,56483	0,90513	0,111035
Закарпатська	0,150661	-0,04859	-0,01055	-0,02367	0,118129	-0,11087	0,247444	0,401931	0,107417	0	0,301834	0,559913	-0,76935	-0,04928	0,985373
Запорізька	-0,40488	0,017707	-0,21251	0,192739	0,193299	-0,17451	0,363721	0,043354	-0,14346	0	0,317952	0,180412	0,093988	-0,30131	2,379315
Івано-Франківська	0,28118	0,355334	0,320496	0,023674	-0,08471	-0,19562	0,306888	0,240248	0,745264	0,320493	-0,17582	0	-0,06005	0,613848	-2,88896
Київська	0,137949	0,076872	0	0,069717	-0,02936	0,009387	0,08855	0,017387	0,145915	-0,0065	-0,16019	1,247283	-0,17653	0,024439	-1,7675
Кіровоградська	0,234608	-0,1028	-0,07714	0,059222	0,14559	0,248948	0,328891	0,023938	0,197511	-0,01955	-0,40227	0,190526	0	-0,50648	0,274899
Луганська	0,868848	0,054492	0,171387	-0,93176	0,12291	0,243291	-0,03655	-0,37287	-0,0787	-0,03463	0,614789	0,1883	0	-0,03067	-0,61702
Львівська	0,262825	0,264646	0,065679	0,092192	-0,03998	-0,00902	0,21021	0,146042	0	-0,04068	0,237046	-0,20291	0,049498	-0,03775	0,862505

Чернігівська	0,06756	0,104033	-0,2014	-0,07778	-0,48186	0,309163	0,090833	-0,14794	0,095384	0,087599	-3,34276	-0,07013
Чернівецька	0,329041	-1,17873	-0,16341	0,71022	-0,00662	0,076018	0,344295	0,377534	0	0,707938	3,484062	0,054693
Черкаська	-0,00971	-0,27121	0	-0,56194	0,687947	0,05364	-0,91801	0,056936	-0,05994	0,044792	20,59907	0
Хмельницька	0,190561	0,123584	-0,3395	0,480532	0,716869	0,040758	0,098766	0,218305	0,035506	-0,3394	1,193866	-0,10691
Херсонська	0,098289	0,014721	-0,44743	0,062814	0,823557	-0,07605	-0,06151	-0,20186	0,006247	0,594508	-1,24111	-0,02925
Харківська	0,098889	0,537309	0,699605	-1,25893	-0,39517	-0,02684	0,184692	0,076067	0,002643	0,314374	2,319146	0,567144
Тернопільська	0	0	0,422341	0,917901	0	0,251656	-0,71994	0,042667	0,283589	0,08345	0	0,456402
Сумська	-0,26099	0,462014	-0,09325	0,319698	0,530118	0,129151	-0,03024	-0,35224	0,011657	0,08803	-0,71451	0,12744
Рівненська	0,076323	-0,14197	0,755717	-0,23495	-1,29344	-0,22616	-0,13476	0,374417	-0,20341	-0,23836	-1,97265	0,181009
Полтавська	0,001239	-0,04654	0,781226	-0,21896	0,276918	0	0,280342	0,27213	-0,10256	-0,27039	-0,57661	0,512122
Одеська	0,408714	0,162186	0,588703	0,558999	-1,55017	0,003712	-0,13247	-0,2185	-0,32253	-0,2066	-1,81325	0,238056
Миколаївська	0,108384	-0,73789	-0,47517	1,28334	2,004612	0,136642	0	1,478402	0,105501	0	-1,80218	-1,5468
	0,915119	-0,10758	-0,1849	0,965436	1,323396	0,518595	0,467183	0	0,211725	0,470097	0,715903	0,238514
	-0,10928	-0,02055	0,407399	0	0,031973	0,227269	-0,13799	-1,17744	0,25435	0,537949	4,097191	-0,25457
	-1,19012	1,593086	0,48532	-5,35513	-2,66079	-3,29193	0,18884	-0,43401	0,509944	-3,0983	10,30854	1,323681

Примітки: Для ілюстрації методу обрано в якості об'єктів дослідження лише області України (пояснення див. вище за текстом); джерело: розраховано автором на основі [5; 108; 109; 110; 111; 112]

Проведені дослідження на основі регресійної моделі свідчать про те, що деякі показники не впливають на частку регіону в загальному обсязі ВДВ країни, наприклад: розвиток переробної промисловості в Рівненській області, добувна промисловість, розроблення кар'єрів в Київській, Миколаївській, Черкаській областях, торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку у Вінницькій, Одеській, Херсонській, Чернівецькій, Чернігівській областях, діяльності транспорту та зв'язку у Львівській області, державне управління у Закарпатській, Запорізькій та Харківській областях, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги у Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Івано-Франківській, Полтавській, Тернопільській областях, освіта у Кіровоградській, Луганській, Сумській та Хмельницькій областях, надання комунальних та індивідуальних послуг та діяльності у сфері культури та спорту у Хмельницькій області.

Крім того, є вагові коефіцієнти в певних регіонах, що мають суттєвий вплив на частку регіону в загальному обсязі ВДВ країни. До прикладу, якщо взяти Вінницьку область, то міра впливу переробної промисловості, діяльності транспорту та зв'язку, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги перевищує 0,35895, у Волинській – міра впливу переробної промисловості, добувної промисловості, розроблення кар'єрів, державного управління, надання комунальних та індивідуальних послуг та діяльності у сфері культури та спорту перевищує 1,137125, Дніпропетровській області – розвитку сільського господарства, лісового та рибного господарств, добувної промисловості, розроблення кар'єрів, державного управління перевищує 0,218086, Луганській – розвитку сільського господарства, лісового та рибного господарств, добувної промисловості, розроблення кар'єрів, діяльності готелів та ресторанів, операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям перевищує 0,171387, Одеській – переробної та добувної промисловості, розвитку будівництва, розроблення кар'єрів, діяльності готелів та ресторанів, надання комунальних та індивідуальних послуг і

діяльності в сфері культури та спорту перевищує 1,193866, Тернопільській – переробної промисловості, діяльності готелів та ресторанів, державного управління, освіти перевищує 0,184692 і т.д.

Тобто вказані показники є надзвичайно важливими, а тому при формуванні системи антикризового управління та розробці стратегії розвитку їх потрібно враховувати й акцентувати на них особливу увагу. Загалом результати нашого дослідження дозволяють зробити висновки щодо пріоритетних галузей регіональної економіки, в які доцільно здійснювати інвестування. Окрім цього саме ці складові мають бути об'єктом уваги суб'єктів антикризового управління, оскільки виникнення кризових явищ у таких галузях діяльності, автоматично призведе до різкого падіння частки регіону в загальному обсязі ВДВ країни. З врахуванням обчислених коефіцієнтів та статистичних даних, представимо значення частки регіонів у загальному обсязі ВДВ країни з 2006 по 2019 роки (табл. 2.7).

Результати чисельного експерименту на основі моделі (2) показують, що значення частки регіону в загальному обсязі ВДВ країни з 2006 по 2019 роки мають стрибкоподібний характер, однак стабільність можна спостерігати у певних регіонах, зокрема Дніпропетровській, Одеській, Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопільській областях. Проте, наприклад, у Рівненській та Черкаській областях в період з 2016 року відмічається спад частки регіону в загальному обсязі ВДВ країни, тому у даних регіонах необхідно проводити заходи антикризового управління регіональним розвитком.

У роботі проведені дослідження нормального розподілу вибірки в залежності від персентиля, який використовується для визначення необхідних меж (мінімальних і максимальних) значень показників, що впливають на результат, тобто на частку регіону в загальному обсязі ВДВ країни. Представлені поліноміальні графічні залежності нормального розподілу вибірки від персентилів вказують тісноту зв'язку показників з значенням (γ) по кожному з регіонів (додаток Е).

Таблиця 2.7

Оцінка вкладу регіонів у ВДВ України з 2006 по 2019 роки

Регіони	Розрахунок частки ВДВ регіонів у загальному обсязі згідно моделі (2), роки													
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	2,3	2,3	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	2,3	2,4	2,8	3	3,1	3,1	2,2
Волинська	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,7	1,3
Дніпропетровська	9,3	9,6	9,9	11	10,2	10,7	10,8	10,1	10	11,1	10,8	10,2	10,5	11,3
Донецька	13,1	13,3	12,8	12,4	11,4	11,9	12,4	11,7	10,8	7,6	5,8	5,8	5,6	10,3
Житомирська	1,7	1,6	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7	1,7	1,9	1,9	2	2,1	1,7
Закарпатська	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,4	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4
Запорізька	4,5	4,6	4,6	4,5	4,1	3,9	3,8	3,8	3,6	4,2	4,5	4,4	4,4	3,2
Івано-Франківська	2,2	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9	2,1	2,2	2,2	2,4	2,3	2,2	2,1	2,2
Київська	3,5	3,5	3,6	3,8	4,1	4,2	4,5	4,8	4,5	5	5,2	5,4	5,3	3,5
Кіровоградська	1,6	1,5	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,7	1,8	1,9	1,9	1,8	1,6
Луганська	4,5	4,4	4,5	4,5	4,2	4,2	4,4	4	3,6	2	1,2	1,3	1	3,7
Львівська	3,9	3,9	3,9	3,7	3,9	3,8	4	4,3	4,2	4,6	4,8	4,8	4,9	4,2
Миколаївська	2,2	2,2	2	2	2,2	2,2	2,1	2	2,1	2,2	2,4	2,5	2,3	2
Одеська	4,7	4,6	4,6	5	5,3	5	4,7	4,4	4,6	4,7	5	5	5	4,9
Полтавська	4,1	4,1	3,9	3,6	3,7	4,1	4	3,9	3,8	4,4	4,8	4,9	5,1	3,7
Рівненська	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,8	1,8	1,7	1,6	1,4
Сумська	1,8	1,8	1,7	1,7	1,8	1,7	1,8	1,7	1,8	1,9	2,1	1,9	1,9	1,7
Тернопільська	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,4	1,3	1,3	1,4	1,4
Харківська	5,8	5,9	6,1	6,3	6,5	6	5,9	5,6	5,6	6,1	6,3	6,5	6,3	5,7
Херсонська	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,7	1,3
Хмельницька	1,8	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	1,7	2	2,1	2	2,1	1,7
Черкаська	2	2	1,9	2	2	2,1	2,1	2,1	2,2	2,4	2,6	2,5	2,5	2
Чернівецька	1	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1	0,8
Чернігівська	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,8	1,9	1,8	1,9	1,5

Примітка: розраховано автором на основі [5; 107; 108; 109; 110; 111]; тут і далі частка областей до загальної величини показника по Україні в цілому, в т.ч з урахуванням регіонів, від яких в дослідженні ми абстрагувались

В результаті проведених досліджень можна зробити висновок, що в ряді регіонів, зокрема Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській і Чернігівській областях спостерігається позитивна

динаміка зростання частки регіону в загальному обсязі ВДВ країни при коефіцієнті регресії (тісноті зв'язку показників) R^2 більшому за 0,9428.

З огляду на це даним областям при стабільній динаміці немає потреби застосовувати антикризове управління, але необхідно постійно контролювати частку регіону в загальному обсязі ВДВ країни. Натомість в Закарпатській, Донецькій та Луганській областях відмічаються на певних проміжках персентиля вибірки зростання та спад значення (Y).

У процесі нестабільної ситуації в соціально-економічному середовищі в Закарпатській, Донецькій та Луганських областях питанням антикризового управління регіонального розвитку необхідно приділити першочергову увагу.

Аналогічним чином будуюмо математичну модель частку регіону в загальному обсязі витрат населення (ЧРВН) України (Z), яка залежить від ряду факторів: частки регіону в загальному обсязі витрат населення України (p_1), частки регіону в загальному обсязі поточних податків на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти (p_2), частки регіону в загальному обсязі внесків на соціальне страхування (p_3). Враховуючи дані фактори будуюмо лінійну регресійну математичну модель, яка вказуватиме міру впливу кожного з зазначених показників на ЧРВН України певного регіону:

$$Z = \chi_j + \sum_{i=1}^3 \varepsilon_i p_i \quad (2.5)$$

де ε_i – вагові коефіцієнти, які вказують міру впливу кожного показника на результуючий, тобто показник ЧРВН, причому зазначені коефіцієнти визначаються на основі кореляційно-регресійного аналізу; χ_j - вільний член лінійної регресії j – го регіону.

З використанням статистичних даних [5; 108; 109; 110; 111; 112] будуюмо регресійну модель в середовищі Excel частки регіону в загальному обсязі витрат населення України залежно від зазначених факторів, в результаті чого отримали вагові коефіцієнти ε_i та вільні члени лінійної регресії j – го регіону χ_j , які представлені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Вагові коефіцієнти ε_i та вільні члени лінійної регресії j – го регіону χ_j по показнику частки витрат регіону в загальних споживчих витратах

Регіони	Вагові коефіцієнти ε_i			Вільний член регресії
	ε_1	ε_2	ε_3	χ_j
Вінницька	19,445	1,6464	-0,827	20,568
Волинська	27,102	-8,555	2,6356	37,248
Дніпровська	7,8167	1,4712	-0,281	34,886
Донецька	18,777	1,7611	-0,515	-1,307
Житомирська	1,5593	25,126	-17,04	57,185
Закарпатська	16,675	2,159	0,5588	34,228
Запорізька	17,451	0,8405	-0,934	30,994
Івано-Франківська	22,11	-2,703	6,5704	16,846
Київська	16,916	4,7087	-0,134	16,235
Кіровоградська	33,966	4,0076	-2,772	15,86
Луганська	9,7194	0,9237	-0,196	-2,105
Львівська	8,7156	1,5445	2,3068	25,871
Миколаївська	23,978	0,0487	0,5194	31,534
Одеська	12,444	-0,968	-1,524	50,666
Полтавська	21,144	3,1716	-1,921	22,436
Рівненська	18,303	4,1724	1,9934	30,262
Сумська	37,412	-2,491	-0,649	7,8951
Тернопільська	30,443	1,179	-3,931	20,737
Харківська	9,5238	1,8166	-1,62	45,219
Херсонська	32,181	1,5485	-3,807	20,441
Хмельницька	22,795	2,6491	-2,227	24,315
Черкаська	21,31	5,0047	-2,771	27,726
Чернівецька	25,93	3,4493	0,7819	20,649
Чернігівська	40,844	0,4904	-0,307	-1,84

Примітка: розраховано автором на основі [5; 107; 108; 109; 110; 111]

В результаті проведених чисельних експериментів можна зробити висновки, що у всіх регіонах найбільший вплив на частки регіону в загальному обсязі витрат населення України має придбання товарів та послуг, окрім Житомирської області, де суттєвий вплив мають видатки на поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти. Також слід відмітити, що в певних регіонах деякі фактори не впливають на ЧРВН, наприклад у Миколаївській області – поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти не мають суттєвої ваги, у Київській області – внески на соціальне страхування, тому ними можна знехтувати при розрахунках.

Враховуючи обчислені коефіцієнти регресійної моделі та статистичних даних [5; 108; 109; 110; 111; 112] в таблиці 2.9 представлено ЧРВН в період з 2008 по 2019 роки. Результати моделювання регресії ЧРВН вказують на те, що в певних регіонах спостерігаються їх зменшення, починаючи 2016 року, а саме у Волинській, Дніпровській, Донецькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Луганській областях, а збільшення в Київській, Полтавській і Черкаській областях. Даний процес можемо пояснити зменшенням доходів населення, тому вважаємо за необхідність звернення уваги на програми стратегічного розвитку соціального забезпечення населення, як способу антикризового управління регіональним розвитком. В інших регіонах ситуація коливається в межах допустимої норми.

Для більш ґрунтовного дослідження показника видатків на 1 особу у роботі проведені експериментальні розрахунки нормального розподілу вибірки в залежності від персентилів, який використовується для визначення необхідних значень показників, які впливають на результат.

У додатку К представлені поліномінальні графічні, залежності, причому вибирався поліном 6 степеня для більш об'єктивної оцінки нормального розподілу вибірки від персентилів, окрім того в цьому ж додатку вказано тісноту зв'язку показників з значенням Z по кожному з регіонів.

Провівши аналіз графічних залежностей функції нормального розподілу частки регіону в загальному обсязі витрат населення України, можна стверджувати, що результуючий показник тісно пов'язаний з обраними нами факторами, оскільки у всіх регіонах R^2 переважає 0,97.

Слід відмітити, що в ряді регіонів, зокрема Вінницькій, Волинській, Дніпровській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій і Чернігівській областях спостерігається зростання частки регіону в загальному обсязі витрат населення України. Однак у інших регіонах відмічаються на певних проміжках персентилів вибірки зростання та спад значення Z .

Таблиця 2.9

Частка споживчих витрат регіонів в споживчих витратах України з 2008 по 2019 роки згідно моделі (2.5)

Регіони	Розрахунок видатків на 1 особу згідно моделі (3), роки											
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	79,78562	81,02982	81,95217	80,0353	79,66304	78,65989	79,74434	88,65691	90,8182	93,67273	88,48786	87,49411
Волинська	80,02021	80,04961	80,05995	80,22004	80,86848	80,37364	82,17735	87,89797	95,35159	90,84978	85,26462	84,86676
Дніпровська	101,4191	101,9147	98,68235	102,416	103,5709	105,0555	104,6336	112,7853	115,5666	115,4315	113,3293	111,1953
Донецька	94,99185	97,20979	96,05592	97,3385	97,47591	99,55645	100,7283	74,19875	42,53318	42,20796	39,36395	36,33943
Житомирська	76,51731	74,54269	78,85579	76,77865	80,72374	79,42252	77,98606	84,28668	77,20614	93,56074	92,50238	92,61729
Закарпатська	71,39027	70,83756	71,76481	71,98554	71,55182	70,33564	70,07135	75,88274	77,97614	77,99885	79,25263	78,95265
Запорізька	97,74796	97,65084	99,43538	100,9265	102,4643	101,0516	99,77213	107,2909	108,465	110,7971	108,6685	108,7298
Івано-Франківська	71,54757	73,35132	75,85486	76,72124	77,47121	78,39584	81,24388	87,39078	92,88046	91,94917	83,49011	81,70356
Київська	93,44523	95,77349	95,90954	96,41497	97,84996	98,4531	102,7044	113,4939	125,0728	123,0028	136,267	133,6129
Кіровоградська	78,03677	76,55627	78,68862	77,82566	78,3941	79,15288	77,89345	85,81275	90,37461	94,8976	90,21921	90,14807
Луганська	73,51565	74,78017	77,82105	79,28283	80,73409	80,97298	85,01063	47,33895	24,93764	26,48743	26,3441	23,77446
Львівська	83,92924	83,3732	83,29245	85,83273	86,60228	86,71009	85,0435	90,23912	95,56872	98,08844	103,5265	103,7937
Миколаївська	87,52918	88,0576	88,58164	88,31913	88,32579	87,79688	88,5331	93,95273	96,21121	96,86535	92,4292	91,39818
Одеська	108,5632	107,9404	110,9645	112,6399	114,3574	114,4306	114,9122	118,6485	122,2971	122,6222	121,6537	120,9704
Полтавська	86,8509	86,08106	84,774	86,182	85,38441	85,86493	84,35595	91,20231	95,3689	98,74772	100,9258	101,262
Рівненська	73,28852	74,25114	75,35136	76,75768	78,15174	77,33228	76,75574	83,06725	84,76999	83,65733	81,14345	81,47353
Сумська	74,61884	73,73613	74,79832	75,58916	76,81869	77,13808	75,81593	84,27521	86,78922	90,46115	88,76876	90,19052
Тернопільська	65,94877	66,73229	68,23113	69,97094	71,68568	71,68182	70,15182	76,967	79,42564	81,99748	76,50763	76,69978
Харківська	109,319	110,755	110,3733	113,5125	114,3446	113,5341	112,8016	122,3722	125,4523	125,4559	122,6354	126,44
Херсонська	80,49827	79,52833	79,71366	80,06306	80,58231	79,90853	80,51989	90,3811	95,8197	96,5859	95,8481	95,55115
Хмельницька	79,1566	79,14479	79,83441	79,29834	79,4998	76,71338	75,25776	83,39202	84,78955	89,01529	92,00833	91,88974
Черкаська	84,14356	83,60842	83,88636	83,94177	84,98145	84,7756	84,35607	90,84928	91,51209	95,66142	95,94938	95,3346
Чернівецька	73,44066	77,09523	74,81816	75,36162	76,87611	74,64712	74,89078	82,59271	83,67363	85,50103	84,75939	85,34356
Чернігівська	75,21361	75,34418	74,841	77,66524	79,69355	78,47466	78,86531	86,37309	89,98387	93,5853	92,68124	75,21361

Примітка: розраховано автором на основі [5; 107; 108; 109; 110; 111; 112]

Математичну модель частки регіону в загальному обсязі доходів населення (ЧРДН) України (S) будуємо на основі використання лінійної регресії з врахуванням факторів, які мають вплив на формування показника загального доходу населення, а саме: частка регіону в загальному обсязі доходів населення України (v_1), частка регіону в загальному обсязі наявного доходу в розрахунку на одну особу (v_2), частка регіону в загальному обсязі наявного доходу населення України (v_3), частка регіону в загальному обсязі соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів населення України (v_4), частка регіону в загальному обсязі соціальних допомог населення України (v_5), частка регіону в загальному обсязі витрат населення України (v_6), частка регіону в загальному обсязі придбання товарів та послуг населенням України (v_7). В загальному випадку лінійна регресійна математична модель, яка враховує міру впливу кожного з зазначених показників на частку доходів в загальному обсязі населення певного регіону представимо згідно співвідношення:

$$S = \gamma_j + \sum_{i=1}^7 \phi_i v_i \quad (2.6)$$

де ϕ_i – вагові коефіцієнти, які вказують міру впливу кожного показника на результуючий, тобто показник частки в загальному обсязі населення (ЧРДН) України, причому зазначені коефіцієнти визначаються на основі кореляційно-регресійного аналізу; γ_j – вільний член лінійної регресії j – го регіону.

Побудова регресійної моделі ЧРДН в залежності від зазначених показників здійснено з використанням статистичних даних [5; 108; 109; 110; 111; 112] в середовищі Excel, на основі якої отримані вагові коефіцієнти ϕ_i та вільні члени лінійної регресії j – го регіону γ_j , які представлені в таблиці 2.10. В результаті проведеного регресійного моделювання, слід відмітити, що отримані вагові коефіцієнти відображають міру впливу того чи іншого показника на результуючий, а саме на частку доходів населення.

Таблиця 2.10

Вагові коефіцієнти ϕ_i та вільні члени лінійної регресії j – го регіону

γ_j згідно моделі (2.6)

Регіони	Вагові коефіцієнти ϕ_i							Вільний член регресії
	ϕ_1	ϕ_2	ϕ_3	ϕ_4	ϕ_5	ϕ_6	ϕ_7	γ_j
Вінницька	0,0019	0,000148	-0,00116	0,00629	-0,0023	0,005178	-0,00192	-0,00613
Волинська	0,003332	-0,00478	0,221097	0,072264	0,01550	-0,15641	0,093452	-0,05138
Дніпровська	0,033404	0,043999	-0,1944	-0,26549	0,05955	0,074001	0,058379	-3,01113
Донецька	-0,05905	0,04006	-0,55415	0,281423	-0,11293	-0,1486	0,186283	0,546472
Житомирська	-0,34298	0,018557	-0,50299	0,283048	-0,21793	0,276618	-0,01526	-0,20654
Закарпатська	0,084748	0,00364	-0,21936	0,324089	-0,2509	0,432209	-0,13611	-0,74205
Запорізька	0,141382	-0,01893	0,024365	-0,01172	0,13757	0,129826	-0,05315	0,641243
Івано-Франківська	0,167303	-0,02765	0,664713	-0,00056	-0,10093	-0,23483	0,081635	0,877149
Київська	-0,16828	0,014182	-0,02069	-0,00754	0,02143	0,010553	0,077905	-1,07159
Кіровоградська	0,121778	0,000719	-0,25285	-0,04778	0,24955	-0,07069	0,12026	-0,30849
Луганська	0,033324	-0,01075	-0,22275	0,402433	-0,11365	-0,1163	0,248192	0,1222112
Львівська	-0,106974	0,007746	-0,19907	-0,01564	0,08455	0,003282	0,212897	-0,46562
Миколаївська	-0,169619	0,009681	-0,23573	0,106624	0,32761	-0,61824	0,603869	-0,89509
Одеська	0,0006649	0,023506	-0,14892	-0,26688	0,16566	0,091338	0,090861	-1,78249
Полтавська	-0,332006	0,011457	-0,26713	-0,15307	0,12661	0,370656	0,019379	-0,20296
Рівненська	0,388138	-0,01608	0,13453	0,045178	0,11618	-0,2086	-0,06487	0,439391
Сумська	0,014607	0,010498	-0,45513	-0,22706	0,1557	0,534	-0,25888	-0,26728
Тернопільська	-0,046886	-0,00827	0,153563	0,19398	-0,03995	0,134186	-0,10005	0,076436
Харківська	-0,08229	-0,00073	-0,19525	0,097808	0,11017	0,042122	0,052929	-0,01978
Херсонська	0,268782	-0,00382	0,003808	0,228015	-0,06188	-0,10738	-0,00789	-0,30881
Хмельницька	0,116466	-0,00158	-0,09047	0,189479	-0,15184	0,162089	-0,0423	-0,23141
Черкаська	-0,14106	0,002848	0,13091	-0,10817	0	0,240007	-0,06696	-0,35808
Чернівецька	0,029446	-0,00033	-0,10757	0,023551	-0,00616	-0,08874	0,202862	-0,0455
Чернігівська	-0,07061	0,004724	0,05813	-0,01336	-0,06151	-0,12965	0,329753	-0,60386

Примітка: розраховано автором на основі [5; 107; 108; 109; 110; 111]

Аналіз результатів показують, що у Волинській області вплив частки загального обсягу соціальних допомог та інших отриманих поточних трансферів населення України, частки регіону в загальному обсязі витрат населення України мають суттєвий вплив з вагами 0,221097 і 0,15641 відповідно, в порівнянні з іншими показниками, ваги яких менші за 0,093452.

Однак у Вінницькій області всі показники приблизно в рівній мірі впливають на ЧРДН. Якщо взяти до уваги Івано-Франківську область, то важливими показниками з великою мірою впливу, яка перевищує 0,167303, є частка регіону в загальному обсязі наявного доходу населення України, частка

регіону в загальному обсязі доходів населення України, частка регіону в загальному обсязі витрат населення України, Тернопільська область – частка регіону в загальному обсязі наявного доходу населення України, частка регіону в загальному обсязі соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів населення України вагами більше 0,153563, Херсонській області – частка регіону в загальному обсязі доходів населення України, частка регіону в загальному обсязі соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів населення України більше 0,228015, Кіровоградській області – частка регіону в загальному обсязі доходів населення України, частка регіону в загальному обсязі соціальних допомог населення України, частка регіону в загальному обсязі придбання товарів та послуг населенням України більше 0,12026 і т.д.

Враховуючи дані дослідження, можемо з впевненістю говорити, що певні показники у різних регіонах не мають важливого впливу на ЧРДН, тому ними можна знехтувати при розрахунку інтегрального показника.

Проте у регіонах з низькими показниками доходів населення необхідно переглянути антикризове управління регіональним розвитком з метою його корегування щодо формування показника загального доходу населення та постійного контролю за ними. Отже, при формуванні антикризових заходів щодо регіонального розвитку необхідно більше уваги приділяти тим напрямкам, які дозволяють збільшувати доходи населення.

Розраховані коефіцієнти запропонованої регресійної моделі та статистичних даних [5; 107; 108; 109; 110; 111] в таблиці 2.11 представлено значення доходів населення в період з 2008 по 2019 роки.

Проведений розрахунок доходів згідно моделі (3) в період з 2008 по 2019 роки свідчить про те, що у Івано-Франківській області ЧРДН має зростаючу тенденцію і збільшилася з 0,030995 до 0,133043, Тернопільській – збільшилася з 0,017794 до 0,09692. У інших регіонах теж спостерігається позитивна тенденція, яка, однак, носить лавинний характер.

Таблиця 2.11

Значення ЧРДН в період з 2008 по 2019 роки згідно моделі (2.6)

Регіони	Розрахунок доходів згідно моделі (3), роки											
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	0,030779	0,029862807	0,029933	0,030608869	0,030866304	0,030209	0,02989096	0,03254	0,034295	0,035129286	0,035652266	0,035194
Волинська	0,0273774	0,023364	0,020918	0,024436	0,041134	0,052608	0,033349	0,056396	0,050138	0,077729	0,087451	0,074672
Дніпровська	0,133388	0,134886	0,112103	0,087622	0,129797	0,199461	0,210701	0,23265	0,275325	0,310454	0,363389	0,491236
Донецька	0,142876	0,116778	0,208257	0,207666	0,241941	0,21233	0,232142	0,194718	0,194702	0,204914	0,225869	0,269511
Житомирська	0,016167	0,041671	0,03578	0,046789	0,045739	0,050959	0,050063	0,057954	0,088899	0,093091	0,119072	0,110704
Закарпатська	0,018202	0,036741	0,02646	0,023229	0,04701	0,043006	0,035848	0,058956	0,060668	0,081858	0,090122	0,094169
Запорізька	0,0434639	0,046131	0,082657	0,067102	0,074048	0,101805	0,099294	0,107834	0,134656	0,171571	0,180178	0,232739
Івано-Франківська	0,030995	0,031355	0,03539	0,03077	0,049999	0,057863	0,064635	0,060917	0,079204	0,086807	0,124416	0,133043
Київська	0,027022	0,063049	0,067937	0,066784	0,060711	0,096142	0,077553	0,110925	0,148977	0,143533	0,188073	0,223317
Кіровоградська	0,028079	0,015326	0,031782	0,040324	0,047723	0,039288	0,026644	0,0563	0,069313	0,070743	0,085752	0,076454
Луганська	0,043294	0,0717922	0,065939	0,097869	0,099321	0,097589	0,107227	0,076539	0,076475	0,073921	0,079503	0,087752
Львівська	0,073558	0,044092	0,0645555	0,079335	0,122314	0,116812	0,11268	0,121615	0,17318	0,20449	0,254802	0,268848
Миколаївська	0,037597	0,032757	0,033248	0,041483	0,037597	0,060707	0,046186	0,062503	0,06603	0,086842	0,106174	0,130888
Одеська	0,073231	0,046397	0,0901458	0,073681	0,126955	0,122254	0,06893	0,108559	0,143802	0,215598	0,210806	0,078836
Полтавська	0,035395	0,048713	0,0391878	0,063154	0,070332	0,069599	0,060359	0,088194	0,098655	0,104043	0,151859	0,182902
Рівненська	0,032465	0,016578	0,038818	0,025694	0,041945	0,042134	0,047322	0,073051	0,066184	0,075889	0,095255	0,107635
Сумська	0,0361087	0,027087	0,028685	0,026264	0,047098	0,05322	0,060477	0,062091	0,094643	0,091246	0,096955	0,103913
Тернопільська	0,017794	0,020295	0,0220366	0,039556	0,042335	0,039519	0,040079	0,044066	0,055256	0,062663	0,083691	0,09692
Харківська	0,099132	0,076496	0,064439	0,118697	0,119039	0,154095	0,111635	0,188588	0,181691	0,234232	0,25033	0,341266
Херсонська	0,022437	0,025903	0,018083	0,037444	0,032449	0,042796	0,056398	0,051229	0,06729	0,078527	0,081203	0,103252
Хмельницька	0,042061	0,038073	0,03732	0,055326	0,054117	0,047102	0,028787	0,072731	0,078187	0,096584	0,105126	0,136253
Черкаська	0,033392	0,039807	0,025769	0,033827	0,055901	0,052195	0,046504	0,065714	0,08785	0,078432	0,119225	0,112555
Чернівецька	0,01397	0,023439	0,021647	0,025853	0,037439	0,025661	0,033621	0,040368	0,050787	0,052095	0,077241	0,076629
Чернігівська	0,018701	0,016179	0,024129	0,02328	0,030901	0,039718	0,031606	0,045821	0,046725	0,052704	0,074574	0,072444

Примітка: розраховано автором на основі [5; 108; 109; 110; 111; 112]

Крім того у роботі проведені експериментальні розрахунки нормального розподілу вибірки в залежності від персентилів, який використовується для визначення необхідних значень показників, які впливають на результат для дослідження показника ЧРДН.

У додатку К представлені поліноміальні графічні залежності, причому вибирався поліном 6 степеня для більш об'єктивної оцінки нормального розподілу вибірки від персентилів та вказано тісноту зв'язку показників з значенням S по кожному з регіонів. Результати чисельного експерименту свідчать про те, що розглянуті показники у регресійній моделі мають тісний зв'язок оскільки коефіцієнт регресії R^2 у всіх регіонах перевищує 0,9858, і практично у всіх областях спостерігається позитивна тенденція щодо стрімкого зростання ЧРДН, лише у Вінницькій області зростання незначне і нормальний розподіл в залежності від персентиля вибірки наближається до лінійного характеру. Таким чином, адміністрації Вінницької області необхідно звернути увагу на якість розроблених антикризових заходів регіону й, проаналізувавши досвід вітчизняних та зарубіжних антикризових програм щодо їх функціонування в соціально-економічному середовищі, внести відповідні зміни з метою покращення даного показника.

Одним з найбільш впливовим чинником щодо розвитку регіону є капітальні інвестиції, вкладені у регіон H . Тому необхідно провести дослідження H на основі регресійної моделі від певних факторів, а саме вкладених інвестицій у: сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (η_1), сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних з ними послуг (η_2), операції з нерухомим майном (η_3), промисловість (η_4), будівництво (η_5), професійна, наукова та технічна діяльність (η_6), оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (η_7), транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (η_8), діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (η_9), тимчасове розміщування й організація харчування (η_{10}), інформацію та

телекомунікації (η_{11}), державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування (η_{12}), освіту (η_{13}), охорону здоров'я та надання соціальної допомоги (η_{14}), мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (η_{15}). В загальному випадку лінійна регресійна математична модель, яка враховує міру впливу кожного з зазначених показників на капітальні інвестиції, вкладені у регіон j -го регіону, може бути представлена як співвідношення:

$$H = \lambda_j + \sum_{i=1}^{15} \varpi_i \eta_i \quad (2.7)$$

де ϖ_i – вагові коефіцієнти, які вказують міру впливу кожного показника на капітальні інвестиції, вкладені у регіон, причому зазначені коефіцієнти визначаються на основі кореляційно-регресійного аналізу; λ_j - вільний член лінійної регресії j – го регіону. В результаті моделювання в середовищі Excel отримано вагові коефіцієнти η_i та вільні члени лінійної регресії j – го регіону λ_j , які представлені в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Вагові коефіцієнти η_i та вільні члени лінійної регресії j – го регіону λ_j згідно моделі (2.7)

Регіон України	Вагові коефіцієнти η_i															λ_j
	η_1	η_2	η_3	η_4	η_5	η_6	η_7	η_8	η_9	η_{10}	η_{11}	η_{12}	η_{13}	η_{14}	η_{15}	
Вінницька	-0,17373	0	-0,28074	-0,08748	-0,1657	0	-0,011	-0,00359	0	0	0	0	0	-0,0287	0	15,18757
Волинська	0,357164	0	0,282459	0,334773	0,223262	0	0,359359	0,309125	0	0	0	0	0	1,624627	0	-24,4989
Дніпровська	0	0,054776	-0,30115	0,125158	0,423497	0	0,185063	-0,05119	0	0	0	0,454321	0	0	0	-2,9204
Донецька	0	0	0	0	-0,26986	0,708182	0,794641	-0,34245	2,096267	0	0	-0,35247	0	0	0,852822	0,869317

Житомирська	0,191909	0,530649	0	-0,26148	0	0,209009	0	0	0,297617	0	0	-0,08053	-0,09464	0,050075
Закарпатська	0	0	0,033742	0	0,914138	0	0,201901	0	0	0	0	0	0	0
Запорізька	0,133303	0	0	0,088689	-0,11482	0	0	0	0,489143	-0,16671	-0,06606	-0,33978	-0,11932	0,025319
Івано-Франківська	0,070836	-0,03124	0,070344	0,068751	0,90766	0,19737	0,086899	0,419439	0,38979	0,035068	0,118797	0,001583	-0,13461	0,403143
Київська	0,149218	-0,08012	0,068751	0,647772	0,647772	0,094554	0,419439	0,411996	0	-0,05472	-0,2362	-0,06908	-0,14918	0,155892
Кіровоградська	0	-0,56961	0	0	0	0	0	0,381744	0	0	0,365242	0	0	0
Луганська	0,097381	0,034037	0,319066	0,763207	0,763207	0,232616	0,619543	0	0,486308	-0,45863	0,018341	0	-0,11759	0,04218
Львівська	0	0	0,283652	0,608525	0,608525	0,25929	0,413545	0,574731	0,417506	0,081282	0	0	0,133713	0,069953
Миколаївська	0,1845	0	-0,19786	0	0	0,252575	-0,02674	0,403499	-0,16222	0	0,000322	-0,33547	0	0,044578
Одеська	0	-0,13157	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Полтавська	0,257322	-0,03705	0	0	0	0	-0,06309	0,524203	0,377452	0,180056	0	0,041241	0	0
Рівненська	0	0	0	0	1,806068	0	0	0	0	0	0	0	-0,0645	0
Сумська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,370188	-0,25938	0	0
Тернопільська	-10,296	7,986629	-0,77028	-62,2323	-16,405	-9,37033	-27,8254	-30,6174	6,017479	1,379731	6,946056	12,82734	-21287,3	

Харківська	0,026197	0	0,007071	-0,06522	-0,01424	0	0	0,039688	0	0	0,193132	0	0	0	-0,00049	5,008958
Херсонська	0	0,059638	-0,0797	0,037381	-0,0275	0	0,068111	0	-0,33297	0,201112	0	0	0	0	0	0,270181
Хмельницька	0	-1,08338	-0,80609	-1,05971	-1,06247	0	0	-1,1055	-0,93554	0	0	-1,05518	0	0	0	101,8922
Черкаська	-0,07147	0	-0,17588	-0,11083	-0,08686	0	-0,11329	-0,0762	0	0	0	-0,11089	0	0	0	12,29726
Чернівецька	0	0	0	-0,19324	-0,02839	0	-0,21722	0	0,02853	0	0	0,05803	0,323072	-0,66446	0	6,434687
Чернігівська	-0,052	0	0,069883	-0,0892	-0,08586	0	-0,28847	-0,00418	0	0	0	0,003183	0	0	0	9,979231

Примітка: розраховано автором на основі [5; 107; 108; 109; 110; 111]

В результаті комп'ютерного моделювання отримано коефіцієнти лінійної регресії, які вказують на міру впливу вище згаданих факторів на капітальні інвестиції, вкладені у регіон. За результатами дослідження пропонуємо приділяти увагу показникам, які відміні від 0, оскільки вони формують складову основних доходів населення. Це, в свою чергу, дозволить розвиватись регіону та адекватно застосовувати методи антикризового управління щодо регулювання соціально-економічної ситуації в цілому. Для прикладу у Тернопільській області необхідно приділяти більшу увагу таким галузям і антикризовим заходам у них – сільському, лісовому та рибному господарствам; операціям з нерухомим майном; промисловості; будівництву; оптовій та роздрібній торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів; транспорту, складському господарству, поштовій й та кур'єрській діяльності; діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, Рівненській – сільському, лісовому та рибному господарствам; операціям з нерухомим майном; промисловості; будівництву; оптовій та роздрібній торгівлі; діяльності у сфері адміністративного та

допоміжного обслуговування; державному управлінню й обороні, обов'язковому соціальному страхуванню; охороні здоров'я та надання соціальної допомоги, Львівській – операціям з нерухомим майном; промисловості; будівництву; професійній, науковій та технічній діяльності; транспорту, складському господарству, поштовій та кур'єрській діяльності; діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; державному управлінню й обороні, обов'язковому соціальному страхуванню і т.д. На основі розрахованих коефіцієнтів та з врахуванням статистичних даних в таблиці 2.13 представлено значення капітальних інвестицій, вкладених у регіон в період з 2012 по 2019 роки.

Таблиця 2.13

Значення капітальних інвестицій, вкладених у регіон з 2012 по 2019 роки згідно моделі (2.7)

Регіони	Розрахунок частки інвестицій згідно моделі (2) за роками							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	3,18	3,47	3,52	3,55	3,96	4,01	4,11	4,16
Волинська	2,51	2,81	3,11	3,36	3,66	3,80	4,08	5,35
Дніпровська	6,73	6,77	6,80	7,05	7,16	7,17	7,23	7,52
Донецька	1,76	1,86	2,21	3,56	4,97	6,73	6,88	7,17
Житомирська	2,23	2,25	2,31	2,49	2,69	2,91	2,97	3,36
Закарпатська	2,17	2,21	2,41	2,45	2,47	2,61	2,71	2,77
Запорізька	3,99	4,00	4,03	4,20	4,20	4,63	4,94	6,49
Івано-Франківська	3,49	3,64	3,71	3,80	3,83	4,68	5,77	6,29
Київська	9,73	10,69	11,66	11,75	12,62	12,74	12,84	13,30
Кіровоградська	3,10	3,43	3,72	3,77	4,13	4,38	4,51	4,56
Луганська	0,82	0,84	1,25	2,73	3,46	3,60	3,62	0,82
Львівська	4,08	4,38	4,42	4,80	4,91	5,14	5,17	5,42
Миколаївська	3,77	3,95	4,12	4,48	4,66	5,26	5,49	5,60
Одеська	3,78	4,44	4,57	4,67	5,06	5,22	6,02	6,08
Полтавська	5,24	6,02	6,05	6,23	6,87	6,90	7,11	7,11
Рівненська	2,38	2,47	2,48	2,52	2,57	2,82	2,84	3,37
Сумська	2,48	2,51	2,76	2,89	2,96	2,96	3,41	3,46
Тернопільська	2,64	2,82	2,91	2,91	3,06	3,10	3,24	3,66
Харківська	3,44	3,57	3,75	3,89	4,08	4,32	5,35	5,39
Херсонська	2,07	2,23	2,41	2,55	2,64	2,80	2,88	3,78
Хмельницька	2,63	2,92	3,04	3,27	3,65	4,43	4,71	4,75
Черкаська	2,84	2,85	2,95	3,03	3,24	3,25	3,50	3,59
Чернівецька	1,78	1,96	2,17	2,25	2,44	2,61	2,78	2,80

Чернігівська	2,50	2,52	2,54	2,80	2,90	3,08	3,43	3,89
--------------	------	------	------	------	------	------	------	------

Примітка: розраховано автором на основі [5; 107; 108; 109; 110; 111]

Чисельний експеримент значення капітальних інвестицій, вкладених у регіон з 2012 по 2019 роки свідчить про те, що практично в усіх регіонах України обсяг капітальних інвестицій зріс, однак у Донецькій та Луганській областях спостерігається зниження даного показника.

Крім того у роботі проведені експериментальні розрахунки нормального розподілу вибірки в залежності від перцентилів, який використовується для визначення необхідних значень показників, що впливають на результат для дослідження показника частки інвестицій. У додатку Л представлені поліноміальні графічні залежності, причому вибирався поліном 6 степеня для більш об'єктивної оцінки нормального розподілу вибірки від перцентилів та вказано тісноту зв'язку показників зі значенням H по кожному з регіонів.

У результаті проведених досліджень залежностей нормального розподілу вибірки капітальних інвестицій, вкладених у регіон від перцентилів по регіонах у Київській, Кіровоградській, Миколаївській та Сумській областях спостерігається незначний спад в кінці вибірки, у Чернівецькій – мінімальний приріст інвестицій з залежністю, близькою до лінійної. У всіх інших регіонах відмічаємо значний приріст при коефіцієнті кореляції більшому за 0,99.

Репрезентоване організаційно-методичне забезпечення інформаційно-аналітичного супроводу оцінки результативності антикризового управління регіональним розвитком, в основу якого покладено ідентифікацію реального стану та оцінку перспектив соціально-економічного розвитку регіону з використанням сучасних методів стратегічного аналізу та планування, забезпечить підвищення інституційної спроможності публічних інститутів в антикризовому управлінні регіональним розвитком. За результатами проведеного дослідження можемо стверджувати, що інвестиційна діяльність по регіонах України є практично ідентичною. Проте необхідно звернути увагу на Донецьку та Луганську області й переглянути антикризові заходи щодо сприяння розвитку інвестиційної складової, оскільки там спостерігається

негативна динаміка досліджуваного показника. Отже, у роботі проведенні розрахунки відповідно до запропонованого методичного підходу до оцінки рівня розвитку регіонів України та визначено показники, які потребують коригування за допомогою методів антикризового управління щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в них. Розрахунки за даною методикою дозволили оцінити стратегічну позицію регіонів, визначити їх рейтинг та ідентифікувати види економічної діяльності, які потребують негайного запровадження антикризових заходів. Це все у комплексі послужило основою для розширення бази дослідження внутрішнього середовища регіонального розвитку.

Висновок до розділу 2

Дослідження організаційно-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення антикризового управління регіональним розвитком дозволило напрацювати низку висновків та пропозицій щодо організаційно-інституційної архітектури антикризового управління регіональним розвитком, його завдань, інструментів, методики і техніки реалізації.

1. Ефективне антикризове управління регіональним розвитком можливе при формуванні дієвої системи інструментів, які здатні враховувати напрямки сучасний стан та вектори розвитку регіону. Оцінювати результативність антикризового управління регіональним розвитком пропонуємо проводити виходячи із рівнів соціально-економічного розвитку регіонів та системи показників з урахуванням стратегічних напрямків регіонального розвитку та функцій і інструментів управління, які дозволять попередити настання кризових ситуацій.

2. Для формування ефективного антикризового управління регіональним розвитком важливо чітко визначити його архітектуру та завдання. Доцільним є розмежування останніх на основні групи довгострокового впливу: форсайт (прогнозування); середньострокові: розробка антикризових програм, формування управлінських стратегій; та

короткострокового впливу, що пов'язані із реалізацією стабілізаційних заходів, що впливають на доходи та зайнятість. Запропоновані інструменти дозволять адекватно оцінити рівень регіонального розвитку і можливі ризики середовища та за результатами дослідження прийняти обґрунтовані економічні рішення щодо необхідних заходів антикризового управління.

3. В дисертації запропоновано проводити антикризове управління за різними рівнями управлінської ієрархії, зокрема на державному, регіональному та локальному. На державному рівні антикризове управління повинно передбачати комплекс дій, які спрямовані на стабілізацію і мінімізацію територіальних диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів за допомогою: цінового регулювання шляхом державного дотування та стимулювання попиту на продукцію тих підприємств, які найбільше потерпають від кризи, але продукція яких пливає на основні сфери життєзабезпечення; монетарного регулювання шляхом збільшення ліквідності національної валюти, збільшення термінів рефінансування, реструктуризації кредитів банку, регулювання облікової ставки, надання гарантій уряду за депозитними вкладками, купівлі центральним банком державних цінних паперів, зменшення норми резервування для комерційних кредитних установ, рефінансування або гарантування державою банківських боргів; фінансово-бюджетного регулювання шляхом послаблення податкового навантаження, відтермінування податкової заборгованості, державного інвестування в пріоритетні галузі економіки.

На регіональному рівні подолання кризи повинно забезпечуватися шляхом поєднання міжбюджетного трансфертування, структурного регулювання, підтримки внутрішнього споживчого попиту, пошуку нових ринків збуту для товарів, які виробляються в регіоні.

На локальному рівні кризові явища можна подолати шляхом реалізації антикризових програм підтримки малого і середнього бізнесу в частині інноваційних можливостей підприємств, підвищення їхньої

конкурентоспроможності та ефективності, реалізації інвестиційних проектів в тих галузях та секторах, які є драйверами сталого регіонального розвитку.

4. У дисертації проведено аналіз методик оцінки рівня регіонального розвитку та за отриманими результатами зроблено висновок, що за останні 5 років (2015-2019 рр.) суттєвих переходів регіонів з успішних до менш успішних і навпаки не відбулось. У роботі сформована таблиця рейтингу регіонів України за двома різними методами оцінки, на основі яких визначено рівень регіонального розвитку областей відповідно до їх соціально-економічних показників. Вагомим позитивним моментом такої оцінки є можливість ранжування регіонів та пошук шляхів щодо стабілізації їх розвитку. Попри це, бачимо різні результати і відповідно до них, в одному випадку регіон займає високе місце, а в другому – навпаки, набагато нижче (наприклад, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Черкаська та Чернігівська області). Тому при розробці критеріїв, слід враховувати не лише їх вплив, а й взаємозв'язок між обраними показниками (характеристиками) регіонального розвитку (зокрема тісноту зв'язку). Пропонований підхід до оцінки регіонального розвитку з точки зору завдань антикризового управління дозволяє встановити більше вузьких і проблемних місць, а тому його можна брати за основу розробки антикризових стратегій та обґрунтування відповідних заходів боротьби з кризовими проявами.

5. Відповідно до специфіки здійснення антикризового управління виявлено систему факторів управління регіональним розвитком, серед яких є політичні, економічні, структурні, екологічні, які можуть спричинити кризовий стан в регіоні, результатом якого буде гальмування розвитку економічних систем у перспективі. Антикризове регулювання доцільно проводити за такими напрямками, як реалізація заходів щодо виходу із кризи, проведення профілактичних заходів та прогнозування кризи. Ціль антикризового управління має полягати в мінімізації впливу кризових факторів і створенні умов ефективного регіонального розвитку. Виявлення таких факторів можливе за посередництва застосування певного методу оцінки (аналізу) регіонального розвитку і обґрунтованих його показників і критеріїв.

6. Автором запропонований методичний підхід з використанням апарату економіко-математичного моделювання до оцінювання рівня регіонального розвитку, що дозволить побудувати адекватну систему антикризових заходів, яка буде спрямована на своєчасну локалізацію кризових явищ. Процес його здійснення повинен включати такі етапи: формування теоретико-методичних основ та розробку системи показників оцінювання рівня регіонального розвитку; методологічне та інформаційно-аналітичне забезпечення оцінювання рівня регіонального розвитку для формування ефективного антикризового управління; обґрунтування системи антикризового управління, вибір варіанту подальшого розвитку регіональної економіки у конкурентному середовищі.

Застосування запропонованої кореляційно-регресійної моделі дасть змогу визначити ступінь впливу факторів на регіональний розвиток та дозволить обрати перспективні напрямки розвитку й спрогнозувати можливі ситуації від застосування інструментів антикризового управління регіональною економікою. Дослідження антикризового управління за запропонованою методикою дасть можливість отримати релевантну інформацію для підвищення результативності використання його інструментарію, дозволить зменшити ризики та деструктивні впливи на регіональний розвиток. Проведена оцінка рівня регіонального розвитку з використанням запропонованого інструментарію економіко-математичного моделювання дала змогу обґрунтувати перспективи розвитку галузей та конкретних видів економічної діяльності регіонів України, що дозволить покращити інтегральні результати соціально-економічного розвитку регіонів. В процесі дослідження обґрунтовано складові оцінки рівня регіонального розвитку, в тому числі ті, що характеризують стан антикризового управління в регіоні, здійснено формалізацію запропонованого підходу до оцінки, а також встановлено доцільну її послідовність та етапи проведення з відповідними описами.

Основні положення другого розділу дисертації опубліковано у працях: [136; 137; 245].

РОЗДІЛ 3.

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

3.1. Кластеризація регіонів за рівнем кризових загроз та моделювання системи антикризового управління

Формування системи антикризового управління на базі ретельної оцінки вихідного рівня регіонального розвитку окрім наявності певної врегульованої її методики, затвердженої на державному рівні, вимагає чіткого механізму та злагодженості в межах країни. Недопустимим є плюралізм думок і розрізнених напрямів регіонального розвитку та заходів антикризового управління без їх збалансованості в межах держави.

Поясненням цього служить той факт, що регіональний розвиток та його рівень – це стратегічно важлива ділянка, яка забезпечує національну безпеку та місце держави у світі загалом. А тому антикризове управління повинно здійснюватися з урахуванням загальнонаціональних інтересів. Наукові підходи до кластеризації регіонів за рівнем кризових загроз (регіони стійкі до кризових загроз, регіони з незначними кризовими явищами, регіони, які знаходяться в передкризовому стані, регіони в критичному кризовому стані), уможливають формування також укрупнених кластерів та дозволять розробити індивідуальні траєкторії розвитку регіонів і багатокритеріальні моделі стратегічного антикризового управління ними з використанням превентивних та адаптивних інструментів попередження й нівелювання кризових явищ.

Побудована в 2 розділі модель оцінки антикризового управління регіональним розвитком дозволяє формувати індивідуальні траєкторії антикризового управління залежно від складових, котрі є визначальними для розвитку кожного окремо взятого регіону. Однак, зважаючи на об'єктивну потребу збалансованості регіонального розвитку в рамках країни, обов'язковим є вироблення механізму взаємодії загальнодержавних і

регіональних інституцій в таких питаннях.

Реальною можливістю забезпечення виконання цього завдання є окреслення й затвердження на рівні держави загальних напрямів і заходів антикризового управління для усіх регіонів у поєднанні з наданням певних свобод (що не загрожують національним інтересам) регіональним органам управління. Складність виконання цього завдання полягає у наявності, як свідчать результати проведеної нами в попередньому розділі оцінки регіонального розвитку, великої кількості показників і регіонів (за нашою методикою 14 показників та 24 області).

Для вирішення цієї проблеми на базі результатів оцінки рівня регіонального розвитку для цілей формування ефективної системи антикризового управління, які репрезентовані в п.2.3 дослідження, доцільно розробити інтегральний показник і використовувати його результати з метою формування укрупнених кластерів (мегакластерів).

Виокремлені таким чином кластери регіонів можуть бути використані для розробки загальної державної стратегії регіонального розвитку загалом, а також, в тому числі, в частині розробки антикризових заходів (рекомендованих вищими органами управління для реалізації регіональними органами влади). Щодо специфічних регіональних особливостей, то місцеві органи управління окрім заходів, що будуть затверджені на рівні держави, повинні сформулювати власні (з урахуванням результатів оцінки рівня розвитку своєї області).

Таким чином можна досягти збалансованості й керованості антикризових заходів та забезпечити високу ефективність антикризового управління регіональним розвитком. В додатку М нами узагальнено результати проведеної оцінки за запропонованою в п.2.3 методикою, яка на відміну, від інших, базується на застосуванні коефіцієнтного підходу й уможливорює кластеризацію, яку доцільно використати для виокремлення кластерів і мегакластерів на базі використання запропонованої формалізованої математичної моделі (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Кластеризація регіонів для виявлення напрямів формування антикризових заходів і здійснення антикризового управління

Регіони	Мегакластер	Кластери													
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Харківська	1	+	+/-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	+	+
Полтавська		+/-	+	-	-	+	+	+/-	-	-	-	-	-	+	+
Рівненська		+/-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+
Донецька	2	-	+	-	-	-	+	-	-	+	-	+	-	+	+
Чернігівська		-	+	-	+	+/-	+/-	-	-	+/-	-	+	+	+	-
Миколаївська		-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-
Черкаська	3	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+	+	-	-	+
Волинська		-	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	+
Івано-Франківська		+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+
Львівська	4	+	+	+/-	+/-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-
Херсонська		-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-
Одеська		-	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	+
Дніпровська	5	+	-	+	-	-	-	-	+/-	-	+	+/-	-	-	+
Львівська		+	+	+/-	+/-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-
Чернівецька		+	-	-	+	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-
Закарпатська	6	+	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	-	-
Луганська		+	-	+	-	+	+	-	-	-	-	+	+	-	-
Запорізька		-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	+	+	+/-	-
Хмельницька	7	-	+	-	+	+/-	-	+	+	-	-	+	+	+	-
Чернігівська		-	+	-	+	+/-	+/-	-	-	+/-	-	+	+	+	-
Київська		-	+/-	-	+/-	-	-	+/-	-	+	-	-	+	-	-
Хмельницька	8	-	+	-	+	+/-	-	+	+	-	-	+	+	+	-
Сумська		-	+	-	+	-	+/-	-	-	+	+	-	+	-	-
Чернігівська		-	+	-	+	+/-	+/-	-	-	+/-	-	+	+	+	-
Кіровоградська	9	-	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	+	-	-
Вінницька		+	+	-	-	-	-	-	-	+	+/-	+/-	+	-	-
Закарпатська		+	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	-	-
Житомирська	11	-	-	+/-	-	+	+/-	-	+	+	+	-	-	-	+
Тернопільська	12	+/-	+	-	+/-	-	+	-	-	-	+	-	-	+	-

Примітка: 1- 14 - формування кластерів за спорідненими галузями; мегакластери 1-12 – кластеризація за критерієм максимального впливу на розвиток регіону

За основу кластеризації доцільно взяти показники, що мають максимальний вплив на частку регіону в загальному обсязі валової доданої вартості України, або ВДВ. Розробка упереджувальних антикризових заходів по них дозволить не допустити обвалу й утримувати стабільний регіональний розвиток. Системою антикризового управління можуть використовуватися усі чинники, які впливають на регіональний розвиток, навіть ті, що мають несуттєвий вплив. Управління цими ділянками також матиме свій позитивний вплив, однак його оцінку слід проводити з урахуванням вигідності. Якщо на забезпечення реалізації антикризового заходу буде витрачено більше коштів і зусиль, ніж отриманий ефект, то немає сенсу його планувати та виконувати.

Укрупнення кластерів найбільш обґрунтовано провести з урахуванням певних умов і обмежень. Зокрема, одним з обмежень є встановлення рівня схожості на рівні коефіцієнта 0,75 (тобто 75 відсотків чинників мають співпадати).

Наприклад, якщо на рівень регіонального розвитку впливає 7 чинників, то для об'єднання в один кластер кожен регіон має мати не менше 5 однакових факторів впливу (або кластерів); якщо факторів (кластерів), що максимально впливають на рівень регіонального розвитку 6, то для об'єднання в один кластер кожен регіон має мати не менше 4-5 однакових факторів впливу і т.д. Провівши кластеризацію регіонів за таким підходом отримуємо 12 мегакластерів, які дозволять комплексно розробити стратегію їх розвитку й затвердити її як рекомендаційні положення на рівні держави.

Найбільші мегакластерні групи утворили такі регіони, як Харківська, Полтавська, Дніпропетровська області (мегакластер 1); Донецька, Чернігівська, Житомирська області (мегакластер 2); Волинська, Івано-Франківська, Львівська, Одеська області (мегакластер 3); Закарпатська, Кіровоградська, Хмельницька області (мегакластер 4). Визначення стратегії розвитку для цих областей буде формуватись комплексно, проте специфічність кожного окремого регіону буде потребувати незначного уточнення. Деякі області не подібні з жодним іншим регіоном, а тому

самостійно формують мегакластер Житомирська область (мегакластер 11); Тернопільська область (мегакластер 12).

Іншим, не менш логічним підходом до кластеризації, є виокремлення кластерів залежно від кількості подібних чинників впливу на регіональний розвиток. Проаналізувавши кластери таким чином, бачимо, що 1,7,9, кластери подібні за 5 ознаками; 2,3,4,5,6,8,10 – подібні за 4 ознаками; 11 і 12 – самостійні кластери.

Відповідно до цього підходу сформулюємо таблицю 3.2.

За такою таблицею загальною рекомендацією, що відноситься до антикризового управління на макрорівні рівня є рекомендація вкладення інвестицій в ті галузі, які формують частку регіону у загальному обсязі валової доданої вартості України, або ВДВ, маючи в ньому найвищу частку участі.

Так, наприклад для Тернопільської області слід звернути увагу на сприятливому інвестиційному кліматі для розвитку сільського, лісового та рибного господарства; переробної промисловості; будівництва; готельного бізнесу тощо.

Натомість Волинська, Івано-Франківська, Львівська області повинні активізувати інвестування в такі галузі як переробна й добувна промисловість, розроблення кар'єрів; торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; фінансова та страхова діяльність.

Суттєвий вплив на ефективність та якість антикризового управління, на нашу думку, має наявність низки чинників, які характеризують інституційну, нормативну, фінансову та іншу його основи (наявність окремого відділу, що займається антикризовим управлінням; наявність в існуючих відділах управління функцій щодо антикризового управління; наявність в регіональній стратегії розвитку пунктів пов'язаних з регулюванням кризових ситуацій; наявність регіонального стабілізаційного фонду; використання коштів стабілізаційного фонду державного бюджету; використання стабілізаційного фонду державного бюджету на антикризові заходи).

Таблиця 3.2

Диференційований підхід до кластеризації регіонів для цілей антикризового управління

Регіон	Укрупнений кластер (мегакластер)	Ознаки подібності (чинники впливу на регіональний розвиток, або кластери)
Харківська, Полтавська, Рівненська	мегакластер 1	сільське, лісове та рибне господарство; торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; освіта; надання комунальних та індивідуальних послуг та діяльність в сфері культури та спорту
Донецька, Чернігівська, Миколаївська, Черкаська	мегакластер 2	діяльність готелів та ресторанів, транспорту та зв'язку; операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям; освіта
Волинська, Івано-Франківська, Львівська	мегакластер 3	переробна промисловість; добувна промисловість, розроблення кар'єрів; торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; фінансова та страхова діяльність
Херсонська, Одеська	мегакластер 4	добувна промисловість, розроблення кар'єрів; розвиток будівництва; фінансова та страхова діяльність; освіта
Дніпропетровська, Львівська, Чернівецька,	мегакластер 5	сільське, лісове та рибне господарство; добувна промисловість, розроблення кар'єрів; фінансова та страхова діяльність; операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям;
Закарпатська, Луганська	мегакластер 6	сільське, лісове та рибне господарство; виробництво та розподілення електроенергії, газу та води; операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям; охорони здоров'я та надання соціальної допомоги
Запорізька, Хмельницька, Чернівецька	мегакластер 7	розвиток будівництва; виробництво та розподілення електроенергії, газу та води; операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; освіта
Київська, Хмельницька	мегакластер 8	переробна промисловість; розвиток будівництва; торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
Сумська, Чернігівське, Кіровоградська	мегакластер 9	переробна промисловість; розвиток будівництва; діяльність готелів та ресторанів; діяльність транспорту та зв'язку; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
Вінницька, Закарпатська	мегакластер 10	сільське, лісове та рибне господарство; діяльність транспорту та зв'язку; операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
Житомирська	мегакластер 11	добувна промисловість, розроблення кар'єрів; виробництва та розподілення електроенергії, газу та води; діяльність готелів та ресторанів; фінансова та страхова діяльність; діяльність транспорту та зв'язку; державне управління; надання комунальних та індивідуальних послуг та діяльність у сфері культури та спорту
Тернопільська	мегакластер 12	сільське, лісове та рибне господарство; переробна промисловість; розвиток будівництва; діяльність готелів та ресторанів; державне управління; освіта

Примітка: розроблено автором самостійно

Ці чинники правильно буде включити в нашу оціночну модель, щоб отримати максимально адекватні результати щодо стану і можливостей розвитку антикризового управління. В табл.3.3 систематизовано чинники, які створять інформаційну базу для антикризового управління регіонами.

Таблиця 3.3

Показники, що ідентифікують вихідні характеристики стану антикризового управління регіональним розвитком (на 01.01.2019 р.)

Регіон	Наявність окремого відділу, що займається антикризовим управлінням	Наявність в існуючих відділах управління функцій щодо антикризового управління*	Наявність в регіональній стратегії розвитку пунктів, пов'язаних з регулюванням кризових ситуацій	Наявність регіонально стабілізаційного фонду**	Використання коштів Стабілізаційного фонду державного бюджету	Використання коштів фонду державного бюджету на антикризові заходи
Вінницька	-	+	-	-	-	-
Волинська	-	+	-	-	+	-
Дніпропетровська	-	+	-	+	+	+/-
Донецька	-	+	-	-	+	+/-
Житомирська	-	+	-	-	-	-
Закарпатська	-	+	-	-	+	-
Запорізька	-	+	-	-	-	-
Івано-Франківська	-	+	-	-	+	-
Київська	-	+	-	-	+	-
Кіровоградська	-	+	-	-	+	+/-
Луганська	-	+	-	-	+	-
Львівська	-	+	-	-	+	-
Миколаївська	-	+	-	-	+	-
Одеська	-	+	-	-	+	-
Полтавська	-	+	-	-	-	-
Рівненська	-	+	-	-	+	-
Сумська	-	+	-	-	+	-
Тернопільська	-	+	-	-	+	-
Харківська	-	+	-	+	+	+/-
Херсонська	-	+	-	-	+	-
Хмельницька	-	+	-	+	-	-
Черкаська	-	+	-	-	+	-
Чернівецька	-	+	-	+	+	-
Чернігівська	-	+	-	-	+	-
м. Київ	-	+	-	-	+	-

Примітки: * - для загальної оцінки достатньо встановити чи є функції щодо антикризового управління, а при розробці стратегії конкретного регіону слід проаналізувати ці функції більш детально. При цьому доцільно скористатися системою емпіричного дослідження й застосувати бальну оцінку в межах від 1 до 10 залежно від важелів, які є в розпорядженні органу управління; ** - Регіональний фонд підтримки підприємництва по Хмельницькій області (РФПП); Регіональний стабілізаційний фонд Дніпропетровської обласної ради; Стабілізаційний фонд зерна Харківської області; Стабілізаційний фонд зерна та борошна для хлібопекарської галузі в Чернівецькій області; джерело: сформовано на основі дослідження [156; 185; 186; 187; 188; 189; 190; 191; 192; 193; 194; 195; 196; 197; 198; 199; 200; 201; 202; 203; 204; 205; 206; 207; 208]

За результатами проведеного теоретичного аналізу констатуємо той факт, що найбільший вплив на антикризове управління по всіх регіонах на даному етапі спричиняє такий фактор як наявність в існуючих відділах управління функцій щодо антикризового управління. Його наявність позитивно впливає на управління регіонами, оскільки дозволить вчасно відреагувати на кризову ситуацію в регіоні.

Важливим заходом щодо попередження і подолання кризи в регіоні є створення стабілізаційного регіонального фонду, який дозволить спрямувати кошти на вирішення поставленого завдання. Кошти даного фонду будуть слугувати фінансовим резервом у регіонів, використання, яких дозволить уникнути кризових ситуацій в умовах турбулентності. Проте, коли загрози не існує в регіоні, кошти даного фонду можна спрямовувати на формування нової економічної моделі розвитку, тобто удосконалення процесів у розвинутих видах діяльності або розвиток нових напрямків економіки. На сьогоднішній день такі фонди присутні тільки в чотирьох областях, а саме Дніпропетровська, Харківська, Хмельницька та Чернівецька. Даний фонд повинен стабілізувати фінансовий стан регіону у випадку створення кризової ситуації, тобто посилення негативного зовнішнього впливу і його присутність по всіх регіонах на нашу думку є обов'язковою.

Щодо використання коштів Стабілізаційного фонду державного бюджету, то слід відмітити той факт, що вони використовуються практично всіма регіонами України, окрім Вінницької, Житомирської, Полтавської та Хмельницьких областей. Проте напрямки їх використання не стосуються безпосередньо подолання кризових явищ в економіці регіонів, а направляють з метою фінансової підтримки необхідних видів діяльності та розвитку нових секторів економіки. За результатами проведено дослідження такі регіони як Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська й Харківська області використали кошти Стабілізаційного фонду державного бюджету на подолання антикризових заходів. З метою удосконалення методичного підходу щодо оцінки антикризового управління регіональним розвитком,

орієнтуючись на їх цілі, формалізація вищеназваних показників, як доповнення до розробленої вище моделі, може бути реалізована як врахування відповідних чинників у j -тому регіоні, до яких можна віднести:

1. Наявність окремого відділу, що займається антикризовим управлінням ($P_{\text{нвау}}^j$).
2. Наявність в існуючих відділах управління функцій щодо антикризового управління ($P_{\text{нвфау}}^j$).
3. Наявність в регіональній стратегії розвитку пунктів, пов'язаних з регулюванням кризових ситуацій ($P_{\text{нскрк}}^j$).
4. Наявність регіонально стабілізаційного фонду ($P_{\text{нрсф}}^j$).
5. Використання коштів Стабілізаційного фонду державного бюджету ($P_{\text{вксфдб}}^j$).
6. Використання коштів Стабілізаційного фонду державного бюджету на антикризові заходи ($P_{\text{вксфдбаз}}^j$).

Крім того, слід відмітити, що у таблиці розглянутій раніше, присутність того чи іншого чинника позначено 1, за який при розрахунку в інтегральній моделі додаємо 1, відсутність чинника позначено 0 і додаємо 0, і якщо чинник присутній, але реалізується частково, то йому присвоєно значення 0,5 і додаємо 0,5.

Інтегральний показник формування цілей антикризового управління ($I_{\text{фцау}}$), який враховує зовнішні і внутрішні чинники обчислюється згідно співвідношення:

$$I_{\text{фцау}} = \nu(\mu_1 Y_j + \mu_2 Z_j + \mu_3 S_j + \mu_4 H_j) + \chi(\zeta_1 P_{\text{нвау}}^j + \zeta_2 P_{\text{нвфау}}^j + \zeta_3 P_{\text{нскрк}}^j + \zeta_4 P_{\text{нрсф}}^j + \zeta_5 P_{\text{вксфдб}}^j + \zeta_6 P_{\text{вксфдбаз}}^j)$$

причому $\sum_{k=1}^4 \mu_k = 1$, для спрощення розрахунків припустимо, що міра впливу

кожного з чинників однакова, тобто $\mu_k = 0,25$, $\zeta_l = 0,16$, $\nu = 0,5$, $\chi = 0,5$.

Для прикладу розглянемо розрахунок інтегрального показника формування цілей антикризового управління по регіонах у 2019 році (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Розрахунок інтегрального показника щодо формування цілей антикризового управління по регіонах у 2019 році*

	Розрахунок інтегрального показника формування цілей антикризового управління по регіонах у 2019 році, показники										
	$\zeta_1 P^j_{\text{наду}}$	$\zeta_2 P^j_{\text{тифку}}$	$\zeta_3 P^j_{\text{истрис}}$	$\zeta_4 P^j_{\text{прсф}}$	$\zeta_5 P^j_{\text{вксфоб}}$	$\zeta_6 P^j_{\text{вксфобл}}$	Y_j	Z_j	S_j	H_j	$I_{\text{фцау}}$
Вінницька	0	16	0	0	0	0	3,1	88,4878	0,035129	4,16	55,8914946
Волинська	0	16	0	0	16	0	1,7	85,26462	0,077729	5,35	62,1961745
Дніпровська	0	16	0	16	16	8	10,5	113,3293	0,310454	7,52	93,829877
Донецька	0	16	0	0	16	8	5,6	39,36395	0,204914	7,17	46,169432
Житомирська	0	16	0	0	0	0	2,1	92,50238	0,093091	3,36	57,0277355
Закарпатська	0	16	0	0	16	0	1,4	79,25263	0,081858	2,77	57,752244
Запорізька	0	16	0	0	0		4,4	108,6685	0,171571	6,49	67,8650355
Івано-Франківська	0	16	0	0	16	0	2,1	83,49011	0,086807	6,29	61,9834585
Київська	0	16	0	0	16	0	5,3	136,267	0,143533	13,3	93,5052665
Кіровоградська	0	16	0	0	16	8	1,8	90,21921	0,070743	4,56	68,3249765
Луганська	0	16	0	0	16	0	1	26,3441	0,073921	0,82	30,1190105
Львівська	0	16	0	0	16	0	4,9	103,5265	0,20449	5,42	73,025495
Миколаївська	0	16	0	0	16	0	2,3	92,4292	0,086842	5,6	66,208021
Одеська	0	16	0	0	16	0	5	121,6537	0,215598	6,08	82,474649
Полтавська	0	16	0	0	0	0	5,1	100,9258	0,104043	7,11	64,6199215
Рівненська	0	16	0	0	16	0	1,6	81,14345	0,075889	3,37	59,0946695
Сумська	0	16	0	0	16	0	1,9	88,76876	0,091246	3,46	63,110003
Тернопільська	0	16	0	0	16	0	1,4	76,50763	0,062663	3,66	56,8151465
Харківська	0	16	0	16	16	8	6,3	122,6354	0,234232	5,39	95,279816
Херсонська	0	16	0	0	16	0	1,7	95,8481	0,078527	3,78	66,7033135
Хмельницька	0	16	0	16	0	0	2,1	92,00833	0,096584	4,75	65,477457
Черкаська	0	16	0	0	16	0	2	95,94938	0,119225	3,59	66,8293025
Чернівецька	0	16	0	16	16	0	0,8	84,75939	0,1	2,8	68,229695
Чернігівська	0	16	0	0	16	0	1,5	92,68124	0,19	3,89	65,13062

*Примітка: авторська розробка; числове значення 0% присвоюється за умови відсутності чинника, 100% – при його наявності, 50% – якщо є часткова присутність чинника; * - розроблено автором самостійно*

В результаті проведених досліджень можна відмітити, що запропонована інтегральна модель не може претендувати на повноту всіх чинників, однак вважається, що розглянуті чинники є найбільш впливовими.

Таким чином можна з впевненістю стверджувати, що модель інтегрального показника формування цілей антикризового управління, яка включає відповідні показники є адекватною і її можна використовувати для

формування стратегії розвитку регіону. Застосувавши запропонований методичний підхід як складову для визначення інтегрального показника за період (2010-2019 рр.) по всіх регіонах відповідно до цілей антикризового управління ($I_{\text{фцay}}$), що враховують зовнішні і внутрішні чинники за формулою (3.1), отримали результати (табл. 3.5), який дозволить більш адекватно сформулювати позиції щодо антикризового управління у стратегії розвитку кожного регіону.

За цими результатами можемо розмежувати регіони України на 4 групи: регіони, що найменше піддаються кризам (кризовим викликам чи впливам) і, відповідно потребують найменше антикризових заходів (числове значення інтегрального показника понад 80 пунктів), регіони з помірним рівнем впливу криз (потребують незначного антикризового управління) (числове значення інтегрального показника від 60 до 80 пунктів), регіони з суттєвим рівнем впливу криз (числове значення інтегрального показника від 40 до 60 пунктів) та регіони із загрозливим впливом криз (числове значення інтегрального показника до 40 пунктів).

Відповідно до такої градації необхідні антикризові заходи та управління регіональним розвитком також будуть відрізнятися між собою. В подальшому ці заходи будуть деталізовані, однак навіть на найбільш загальному рівні можна зробити узагальнюючий висновок для більшості регіонів, який полягає в тому, що проведена оцінка засвідчує не лише вагомість антикризового управління, а й об'єктивну потребу в розвитку суб'єктів такого управління.

Окрім того, актуальним є удосконалення інструментарію такого управління не лише в площині нормативно-правового регулювання, а й через розвиток фінансових важелів, зокрема формування регіональних стабілізаційних фондів, відсутність яких негативно позначається на можливостях антикризового управління регіональним розвитком. У зв'язку з цим важливо розвивати організаційно-інституційну архітектуру антикризового управління та формувати потрібні інституції, фонди тощо.

Таблиця 3.5

Інтегральні показники для формування цілей антикризового управління по регіонах України

Регіони	Інтегральний показник формування цілей антикризового управління									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	58,7226165	58,551458	50,25537815	50,8622745	55,72340048	56,93037	58,4585125	55,89149464	55,92106	57,133
Волинська	74,025479	88,614261	58,462387	59,494979	62,5456595	66,403993	64,239959	62,1961745	57,4728	55,22013
Дніпропетровська	115,9790515	75,971788	89,0426485	88,9415305	93,6280005	94,884625	94,5684125	93,829877	91,22099	98,23337
Донецька	95,6033785	50,3602645	76,8541955	77,650315	63,500446	47,628949	47,541331	46,169432	38,41579	37,62758
Житомирська	56,372215	53,5925245	49,7391295	49,1135095	52,4633715	49,037047	57,3098195	57,0277355	54,39007	56,21924
Закарпатська	69,791	63,165701	53,146325	52,982178	55,944294	57,072548	57,084759	57,752244	53,01371	54,41674
Запорізька	70,4495785	57,62099	62,477824	61,8369675	65,895097	66,851417	68,135878	67,8650355	67,90918	71,18868
Івано-Франківська	73,073315	72,553372	58,1779195	59,6508715	62,8427075	65,9606885	65,999187	61,9834585	60,5377	61,164
Київська	87,2064535	61,682212	73,4869055	75,525271	81,5957265	87,5618625	86,6958885	93,5052665	92,55684	98,6312
Кіровоградська	81,228721	59,0359795	62,2103015	61,701369	65,884697	68,355455	70,6884565	68,3249765	66,67276	71,43762
Луганська	74,1843845	63,5308075	59,1611505	61,7191095	42,4530885	30,9070895	31,7419525	30,1190105	18,61475	12,22191
Львівська	78,88864275	63,2086365	63,776202	63,080156	65,9309	68,8151675	70,11581	73,025495	68,96913	73,03811
Миколаївська	79,161189	77,7855405	62,9772385	63,5869035	66,429458	67,9668565	68,46069	66,208021	62,671	63,0738
Одеська	92,7550229	55,733782	77,7637775	78,152227	80,238715	82,3128295	82,893001	82,474649	83,30302	90,33233
Полтавська	63,7805939	57,073717	55,942631	55,2277745	59,2663345	61,578547	63,4281875	64,6199215	63,25368	66,1324
Рівненська	72,338249	56,577477	56,6771125	56,358937	59,742286	60,7315205	60,131757	59,0946695	57,02505	59,76709
Сумська	71,8989225	53,872618	56,822589	56,279575	60,5978435	61,9556555	63,9328965	63,110003	61,51393	65,613
Тернопільська	68,9164883	89,9666485	53,9170775	53,1506695	56,7335395	57,934853	59,296368	56,8151465	50,17575	46,65549
Харківська	117,5084695	58,124877	89,5015695	89,2228475	94,3319175	96,130444	96,7437955	95,279816	95,45313	99,1995
Херсонська	73,7255715	58,137563	57,8754895	58,256343	63,288749	66,1354645	66,516595	66,7033135	65,03801	69,17625
Хмельницька	73,83283	60,9826385	56,8037485	56,137431	60,5354035	61,6961405	63,9017385	65,477457	61,09144	64,50238
Черкаська	76,4537695	63,8809815	60,9407505	53,3191325	64,267892	64,713902	66,874635	66,8293025	63,04568	66,45054
Чернівецька	87,0316335	57,918415	62,8772795	55,5332205	66,9831655	67,611999	68,6159085	68,229695	64,03916	69,84133
Чернігівська	72,8946845		57,3227805	50,152514	61,552348	63,5048455	65,4310125	65,13062	61,76901	67,43381

Примітка: розроблено автором самостійно

Повертаючись до питання розмежування регіонів залежно від рівня загрози їх стабільності, тобто розмежування за запропонованими 4 групами, можемо встановити котрі регіони знаходяться в найбільш небезпечній зоні та потребують максимальної уваги в питаннях антикризового управління.

Для наочності й зручності сформуємо відповідну таблицю. При її формуванні можна виходити з кількох можливих варіантів віднесення регіону до тої чи іншої класифікаційної групи. По-перше, можна використати для цього усереднений показник, визначений за даними таблиці 3.6, скажімо за 5 останніх років. По-друге, що найпростіше, використати значення інтегрального показника за останній рік. В обох випадках ми можемо мати різні результати, але при першому, зможемо врахувати загальні тенденційні характеристики, а в другому, ситуацію з антикризовим управлінням, що склалася на момент проведення оцінки. В нашому дослідженні ми скористаємося (у зв'язку з обмеженням обсягу дисертаційної роботи) значеннями інтегрального показника за 2019 рік і розмежуємо регіони відповідно до нього. Результати узагальнимо в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Кластеризація регіонів за рівнем кризових загроз

Кластер	Значення інтегрального показника (межі)	Регіони
Кластер 1	понад 80 пунктів (що найменше піддаються впливають)	Одеська, Дніпропетровська, Харківська, Київська області
Кластер 2	від 60 до 80 пунктів	Полтавська, Миколаївська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Сумська, Чернівецька, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області
Кластер 3	від 40 до 60 пунктів	Тернопільська, Закарпатська, Волинська, Вінницька, Житомирська, Рівненська області
Кластер 4	до 40 пунктів	Донецька, Луганська області

Примітка: розроблено автором самостійно

Аналізуючи табл. 3.6 можемо стверджувати, що кластер 2 включає найбільше регіонів України і це є позитивним моментом, оскільки в загалом ситуація по Україні не є загрозливою. Найбільш стійкими до загроз виявились

Одеська, Дніпропетровська, Харківська і Київська області, які потрапили в Кластер 1. Так, Тернопільська, Закарпатська, Волинська, Житомирська, Вінницька, Рівненська області перебувають у передкризовому стані і керівництву адміністрацій необхідно акумулювати власні кошти і направити їх на вирішення проблемних сегментів економіки. І найбільш загрозливими виявились Донецька і Луганська області, і саме їм необхідно першочергово впроваджувати антикризові заходи в регіональну економіку та розробляти нові економічні моделі розвитку, орієнтуючись на потенціал території. Таким чином, за результатами проведених досліджень сформулюємо загальні рекомендації по регіонах відповідно до кластерів, в які вони потрапили (табл.3.7).

Таблиця 3.7

Рекомендації щодо впровадження антикризових заходів

Кластери	Пропоновані антикризові заходи
Кластер 1 (найбільш стійкі до кризових загроз регіони)	- зменшення імпорту в регіоні та збільшення споживання власної продукції (як для регіону, так і для реалізації за його межами); - створення програм пільгових позик, в тому числі для купівлі житла для молодих сімей; - посилення підготовки кваліфікованих управлінських кадрів в органах публічної влади
Кластер 2 (регіони з наявністю незначних кризових загроз)	- стратегічне планування і прогнозування основних показників регіону (валовий регіональний продукт по областях на людину і частку регіону у ВВП України, рівень безробіття по регіонах і зовнішній вклад); - забезпечення стабільності фінансового сектора; - покращення інвестиційного клімату
Кластер 3 (регіони, що перебувають в передкризовому стані)	- виділення кризових видів діяльності в межах регіону; - соціальна підтримка населення, збереження і створення нових робочих місць; - підтримка галузей, які найбільш постраждали в результаті впливу кризових процесів; - проведення політики модернізації, диверсифікації та інновацій
Кластер 4 (регіони, що знаходяться в критичному (кризовому) стані)	- розроблення програми антикризового розвитку; - надання допомоги найбільшим кризовим видам економічної діяльності; - розвиток високих технологій в усіх галузях які представлені в регіоні; - створення умов для пріоритетного розвитку малого і середнього підприємництва; - здійснення постійного моніторингу з метою забезпечення збалансованості регіональної економіки; - розширення ринку збуту продукції за межами регіону

Примітка: розроблено автором самостійно

Таким чином, запропонована модель може бути використана як експрес-аналіз, так і для широкої деталізованої оцінки рівня регіонального розвитку за показниками, які характеризують різні його сторони, в тому числі ті які репрезентують інституційну, нормативну та іншу основу антикризового управління.

Запропоновані заходи антикризового управління за 4 виокремленими в результаті чисельного експерименту кластерами, не включають положень щодо організаційно-інституційної складової, зважаючи на її вагомість, це питання буде більш детально розглянуто в п.3.2.

3.2. Формування інституційно-організаційної складової системи антикризового управління регіональним розвитком

Вищестоящою організаційною одиницею, яка має обов'язок зі здійснення нормативного регулювання питань формування регіональних стратегій розвитку є Кабінет міністрів України. Таке організаційне питання постало після затвердження у 2014 році Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року.

Однак воно послідовно назрівало, починаючи з 2008 року, коли розпочалося формування юридичного підґрунтя державної регіональної політики та була прийнята Концепція державної регіональної політики. Організаційною одиницею формування цього документа було Міністерство регіонального розвитку.

При розробці такої концепції враховувалися думки українських та зарубіжних експертів. Таким чином розробку Концепції державної регіональної політики в 2008 році, яка передбачала саморозвиток регіону, можна вважати першою складовою організаційно-інституційної архітектури управління регіональним розвитком загалом, і антикризового управління зокрема. Завдяки цій структурній складовій влада на регіональному рівні отримала повноваження самостійно приймати рішення щодо управління регіонами та виконувати відповідні завдання щодо їх стабільного розвитку.

Передумовою створення концепції державної регіональної політики виступила недосконалість бюджетного законодавства в частині, яка відповідала за її розвиток і вдосконалення. Окрім цього, розробка такої концепції також обумовлена загрозами інституційних криз, що з-поміж іншого, пов'язані і з потребою усунення недоліків в управлінні, які виникли в результаті глибокої децентралізації влади, тобто передачі значної частини повноважень до органів регіональної влади.

Відповідно з цим інституційна складова (інституційне забезпечення) розвинулась в напрямі зміни повноважень, удосконалення структури й архітекτονіки управління регіональним розвитком, яке полягало в проведенні відповідних трансформаційних змін.

Ці зміни, безумовно мають глибокий зв'язок з антикризовим управлінням, адже включають:

- «функціонування консультативно-дорадчого органу з питань державної регіональної політики при Кабінеті Міністрів України;
- створення координаційних рад з питань регіональної політики в регіонах України; введення в структуру центрального органу виконавчої влади з питань регіонального розвитку територіальних органів у складі обласних державних адміністрацій;
- створення при центральному органі виконавчої влади з питань регіонального розвитку наукового центру для розроблення наукових засад державної регіональної політики, здійснення методологічного, аналітичного, правового, інформаційного забезпечення та моніторингу реалізації Концепції;
- створення на засадах публічно-приватного партнерства агенцій регіонального розвитку в регіонах України» [656, с. 13-14].

Але, проаналізувавши наявні прогалини та практику управління, приходимо до висновку, що основною проблемою інституційного забезпечення регіону в питаннях антикризовості є відсутність чіткої системи інституцій з допомогою яких можна реалізовувати завдання стабілізації чи упередження виникнення криз на рівні регіону.

Наразі немає чіткого розподілу у виконанні завдань між різними рівнями органів виконавчої влади.

Вирішити дану проблему є першочерговим завданням апарату державного управління, тому були створені консультативно-координаційні органи з питань розвитку регіональної економіки (табл.3.8).

Таблиця 3.8

**Законодавча компонента організаційно-інституційної частини
архітектури антикризового управління регіонами**

Назва консультативно-координаційних документів	Напрямки впливу на регіональному рівні
Рада з питань регіонального розвитку та місцевого самоврядування (Кабінет Міністрів України утворив постійно діючий консультативно-дорадчий орган, 2009)	<ul style="list-style-type: none"> – аналіз регіональної політики й встановлення ролі в ній органів місцевого самоврядування, координування удосконалювальних дій різними рівнями управління, розробка спільних планів дій щодо забезпечення сталого розвитку регіонів; – удосконалення чинного й розробка нового законодавства, розвиток системи фінансового та іншого ресурсного забезпечення, удосконалення структурних і комунікаційних зв'язків і повноважень суб'єктів управління, в т. ч. з громадськими організаціями.
Департамент координації регіональної економічної політики (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2010)	<ul style="list-style-type: none"> – моніторинг і аналіз роботи економічних підрозділів місцевих органів виконавчої влади; – звітування з питань соціально-економічного розвитку регіонів (щомісяця); – координація цільових показників розвитку; – гармонізація регіональної політики України з європейськими та міжнародними стандартами (в т. в частині критеріїв оцінювання рівня розвитку регіону).
Департамент реформування публічної адміністрації та управління змінами (2010)	<ul style="list-style-type: none"> – планування, моніторинг, звітність; – функціональний аналіз і оптимізація розвитку; – наукове забезпечення; – реформування органів виконавчої влади й аналіз обсягів і якості надання адміністративних послуг.
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (2010)	Комплексне поєднання завдань Міністерства регіонального розвитку та будівництва і Міністерства з питань житлово-комунального господарства України.

Примітка: складено автором на основі критичної оцінки функцій відповідних органів

Запровадження нормативно-правових документів щодо регулювання регіональної політики дозволило розширити права регіонів при вирішенні

питань економіко-соціального характеру і забезпечити належний рівень проживання населення. У свою чергу регіональна ланка управління на основі ринкових механізмів забезпечить ефективне використання регіональних ресурсів і буде працювати над розвитком міжрегіональних економічних відносин. Особливість антикризового управління регіонами проявляється у неоднакових наслідках кризи при однотипних кризових процесах в цілому по державі.

Потрібно враховувати і той факт, що в умовах відносно стабільної ситуації в державі економіка її регіонів не є ідентичною, тому необхідно визначити критерії кризових регіонів. Кризовими регіони визнають (ідентифікують) за соціально-економічними категоріями, в тому числі через врахування циклічності економічного розвитку, а також з урахуванням територій, на яких відбулись масштабні катастрофи природно-техногенного характеру та зони воєнних конфліктів.

На практиці це проявилось навіть в питанні об'єднання територіальних громад. Багаті на доходи територіальні громади просто не бажають об'єднуватися з менш прибутковими, вважаючи, що не зобов'язані мати такий негативний баласт у своєму складі. Через це будь-яке, навіть дуже прогресивне прагнення в антикризовому управлінні, може стикнутися з проблемою небажання деяких інституцій займатися вирішенням проблеми, оскільки вона не прямо стосується саме цієї інституції.

Власне у зв'язку з цим існує реальна потреба в здійсненні структурних перетворень, здійснюваних на рівні держави й активному їх поширенню в регіональному розрізі. Загалом структурні перетворення як об'єкт інституційного впливу перш за все реалізуються через механізм формування та реалізації структурної політики держави.

На відміну від підходів, закладених ліберальним неінституціоналізмом, що орієнтуються на теорію раціональної поведінки суб'єктів ринку, які змушені діяти в умовах невизначеності, з урахуванням обмежень у виборі в країнах з перехідною економікою, або з ринками, що розвиваються, через

великі деформації в структурі мають бути закладені підходи, що орієнтуються на участь держави. Це фактично інститут, який, використовуючи низку інституцій, в тому числі нормотворчих (законів, правил, норм, структурної політики і механізмів її реалізації – програм структурної перебудови, інвестиційних рішень, цільових програм, національних проєктів), застосовує механізми, які забезпечують їх дотримання і контроль.

В Україні напрацьована певна інституційна база формування структурної політики, зокрема розробки програм структурної перебудови економіки на національному рівні, яка упродовж 1995-2005 років удосконалювалась: визначення орієнтирів структурної перебудови (1995 рік), визначення національних пріоритетів (1998 рік), переміщення акценту на розширення товарно-грошових відносин (2016 рік), більш чітке визначення головних пріоритетів структурної перебудови реального сектору економіки України. Піднято питання про потребу політики структурної модернізації національної економіки, комплексного вирішення проблем структурного реформування [149].

Обґрунтовуючи доцільність активної структурної політики, треба розуміти, що в Україні процес формування інститутів, становлення інституційної архітектури структурної корекції (перебудови) економіки має відбуватися паралельно двома шляхами:

1) через ініційоване вимогами ринку формування якісно нових інститутів, а саме інституту власності, інституту споживання, інституту соціального захисту населення, інституту ціноутворення, інституту кредитування, інституту самоврядування тощо, а також інституцій, які виникають як потреба їх функціонування (товариства захисту прав споживачів, стандарти якості, регламенти, угоди, нормативно-правові акти тощо);

2) через створення нових інститутів державою та відповідних інституцій, які окреслюють структурні рамки їх функціонування, визначають

«структуру стимулів в економіці» [52], є захищеними певними механізмами, підпадають під моніторинг і контроль.

За вищого рівня розвитку ринкових відносин, розвиненості інститутів ринкової інфраструктури, демократизації суспільства перевага в розбудові інституційного забезпечення структурних перетворень належатиме першому шляху. Ґрунтуючись на викладеному вище та враховуючи принцип полікритеріальності, інституційне забезпечення структурних перетворень у національній економіці треба розглядати як багатоструктуровану систему, яка об'єднує декілька підсистем, орієнтованих на різні критерії цілепокладання (підвищення якості і стандартів життя, зниження матеріальної складової ресурсоемності національної економіки на всіх її рівнях; підвищення економічної безпеки; покращення збалансованості розвитку територій; підвищення конкурентоспроможності з урахуванням викликів глобального ринку) та елементів (інституцій), що їх забезпечують.

А на регіональному рівні організаційно-інституційна архітектоніка має розглядатися, по-перше, як складова багато структурованої національної системи. По друге, вона, в свою чергу, будучи комплексним організаційним елементом, має об'єднувати в собі підсистеми, орієнтовані на реалізацію оптимізованого використання наявної ресурсної бази для покращення збалансованості розвитку регіону, підвищення конкурентоспроможності його суб'єктів господарювання та усіх інших інституцій, що забезпечують соціально-економічний розвиток даної конкретної територіальної одиниці.

Згідно з теорією систем такій системі має бут притаманна і головна (генеральна) мета – досягнення бажаного стану інституційного середовища, яке б мінімізувало трансакційні витрати суб'єктів ринку під час формування оптимальної структури регіональної економіки. Система інституційного забезпечення в даному випадку виступає як відкрита система, яка реагує на вплив зовнішнього середовища (наприклад, національних інституцій, інших чинників, в тому числі глобальних, таких, зокрема, як орієнтація на європейську спільноту тощо). Особливе місце в системі інституційного

забезпечення структурної корекції (структурної перебудови) регіональної економіки займає синергічний зв'язок, який за спільних дій незалежних елементів системи може забезпечити зростання загального ефекту до більшого значення, ніж сума ефектів цих елементів, якщо вони діють незалежно.

Резюмуючи, зазначимо, що організаційно-інституційна архітектоніка структурного реформування як система може бути адекватною екзогенним і ендогенним викликам, якщо вона реагуватиме на ці виклики; буде ефективно використовувати всі види ресурсів, що є в її розпорядженні (організаційні, інформаційні, кадрові, матеріальні, комунікаційні); адекватно реагуватиме на фактори невизначеності та ризику, що властиві зовнішньому середовищу; буде володіти адаптивними властивостями; буде динамічною і стратегічно зорієнтованою.

Для формування оптимальної організаційно-інституційної архітектоніки антикризового управління, перш за все необхідно провести адекватну оцінку кризової ситуації в регіоні з метою вибору ефективної стратегії регіонального розвитку (рис. 3.1), керуючись нормативно-правовими документами щодо регулювання регіональної політики.

Складові елементи концептуальної моделі організаційно-інституційної архітектоніки антикризового управління регіональним розвитком доцільно розділити на шість блоків. Основною метою розвитку регіону є досягнення поставлених стратегічних цілей, що дозволять ефективно розвиватися і бути конкурентоспроможними у кризовій ситуації. Цілі регіону формують відповідно до вимог держави та можливостей ресурсного потенціалу регіону.

В блоці антикризовий моніторинг доцільно здійснювати ідентифікацію ризиків в регіоні для отримання адекватної оцінки реального стану регіональної економіки щодо рівня використання програми стратегії розвитку регіону за допомогою факторів сталого розвитку і задоволення потреб регіонального населення.

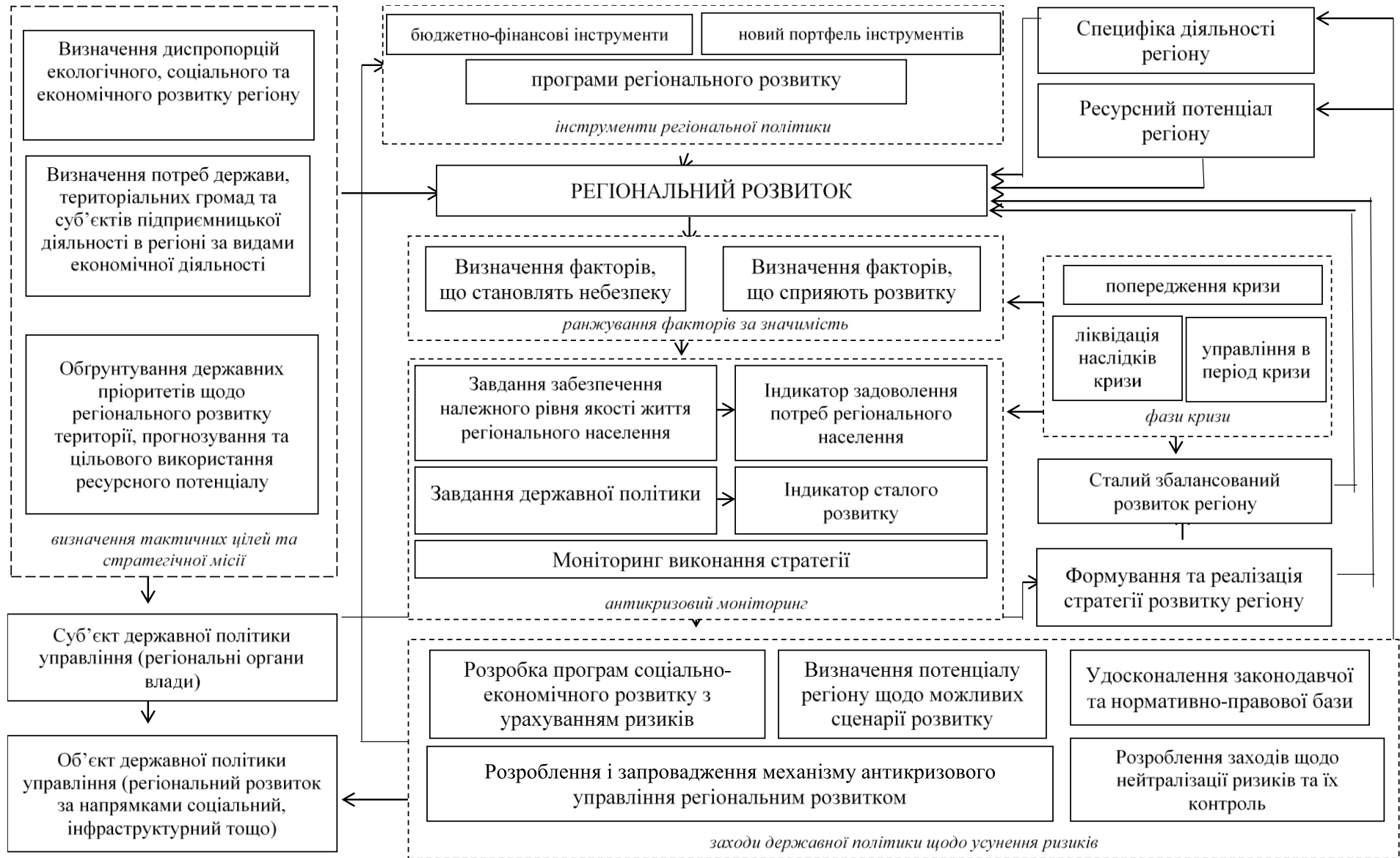

Рис. 3.1. Концептуальна модель антикризового управління регіональним розвитком в умовах кризи

Примітка: розроблено автором самостійно

Ранжування факторів за значимістю впливу на регіональну економіку дозволить розробити їх класифікацію з урахуванням того, як вони позначаються на об'єкті дослідження, а саме позитивно чи негативно, а також залежно від суб'єктів впливу на зовнішні й внутрішні.

Ще одним видом фактору є регіональний фактор, тобто вплив специфіки діяльності регіону на його діяльність та показники розвитку. Визначення фази кризи в регіональному розвитку дозволить застосувати інструменти антикризового управління відповідно до його потреб і дозволить ефективно справитись з її наслідками. Так, відповідно до фази життєвого циклу (підйом, пік, скорочення) формується фаза кризи в якій перебуває регіон і визначаємо на якому етапі вона перебуває (попередження, управління чи ліквідації).

Наступним важливим елементом впливу на розвиток регіону виступають інструменти, які впливають на соціально-економічний стан регіону та його суб'єктів господарювання.

До них відносяться бюджетно-фінансові інструменти, які направлені на стабілізацію соціально-економічного розвитку регіону, а також новий портфель інструментів, в основу якого покладено орієнтацію на стимулювання власного розвитку, що дозволить підвищити конкурентоспроможність регіону. З практичної точки зору важливими інструментами стабілізації регіонального розвитку виступають показники прогнозування та планування, що передбачають розроблення проектів та програм Стратегічного розвитку регіонів, раціональне управління та використання ресурсного потенціалу регіону, стимулювання розвитку бізнесового клімату, компроміс інтересів господарських суб'єктів та органів влади тощо.

Заходи державної політики, спрямовані на уникнення ризиків, мають адаптуватися до потенціалу регіону, але окрім цього, на його рівні стратегічні програми розвитку повинні формуватися на основі результатів аналізу вихідних умов. Основними напрямками є розроблення заходів щодо нейтралізації ризиків та проведення контролю за виконанням відповідних програм. В цьому контексті кожній інституції відводиться своя особлива роль.

Запропонована нами концептуальна модель антикризового управління регіональним розвитком спрямована на профілактику, стримування, контроль і ліквідацію кризових ситуацій, що забезпечить взаємодію усіх представлених нами блоків з метою збереження стабільності розвитку регіону. Проведений моніторинг усіх складових дозволяє критично оцінити рівень антикризового управління в регіоні, наявні проблеми в ньому й визначити можливі напрямки розвитку й удосконалення на перспективу.

При цьому слід звертати увагу як на самі складові антикризового управління (його організаційно-інституційну архітектуру), які ще можна називати його інструментарієм, оскільки вони відіграють важливу роль у запровадженні заходів антикризового управління, так і їхні функції.

Особливе місце й значення при цьому щодо соціально-економічного розвитку регіону мають органи місцевого самоврядування, що діють на місцевому рівні відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». З урахуванням розроблених цільових програм покращення соціально-економічного стану регіону, такі органи сприяють, в міру наявних у них важелів, на регіональний розвиток. В цьому контексті слід зазначити, що основою формування усіх документів, що стосуються регіонального розвитку, є регіональна політика. Важливим аспектом при її розробці виступає узгодженість нормативно-правової бази регіонального розвитку з документами інших рівнів державної влади.

Слід зазначити, що держава виступає основним регулятором реалізації стратегії та спільно з територіальними структурами може координувати процеси для визначеної території. Формування ринкової економіки відповідно до стандартів країн ЄС вимагає залучення великої кількості ресурсів – економічних, людських, інформаційних, фінансових. Крім того, органи регіональної влади повинні комплексно оцінювати господарську діяльність регіону та ефективно використовувати їх потенціал і ресурси з метою раціоналізації фінансово-виробничої діяльності на території. Ціллю

державного управління розвитком регіонів виступає використання сучасних підходів до вибору методів стратегічного характеру.

Аналізуючи досвід побудови державної регіональної політики в країнах ЄС, можна зробити висновок, що ефективним є функціонування науково-аналітичного інституту при центральному органі виконавчої влади, основними обов'язками, якого було проведення різновекторної комплексної оцінки стану та проблем соціально-економічного розвитку регіонів. Основними завданнями даного органу мають стати наступні: розроблення нормативно-правової бази щодо регулювання політики в регіоні, вироблення ефективного механізму реалізації затвердженої регіональної політики, і в її складі антикризової, здійснення прогнозування й стратегічного/тактичного планування, проведення різновекторної оцінки розвитку регіону та аналітичної роботи щодо визначення впливу розвитку галузей на його економічне становище, напрямки реорганізації системи органів місцевого самоврядування, участь в здійсненні адміністративно-територіальних реформ і розробці пропозицій з їх удосконалення, інструктивно-методичне та нормативне забезпечення регіонального розвитку та управління ним, в тому числі антикризового.

Використовуючи досвід країн ЄС, доречним буде впровадження недержавних органів регіонального розвитку, що орієнтуються на розвиток соціально-економічного потенціалу, конкурентоспроможність регіону та високий рівень життя населення. Вона створена на основі партнерства таких секторів, як приватний, державний та громадський [157].

Для України традиційним є створення асоціацій. Тому у вищеназваному контексті доречним буде створення Асоціації регіонального розвитку, в склад якої варто залучати підприємців, науковців, активну молодь, інвесторів (в тому числі потенційних), відомих земляків тощо. Місією такої асоціації слід обрати сприяння ефективному розвитку регіону. Форматом діяльності – конференції, симпозиуми, виставки та інші прогресивні способи ініціювання розвитку, в тому числі з фінансовим підґрунтям (наприклад, благодійні аукціони) тощо.

Така Асоціація також мала б формувати власний фонд розвитку, займатися організацією та популяризацією участі активних груп населення у конкурсах на отримання грантів, поширювати інформацію про здобутки й цікаві заходи в регіоні для залучення більшої кількості туристів. До слова, в Тернопільській області набуває популярності фестиваль «Файне місто», в Львівській – «Захід Фест». Разом з іншими регіональними органами, діяльність асоціації доцільно спрямувати і на подолання кризових явищ через застосування механізмів взаємодопомоги та волонтерства, що дуже характерне для Західного регіону.

Безумовно, діяльність такого органу, мусить бути підпорядкована тим вимогам і потребам, які має конкретний регіон. Тому при її створенні варто провести відповідний аналіз і моніторинг. Зокрема, нами на підставі проведеного аналізу державного організаційного забезпечення розвитку регіонів, було виявлено наступні проблеми:

- не відрегульовано законодавство щодо державного управління регіональним розвитком у соціально-економічній площині;

- не узгодженість в системі управління наявними ресурсами регіону між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями;

- не коректне відношення органів центральної виконавчої влади до процесу підготовки та укладання договорів щодо розвитку регіонів та урахування існуючої економічної й політичної кон'юнктури;

- відсутній закон щодо державної політики регіонального розвитку.

Окремі з вищезазначених проблемних питань можуть бути вирішені через Асоціацію регіонального розвитку, наприклад, проблема узгодження управління ресурсним потенціалом і врегулювання соціально-економічних аспектів. Цьому може сприяти формат укладання угод про співпрацю, який варто ініціювати саме незалежній організації, зацікавленій у досягненні прогресивних змін в регіональному розвитку.

Безумовно, виняткову роль в забезпечення регіонального розвитку й вирішенні антикризових питань мають відігравати державні інституції вищого (нерегіонального) рівня. Важливим їхнім завданням, яке загалом ініціюється самою державою, щодо розвитку регіонів є забезпечення рівних соціально-економічних умов розвитку та сприяння розвитку фінансово-господарської діяльності регіональних суб'єктів.

Корисним в цьому випадку буде запозичення досвіду Європейської асоціації агенцій розвитку регіонів, котра орієнтується на наступні критерії:

- врахування елементів діяльності державних та місцевих органів у регіональному розвитку;
- розроблення регіональних програм та орієнтація на інституційні аспекти середовища функціонування; прийняття незалежних управлінських рішень відносно напрямків регіонального розвитку;
- здійснення розробки стратегії регіонального розвитку відповідно до пріоритетів місцевого самоврядування та держави;
- кваліфіковані працівники в управлінських органах;
- наявність власних фінансових ресурсів щодо можливості фінансування нових проектів регіонального розвитку.

Розвиток регіональної економіки має орієнтуватись на європейські стандарти й потреби населення регіону та комплексно вирішувати проблемні аспекти її функціонування. Так, можемо виділити наступні напрямки модернізації регіонального розвитку:

- систематизація, взаємозв'язок та узгодження нормативно-правової бази на усіх рівнях державного управління щодо розвитку регіонів;
- забезпечення рівних умов та можливостей соціально-економічного розвитку;
- формування системи показників, які будуть адекватно оцінювати територію регіону з метою отримання державної фінансової підтримки;

– удосконалення системи моніторингу й оцінювання реалізації публічних програм.

Основними складовими регіонального управління виступають: система центральних і регіональних органів влади; комплекс функцій, які виконуються державними органами влади; підсистема зв'язків, що виникають між об'єктами і суб'єктами регіонального управління.

Складність побудови максимально раціональної організаційної структури управління регіональним розвитком і уведення в її склад інституцій, що здійснюють діяльність, спрямовану на реалізацію антикризової регіональної політики, полягає в тому, що надзвичайно важко в такій моделі забезпечити оптимальне поєднання державного авторитаризму з регіональною самостійністю, яка закладена відповідними нормативними актами.

Взаємодія вищих державних інституцій з регіональними з врахуванням пріоритетів останніх дозволить сформувати ефективну управлінську систему, здатну виводити регіони на новий рівень розвитку.

Державні органи влади повинні створити передумови для ефективного розвитку регіону, тобто впроваджувати такі механізми впливу, щоб ліквідували усі загрози його стабільності. Оцінюючи усі складові регіональної політики і системи державного управління визначимо основні важелі впливу держави, які дозволять сформувати ефективну систему розвитком регіоном у конкурентному середовищі. В даному аспекті дослідження актуальним виступає оптимізація організаційної структури управління регіоном загалом і антикризового управління, зокрема.

Проведенні дослідження у практичній площині свідчать, що одним із основних факторів антикризового управління виступає інновація, яка впливає на конкурентоспроможність регіону та дозволяє формувати нову ефективну економічну систему. Так, у сучасних умовах розвитку стимулювання інновацій із врахуванням ресурсного потенціалу регіону дозволить території розвиватись та виходити на новий рівень управління. Важливим напрямком розвитку регіону виступає орієнтація органів влади на розвиток внутрішнього ринку, що

дозволить збільшити рівень життя населення та доходи регіону. Також, у господарській діяльності регіону органи місцевої влади повинні сприяти розвитку міжрегіональних кооперацій і європейській інтеграції з метою пошуку нових методів управління та впровадження дієвих інструментів стимулювання розвитку соціально-економічних систем регіону.

Адаптуючи досвід європейських країн до діяльності в Україні вважаємо за доцільне підвищувати інвестиційний клімат в регіонах, що дозволить покращити соціально-економічні показники та реалізовувати амбітні плани зі співробітництва не лише в питаннях виробництва та розвитку економіки, а й забезпечення збереження довкілля та вирішення соціальних питань.

Важливою проблемою сьогодення виступає об'єктивне визначення проблемних територій держави, особливо на регіональному рівні та вплив соціально-економічних змін на їх розвиток. Адекватно проведена оцінка регіонального розвитку території дозволить реально визначити її стан та направити достатню суму державних коштів з метою усунення перешкод з метою формування ефективної системи управління орієнтований на розвиток регіону у ринкових умовах.

Щодо оцінки регіонального розвитку використовуються різні методи. Багато з них не повною мірою відповідають вимогам сучасного суспільства і потребують оновлення. Зокрема, в складі недоліків слід назвати використання велико спектру показників розвитку регіону, порівняння неспівставних показників, орієнтація на оцінку цільового використання коштів.

В дисертаційному дослідженні нами запропонована модель оцінки розвитку регіону в пит.2.3., яка включає показники усіх напрямків розвитку, що дозволить показати реальний соціально-економічний стан території і визначити її рівень репресивності. З метою оптимізації процесу нами по кожному напрямку розвитку обрано по одному показнику, який найбільш точно характеризує даний напрямок розвитку.

Адаптація європейського досвіду в управлінні структурою програмних документів дозволить їх коригування з орієнтацією на пріоритетні цілі регіону

і держави, та уможливить підготовку органів державної влади щодо раціонального використання не лише власних, а й залучених коштів Європейського Союзу. Основними напрямками дієвості програм виступатимуть:

- формування стратегічних цілей розвитку регіону відповідно до потреб органів державної влади і населення території;
- оцінка тенденцій розвитку регіону;
- обґрунтування результативності обраної стратегії або програми;
- проведення прозорої діяльності органів державної влади з метою підвищення їх довіри у суспільстві;
- акумулювання усіх аспектів діяльності з метою досягнення цілей в процесі реалізації стратегії;
- забезпечення комунікативного прямого й зворотного зв'язку суб'єктів управління на всіх рівнях реалізації стратегії чи програми регіонального розвитку;
- розроблення стратегії і програм розвитку регіону з урахуванням позитивних і негативних результатів, виявлених при реалізації вимог попередніх документів.

Системність втілення цих положень повною мірою залежить від інституційно-організаційних складових, котрі мають чи можуть бути задіяні до системи управління регіональним розвитком. Однією з найбільш вагомих проблем, яку належить подолати, є конфлікт між бажаним (задекларованим) і реальним станом інтересів. Не секрет, що центральні органи можуть мати абсолютно інші бачення та плани, ніж місцеві. В даній площині функціонує Рада регіонів, яка сприяє взаємодії інтересів державних і місцевих органів влади з метою формування оптимальної моделі розвитку, децентралізованого управління регіональним розвитком та розв'язання низки питань, пов'язаних з життєзабезпеченням регіонів.

Окрім того, відповідно ст. 19 Закону України «Про засади державної регіональної політики» та відповідних урядових рішень були створені Агенції

регіонального розвитку, котрі діють з урахуванням нормативних вимог (зокрема Типового положення про агенцію регіонального розвитку від 11.02.2016 р. №258) та є неприбутковими небюджетними установами, що допомагають органам місцевого самоврядування втілювати регіональну стратегію розвитку й здійснювати передбачені нею заходи.

Також, має місце узгодженість інтересів в цивілізованому форматі, яке можливе за посередництва колегіального дорадчого органу, в склад якого варто включити позаштатних учасників – голів ОДА (для участі у засіданнях з обговорень перспектив регіонального розвитку, в тому числі в режимі онлайн-конференцій, і голосування з питань повноважень та функцій регіональних органів, в тому числі ти, до каденції яких належить антикризове управління), 2-3 представників центральних органів влади, а також штатних працівників, які б здійснювали діяльність з розробки проєктів розвитку (кількість має залежати від запланованого обсягу діяльності, але раціонально утримувати штат в обсязі не більше 15 осіб, тобто приблизно одна особа на 2 області).

Формування такої інституції обґрунтовується потребою узгодження дій різних органів щодо регіонального розвитку та антикризового управління ним, а також для цілей контролю та допомоги у виявленні кризових місць, формуванні рекомендацій з поліпшення якості антикризового управління на підставі оцінки рівня розвитку регіону.

В організаційну структуру пропонованої інституції доцільно включити незалежних експертів з питань регіонального розвитку. Ними можуть бути особи з відповідними професійними навиками й компетентностями, обрані за результатами тестування з числа наукових працівників, управлінців практиків, здобувачів вищої освіти та вчених ступенів, які готові на громадських засадах здійснювати відповідні дослідження. В якості визнання їхньої участі доцільно видавати довідки щодо результатів досліджень, сертифікати участі, патенти тощо на безоплатній основі. Окрім того, таких осіб варто заохочувати поїздками з обміну досвідом, стажування, які завдяки міжнародним угодам, можуть здійснюватися на засадах отримання грантів, за рахунок приймаючої сторони,

або за кошти з фондів розвитку (які пропонувалося формувати в кожній області). Доцільна назва пропонованої інституції Національне агентство з питань антикризового управління регіонами. До його функцій повинно входити моніторинг видів економічної діяльності та своєчасне виявлення проблемних місць, що дозволить стабілізувати діяльність суб'єктів господарювання та зберегти робочі місця. Також не мало важливим завданням цієї інституції має виступати пошук коштів з метою збільшення надходження коштів для місцевих бюджетів, що дозволить їх акумулювати в випадку виникнення кризової ситуації. Запропонована нами агенція повинна слідкувати за екологічною ситуацією в регіон, благоустроєм, рівнем територіального забезпечення, щоб відповідний район мав високі економічні показники розвитку. Спрощену схему учасників і взаємоузгоджених їх відносин подано на рис. 3.2.

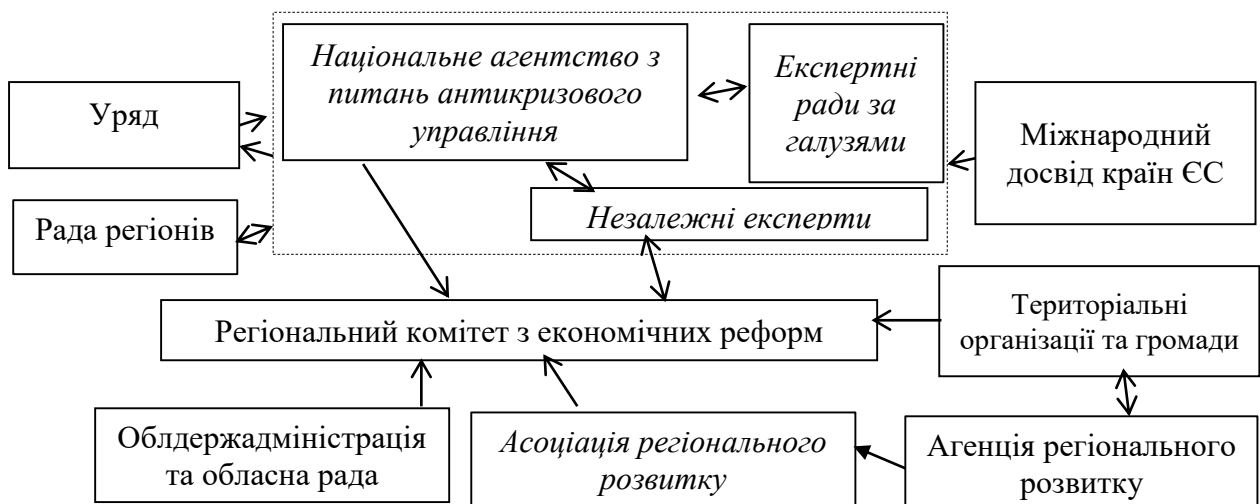

Рис. 3.2. Інституційно-організаційні складові системи управління регіональним розвитком і їх взаємозв'язки

Примітки: запропоновано автором; косим виділено нові інституції, які доцільно створити

Головою Нацагентства з питань антикризового управління має бути особа з відповідним рівнем освіти, обрана за конкурсом, який може проводити Уряд України, або за його дорученням Рада регіонів, яка створена як дорадчо-консультаційний орган. Національне агентство з питань антикризового управління повинно функціонувати не лише як погоджувальна інституція, а й як генератор інновацій в питаннях підготовки проектів урядових рішень щодо

регіональної політики, ініціатор трансформаційних перетворень, що відповідають інтересам регіонів і держави.

Щодо експертів, то вони повинні обиратися з урахуванням галузевого розрізу, до прикладу, це може бути підбір з урахуванням галузей діяльності відповідно до Міжнародної стандартної господарської класифікації усіх видів економічної діяльності від 01.01.1968 р. [105]. Діяльність експертів доцільно організовувати, розробивши Положення про діяльність експертів. При отриманні запиту від регіонального органу щодо оцінки певного напрямку регіонального розвитку, Нацагентство з питань антикризового управління формує групу експертів з 3-5 чоловік для розробки оціночного висновку. Регіональний орган, що зробив запит, а ним є може бути регіональний комітет з економічних реформ, або, наприклад, структурний підрозділ ОДА, відповідного профілю (департамент економічної політики, який функціонує в Львівській ОДА чи управління регіонального розвитку, інфраструктури та дорожнього господарства Тернопільської ОДА), повинен також надати інформацію, структуровану з урахуванням регіональної специфіки, яка характеризує вихідну наявну базу розвитку (за розділами в розрізі галузей), зробивши акцент на тому напрямі, який потребує особливої уваги через кризовий стан. Відповідно до поданого аналізу експерти формують свої рекомендації, що базуються на результатах застосування наукових методів дослідження, проводять додаткові пошукування з використанням доступних джерел, а також можуть робити запити щодо надання їм потрібних для аналізу додаткових даних. За результатами таких досліджень (а вони можуть проводитися і в рамках дисертаційних чи кваліфікаційних робіт), доцільно формувати Звіт експертів (до слова, його формування є реальною базою надання довідки про впровадження результатів дослідження).

Цей Звіт в подальшому обговорюється експертними радами, уточнюється й затверджується та передається Національному агентству з регіонального розвитку, котре, залежно від того, чого він стосується, або передає його регіональному органу, або у вищестоящі інстанції в якості основи розробки

нових чи уточнень існуючих нормативних актів щодо регіонального розвитку. Важливою організаційною складовою регіонального розвитку та антикризового управління має стати формування Фонду регіонального розвитку. Джерелами його формування можуть стати місцевий збір у Фонд регіонального розвитку, благодійні внески, доходи від проведення різного роду благодійних аукціонів інші надходження.

Оскільки в регіонах функціонують фіскальні інститути, які здійснюють казначейське обслуговування місцевих бюджетів, то на них можна покласти і обов'язок з акумуляції коштів фонду регіонального розвитку та контроль за напрямками його використання. Однак при цьому важливо правильно ідентифікувати інституцію, котра б мала право розпоряджатися цими коштами. Наразі, як справедливо зазначає Бородіна О.А. «до процесу розвитку регіонів залучені конфронтуючі нині структури – обласні ради та обласні державні адміністрації, районні ради та районні державні адміністрації. Конфлікт інтересів між ними став наслідком невизначеності та, подекуди, суперечливості існуючого нормативно-правового забезпечення, а також, в деяких областях до об'єктивних факторів, приєдналися суто суб'єктивні фактори особистого спілкування керівників» [13, с. 440].

Тож напрямками використання коштів Фонду регіонального розвитку повинно займатись Національне агентство з питань антикризового управління яке могло б також займатися його формуванням. Загалом, система формування фондів не нова, адже вона присутня в різних Концепціях регіонального розвитку, наявна в державних програмах підтримки регіонального розвитку та пріоритетних галузей економіки (як це прописано в Бюджетному кодексі України). Однак ця інституційно-організаційна складова управління регіональним розвитком, як фінансовий механізм його стабілізації потребує більш детальних досліджень. Окрім того, її варто визначити ключовим важелем антикризової політики, адже без фінансової складової, вирішення важливих питань при подоланні кризи чи її проявів на регіональному рівні досягти успіху вкрай важко.

3.3. Проектування стратегічної моделі системи антикризового управління регіональним розвитком

Стратегічні моделі виступають інструментом стратегічного управління, які дозволяють адекватно оцінити альтернативні рішення щодо напрямків регіонального розвитку. Вони пропонують проводити системне вивчення зовнішнього і внутрішнього середовища, та формулювати сильні і слабкі сторони управління регіоном. Результатом стратегічної моделі виступає розроблення заходів щодо зменшення стратегічних ризиків у довгостроковій перспективі розвитку регіону.

Проведення комплексного аналізу практики управління регіоном у поєднанні зі стратегічними моделями регіонального розвитку дозволить адекватно оцінити кризову ситуацію та розробити антикризові заходи для її усунення. З метою ефективного управління регіоном необхідно використовувати стратегічні методи управління, які повинні орієнтуватись на підвищення рівня населення регіону. Соціально-економічна діяльність регіону функціонує в невизначеному середовищі та вимагає швидкого реагування на його зміни, креативного мислення у процесі прийняття управлінських рішень та стратегічної спрямованості.

Популярним методом прогнозування кризових процесів є застосування економіко-математичних моделей. У пит.3.1 була представлена математична модель формування цілей антикризового управління, яка довела свою адекватність у застосуванні до економічних процесів в регіоні. На основі запропонованого розрахунку інтегрального показника змодельємо його прогнозні значення на період 2020-2025 рр. (табл. 3.9).

Аналізуючи отримані значення інтегральних показників по регіонах спостерігаємо їхні високі значення порівняно з кожним попереднім роком прогнозування.

Таблиця 3.9

Прогнозні значення інтегрального показника регіонального розвитку в розрізі областей України

Регіони	Прогноз					
	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Вінницька	59,18995	59,46448	59,13574	59,45708	60,00454	61,10078
Волинська	58,82491	57,0415	54,69632	52,53095	51,50187	50,67178
Дніпропетровська	97,11628	97,72363	97,73352	98,48116	99,61152	100,8088
Донецька	26,41424	20,42057	17,11867	13,24406	6,733228	0,61978
Житомирська	58,18264	59,47008	60,27316	61,56451	61,44109	62,86829
Закарпатська	55,95267	55,6156	54,7507	54,2291	53,97753	53,90918
Запорізька	71,79847	72,99407	73,55994	74,66268	75,8371	77,22054
Івано-Франківська	63,26086	62,49235	61,32103	60,39956	60,29394	60,74511
Київська	103,0536	106,7302	109,8051	113,2422	117,5061	120,8412
Кіровоградська	72,21849	73,19474	73,40505	73,98312	74,92689	76,5728
Луганська	4,781693	-2,44184	-6,53722	-12,6866	-20,7853	-27,9645
Львівська	74,60437	76,10331	76,94297	77,82524	78,99889	80,2585
Миколаївська	64,95349	64,06061	62,72729	61,69175	61,08417	61,0215
Одеська	88,66713	90,3302	91,79532	93,43339	95,39305	97,34825
Полтавська	68,11163	69,70594	70,53828	71,67789	73,0054	74,57518
Рівненська	59,89201	59,77322	59,13695	59,02507	59,27541	59,61954
Сумська	66,43631	67,46695	67,78892	68,61548	69,56978	70,99383
Тернопільська	50,90097	49,03481	46,28501	43,8809	41,82326	40,72882
Харківська	103,4736	105,4399	106,7929	108,9094	111,3915	113,9644
Херсонська	70,74727	71,82748	72,2047	73,11377	74,53878	76,06473
Хмельницька	66,39459	67,36332	67,55086	68,2001	68,83685	69,88283
Черкаська	68,50414	70,25913	69,35926	70,10472	70,83669	72,12876
Чернівецька	70,61048	72,25778	71,27729	72,1039	73,10831	74,4922
Чернігівська	69,11859	71,4042	71,00797	72,20803	73,69235	75,67425

Примітки: розроблено автором на основі встановлених у п. 2.3 та 3.1 тенденцій

З метою підтвердження розбіжностей або її спростування, проведемо розмежування регіонів залежно від рівня кризового стану в регіоні орієнтуючись на запропоновані в табл. 3.6 значення інтегрального показника. В нашому дослідженні скористаємося (у зв'язку з обмеженням обсягу дисертаційної роботи) значеннями інтегрального показника розрахованого на 2025 рік і розмежуємо регіони відповідно до нього (табл. 3.10).

Проаналізувавши значення таблиці 3.6 і таблиці 3.10, стверджуємо, що при стабільному соціально-економічному розвитку регіонів відповідно до результатів проведених прогнозів рівень кризових загроз знизить, тобто перемістяться в більшій частині з кластеру 2 в кластер 1.

Кластеризація регіонів за рівнем кризових загроз з 2020 по 2025 рр.

Кластер	Значення інтегрального показника (межі)	Регіони
Кластер 1	понад 80 пунктів (що найменше піддаються впливають)	Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Львівська, Одеська, Харківська області
Кластер 2	від 60 до 80 пунктів	Івано-Франківська, Миколаївська, Житомирська, Вінницька, Сумська, Черкаська, Хмельницька, Кіровоградська, Чернігівська, Полтавська, Чернівецька, Херсонська області
Кластер 3	від 40 до 60 пунктів	Волинська, Закарпатська, Рівненська, Тернопільська області
Кластер 4	до 40 пунктів	Донецька, Луганська області

Примітки: розроблено автором самостійно

Це означає, що коли економічні умови будуть незмінними то у 2025 році рівень впливу кризи на регіональний розвиток буде нижчим у порівнянні з 2019 роком. Позитивні тенденції і показують Львівська і Чернівецька області, вони у 2025 році піднімаються на одну позицію вище у кластеризації. Незміна негативна тенденція лишається для Донецької і Луганських областей, тобто якщо економічна ситуація не зміниться протягом 2020-2025 рр., то кількість ризиків у даних регіонах збільшиться. Попри це, саме розроблення стратегічних моделей, дозволяє встановити як має будуватися політика регіону, щоб подолати наявні проблемні кризові прояви та якою має бути стратегічна спрямованість змін соціально-економічного становища, щоб сприяти покращенню стану регіональної економіки. Реалізацію стратегії розвитку регіоном необхідно обирати орієнтуючись на місію моделі та завдання органів державної та місцевої влади щодо покращення соціально-економічного стану.

Науковці [4, 27, 30, 63, 210] у своїх працях стратегічні моделі поділяють на два блоки: внутрішні, які орієнтовані на потенціал регіону як складову конкурентоспроможності та зовнішні, які визначають рейтинг у конкурентному середовищі та напрямки розвитку у довгостроковій перспективі. Моделі стратегічного управління згруповані і представлені в табл. 3.11, вибрати їх будемо орієнтуючись на завдання в дисертаційному дослідженні.

Таблиця 3.11

Характеристика стратегічних моделей оцінки управління за багатокритеріальною ознакою

№ з/п		Орієнтація моделі на середовище		Стратегічні напрямки розвитку										Рівні рішення завдань		
		зовнішнє	внутрішнє	конкурентний	інноваційний	ресурсний	виробничий	товарний	асортиментний	загальний	інвестиційний	комплексний	маркетинговий	первинний	ринковий	галузевий
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	Модель BCG	+	+						+						+	
2	ABC - аналіз		+			+			+						+	
3	Модель GE/McKinsey	+									+				+	
4	Модель SPACE	+	+	+					+						+	
5	SWOT – аналіз	+	+	+					+	+				+		
6	Модель Shell-DPM	+	+	+												+
7	Модель ADL/LC	+		+				+							+	
8	Стратегічні групи	+		+												+
9	Модель п'яти сил М. Потера	+		+												+
10	Матриця Ансоффа	+	+	+											+	
11	Концепція життєвого циклу	+	+					+						+		
12	Аналіз ланцюга цінностей	+	+	+			+								+	
13	Діловий комплексний аналіз (PIMS)	+	+									+			+	
14	Модель Hofer/Schendel	+		+											+	
15	Матриця Абея	+			+										+	
16	PEST-аналіз	+								+					+	
17	Модель «Дерево цілей»		+	+										+		
18	Модель ризиків	+			+						+		+		+	
19	Модель МакДональд	+	+										+		+	

Примітка: складено автором на основі [4, 27, 30, 63, 102, 128]

За результатами дослідження внутрішнього і зовнішнього середовища діяльності регіону виявимо його позитивні та негативні аспекти, які в подальшому слід покласти в основу планування стратегії розвитку. Проведена оцінка наукових джерел [4, 27, 30, 63, 102, 128] дозволяє зробити висновок, що планування стратегії управління регіоном повинна враховувати специфіку його діяльності та ефективність використання ресурсів території у господарській діяльності регіону.

Оскільки, основною метою державних органів влади є соціально-економічний розвиток регіону, то перед нами постає необхідність формування ефективних заходів щодо антикризового управління у конкурентному середовищі.

На основі опрацьованих наукових джерел [4, 27, 30, 63, 102, 128] з оцінки моделей стратегічного управління виділимо наступні характерні риси щодо розроблення регіональної стратегії:

- стратегічні моделі управління необхідно адаптувати до специфіки діяльності досліджуваного регіону; обирати моделі необхідно виходячи з конкретної ситуації та відповідно до завдань що ставить перед собою аналітик;
- проведення аналітичної роботи повинне здійснюватися кваліфікованими працівниками з метою правильного використання стратегічного інструментарію та трактування його висновків.

При проведенні досліджень регіонального розвитку стратегічні моделі використовуються не достатньо, оскільки можливості їх використання у даному секторі розкрито не до кінця.

Враховуючи попередні дослідження, проведені в дисертаційній роботі, вважаємо, що важливе значення у вивченні даної проблематики займає чітка ідентифікація внутрішнього та зовнішнього середовища.

Таким чином, вдасться розробити конкретні стратегічні моделі оцінки потенціалу регіону, оскільки в їх основу буде покладено різновекторні практичні й теоретичні значення, котрі зосереджені на пріоритетності завдань

регіону, що стане ключовим моментом у виборі стратегії розвитку у конкурентному середовищі.

Стратегічні моделі дозволять ідентифікувати економічний стан території та здійснити моніторинг діяльності стратегічного характеру з метою прийняття управлінських рішень щодо розвитку у довгостроковій перспективі.

Проаналізуємо стратегічні моделі (див. табл.3.11) з позиції можливості їх застосування до даного дослідження, тобто можливості проведення класифікації факторів, грамотного структурування управлінської інформації, гнучкості щодо управлінських рішень та швидкості реагування на кризові ситуації на різних етапах стратегічного управління.

Важливим аспектом ідентифікації стратегічної моделі є урахування зовнішніх і внутрішніх показників у розробленні стратегії, що дозволять адекватно відобразити ситуацію у конкурентному середовищі та обрати ефективні напрямки розвитку.

З урахуванням вище зазначених елементів щодо вибору стратегічної моделі розвитку пропонуємо зупинитись на використанні SWOT – аналізу та моделі SPACE. За допомогою SWOT – аналізу сформуємо загальну стратегію розвитку враховуючи зовнішні і внутрішні фактори впливу, а за результатами SPACE визначимо напрямок стратегії діяльності регіону.

Застосування даних моделей адаптуємо до розроблення стратегії регіонів з врахуванням їх специфіки та на цій основі розробимо рекомендації щодо подальшого розвитку з акцентом на подолання наявних кризових ситуацій. Дані соціально-економічного розвитку будуть порівнюватись із відповідними середніми показниками по Україні, щоб адекватно сформувати місце регіону в загальнодержавному управлінні.

SWOT-аналіз дозволяє сформулювати сильні і слабкі сторони розвитку регіону орієнтуючись на можливості та ризики характеризуючи якісну сторону економічного розвитку регіону.

Як відомо, даний метод аналізує економічні і соціально-політичні показники території та визначає напрямки стратегічного планування регіону

відповідно до його пріоритетів з урахуванням зовнішнього середовища. В основі методу лежать внутрішні та зовнішні якісні показники діяльності регіону.

До внутрішніх показників відносяться сильні сторони, які передбачають використання регіонального потенціалу з метою формування конкурентної переваги, а також слабкі сторони – тобто вони передбачають неефективне використання ресурсів і видів діяльності.

Дослідження зовнішніх показників дозволяє виявити можливості, тобто резерви регіону, які можна використати з метою досягнення поставлених цілей та загрози, які будуть утруднювати досягнення відповідних цілей розвитку регіону.

Основне завдання SWOT-аналізу полягає у визначенні ризиків, що впливають на соціально-економічний розвиток регіону та застосування засобів щодо їх пом'якшення. Результатом даного методу виступає розробка довгострокових програм та вивчення соціальних, політичних, технічних і економічних тенденцій щодо їх розвитку у конкурентному середовищі під впливом кризових ситуацій.

У процесі розроблення регіональної стратегії необхідно враховувати вертикальні зв'язки – з вищими рівнями виконавчої влади, і горизонтальні – із сусідніми територіальними громадами та регіонами. При проведенні аналітичної роботи за критеріями SWOT-аналізу найбільш трудомісткою є оцінка зовнішніх факторів, оскільки можливості і загрози включають велику кількість потенційних факторів негативного і позитивного впливу на розвиток регіону.

Основні складові SWOT-аналізу регіонального розвитку представлені на рис. 3.3.

Ціль проведення SWOT-аналізу регіонального розвитку полягає у визначенні проблем соціально-економічного характеру та визначенні пріоритетних напрямків розвитку регіону.

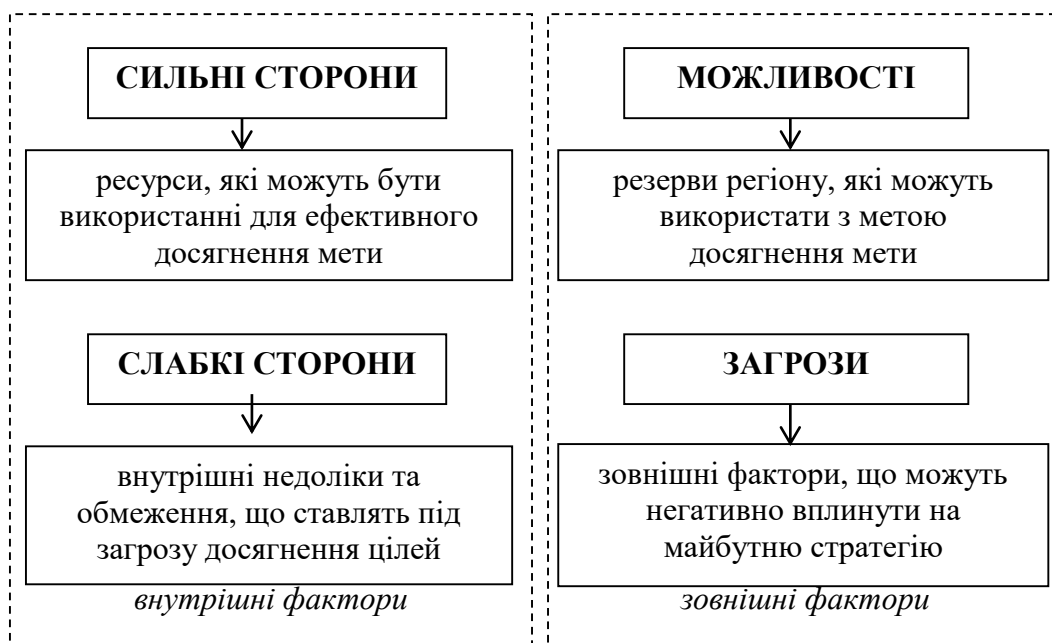

Рис. 3.3. Схема SWOT-аналізу для регіонального розвитку

Примітка: узагальнено автором на основі [167]

Застосування даного методу на практиці дозволить вирішити наступні завдання:

- окреслити основні проблеми розвитку досліджуваного регіону;
- визначити конкурентні переваги території; обґрунтувати вплив різних рівнів управління (регіональний, національний, міжнародний) на процес розвитку регіональної економіки;
- оцінити потенціал регіону з метою його застосування для реалізації стратегії регіонального розвитку;
- визначити негативні впливи щодо виконання завдань соціально-економічного розвитку.

Відобразимо результати досліджень за даним методом у табл.3.12, тобто сформуємо його сильні і слабкі сторони та основні регіональні можливості й існуючі загрози для формування наочної картини процесів, що характерні для регіонів.

Таблиця 3.12

Комплексна матриця SWOT – оцінки регіонального розвитку

Матриця SWOT-аналізу	МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
<p>СИЛЬНІ АСПЕКТИ</p> <ul style="list-style-type: none"> – Лідерські позиції на ринку. – Економічна стабільність регіону. – Особливі історико-культурні пам'ятки та пам'ятки природи – Наявність власного унікального рекреаційного потенціалу – Розвинута транспортна інфраструктура – Географічне розташування регіону, що сприяє соціально-економічній діяльності 	<p>1. Сильні аспекти і можливості</p> <ul style="list-style-type: none"> – Розширення видів діяльності регіону та здійснення процесу виробництва за новими технологіями. – Економіко-соціальна діяльність регіону повинна орієнтуватись на потреби населення і охоплювати нові сегменти ринку. – Пошук нових ринків збуту продукції регіону за його межами – Запровадження державних цільових програм щодо підтримки нових видів економічної діяльності – Ціленаправленість коштів регіону на розвиток ресурсного потенціалу 	<p>2. Сильні аспекти і загрози</p> <ul style="list-style-type: none"> – Невчасне проведення оновлення техніки та технологій, що задіяні в господарському процесі регіону призводить до зниження рівня його позицій у відповідних сегментах функціонування – Низька купівельна спроможність населення регіону – Проведення заходів щодо презентації інвестування коштів у розвиток регіону – Зменшення кількості робочого населення у зв'язку із запровадженням технологічного процесу у господарській діяльності регіону
<p>СЛАБКІ АСПЕКТИ</p> <ul style="list-style-type: none"> – Недостатня сума інвестованого капіталу. – Низька якість використання сучасних ринкових систем управління регіоном – Низький рівень конкурентоспроможності регіону 	<p>3. Слабкі аспекти і можливості</p> <ul style="list-style-type: none"> – Некоректний розподіл коштів між різними ланками зумовлює зменшення рівня конкурентоспроможності регіону – Виявлення неякісних угод, контрактів державного регулювання розвитку регіоном – Моральний та фізичний знос техніки і технологій, що використовуються в діяльності регіональних структур – Сприятливий інвестиційний клімат для розвитку нових видів бізнесу 	<p>4. Слабкі аспекти і загрози</p> <ul style="list-style-type: none"> – Держава не надає належної підтримки у процесі розвитку регіону – Законодавча база не достатньо регулює господарські процеси регіону – Соціально-економічні проблеми регіону вирішуються не державою, а регіональними органами без підтримки і корегування державними структурами – Система оподаткування жорстко формулює податки та не надає пільг

Примітка: розроблено автором самостійно для Тернопільської та Львівської областей

З метою формування ефективних стратегій розвитку повернемося до результатів кластеризації, проведеної в пит.3.1.

Проаналізувавши кластери за подібністю ознак, тобто 1,7,9, кластери подібні за 5 ознаками; 2,3,4,5,6,8,10 – подібні за 4 ознаками; 11 і 12 – самостійні кластери, дослідимо стратегії розвитку регіонів, обравши їх із різних кластерів з метою визначення спільних напрямків розвитку.

У зв'язку із обмеженістю дисертаційної роботи, абстрагувавшись від детального дослідження усіх регіонів, візьмемо за приклад для дослідження лише два регіони. Відповідно до цього підходу виберемо із самостійного кластера – Тернопільську область, а із кластеру подібності за 4 ознаками – Львівську область. Визначимо ефективну стратегію регіонального розвитку Львівської та Тернопільської областей, враховуючи їх загрози та можливості.

Результати проведених досліджень за методикою SWOT-аналізу представимо у табл.3.13.

Проводячи оцінки за найбільш вагомими факторами впливу на діяльність регіонального розвитку рангуємо їх значеннями від 1 до 10 балів, тобто визначимо найважливіші показники, присвоюючи їм числові значення залежно від міри впливу.

Оскільки, дані фактори є взаємозалежні то необхідно, щоб виконувалась наступна умова $T_{mi} + T_{zi} = 1$ (T_{mi} – можливості, T_{zi} – загрози). За результатами проведеної оцінки (табл.3.13) в Тернопільській області можливості – 22,0 бали, а загрози становлять 26,0 балів, тобто це означає, що регіон перебуває у нижчій частині матриці SWOT-аналізу.

Дослідження зовнішніх можливостей та за зовнішніх загроз Львівської області показало, що можливості (32,1 бали) суттєво більші від загроз (15,9 бали), і за даним методом регіон перебуває у верхній позиції матриці SWOT-аналізу.

Проведемо аналіз сильних і слабких напрямків регіонального розвитку з метою застосування ефективної стратегії для досліджуваних регіонів.

Таблиця 3.13

Оцінка зовнішніх можливостей та загроз Тернопільської та Львівської областей

Зовнішні можливості				Зовнішні загрози			
Фактори	M_i	T_{Mi}	$M_i T_{Mi}$	Фактори	Z_i	T_{Zi}	$Z_i T_{Zi}$
1	2	3	4	5	6	7	8
Тернопільська область							
Державні програми щодо регулювання розвитку регіону	5	0,3	1,5	Недостатня нормативно-правова база для розвитку регіону	5	0,7	3,5
Використання ресурсного потенціалу регіону	8	0,4	3,2	Не використання ресурсного потенціалу території	8	0,6	4,8
Зростання інвестиційних пропозицій щодо розвитку регіональних бізнесів	4	0,4	1,6	Зменшення інвестиційних пропозицій зі сторони інвесторів	4	0,6	2,4
Зниження податкового навантаження на населення території	6	0,3	1,8	Зростання податкового навантаження на населення регіону	6	0,7	4,2
Підвищення бізнесової активності населення	10	0,7	7,0	Зменшення бізнес активності населення	10	0,3	3,0
Збільшення відсотка впровадження нових технологій у господарську діяльність регіону	8	0,6	4,8	Низький рівень впровадження технологій в господарську діяльність регіону	8	0,4	3,2
Підвищення рівня розвитку туристичної інфраструктури	7	0,3	2,1	Недостатньо розвинутий туристичний бізнес в регіоні	7	0,7	4,9
Разом:	48	-	22,0	Разом:	48	-	26,0
Львівська область							
Державні програми щодо регулювання розвитку регіону	5	0,3	1,5	Недостатня нормативно-правова база для розвитку регіону	5	0,7	3,5
Використання ресурсного потенціалу регіону	8	0,9	7,2	Не використання ресурсного потенціалу території	8	0,1	0,8
Зростання інвестиційних пропозицій щодо розвитку регіональних бізнесів	4	0,6	2,4	Зменшення інвестиційних пропозицій зі сторони інвесторів	4	0,4	1,6
Зниження податкового навантаження на населення території	6	0,3	1,8	Зростання податкового навантаження на населення регіону	6	0,7	4,2
Підвищення бізнесової активності населення	10	0,8	8,0	Зменшення бізнес активності населення	10	0,2	2,0
Збільшення відсотка впровадження нових технологій у господарську діяльність регіону	8	0,7	5,6	Низький рівень впровадження технологій в господарську діяльність регіону	8	0,3	2,4
Підвищення рівня розвитку туристичної інфраструктури	7	0,8	5,6	Недостатньо розвинутий туристичний бізнес в регіоні	7	0,2	1,4
Разом:	48	-	32,1	Разом:	48	-	15,9

Примітки: умовні позначення: M_i – можливості, Z_i – загрози відповідно, i – номер фактору; джерело: розроблено автором самостійно

Сформулюємо конкурентні можливості регіонів відповідно до еталонних значень, які отримали за результатами найкращих показників, оцінюючи загальну ситуацію по усіх регіонах держави. Обираємо комплекс найвагоміших факторів, що характеризують розвиток регіону та його конкурентні можливості.

Оцінку сильних і слабких сторін діяльності регіону будемо здійснювати за наступною формулою [167, с.136]:

$$K_{abc} = \sum_i^n (K_i - \max K_{ij}) \quad (1)$$

де K_i – оцінка i -того фактора конкурентної сили (слабкості) для регіону;
 K_{ij} – оцінка i -того фактора конкурентної сили (слабкості) для j -того конкурента;
 n – кількість факторів вибраних для оцінки; m – кількість конкурентів.

Результати проведених досліджень представлено в табл.3.14.

Таблиця 3.14

Формування конкурентної сили регіонів

№ з/п	Фактори	Оцінка (від 0 до 10 балів)				
		K_{ij1}	K_{ij2}	значення показників		
				$\max K_{ij}$	$K_{i1} - \max K_{ij1}$	$K_{i2} - \max K_{ij}$
1	Унікальний рекреаційний потенціал	10	9	10	0	-1
2	Розвиток економічного потенціалу	8	7	9	-1	-2
3	Інноваційно-інвестиційний клімат	7	5	6	1	-1
4	Розвиток людських ресурсів	9	8	9	0	-1
5	Фінансова стабільність регіону	8	7	9	-1	-2
6	Інституційний розвиток	9	5	6	3	-1
7	Дослідження і впровадження предметів технічного розвитку	7	7	8	-1	-1
8	Охорона природи, навколишнього середовища	8	6	5	3	1
9	Ресурсний потенціал регіону	10	9	8	2	1
10	Соціальна відповідальність	7	5	5	2	0
Конкурентна сила		83	67	75	8	-7

Примітки: умовні позначення: * K_{ij1} – Львівська область; K_{ij2} – Тернопільська область;
джерело: розроблено автором самостійно

Проведена нами оцінка конкурентної сили регіонів показує, що найвищий рівень конкурентоспроможності показує Львівська область – 83 бали, а Тернопільська область – 67 балів. Так, лідером у даній позиції виступає Львівська область. Застосувавши формулу розрахунку з метою визначення абсолютних конкурентних можливостей досліджуваного регіону, констатуємо, що для Львівської області вона становить 8, а для Тернопільської області (-7). Результати досліджень (табл.3.14) показують у Львівській області позитивну

динаміку показника абсолютної конкурентної можливості, а в Тернопільській – негативне значення. Це свідчить, що у випадку виникнення кризової ситуації, Львівська область має високі конкурентні можливості для їх подолання. Натомість Тернопільська область має значно менші конкурентні можливості. У даній ситуації місцевим органам Тернопільської області необхідно звернути увагу на розроблення антикризових заходів, оскільки їх конкурентні можливості є низькі порівняно з регіоном-конкурентом.

В такому разі для попередження та усунення кризових проявів в цій області слід мати власний регіональний фонд розвитку, а також ініціювати залучення більших сум із загальнонаціонального фонду. Окрім цього для Тернопільської області важливо правильно спланувати пререференції, в тому числі податкові (щодо місцевих податків). У Львівській області спостерігаємо тенденцію до зростання можливостей, і до зменшення загроз у регіональному розвитку території, а у Тернопільській області склалась протилежна ситуація. Ці дані дослідження підтверджують результати, узагальнені в табл. 3.4, тобто розташування зовнішніх можливостей та за зовнішніх загроз у відповідних частинах матриці SWOT-аналізу. Таким чином, з метою ефективного розвитку регіонів пропонуємо використовувати потенційні можливості регіону для нейтралізації впливу негативних факторів, тобто загроз. З метою уточнення стратегії розвитку Тернопільського і Львівського регіонів застосуємо SPACE–аналіз адаптувавши його до специфіки нашого дослідження.

Основними показниками за якими будемо проводити дослідження виступатимуть: конкурентна здатність регіону; фінансова сила регіону; стабільність регіону; привабливість регіону. Оцінювання даних показників проводимо за результатами експертного оцінювання внутрішнього і зовнішнього середовища розвитку регіональної економіки. Кожному значенню показника присвоюємо оцінку від 1 до 5 балів в залежності від міри його важливості для кожного конкретного регіону, тобто 1-погано, а 5- дуже добре. У табл. 3.15 представимо проведені нами розрахунки за методикою методом SPACE–аналізу.

Таблиця 3.15

Оцінка регіонального розвитку за показниками SPACE-аналізу

Фактори	Оцінка		Вага	Загальна оцінка	
	P1	P2		P1	P2
Фінансова сила регіону – ФС					
Фінансова стійкість регіону	4-5	3-4	0,3	1,2-1,5	0,9-1,2
Стабільність отримання доходів від суб'єктів господарювання	3-5	3-4	0,2	0,6-1,0	0,6-0,8
Ступінь впливу нормативно-законодавчої бази на розвиток регіону	3-4	3-4	0,35	1,05-1,4	1,05-1,4
Рівень розвитку бізнесової активності населення	4-5	3-4	0,15	0,6-0,75	0,45-0,6
Разом				3,45-4,65	3,0-4,0
Конкурентоспроможність регіону – КП					
Рівень розвитку інфраструктури регіону	4-5	2-4	0,30	1,2-1,5	0,6-1,2
Логістичні зв'язки з регіонами-конкурентами	3-4	2-3	0,15	0,45-0,6	0,3-0,45
Розвиток нових видів економічної діяльності	4-5	2-3	0,25	1,0-1,25	0,5-0,75
Ступінь залежності розвитку регіону від факторів зовнішнього середовища	2-3	4-5	0,30	0,6-0,9	1,2-1,5
Разом				3,25-4,25	2,6-3,9
Привабливість регіону – ПС					
Рівень впровадження інновацій та технологічних новинок	4-5	2-4	0,35	1,4-1,75	0,7-1,4
Конкурентоспроможність регіону	4-5	2-3	0,20	0,8-1,0	0,4-0,6
Частка вкладених коштів іноземними інвесторами в розвиток регіональної економіки	4-5	2-4	0,10	0,4-0,5	0,2-0,4
Вихід на нові сегменти ринку	3-5	3-4	0,35	1,05-1,75	1,05-1,4
Разом				3,65-5,0	2,35-3,8
Стабільність регіону – СТ					
Поява нових регіонів-конкурентів	2-4	3-5	0,15	0,3-0,6	0,45-0,75
Державна фінансова підтримка розвитку регіону	3-4	2-3	0,35	1,05-1,4	0,7-1,05
Частка підприємств малого та середнього бізнесу, які мають позитивну тенденцію розвитку	4-5	2-4	0,30	1,2-1,5	0,6-1,2
Рекреаційний потенціал регіону	4-5	2-3	0,20	0,8-1,0	0,4-0,6
Разом				3,35-4,5	2,15-3,6

Примітки: умовні позначення: P1 – Львівська область; P2 – Тернопільська область; джерело: розроблено автором самостійно

Отже, за результатами розрахунків стратегічної позиції регіону (табл.3.16) визначимо його стратегічну спрямованість застосувавши метод SPACE-аналіз, та відобразимо результати у вигляді графіку.

Таблиця 3.16

Розрахунок зваженої оцінки критеріїв діяльності регіонів за SPACE–методом

	СТ	КП	ФС	ПС
P1	3,35-4,5	3,25-4,25	3,45-4,65	3,65-5,0
P2	2,15-3,6	2,6-3,9	3,0-4,0	2,35-3,8

Примітки: умовні позначення: P1 – Львівська область; P2 – Тернопільська область; джерело: розроблено автором самостійно

За отриманими даними визначимо діапазон рекомендованої стратегії й побудуємо трикутники одна вершина яких лежить в точці $O(0;0)$, а інші точки визначимо методом обчислень за формулами $[x_1, x_2] = [ПС_1, ПС_2] - [КП_1, КП_2]$ і $[y_1, y_2] = [ФС_1, ФС_2] - [СТ_1, СТ_2]$. Провівши розрахунки точок, тобто вершин трикутників отримаємо відповідні результати. Так точка С $(-0,25; 0,85)$ і точка Д $(-0,1; 0,4)$ є вершинами трикутника для побудови рекомендованої стратегії Тернопільської області, а точки А $(0,4; 0,10)$ і В $(0,75; 0,15)$ – Львівської області. Побудуємо трикутники за відповідними точками з метою визначення діапазону рекомендованої стратегії регіонального розвитку для відповідних територій (рис.3.4).

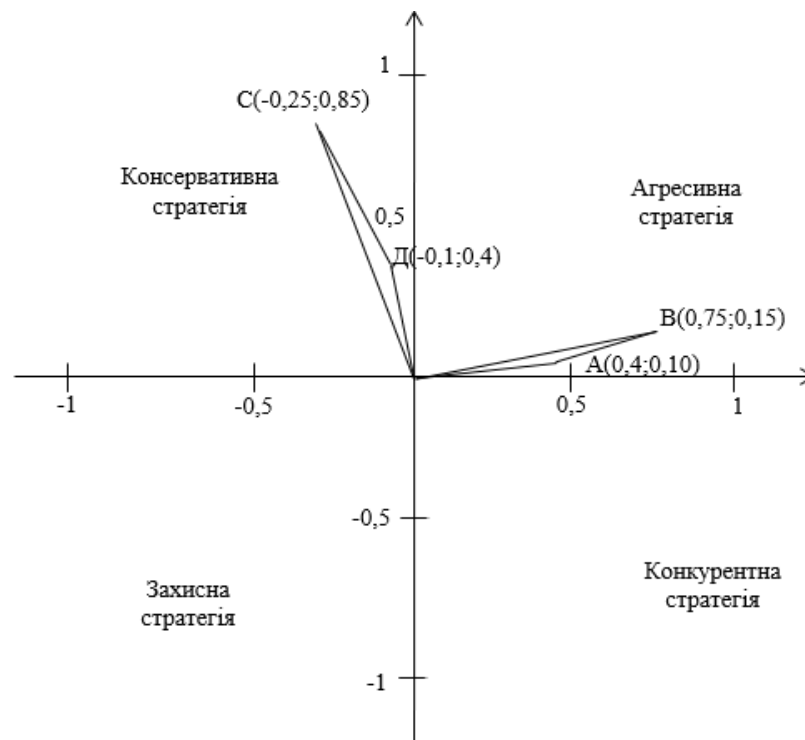

Рис. 3.4. Напрямки стратегій розвитку регіонів за методом SPACE–аналізу
Джерело: розроблено автором самостійно

Отже, за результатами SPACE-аналіз, отриманого на рис.3.5, рекомендуємо Львівській області обрати агресивну стратегію розвитку, а для Тернопільської області слід обрати консервативну стратегію регіонального розвитку (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Рекомендовані стратегії регіонального розвитку Тернопільської та Львівської областей

Назва регіону	Рекомендації розвитку за SWOT-аналізом	Рекомендації розвитку за SPACE -аналізом
Тернопільська область	Регіональні органи державної влади повинні акцентувати увагу на стимулюванні розвитку нових видів діяльності та розробляти ефективні методи щодо нейтралізації негативних впливів зовнішнього середовища.	<ul style="list-style-type: none"> - розширення продуктового портфелю та ринків регіонального виробництва; - розробляти та удосконалювати програми розвитку регіоном; - розвивати сільське господарство відповідно до орієнтації регіону; - проводити стимулюючі заходи щодо розвитку ефективних секторів економіки регіону; - здійснювати моніторинг виробничих потужностей регіону та організовувати нові за основним їх профілем
Львівська область	Регіональним органам влади доцільно укріпляти свої позиції у конкурентному середовищі, провести ліквідацію неефективних напрямків діяльності регіону, ініціювати вкладення коштів у інновації та перспективні галузі, сприяти безпосередньому створенню й впровадженню нових продуктів.	<ul style="list-style-type: none"> - здійснення стимулюючих заходів для розвитку туристичної інфраструктури регіону; - створення привабливих інвестиційних клімат для розвитку нових напрямків бізнесу; - соціальна згуртованість населення щодо розвитку регіону; - розвиток потенціалу регіону орієнтуючись на вимоги сучасного суспільства

Примітка: розроблено автором самостійно

Результати оцінювання регіонального розвитку Тернопільської та Львівської областей за допомогою SWOT-аналізу показали міру впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, дозволили ідентифікувати наявні можливості і загрози для територій й обґрунтувати на цій основі доцільний варіант стратегії.

Наприклад, на регіональний розвиток Львівської області позитивний вплив дає туристична інфраструктура. Негативним впливом для досліджуваних територій є низький рівень впровадження інвестицій у діяльність суб'єктів господарювання.

При цьому досить сильно відстає в з даних питань Тернопільська область, тому для неї важливо більш чітко сформулювати такі антикризові заходи, які б сприяли підвищенню інвестиційної привабливості та репрезентували регіон як такий, що має хороші умови функціонування для суб'єктів господарювання.

Отже, проведені дослідження регіонального розвитку за SPACE-аналізом відповідних областей першочерговим завданням виділяє розроблення чіткої стратегії розвитку та плану дій щодо досягнення поставлених цілей, а в контексті формування антикризових заходів рекомендованими є для Львівської – залучення інвестицій на інноваційні проекти та просування продуктів на зовнішні ринки, для Тернопільської – стимулювання розвитку наявних напрямів економіки і акцент на переробці сировини.

Обґрунтовані стратегії (агресивна – для Львівської та консервативна – для Тернопільської області) з точки зору антикризового управління необхідно органічно поєднати з тими його інструментами, котрі будуть доцільними й корисними для упередження (запобігання) кризових проявів, а по тих результатах аналізу, котрі вказують на фактичну наявність кризових явищ, – для згладжування та ліквідації негативного впливу.

Як уже було зазначено у попередніх розділах дослідження, антикризове управління поєднує в собі інструменти, що використовуються на різних рівнях управлінської ієрархії (державному регіональному та муніципальному). На усіх цих рівнях основними елементами (складовими) є прогнозування та попередження криз і кризових проявів, управління в період кризи та ліквідація наслідків кризи.

За результатами нашої оцінки Львівська й Тернопільська області не перебувають в стані кризи, але для них характерні ознаки напруги і загроз в

питанні розвитку. Тому для цих областей ключовою складовою антикризового управління є прогнозування та попередження криз і кризових проявів.

Вищенаведені підходи до реалізації цього елементу антикризового управління містять авторські позиції та узагальнення щодо методики оцінки рівня регіонального розвитку та його прогнозування. Для досягнення комплексності та завершеності наукових пошуків і побудови моделі антикризового управління в даних регіонах необхідно обґрунтувати заходи з попередження криз і їх проявів, а також ідентифікувати повноваження органів влади, зокрема регіонального рівня, які братимуть безпосередню участь в їх реалізації.

На національному (загальнодержавному) рівні модель антикризового управління включає інструментарій правового характеру, який доцільно для побудови моделей антикризового управління щодо львівської та Тернопільської областей (як зрештою і для інших регіонів) розглядати в розрізі таких питань (елементів чи блоків): організаційні; соціальні; податкові (податково-преференційні); цінові.

Практично можливим є обґрунтування моделі антикризового управління регіональними розвитком, яка може бути застосована до усіх регіонів (рис.3.5).

В подальшому щодо кожного регіону цю модель доцільно деталізувати з урахуванням результатів оцінки регіонального розвитку, а за потреби, доповнювати її необхідними складовими (котрі визначаються виключно виходячи зі специфіки досліджуваного регіону).

Для Львівської області:

(1) – включення у національну стратегію розвитку питання щодо формування Західноукраїнського інвестиційного центру – неприбуткової (державної чи громадської) організації, метою діяльності якої б був моніторинг і налагодження контактів з потенційними інвесторами, в тому числі іноземними, який би здійснювався як з ініціативи самої організації, так і за замовленням суб'єктів господарювання, розташованих на території Львівської області та в Західній Україні загалом;

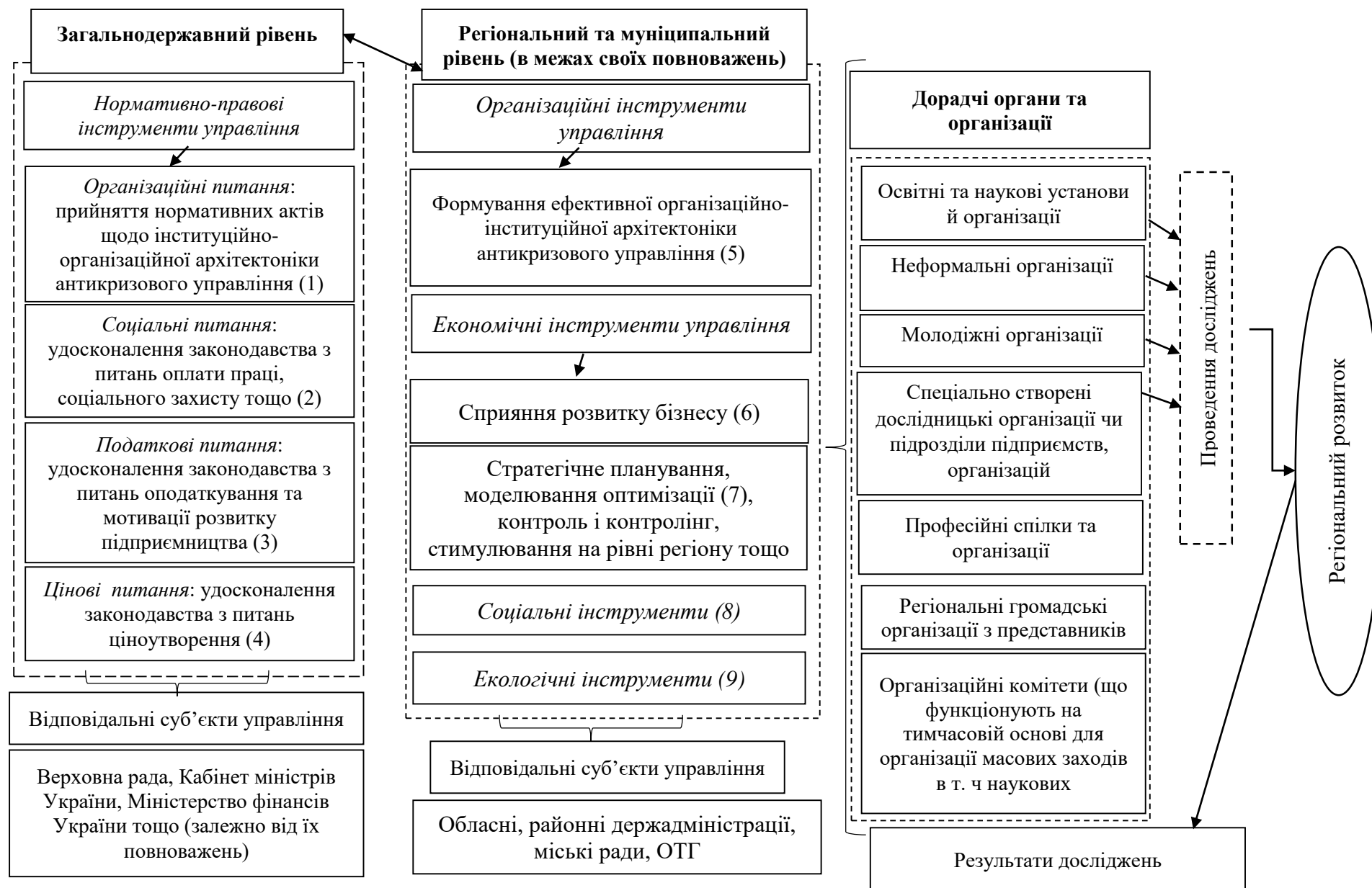

Рис. 3.5. Модель антикризового управління для досліджуваних регіонів

Примітки: авторська розробка; 1-9 для кожної з областей деталізовано нижче за текстом

(2) – для урахування регіональної специфіки (надання права підприємствам встановлювати підвищуючі регіональні коефіцієнти щодо найбільш затребуваних професій);

(3) – для області перспективними напрямками розвитку підприємництва є переробна й добувна промисловість, розроблення кар'єрів; торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; фінансова та страхова діяльність. В цьому випадку доцільно затвердити нормативно-правовим чином пільговий режим оподаткування суб'єктів господарювання переробної, добувної галузей, підприємств з розробки кар'єрів, ремонту автомобілів і побутових виробів (наприклад, звільнення від оподаткування новостворених суб'єктів господарювання строком на 5 років);

(4) – узаконити застосування пільгових цін на енергоносії для новостворених суб'єктів господарювання строком на 3 роки (з відповідним бюджетним покриттям (субсидіюванням)), для стимулювання використання альтернативних джерел енергії зобов'язати банки застосовувати знижені відсотки за користування кредитом (як обґрунтування може служити значна сума кредиту) щонайменше на 30 і більше відсотків (залежно від суми одержаного кредиту: наприклад до 1 млн. грн. – сума знижки відсотка за кредит має дорівнювати 33%; від 1 млн. грн. до 3 млн грн. – 40%; понад 5 млн. грн. – 50%);

(5) – утворення Західноукраїнського інвестиційного центру, а також ініціювання утворення Центру розвитку Львівської області при ОДА (з повноваженням, пов'язаними з аналізом рівня регіонального розвитку та рівня управління, розробкою відповідних антикризових програм для області та її суб'єктів, а саме програми погашення боргів, програми розвитку виробництва, програми розвитку маркетингу та діджиталізації тощо);

(6) – прийняття регіональної програми сприяння, створення Фонду регіонального розвитку Львівської області, створення Фонду сприяння малому бізнесу, запровадження пільгового оподаткування місцевими податками для новостворених суб'єктів господарювання, або для суб'єктів,

котрі мають суттєвий вплив на валову додану вартість регіону та його частку у ВВП країни і т.п.;

(7) – моделювання оптимізації діяльності суб'єктів господарювання загалом, фінансів, інвестицій, інновацій тощо;

(8) – розробка програми надання відшкодувань заслуженим працівникам, пенсіонерам, що відпрацювали на території регіону понад 40 років, соціально незахищеним особам і особам з особливими потребами на проїзд в громадському транспорті, оплату комунальних послуг зі спеціально сформованого для цих цілей Фонду голови ОДА (який доцільно формувати за рахунок благодійних внесків, в тому числі за рахунок організації його особистих благодійних заходів і виступів), працюючим працівникам зі шкідливими умовами праці та працівникам новостворених підприємств організація доставки комплексних обідів та/або довозення до місця праці;

(9) – сертифікація й стандартизація кількості викидів з урахуванням регіонального коефіцієнта (рівень якого має прийматися відповідним рішенням та інституцією), оптимізація енергоємності виробничих процесів через контроль з боку регіональних органів і стимулювання застосування енергозберігаючих технологій за рахунок Фонду розвитку Львівської області.

Для Тернопільської області:

(1) – удосконалення розмежування повноважень суб'єктів управління регіонального та муніципального рівня в питаннях реалізації антикризових заходів ;

(2) – те саме, що й для Львівської області;

(3) – для області перспективними напрямками розвитку підприємництва є розвиток сільського, лісового та рибного господарства; переробної промисловості; будівництва; діяльності готелів та ресторанів; державного управління; освіти. Тому доцільно піднімати інвестиційну привабливість цих галузей шляхом надання дозволів на тривай строк користування землею, відновити програми молодіжного кредитування будівництва житла, активізувати науково-дослідну та освітню діяльність (щодо першої

оголошувати не лише державні гранди на дослідження, а й заохочувати та інформувати освітні заклади щодо грандів міжнародних організацій);

(4) – те саме, що й для Львівської області;

(5) – надання Управлінню регіонального розвитку, інфраструктури та дорожнього господарства Тернопільської ОДА повноважень з антикризового управління, формування на рівні районів відділів антикризового управління або розширення повноважень відділів з економічного розвитку та торгівлі в частині моніторингу рівня соціально-економічного розвитку, стану суб'єктів господарювання, розробки антикризових програм (змін (перепрофілювання) виробництва, реструктуризації, перспективних інвестиційних програм, в тому числі щодо розвитку туризму тощо);

(6) – максимізація застосування податкових преференцій;

(7) – те саме, що у Львівській області, а також розробка програм збереження власності, збільшення статутного фонду господарюючих суб'єктів шляхом залучення інвесторів, ведення політики ненарощення боргів (ефективної політики погашення зобов'язань з дозволом відстрочок платежів на нетривалий строк), консервація нерентабельних виробництв, застосування механізмів перепідготовки кадрів, в тому числі через біржі праці тощо;

(8) – боротьба з зубожінням населення, особливо середнього та похилого віку через безробіття та низький рівень пенсій (ініціювання політики патерналізму);

(9) – контроль за екологічною ситуацією, недопущення організації шкідливих виробництв, стимулювання застосування інноваційних енергозберігаючих технологій за рахунок коштів місцевого бюджету.

Враховуючи основні напрямки розвитку досліджуваних регіонів необхідно розробити щодо них такі антикризові заходи, які в разі виникнення кризової ситуації дозволять стабілізувати соціально-економічне становище та уникнути кризи. Першочерговим завданням адміністрації регіону є розширення й поглиблення інтеграції з Європейським Союзом, тобто повна орієнтація на норми та міжнародні стандарти, що дозволить розширити ринки

збуту продукції регіональних виробників, покращити рівень життя населення та сприятиме запровадженню ефективних реформ. Окрім цього, слід розширювати можливості для використання природно-економічного потенціалу Тернопільської та Львівської областей, що дасть можливість розвитку нових напрямків господарської діяльності. У процесі використання природних ресурсів регіонів слід дотримуватись економічного балансу, тобто отримувати позитивний економічний результат при мінімальному споживанні природних ресурсів.

Важливим аспектом у підвищенні рівня регіонального розвитку виступає наявність якісних високотехнологічних сільськогосподарських та переробних підприємств, що працюють на їх території. Проте, їх наявність не вирішить проблем регіону, оскільки необхідно залучувати до роботи спеціально навчених фахівців та спеціалістів.

Це одним важливим моментом у процесі розвитку регіонів виступає наявність нормативно-законодавчої бази, яка буде сприяти розвитку середнього і малого бізнесу. Це повинно прийматись на рівні держави, оскільки на даний момент регіони не можуть самостійно впоратись з даною проблематикою. Поряд з тим, органи державної влади повинні створювати сприятливий інвестиційний клімат з метою залучення інвестицій щодо розвитку регіонів відповідно до їх природно-економічного потенціалу. Також, не повинна залишатись поза увагою реалізація державної політики щодо боротьби з корупцією, яка дозволить вивести гроші з тіньової економіки.

Таким чином, регіональним органом потрібно не тільки розвивати регіони, але і бути готовим до виникнення кризових ситуацій та розробляти антикризові заходи. Антикризове управління на регіональному рівні має, насамперед, виявляти кризові ситуації й здійснювати усі заходи щодо їх запобігання та ліквідації.

Основними напрямки антикризового управління виступає:

- моніторинг регіонального розвитку з метою контролю соціально-економічної системи та виявлення кризових симптомів;

- вивчення наявного потенціалу регіону та розробка комплексу заходів щодо його використання у випадку настання кризової ситуації;
- розроблення комплексу програм щодо виведення регіону з кризи;
- створення сприятливих інвестиційних умов з метою розширення та розвитку економічної діяльності регіону;
- гнучкість податкового законодавства щодо діяльності суб'єктів господарювання в регіоні під час кризової ситуації.

Запропоновані модель антикризового управління та відповідні антикризові заходи, далеко не вичерпні, однак проведені дослідження забезпечило виявлення наявних проблем і уможливило завдяки своїй адаптованості, здійснення аналогічних оціночних процедур щодо усіх інших регіонів України для цілей виявлення вузьких і загрозливих місць їх розвитку та розробки прийнятних антикризових заходів й здійснення антикризового управління.

Висновок до розділу 3

За результатами дослідження, проведеного в третьому розділі поглиблено науково-методичні підходи до формування системи антикризового управління регіональним розвитком на основі оцінки, моделювання та кластеризації регіонів за рівнем розвитку, побудовано загальну модель антикризового управління, ідентифіковано перелік і склад антикризових заходів, що впливають зі специфіки інституційно-організаційних і економічних складових стратегічної моделі розвитку регіону. Проведене дослідження дало змогу зробити наступні висновки.

1. Для побудови дієздатної моделі антикризового управління на макрорівні необхідно використовувати кластерний підхід. Для кластеризації регіонів пропонуємо використовувати показники, що мають максимальний вплив на частку регіону в загальному обсязі доданої вартості країни, адже розробка по них упереджувальних антикризових заходів

дозволить не допустити тотального обвалу й утримувати регіональний розвиток на стабільному рівні.

2. Для вдосконалення інституційного, організаційного, економічного механізмів антикризового управління пропонуємо для кожного укрупненого кластеру антикризові стратегії; створення Національного антикризового агентства та його територіальних підрозділів; створення регіональних стабілізаційних фондів, які стануть інструментом буферизації кризових проявів в регіональному розвитку; середньострокові прогностичні моделі на період 2020-2025 рр., які базуються на прогнозуванні інтегрального показника рівня соціально-економічного розвитку регіонів.

3. З метою отримання максимально результату антикризового управління пропонуємо використовувати модель оцінки регіонального розвитку. За результатами запропонованої моделі проведено розмежування регіонів України на 4 групи: регіони, що найменше піддаються кризам (кризовим викликам чи впливам) і, відповідно потребують найменше антикризових заходів (числове значення інтегрального показника понад 80 пунктів), регіони з помірним рівнем впливу криз (потребують незначного антикризового управління) (числове значення інтегрального показника від 60 до 80 пунктів), регіони з суттєвим рівнем впливу криз (числове значення інтегрального показника від 40 до 60 пунктів) та регіони із загрозливим впливом криз (числове значення інтегрального показника до 40 пунктів). Відповідно до такої градації, по кожній групі сформульовано перелік основних антикризових заходів. Таким чином, запропонована модель може бути використана як аналітичне підґрунтя для антикризового управління регіональним розвитком.

4. Автором на основі запропонованого підходу до розрахунку інтегрального показника рівня соціально-економічного розвитку було здійснено моделювання його прогностичного значення по всіх регіонах України на період 2020-2025 рр. Проведена аналітика результатів, дозволяє стверджувати, що інтегральний показник впродовж усього періоду зростає у

всіх регіонах, окрім Луганської та Донецької областей. Таким чином, органам державної влади необхідно першочергово звернути увагу на якість антикризових заходів у даних областях.

7. Орієнтуючись на результати кластеризації щодо подібності ознак нами для моделювання системи антикризового управління обрано Тернопільську й Львівську області. Проведена комплексна оцінка регіонального розвитку територій за методиками SWOT- та SPACE-аналізу дозволила вибрати стратегії розвитку відповідно до їх ресурсного економічного становища. Відповідно до встановлених перспективних стратегій розвитку цих регіонів побудовано загальну модель системи антикризового управління та ідентифіковано індивідуальні її складові та інструменти. Акцент зроблено на найперспективніших напрямках розвитку цих регіонів.

Основні положення третього розділу дисертації опубліковано у працях: [132, 135, 249].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні детермінант вдосконалення антикризового управління регіональним розвитком. Результати проведеного дослідження дали змогу зробити такі висновки:

1. Регіональний розвиток є важливою складовою економічної системи, який має винятковий вплив на економічну безпеку держави. В сучасних умовах він піддається впливу ендогенних та екзогенних чинників, що часто негативно позначаються на його рівні й мають характерні ознаки кризовості. За результатами проведених оцінок категорійних визначень криз і, враховуючи сучасні їх особливості на різних рівнях функціонування економічної системи, поглиблено понятійний апарат в частині визначення кризи регіонального розвитку та ідентифікації регіонального розвитку як об'єкту антикризового управління, що акцентує увагу на необхідності трансформації регіону в новий урівноважений стан завдяки ефективному застосуванню інструментів антикризового управління, які дозволяють передбачати, виявляти, нейтралізувати, пом'якшувати кризові явища.

2. Антикризове управління регіональним розвитком відіграє важливу роль на різних етапах життєвого циклу кризи: передкризового – в напрямку розробки превентивних заходів, кризового – в напрямку розробки стабілізаційних заходів та посткризового в частині подолання наслідків кризи та розробки адаптивних регулятивних заходів. Дослідження сутності антикризового управління регіональним розвитком з позицій системного, функціонального, суб'єктно-об'єктного, часового впливу дозволило ідентифікувати його як систему управлінських заходів щодо діагностики, попередження, нейтралізації й подолання кризових явищ на регіональному рівні, що забезпечує економічну безпеку регіонального розвитку, та структурувати в розрізі поточного, середньострокового й стратегічного

антикризового управління. При цьому під регіональним розвитком необхідно розуміти процес системної реалізації виконання економічних, соціальних, екологічних та інших завдань, що формують вищу конкурентоздатність відповідних регіональних систем.

3. Запропонована з метою забезпечення ефективного антикризового управління регіональним розвитком концептуальна модель антикризового управління поєднує цільову, організаційно-методичну, функціональну рівневі системи інструментів, які здатні орієнтуватись й враховувати напрямки регіонального розвитку та виконувати функції: діагностики регіонального розвитку; антикризового прогнозування та планування ризиків виникнення кризи, які в роботі структуровано на допустимий, критичний та катастрофічний; реалізації антикризових заходів та контролю за їх виконанням.

4. Вдосконалене інформаційно-аналітичне забезпечення управління антикризовим регіональним розвитком повинно базуватися на оцінці: інтегральних рівнів соціально-економічного розвитку регіонів, що дозволило провести їх ранжування та кластеризацію; показників результативності антикризового управління в регіоні, процесний алгоритм розрахунку яких обґрунтовано в роботі. Оцінка рівня регіонального розвитку дала змогу визначити види економічної діяльності щодо кожного з регіонів України, що сприятиме підвищенню їх адаптивності до ризиків та загроз, забезпеченню цілісності регіонального розвитку.

5. Запропонований алгоритм формування системи антикризового управління регіональним розвитком включає: формування системи показників оцінювання рівня регіонального розвитку; оцінку рівня регіонального розвитку; обґрунтування результативності системи антикризового управління; стратегічне планування та вибір варіанту подальшого регіонального розвитку у конкурентному середовищі. Такий алгоритм дозволить проводити оцінювання рівня регіонального розвитку, виходячи з логіки формування ефективних управлінських систем.

6. Підвищенню результативності антикризового управління регіональним розвитком сприятиме використання кластерного підходу до оцінки регіонального розвитку та реалізації антикризових заходів. Проведена кластеризація регіонів на основі можливих ризиків виникнення кризи і формування на цій основі мегакластерів дозволила запропонувати превентивні антикризові заходи, що дозволять утримувати регіональний розвиток на стабільному рівні. Відповідно до запропонованого підходу проведено розмежування регіонів України на 4 групи: регіони, що найменше піддаються кризовим впливам, регіони з помірним, суттєвим і загрозовим рівнями впливу криз, та запропоновано траєкторії індивідуального антикризового розвитку з пакетом основних антикризових заходів.

7. Відповідно до запропонованих антикризових заходів обґрунтовано удосконалення організаційно-інституційної архітектури системи антикризового управління в частині підвищення інституційної спроможності владних інститутів в реалізації важелів антикризового управління регіональним розвитком, зокрема в частині створення Національного агентства з антикризового розвитку регіонів та його регіональних підрозділів, а також стабілізаційних регіональних фондів, які з використанням потенціалу міжсекторної співпраці реалізовуватимуть запропоновані антикризові стратегії та створять буферний капітал для реалізації антикризових заходів.

8. Використання запропонованих багатокритеріальних моделей, а також розроблених агресивної та консервативної стратегій антикризового розвитку Львівської та Тернопільської областей з відповідною системою інструментальних складових їх реалізації в середньостроковій перспективі на період 2020-2025 років посилить прикладне значення запропонованих підходів до стратегічного антикризового управління регіональним розвитком і вдосконалення його прогностичних важелів.

Практичне значення дослідження полягає в розвитку й поглибленні організаційно-методичних засад антикризового управління регіональним розвитком в частині його моделювання, розробки стратегій та прогнозування

антикризових заходів, які використовуються в діяльності Департаменту економічного розвитку Львівської міської ради, Департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації, Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради, Департаменту економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації, а також у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету (додаток Р).

Список використаних джерел

1. Адамів М. Сутність та роль антисипативного управління на підприємствах. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 3(28). С.112-121.
2. Адамська О. Антикризове управління в контексті реагування на регіональні виклики: теоретико-методологічний аспект. *Ефективність державного управління*. 2018. ВІП. 2 (55). Ч. 1. С.30-38.
3. Адміністративне право України: Підручник. Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; За ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
4. Азоев Г. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. Москва: Центр экономики и маркетинга, 1996. 207 с.
5. Аналіз соціально-економічного розвитку регіонів за січень – вересень 2019 року. Міністерство розвитку громад та територій України. Київ, 2020. 15 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/Analiz-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-regioniv-za-sichen-veresen-2019-roku.pdf>.
6. Антикризисный менеджмент. Под ред. Грязновой А. Г. Москва: ЭКМОС, 2010. 368 с.
7. Бабич А. Особливості регіонального управління в Україні в контексті сучасної кризи. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 3. С. 158-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_3_21
8. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки та шляхи запобігання : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. 754 с.
9. Бліщук К. Управління розвитком території: економічні аспекти. *Ефективність державного управління*. Ч.2 2018. Вип.1(54). С.217-224. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_54/fail/27.pdf
10. Бондар О. В. Ситуаційний менеджмент. Навч. посіб.2-ге вид., перероб та доповн. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 388 с.

11. Бобылева А. З., Карелина С. А., Пеганова О. М. и др. Антикризисное управление: механизмы государства, технологии бизнеса. Учебник и практикум для академического бакалавриата. Под общ. ред. А.З. Бобылевой. Москва: Юрайт, 2015. 639 с.
12. Бодров В.Г. Антикризисне управління національною економікою в умовах глобальних ризиків. *Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні. Формування ринкової економіки*. Збірник наук. праць. Спец. випуск. Київ: КНЕУ. 2010. С. 19-23.
13. Бородіна О.А. Організація ефективного адміністративного управління розвитком регіонів: логістичні аспекти. *Вісник Донецького національного університету*. 2015. Вип.1 С. 435-441. URL: <http://jvestnik-s.donnu.edu.ua/article/download/357/368/>.
14. Бобровська О.Ю. Теоретичні і методичні засади організації побудови і функціонування територіальних громад як інтегрованих соціально-економічних організацій. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6, № 6-7. С.14-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2018_6_6-7_4
15. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред.. Київ: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
16. Бутко М. П., Маюренко С. О. Теоретичні засади кризових явищ в економіці. *Економіка та держава*. 2011. № 4. С. 4-7.
17. Василенко В. О. Антикризисное управление підприємством. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Центр навч. л-ри, 2005. 504 с.
18. Васильців Т. Г. Фінансові механізми та інструменти подолання дисбалансів соціально-економічного розвитку України: монографія. Ред. Т. Г. Васильців. Львів: Ліга-Прес, 2016. 596 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20160803.pdf>
19. Ватченко О.Б., Шаранов Р.С. Генезис поняття «криза» у розвитку соціально-економічних систем. *Бізнес-навігатор*. Випуск 6.1. 2019. № 1 (56). С.147- 153.

20. Верхоглядова Н. І., Олініченко І. В. Регіон як самокерована соціально-економічна система. *Інноваційна економіка*. 2013. №5(43). С. 113-117
21. Возна Л.Ю. Про доцільність і головні напрямки проведення в Україні антициклічної економічної політики. *Аналітична записка*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1342/>
22. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 34-43.
23. Воронкова В.Г. Беліченко А. Г., Попов О. М., та ін. Управління людськими ресурсами: філософські засади: навч. посібник для ВНЗ; Ред. Воронкова В. Г.; ЗДІА. Київ: Професіонал, 2006. 567 с.
24. Воротін В. Е. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій : монографія. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. 392 с.
25. Газарян С.В. Теоретичні основи антикризового управління в регіоні. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 2. С.56-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_2_11.
26. Герасимів З. М. Основні підходи до розуміння поняття «регіон». *Агросвіт*. 2012. №5. С.24-26.
27. Герасимчук В. Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання. Київ: КНЕУ, 2000. 360 с.
28. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И. Основы региональной политики: учебник. СПб. : Изд-во В. А. Михайлова, 1998. 659 с.
29. Глобальний аналіз базових макроекономічних показників України (2013-2018 рр.): публічний аудит. URL: <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/globalnyj-analiz-bazovyh-makroekonomichnyh-pokaznykiv-ukrayiny-2013-2018-rr/>.
30. Глухов В. В., Медников М. Д. , Коробков С. В. Математические методы и модели для менеджмента. СПб.: Лань, 2000. 480 с
31. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов. 2-е изд. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 495 с.

32. Гринько Т. В. Сутність та роль превентивного антикризового управління на промислових підприємствах. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3169>.
33. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник. Київ: Знання, 2011. 390 с.
34. Давиденко В.В. Використання превентивного антикризового управління в діяльності підприємств. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. №13. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/viewFile/80333/75975>.
35. Данилишин Б., Черняк Л., Горська О., Фащевський М. та ін. Продуктивні сили економічних районів України. Київ: Нічлава, 2000. 517 с.
36. Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию от 03.06.1992 г. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU92340>
37. Декларация щодо регіоналізму в Європі: ухвалена засіданням Асамблеї Європейських Регіонів (АЄР) від 04.12.1996 р. URL: <https://constituanta.blogspot.com/2013/03/1996.html>
38. Державне управління регіональним розвитком України : монографія. За заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, 2010. 288 с
39. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. №4. С. 141-148.
40. Державна служба статистики України : офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
41. Джаман М. О. Теорія економіки регіонів : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 384 с. URL: http://pidruchniki.com/1584072062958/rps/teoriya_ekonomiki_regioniv
42. Добрынин А. И. Региональные пропорции воспроизводства. Ленинград, 2005. 467 с.

43. Дорогунцов С. І., Хвесик М. А., Горбач Л. М., Пастушенко П. П. Екосередовище і сучасність. Т. 4. Стратегія регіонального розвитку і екосередовище: монографія. Київ: Кондор, 2006. 398 с.
44. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети. Київ: Наукова думка, 2006. 512 с.
45. Дацюк І. В. Сутнісна характеристика кризи підприємств. *Технологія і техніка друкарства*. 2010. Вип. 2 (28). С. 165-170.
46. Дмитрієва В. А. Кризи в Україні: історія цінових коливань 1991-2011 рр. *Історія торгівлі, податків та мита*. 2012. № 2(6). С. 147-152.
47. Євразійський стандарт антикризового управління проектами. URL: www.eptmc.ru/docs/ESUP_K_AKPM_090321_02.pdf
48. Ємельяненко Л.М., Петюх В.М. Дзензелюк К. В. Інтегральна оцінка інклюзивного розвитку в Україні на національному та місцевих рівнях. *Економіка та держава*. 2019. № 6. С. 4-10. URL: <http://www.economy.in.ua/index.php?op=1&z=4339&i=0>
49. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. Київ: Наукова думка, 2000. 344 с
50. Жаліло Я. А., Кононенко К. А., Яблонський В. М. [та ін.] Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання. *Аналітична доповідь*. За заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2014. 132 с.
51. Желюк Т.Л. Регіональний розвиток: нові підходи до антикризового управління. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. №2. С. 19-36.
52. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010–2014 роки від 02.06.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10>.
53. Зверяков М.І., Зверяков А.М. Антикризове управління фінансовою стійкістю банку в умовах економічних дисбалансів: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2015. 418 с.

54. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2010. 356 с.
55. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо, 2007. 580 с.
56. Іванюта С.М. Антикризове управління: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 288 с.
57. Іванюта С.М. Антикризове управління у аграрній сфері : дис. ... д-ра екон. наук : 08.06.01. Київ: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»; УААН, 2006. 381 с.
58. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. Москва: Прогресс, 1966. 660 с.
59. Каймакова М. В. Антикризисное управление. Ульяновск: УлГТУ, 2009. 240 с.
60. Кейнс Дж.М. Загальна теорія зайнятості, процента і грошей. Київ: Барви, 1998. 210 с.
61. Керецман В. Регіональний розвиток як предмет державного регулювання. *Вісник національної академії державного управління при Президентові України*. 2003. № 4. С. 397-401.
62. Кифяк В.Ф. Теоретичні основи сценарного прогнозування соціально-економічного розвитку прикордонного регіону. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №7(181). С. 214-222.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_7_25/
63. Клейнер Г. Б. Стратегия предприятия. Москва: Дело, 2008. 568 с.
64. Коваленко О. В. Сутність, особливості та деякі проблеми превентивного антикризового управління підприємством. *Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут”*. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. 2009. № 5. С. 99-106.

65. Ковтало Х. Особливості структурної політики в умовах формування постіндустріального суспільства. *Галицький економічний вісник*. 2010. №3(28). С.126-131.
66. Концепція державної регіональної політики. *Європейські орієнтири місцевого і регіонального розвитку : зб. документів Міжнародного Форуму 16-17 жовт. 2008 р.* 60 с.
67. Коротков Є.М. Антикризисное управление. Москва: ИНФРА-М, 2005. 620 с.
68. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком країни: теоретико-методологічні засади. *Державне будівництво*. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_4 ; <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2010-1/doc/1/02.pdf>
69. Корягин Н. Д. и др. Антикризисное управление: учебник и практикум для академического бакалавриата. Под ред. Н. Д. Корягина. Москва: Издательство Юрайт, 2015. 367 с.
70. Кошкин В. И., Белых Л. П., Беляев С. Г. и др. Антикризисное управление: 17-модульная программа для менеджеров „Управление развитием организации”. Модуль 11. Москва: Инфра-М, 1999. 560 с.
71. Кравців В.С. Інститут регіонального дослідження НАН України: становлення, розвиток, перспективи. *Регіональна економіка*. 2014. №3. С.7-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2014_3_3.
72. Крутик А.В., Муравьев А.И. Антикризисный менеджмент. СПб: Питер, 2001. 432 с.
73. Кузьменко Л.М. Методологічні основи управління розвитком потенціалу регіону. *Регіональна економіка*. 2006. №4. С. 139-146.
74. Куйбіда С. В. Формування нових підходів до реалізації структурної перебудови економіки України. *Економіка та держава*. 2017. № 9. С. 90-95.
75. Кульчій І.О. Антикризисное управління: навчальний посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2016. 120 с.

76. Курошева Г.М. Теория антикризисного управления предприятием: уч. пособие. СПб.: Речь, 2002. 372 с.
77. Кучінка Т.В. Теоретичні аспекти вивчення феномену економічної кризи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. №1(3). С. 29-34.
78. Лагодієнко В.В. Лагодієнко Н.В. Вплив процесів глобалізації та міжнародної інтеграції та стан продовольчої безпеки України та її регіонів. *Науково-виробничий журнал "Бізнес-навігатор"*. 2013. №3(32). С.219-225.
79. Ладанюк А.П., Луцька Н.М., Кишенько В.Д., Власенко Л.О., Іващук В.В. *Методи сучасної теорії управління*. Київ: Ліра-К, 2018. 368 с.
80. Лексин В. Н., Ситников Л. И., Юнкина О. Н. Системное регулирование территориального развития: экономико-правовой аспект. Москва: ВНИСИ РАН, 1990. 372 с.
81. Литвин А. Моделювання процесів антикризового фінансового управління в діяльності страхових компаній України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Київ: б.в., 2015. 337 с.
82. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством в умовах економіки знань та інтелектуалізації менеджменту. *Економічний форум*. 2016. № 1. С. 161-170. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2016_1_25.
83. Лігоненко Л.О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» і «результативність» управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки: наук. економ. журнал*. 2008. № 10(88). С. 207-215.
84. Львівська область у цифрах: 2018. Статистичний збірник; За редакцією С. Зимовіної. Львів, 2019. 55 с. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2019/ZB0120190401.pdf>.
85. Мазаракі А.А., Мельник Т.М., Юхименко В.В. та ін. Стратегія посткризового розвитку зовнішньоекономічного сектора України: монографія. За заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 652 с.

86. Макконел К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: пер. с англ.: В 2 т. Т. 2. Минск: Республика, 1992. 400 с.
87. Маковоз О. В., Авагімов А.А. Антикризове регулювання як основа стабілізації економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. № 46. С. 200-204.
88. Маковоз О. В., Глазкова А. С., Кириченко Є. О. Антикризове регулювання як ефективний вплив держави на розвиток економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. Вип. 45. С. 21-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2014_45_5
89. Максимчук М.В. Моделювання інституційної взаємодії державних та регіональних органів влади при модернізації промислового потенціалу регіону. *Економічна наука*. 2012. № 9(1). С.294-303.
90. Малий І. Й. Генеза публічного управління і адміністрування в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 24. С. 17-21.
91. Малиновський В. Концептуалізація поняття «регіон». *Вісник Національної академії державного управління*. 2012. Вип. 4. С. 163-170.
92. Матвієнко П. Узагальнююча оцінка розвитку регіонів. *Економіка України*. 2007. № 5. С. 26-35.
93. Медвідь В.Ю. Сутнісно-змістовні характеристики антикризового управління соціально-економічними процесами в регіонах України. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. № 12. 2018. С. 160-169. ,
94. Мейнард Д., Общая теория занятости, процента и денег: пер. с англ. Общ. ред. и предисл. А. Г. Милейковский, И. М. Осадчая. Москва: Прогресс, 1978. 494 с.
95. Мельник А.О. Світові економічні кризи в економіці України та їх наслідки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Випуск 2. С. 108-113.
96. Мельник А. Виклики економічного розвитку муніципальних утворень як основа побудови моделі управління. *Організаційні та економічні*

проблеми розвитку муніципальних утворень : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. 2006. С. 9-18.

97. Мельник Т. Регулювання імпорту в умовах економічної кризи. *Журнал європейської економіки*. 2017. Вип. 3(10). С. 273-291.

98. Мельниченко О. А. Антикризова політика держави: сутність та пріоритетні напрями. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 2. С. 17-24. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2015_2_5.

99. Мендельсон Л. А. Теория и история экономических кризисов и циклов. Под ред. Е. С. Варги. Москва: Изд-во социальноэкономической литературы, 1959. 691 с.

100. Методика проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики : Постанова Кабінету міністрів України від 21.10.2015 р. №856.

101. Методика проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики : Постанова Кабінету міністрів України від 21.10.2015 р. №856.

102. Методика оцінки міжрегіональної та внутрішньо регіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів : Постанова кабінету міністрів України від 20.05.2009 р. №476.

103. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : офіційний сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

104. Міністерство розвитку громад та територій України : офіційний сайт. URL: <http://www.minregion.gov.ua>.

105. Міжнародна стандартна господарська класифікація усіх видів економічної діяльності : ухвала Економічної і соціальної ради ООН від 01.01.1968 р.

106. Міняйленко І. В. Просторовий розвиток регіону: еволюція сучасних уявлень щодо сутності категорії. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2518>.

107. Монастирський Г. Л., Попович Т.М. Антикризове управління : навч. посіб. Тернопіль : Крок, 2015. 180 с.

108. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень– грудень 2015 року. Презентація Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Департамент з питань регіонального розвитку. Київ, 2016. 90 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/05/Otsinka-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-regioniv-za-2015-r.-prezentatsiyni-materiali2.pdf>.

109. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень – грудень 2016 року. Презентація Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Департамент з питань регіонального розвитку. Київ, 2017. 89 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/05/Reytingova-otsinka-za-2016-rik-prezentatsiyni-materiali.pdf>.

110. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень – грудень 2017 року. Презентація Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Департамент з питань регіонального розвитку. Київ, 2018. 89 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/05/Reytingova-otsinka-za-2017-rik-prezentatsiyni-materiali.pdf>.

111. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень – грудень 2018 року. Презентація Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Департамент з питань регіонального розвитку. Київ, 2019. 89 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Reytingova-otsinka-za-2018-rik-prezentatsiyni-materiali.pdf>

112. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень – грудень 2018 року. Презентація Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Департамент з питань регіонального розвитку. Київ, 2019. 40 с. URL:

<https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/Reytingova-otsinka-za-sichen-gruden-2018-roku-prezentatsiyni-materiali1.pdf>.

113. Мороз О. В., Сметанюк О. А. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. 167 с.

114. Мостенська Т.Л., Юрій Е. О. Інструменти антикризового управління. *Український журнал прикладної економіки*. Том.4. 2019. №1. С.64-72.

115. Мочерний С.В. Основи економічних знань: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2009. 304 с.

116. Мочерний С. Основні причини соціально-економічної кризи в Україні та шляхи її подолання. *Економіка України*. 1995. № 2. С. 48-58.

117. Мочерний С.В., Довбенко М.В. Економічна теорія: підручник. Київ: Академія, 2004. 855 с.

118. Надьон Г.О. Передумови зміни парадигми антикризового управління підприємством. *Вісник Хмельницького національного університету*. Т2.2009. №4. С.102-105.

119. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. 4-е изд., М., 1997. 944 с

120. Орловська О.В. Світові економічні кризи: причини виникнення, наслідки та шляхи подолання. *Науковий вісник національного лісотехнічного університету України*. 2015. Вип. 25.2. С.197-202.

121. Олешко А. А. Антикризове регулювання національної економіки. Дисертація д-ра екон. наук: 08.00.03, Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2013. 430 с.

122. Олешко А. А. Генезис антикризового регулювання економіки України. *Ефективна економіка*. 2012. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_7_8.

123. Осадча О.А. Сутність, принципи, функції та методи антикризового управління підприємствами машинобудування. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. №11. С. 148-155.

124. Освіта: графіка. Головне управління статистики у Львівській області. 2020. URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/themes/20/theme_20.php?code=20
125. Остапишин Т. П., Коптюх О. Г. Економічні кризи: сутність, періодичність виникнення, тривалість і стадії їх перебігу. *Фінанси, облік і аудит*. 2013. Вип. 1. С. 113-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Foa_2013_1_16
126. Павліха Н. В., Кицюк І. В. Управління конкурентоспроможністю національної економіки: регіональний вимір : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 184 с.
127. Павлюк А. П., Покришка Д. С., Белінська Я. В. та ін. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки. За ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2012. 104 с.
128. Падіння економіки України буде глибшим, ніж в цілому у світі, – консенсус-прогноз. *РБК Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/padenie-ekonomiki-ukrainy-budet-glubzhe-tselom-1587113517.html>.
129. Парасій-Вергуненко І. М. Стратегічний аналіз у банках: теорія, методологія, практика: моногр. Київ: КНЕУ, 2007. 360 с.
130. Пашкевич М. С. Дослідження поняття «регіон» як об'єкту державного економічного регулювання. *Ефективна економіка*. 2010. №2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1237>
131. Петрук І.П. Суть та об'єктивна необхідність антикризового управління. *Наука молода*. 2014. Вип. 21. С. 49-55.
132. Петрук І.П. Антикризове управління як інструмент подолання ірраціональності структури національної економіки. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 2. С. 34-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2015_2_10.
133. Петрук І.П. Фінансові чинники подолання криз та стимулювання антикризового управління економічного зростання в умовах глобалізації. *Вісник ОНУ*. 2015 №20 (2/2). С. 11-14. URL: http://visnyk-onu.od.ua/journal/2015_20_2_2/03.pdf.

134. Петрук І.П. Роль та значення криз у сучасних економічних системах. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 25(1). С. 58-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2016_25%281%29__10

135. Петрук І.П. Підвищення інституційної спроможності держави у використанні прогностичного інструментарію для попередження та нівелюванні кризових явищ. *Формування ринкової економіки в Україні*. Частина 2. 2017. Випуск 37(2). С. 79-83.

136. Петрук І.П. Організаційно-інституційна архітектура антикризового управління національною економікою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 12(2). С. 72-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_12%282%29__16

137. Петрук І. П. Теоретико-методичні аспекти оцінки антикризового управління національної економіки. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 3(65) . С. 108-116. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2019-65-13>

138. Петрук І.П. Прагматичні підходи до реалізації пакету антикризових заходів в контексті стимулювання ділової активності регіону. *П'яті регіональні та муніципальні читання. Влада і бізнес: Актуальні проблеми партнерства*: матеріали доповідей науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Тернопіль, 17-18 жовтня 2013 р.). Тернопіль, 2013. С. 212-214.

139. Петрук І.П. Інституціональна інфраструктура регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і проблеми формування. *Сьвременни проблеми на регионалното развитие*: матеріали Международната научно-практическа конференция (м. Пловдив, 27-28 жовтня 2014 р.). Пловдив, 2014. С. 346-350.

140. Петрук І.П. Теоретико методологічні засади реформування антикризового управління: регіональний аспект. *Транснаціоналізація економічних систем: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали

доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 18 квітня 2014 р.). Миколаїв, 2014. С. 212-215.

141. Петрук І.П. Розвиток державно-приватного партнерства як інструмент державної антикризової політики. *Формування моделі розподілу влади «Центр-Місцевість»: теорія і практика»: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 9-10 жовтня 2014 р.). Тернопіль, 2014. С. 186-189.*

142. Петрук І.П. Теоретичні засади антикризового регулювання національної економіки. *Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 10-11 квітня 2015 р.). Запоріжжя, 2015. С. 112-115.*

143. Петрук І.П. Природа та чинники кризових явищ в сучасному розвитку економічних систем. *Мультинаукові дослідження як тренд розвитку сучасної науки: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 березня 2015 р.). Київ, 2015. С. 61-64.*

144. Петрук І.П. Пріоритети антикризової політики України на коротко- та середньострокову перспективу. *Розвиток регіонів та громад в умовах адміністративно-територіальної реформи: перспективи та загрози: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль-Вишнівець, 20-21 жовтня 2015 р.). Тернопіль-Вишнівець, 2015. С. 231-234.*

145. Петрук І.П. Теоретичні основи антикризового управління регіоном. *Розвиток фінансово-економічного становища на різних рівнях управління: підприємство, регіон, держава: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 18 квітня 2020 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2020. 120 с. С.70-73.*

146. Переверзева І. Ф. Сутність та співвідношення категорій в антикризовому управлінні підприємством. *Економіка та держава. 2016. № 10. С. 87-89.*

147. План заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету міністрів України від 18.06.2014 р. №591-р.

148. Плєскач М.О. Методологічні особливості антикризового регулювання української економіки. *Науковий вісник*. 2007. Вип. 17.4. С.202-206.

149. Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток: Програма діяльності Кабінету Міністрів України. URL: www.rada.gov.ua

150. Поліщук Н.В. Науково-методологічні засади результативності функціонування сучасних економічних систем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Вінницький національний аграрний університет. Вінниця, 2011. 36 с.

151. Поченчук Г.М. Проблеми регіонального розвитку в рамках концепції сталого розвитку суспільства. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Випуск 623-626. С.80-84.

152. Притула Х. М., Калат Я. Я., Кирик І. М. Виклики розвитку прикордонних територій в контексті здійснення реформи децентралізації. *Регіональна економіка*. 2019. № 2. С. 79-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2019_2_11.

153. Приходченко Т. А. Антикризове управління регіональним розвитком України. *Стратегія економічного розвитку України*. 2016. № 39. С. 118-126.

154. Прищепа Н.П. Антикризове управління підприємствами як напрям забезпечення сталого розвитку. *Виробничий менеджмент: історія і сьогодення*: Матеріали круглого столу з нагоди 100-річчя виходу праці Анрі Файоля «Загальне і промислове управління» (1916 р.). 2016. URL: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/24227>.

155. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток» URL: <http://www.rada.gov.ua>.

156. Про використання коштів Стабілізаційного фонду на реалізацію інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку регіонів: аналітичний звіт. Державна аудиторська служба України: офіційний сайт. Київ, 2010. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/74303;jsessionid=E359A963A61AB81E3D9140C12F618E49.app2>

157. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України №156- від 05.02.2015 р. URL: www.rada.gov.ua.

158. Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій : Постанова Кабінету міністрів України від 09.06. 2011 р. №650.

159. Про затвердження Порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку відповідної типової угоди : Постанова Кабінету Міністрів України № 751 від 23.05.2007 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/751-2007-%D0%BF>.

160. Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики : Постанова Кабінету міністрів України від 21.10.2015 р. №856.

161. Про засади державної регіональної політики: Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: www.rada.gov.ua.

162. Про основні засади і напрями становлення економіки України в кризовий період: Постанова Верховної Ради України від 15 червня 1994 року № 61/94-ВР.

163. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 р. №2850-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.

164. Прохорова В. В. Антикризове управління підприємством як система заходів його ефективного розвитку. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Тематичний випуск : Технічний прогрес і ефективність виробництва. 2009. № 35. С. 12-21.

165. Пятенко С. В., Сапрыкина Т. Ю. Россия: уроки кризиса. Как жить дальше?: монографія. СПб.: Питер, 2011. 320 с.

166. Рейтинг регіонів України. Вісник: офіційно про податки. 2018. №1-2(8). URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100008442-reyting-regioniv-ukrayini>.

167. Редченко К. І. Стратегічний аналіз у бізнесі: навч. посібник. 2-ге вид. допов. Львів: Новий світ-2000, 2003. 272 с.

168. Редькін Д. Концептуальні основи антикризового управління. *Ефективна економіка*. 2012. № 4. С. 56-59. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/8.1/284.pdf>

169. Рекомендації щодо розробки антикризових програм дій підприємств – членів ОПОЛ. URL: <http://www.opol.org.ua/index.php/2009-04-11-18-57-30/10-anticrisis.html>

170. Різник Н. С. Теоретичні засади формування системи діагностики економічної безпеки банку. *Вісник Харківського нац. техн. ун-ту сіл. гос-ва*. 2007. Вип. 66. С. 118-123

171. Романюк С.А. Розвиток регіонів у відкритій економіці: теорія, політика, практика: монографія. Київ: НАДУ, 2013. 375 с.

172. Романюк С.А. Концептуальні засади регіонального розвитку: від теорії до практики. Київ: НАДУ, 2014. 70 с.

173. Руденский Р. А. Антисипативное управление сложными экономическими системами: модели, методы, инструменты : монографія. Научн. ред проф. Ю. Г. Лысенко. Донецк: Юго-Восток, 2009. 257 с.

174. Сапа Н.В. Теоретико-методологічні засади механізму антикризового державного управління. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 38. С. 106-116.

175. Сей Ж. Б. Трактат о политической экономии. Москва: Издательство «Урал-LTD», 1999. С. 76-97.

176. Сергунин А. А. Международная безопасность: новые подходы и концепты. *Политические исследования*. 2005. № 6. С. 126-137.

177. Ситник Л.С. Тенденції розвитку антикризового управління економікою. *Вісник Хмельницького національного університету*. Т2. 2009. №3. С. 27-30.

178. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ : НАДУ, 2011. 544 с.

179. Сіденко В. Структурні трансформації у світовій економіці: виклики для України : аналітична доповідь. Київ: Заповіт, 2017. 182 с.

180. Скібіцький О.М. Антикризовий менеджмент : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 568 с.

181. Солтик Я. В., Негоденко В. С., Хлистунов О. А. Концептуальні аспекти формування механізму антикризового управління галуззю харчової промисловості АПВ. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 5. С. 46-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2013_5_8.

182. Соловьёв К. А. Критерии оценки кризиса в социальной сфере (региональный аспект). *Государственное управление в XXI веке: концепции, методы, технологии*: сб. докладов. Москва, 2003. С. 446–452.

183. Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2018: колективна монографія. За ред. проф. Хлобистова Є.В. Київ, 2018. 668 с.

184. Сторонянська І. З. Регіони України: пошук моделі конвергентного розвитку : монографія. Львів, 2008. 144 с.

185. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області на період до 2022 року. Одеська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Одеса, 2013. 82 с.
URL: https://omr.gov.ua/images/File/DODATKI2013/Strategiya_Odessa_Ukr.pdf.

186. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року (нова редакція). Вінницька обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Вінниця, 2016. 103 с. URL: <http://www.vin.gov.ua/invest/rehionalni-prohramy-rozvytku/624-stratehiia-zbalansovanoho-rehionalnoho-rozvytku-vinnytskoi-oblasti-na-period-do-2020-roku-nova-redaktsiia>.

187. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Львівської області на період до 2020 року. Львівська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Львів, 2016. 88 с. URL: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii.

188. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року. Запорізька обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Запоріжжя, 2015. 96 с. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2264/strategiya-regionalnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti--na-period-do-2020-roku.html>.

189. Стратегія регіонального розвитку Сумської області на період до 2020 року. Сумська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Суми, 2015. 80с. URL: http://gue.sm.gov.ua/images/docs/strategiya/1_Strategiya2020_plan2015-2017.pdf.

190. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2020 рр. Хмельницька обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Хмельницький, 2011. 104 с. URL: https://adm-km.gov.ua//doc/doc37_RD_Strategy.pdf.

191. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року. Волинська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Луцьк, 2015. 183 с. URL: <https://voladm.gov.ua/article/strategiya-rozvitku-volinskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku1/>.

192. Стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року. Дніпропетровська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Дніпропетровськ, 2014. 95 с. URL: <https://adm.dp.gov.ua/stora> URL:

ge/app/media/uploaded-files/rozvitku-dnipropetrovskoi-oblasti-na-period-do-2020-roku.pdf.

193. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року. Донецька обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Краматорськ, 2016. – 43 с. URL: https://dn.gov.ua/wp-content/uploads/3_Strategiya-2020.pdf.

194. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2020 року. Житомирська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Житомир, 2015. – 150 с. URL: <http://economy-zt.gov.ua/files/Strateg/strategia2020.pdf>.

195. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року. Закарпатська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Ужгород, 2014. 100 с. URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/05/Strategiya.pdf.

196. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 року. Івано-Франківська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Івано-Франківськ, 2014. 78 с. URL: <http://www.if.gov.ua/page/19310>.

197. Стратегія розвитку Київської області на період до 2020 року. Київська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Київ, 2014. 99 с. URL: <https://www.kyivregioneconomy.com/strategii-kiyivskoyi-oblasti>.

198. Стратегія розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року. Кіровоградська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Кіровоград, 2015. 128 с. URL: <http://ekonomika.kr-admin.gov.ua/index.php?action=srro/-0.txt>.

199. Стратегія розвитку Луганської області на період до 2020 року. Луганська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Сєверодонецьк, 2017. 128 с. URL: http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/strategy_ukr_20-07-2017.pdf.

200. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2020 року. Миколаївська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Миколаїв, 2015. 113 с.

URL <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:HWz33gmxqrIJ:df>

rr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2016/02/Strategiya-rozvitku-Mikolayivskoyi-oblasti-na-period-do-2020.roku-----doc.doc+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua.

201. Стратегія розвитку Полтавської області на період до 2020 року. Полтавська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Полтава, 2014. 139 с. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/strategiya-rozvitku-poltavskoyi-oblasti-do-2020-roku-0>.

202. Стратегія розвитку Рівненської області на період до 2020 року. Рівненська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Рівне, 2014. 149 с. URL: <http://www.old.rv.gov.ua/sitenew/data/upload/photo/8/strategiya.pdf>.

203. Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2020 року. Тернопільська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Тернопіль, 2015. 169 с. URL: <http://www.oda.te.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/20090/strateg2020z.pdf>.

204. Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року. Харківська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Харків, 2015. 177 с. URL: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/new-563_SRR2020.pdf.

205. Стратегія розвитку Херсонської області на період до 2020 року. Херсонська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Херсон, 2015. 78 с. URL: <https://khoda.gov.ua/strategiya-rozvitku-2020>.

206. Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2020 року. Чернівецька обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Чернівці, 2015. 129 с. URL: <https://bukoda.gov.ua/page/1307>.

207. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2020 року. Чернігівська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Чернігів, 2015. 126 с. URL: <http://cg.gov.ua/index.php?id=12358&tp=1>.

208. Стратегія розвитку Черкаської області на період до 2020 року. Черкаська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. Черкаси, 2015. 83

c. URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/06/Strategiya-rozvitku-SHerkaskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku.pdf.

209. Ткаченко А.М., Калюжна Ю.В. Криза: сутність, класифікація та причини виникнення. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. Т.1. 2013. Вип.1. С. 122 - 126.

210. Ткачова Н. М. Розробка ефективного державного механізму антикризового управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 8. С. 124-126. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2015/26.pdf

211. Ткачук А. Ф. Місцевий та регіональний розвиток. Участь громадян у місцевому розвитку. Практичний посібник для практичних людей. Київ: ІКЦ «Легальний статус», 2012. 144 с.

212. Томпсон А. А., Стрикленд А. Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: учебник. Пер. с англ. под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. Москва: ЮНИТИ, 1998. 576 с.

213. Управління регіональним розвитком туризму : навчальний посібник. За ред. В.Ф. Семенова. Одеса: Одеський державний економічний університет, 2011. 225 с.

214. Урысон Е. В. Проблемы исследования языковой картины мира: аналогия в семантике .Ч. I. Москва: ИРЯ РАН, 2003. 223 с.

215. Файншмидт Е. А. Кризис-менеджмент: учеб. пособие. Москва. 2014. URL: <http://ccaf.ru/wp-content/uploads/2013/05/E-A-Файншмидт-Кризис-менеджмент.-2014.pdf>.

216. Федоренко В. Г, Белопольский Н. Г., Чувардинский О. Г., Волошин В. С. Выход Украины из кризиса. *Економіка та держава*. 2009. № 5. С. 4-7.

217. Федулова С.О. Оцінка регіонального розвитку на основі нормативної динамічної моделі еталонного режиму функціонування регіональної соціально-економічної системи. *Інноваційна економіка*. 2017. №3-4 (68). С.104-117. URL:

<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/293580.pdf>.

218. Філатова О.М. Антикризове регулювання економіки: історико-економічний аспект. *Проблеми и перспективы развития сотрудничества между странами юго-восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ*. 2009. 856 с.

219. Фурдичко Л.Є., Жовтанецька Л.Є. Суть і необхідність антикризового управління промисловими підприємствами в сучасних умовах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Випуск 22. 9. С. 273-278.

220. Хохич Д.Г. Державне антикризове регулювання національної економіки в умовах «турбулентності». URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/3124/1/Нохич.pdf>.

221. Цікановська Н. А. Інтерпретація понять “виклик”, “небезпека”, “загроза” та “ризик” у теорії фінансової безпеки. *Фінансовий простір*. 2013. № 3 (11). С.110-114. URL: https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1303/13tnaip_.pdf.

222. Чепінога В. Г. Основи економічної теорії: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 456 с.

223. Чернявський А.Д. Антикризове управління підприємством: навч. посібник. Київ: МАУП, 2006. 256 с

224. Чикаренко І. Принципи та модель реалізації системи антикризового управління на муніципальному рівні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 4 (11). С. 250-261.

225. Чинники і тренди економічного зростання в Україні: колективна монографія. За ред. Д-ра екон. нук М.І. Скрипниченка; НАН України, ДУ «ІЕ-т екон.та прогнозування НАН України». Київ, 2018. 386 с.

226. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : монографія. Київ: КНЕУ, 2008. 272 с.

227. Чухно А.А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання. *Економіка України*. 2010. № 1. С. 4-18.

228. Шарий В. І. Державне антикризове управління: технологічний процес. *Актуальні проблеми державного управління*. 2003. Вип. 2. С. 171-182.

229. Шаров Ю.П. Управління змінами: навч. посіб. Київ: УАДУ, 1997. 76 с.
230. Шаров Ю.П. Антикризіві технології в муніципальному управлінні: проектний аспект. *Публічне управління: теорія та практика*. Х: ХарРІ НАДУ, 2010. Вип.2 С.190-193.
231. Шегди. А.В. Економіка підприємства: підручник. За ред. А.В. Шегди. Київ: Знання, 2006. 614 с.
232. Шершньова З.Є., Багацький В.М., Гетманцева Н.Д. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. За заг. ред. З.Є. Шершньової. Київ: КНЕУ, 2007. 680 с.
233. Щетинін, А. І. Політична економія : підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 480 с.
234. Шлапак А.В. Діагностика кризи методами фінансового аналізу. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.6. С. 319-325. URL: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2014/24_6/51.pdf.
235. Шрьодер П. Нове публічне адміністрування або як досягнути ефективного врядування. Київ: Фонд ліберальної політики, 2008. 57 с.
236. Шпачук В. В. Сутність терміну «Антикризове управління». *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2011. Вип. 1. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvamu_upravl/2011_1/27.pdf.
237. Шульц С. Л. Школа регіоналістики М. І. Долішнього: ідейні витoki та сучасні здобутки. *Регіональна економіка*. 2016. № 2. С. 7-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_2_4.
238. Юрчишин В. Україна – від кризи до кризи. *Центр Разумкова*. URL: http://razumkov.org.ua/upload/ukraine-vid_kryzy_doKryzy.pdf
239. Якубовський О. П., Пахомова Т. І., Драгомирецька Н. М. Управління ризиками та кризами (опорний конспект дистанційного курсу навчальної дисципліни) : навч. посіб. Київ: Центр дистанційного навчання НАДУ при Президентіві України, 2005. 68 с.

240. Cockram D. Heuvel C. Van Den. Crisis Management – What is it and how is it delivered? Available at : <http://www.bcifiles.com/CrisisManagementMarch2012.pdf>.

241. Jackson, R., J.D. Hewings, S. Rey, and N. Lozano-Garcia, “Regional Development: Challenges, Methods, and Models”. Web Book of Regional Science. Regional Research Institute, West Virginia University. Edited by Randall Jackson, 2019. 49 p. URL: <https://researchrepository.wvu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=rri-web-book>.

242. Jasinska J. Hab. Manager Skills in Crisis Management - Theoretical Approach. *Journal of Hotel and Business Management*. Available at : <https://www.longdom.org/open-access/manager-skills-in-crisis-management-theoretical-approach-18110.html>

243. Kristek U. Krisenbewaltingungs-Management und Unternehmungsplanung. *Neue betriebswirtschaftliche Forschung*, Bd.17. Wiesbaden, 1981. S. 115.

244. Martin R. A study on the factors of regional competitiveness: a draft final report for the european commission directorate-general regional policy. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 184 p. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf.

245. Petruk I.P. The Methodical going near the estimation of effectiveness of antikrizovy management a national economy. *Cambridge Journal of Education and Science*. 2015 №2(14). C. 336-342.

246. Sun J., Li H., Huang Q.-H., He K.-Y. Predicting financial distress and corporate failure: A review from the stateof-the-art definitions, modeling, sampling, and featuring approaches. *Knowledge-Based Systems*. 2014. № 57. P. 41–56.

247. Robert F. Englea, Tianyue Ruanb. Measuring the probability of a financial crisis. (July 19, 2019). Available at : <https://www.pnas.org/content/116/37/18341>

248. Rodrik D., Subramanian A., Trebi F. Institutions Rule: the Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic development. *Journal of Economic Growth*. 2004. Vol. 9(2). P. 131-165.

249. Sava A., Biskup V., Petruk I., Pokotylska N., Fuhelo P., Substantiation of models for forecasting the regional social and economic rural development. *Independent Journal of Management & Production*. Vol. 11. 2020. No 8. C. 626-639. DOI: <http://dx.doi.org/10.14807/ijmp.v11i8.1223>

250. Shabatura T., Grishova I., Galitsky A., Stoyanova-Koval S., Zamlynsky V., Shcherbata M., Butenko T. Financial mechanism of economic security company. *The collection includes material reports 3rd International Scientific and Practical Conference «Science and Society» held SCIEURO in London 20-21 March 2013*. P. 160-180.

251. Sombart W. The quintessence of capitalism: a study of the history and psychology of the modern business man - library reprints, 1915. 400 c

252. Sylkin O. et al. Modeling the process of applying anti-crisis management in the system of ensuring financial security in the enterprise. *Business: Theory and Practice*, 2019, 20: 446-455.

ДОДАТОК А

Роль та значення криз в сучасних економічних системах

Тип економічної системи	Країни	Характерні ознаки	Роль та значення кризи
Традиційна економічна система	Слаборозвинуті країни: країни Африки й Латинської Америки.	<ul style="list-style-type: none"> – Багатоукладність економіки (різні форми власності та господарювання); – Традиційність розподілу й обміну (національні традиції); – Немає поділу праці; – Обмеженість ресурсів при наявності великих потреб; – Натуральність господарства (натуральний продукт – головне багатство); – Низький технічний розвиток. 	Криз практично немає
Командно-адміністративна економіка	Колишній СРСР та низка країн Східної Європи й Азії (Китай, Північна Корея).	<ul style="list-style-type: none"> – Суспільна (а в реальності державна) власність на ресурси, сильна монополізація і бюрократизація економіки, – Централізоване планування (планова економіка); – Абстрагування від ринкових законів (грошових відносин, конкуренції і вільного ціноутворення); – Зрівняльний розподіл результатів господарювання, відсутність матеріальних стимулів до ефективної праці. 	Криз немає, є лише «труднощі розвитку», які вирішуються виключно вищими державно- партійними органами
Ринкова економіка	США, Канада, Японія, високорозвинені країни-члени ЄС	<ul style="list-style-type: none"> – Розмаїття форм власності, чільне місце займає приватна власність в усіх її видах; – Вільний доступ і вихід з ринку; – Масовість ринку, вільна конкуренція великої кількості виробників; – Свобода в переміщенні матеріальних, фінансових і людських ресурсів; – Обмеженість державного впливу та регулювання економічних процесів на ринку. 	Криза – це об'єктивний процес, котрий визначає шлях до оптимізації економічної системи, усуває застарілу техніку і технологію, організацію виробництва і праці, відкриває простір для впровадження нового
Перехідна економіка	Країни колишні члени СРСР (Україна, Росія, Білорусія, Грузія, Казахстан та ін.)	<ul style="list-style-type: none"> – Суттєвість процесів, які відображають становлення нових соціально-економічних зв'язків; – Наявність елементів старої народногосподарської структури, що віджили себе; – Висока чутливість суспільного виробництва до змін у кон'юктурі світового ринку й неможливість реального впливу на нього; – Недостатній рівень вирішення соціальних проблем, котрий породжує досить суттєвий рівень соціального напруження. 	Постійність виникнення криз економічного, політичного та соціального характеру, в результаті яких формуються нові або удосконалюються діючі ринкові механізми економічного регулювання.

Примітка. Сформовано і доповнено автором на основі [222; 233].

ДОДАТОК Б

Основні трактування поняття «криза»

Автор	Визначення
<i>Українські науковці</i>	
Воронкова В.Г., Беліченко А. Г., Попов О. М. і ін.	<i>криза</i> – об’єктивне явище в соціально-економічній системі, в основі функціонування та розвитку якої лежить керована діяльність людини [23, с. 186].
Чернявський А.Д.	<i>криза</i> – це переломний етап функціонування будь-якої системи, коли вона піддається впливу або зсередини, що потребує від неї якісно нового реагування [223, с. 4].
Іванюта С.М.	<i>криза</i> – це складний загострений стан, різкий перелом або занепад [56, с. 283]
Мочерний С.В.	<i>криза</i> – основна фаза періодичного економічного циклу, різке погіршення економічного становища в країні (значний спад виробництва, масові банкрутства, значне зростання безробіття, фінансово-кредитна криза, падіння цін, зростання відсоткової ставки та інше) [115, с. 125]
Барановський О.І.	<i>криза</i> – це фактично точка біфуркації, яка містить в собі потенційну можливість як деструктивного, так і конструктивного характеру [8, с. 45]
Дацюк І.В.	<i>криза</i> – об’єктивний процес, який призводить до оптимізації системи або до її знищення у разі неспроможності адаптуватися до нових умов та розвиватися, адже це ставлення ґрунтується на діалектичній єдності основних тенденцій в існуванні системи – сталого функціонування та розвитку, що поступово змінюють одна одну [45, с. 166].
А.А. Чухно	<i>криза</i> – це одна з форм розвитку економіки, в ході якої усуваються застарілі техніка і технологія, організація виробництва і праці, відкривається простір для зростання й утвердження нового [227, с.5]
Бутко М. П., Матренко С. О.	<i>криза</i> – це закономірний етап у функціонуванні будь-якої системи, що може бути спричинений факторами впливу внутрішнього або зовнішнього середовища, кардинальними змінами у світовій економіці, що вимагає від системи суттєвого корегування або навіть, повної зміни концепції свого розвитку [16, с. 4].
Остапшин Т. П., Коптюх О.Г.	<i>криза</i> – це порушення рівноваги в розвитку економічної системи, яке призводить до змін форми її організації, до її переходу у новий стан або припинення існування [125, с. 115].
Ткаченко А.М., Калужна Ю.В.	<i>криза</i> – це об’єктивний процес якісних та кількісних змін, які, зазвичай, призводять до потенційно негативних результатів діяльності [209, с. 124]
<i>Продовження додатку Б</i>	
Маковоз О. В., Авагімов А. А.	<i>криза</i> – це такий стан системи, за якого відбувається динамічна безповоротна трансформація її елементів, втрата звичних зв’язків та порушення збалансованості системи; <i>економічна криза</i> – це таке порушення економічних зв’язків та пропорцій, за якого неможливе подальше існування соціальної системи у попередньому вигляді [87, с. 220].
Ватченко О.Б., Шаранов Р.С.	<i>криза</i> – це переломний етап функціонування будь-якої системи, що може нести не тільки руйнівний та негативний характер, а й потенціал змін [18, с. 151].
Кучінка Т.В.	<i>криза</i> – це об’єктивний, цілеспрямований і закономірний процес змін, в основі якого покладено незворотність, спадковість та цілеспрямованість [77, с. 30].
<i>Зарубіжні науковці</i>	
Коротков Е.М.	<i>криза</i> – це «крайне загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі» [67, с. 118]
Файншмідт Є.А.	<i>криза</i> - це процес порушення рівноваги самокерованої системи, який супроводжується втратою її стійкості та може закінчитись або руйнацією і цілковитим припиненням існування системи, або переходом її в новий стан стійкої рівноваги [215, с. 38]
Д. Кокрем (Dominic Cockram) та К. Ван Ден Хейвел (Claudia Van Den Heuvel)	<i>криза</i> – це нестабільності чи зміни; <i>криза</i> – це загрози, що є визначальними чинниками кризи, коли вона виходить за рамки нормального і спричиняє нестабільність або зміни в організації чи системі та може становити загрозу для її майбутнього [240].
Ф. Роберт (Robert F. Englea), Тіануе Ріанд (Tianyue Ruanb) .	<i>криза</i> – це зовнішній удар, який може стати джерелом руйнівних шоків для всієї економіки і викликає її спад [247].

ДОДАТОК В

**Окремі підходи українських і зарубіжних вчених до визначення
поняття «антикризове управління»**

Автор	Визначення
<i>УКРАЇНСЬКІ НАУКОВЦІ</i>	
Василенко В. О.	<i>антикризове управління</i> – це управління, в якому передбачена небезпека кризи, аналіз її симптомів, заходів щодо зниження негативних наслідків кризи та використання її факторів для позитивного розвитку [17].
Іванюта С.М.	<i>антикризове управління</i> – це сукупність заходів управління, що забезпечують моніторинг, діагностику, запобігання, нейтралізацію і подолання кризових явищ на всіх рівнях економіки [56].
Шершньова З.С. , Багацький В.М., Гетманцева Н.Д.	<i>антикризове управління</i> – це комплекс заходів за попередньою оцінкою ймовірності та можливих наслідків потенційних криз, виявлення перших ознак криз, розробки антикризової стратегії, виконання планів антикризових заходів щодо попередження та ліквідації кризової ситуації, ліквідації наслідків кризи і запобіганню можливості появи кризових ситуацій у перспективі [2302].
Ситник Л.С.	<i>антикризове управління</i> – це тип управління, що орієнтоване на своєчасне реформування економіки, оцінку, прогноз, діагностику процесів у діяльності підприємства, галузі, регіону, держави [177, с. 27].
Філатова О.М.	<i>антикризове управління</i> – це свідомі і цілеспрямовані дії держави (певною мірою і могутніх корпорацій та наднаціональних органів) щодо запобігання або зменшення глибини економічних криз, стабілізації господарської кон'юнктури і збільшення темпів економічного зростання [218].
Шпачук В. В	<i>антикризове управління</i> – це управлінська система, заснована на стратегічних засадах і спрямована на підтримання стабільного стану соціально-економічної системи, що здатна швидко адаптуватись до умов мінливого ринкового середовища [236].
Чабатура Т. та ін.	<i>антикризове управління</i> – це сукупності принципів, законів та процедур, що забезпечують процес прийняття управлінських рішень, необхідних для пом'якшення наслідків кризових явищ і попередження появи криз [250].
Фурдичко Л.С. Жовтанецька Я.В.	<i>антикризове управління</i> - це процес, в якому суб'єкт антикризового управління здійснює відновлення ефективного функціонування за допомогою системи методів, заходів та інструментів в умовах істотних ресурсних обмежень і підвищеного ризику [219, с. 276].
Прищепя Н.В.	<i>антикризове управління</i> – це процес керування під тиском обставин, що дозволяє виконувати функції управління, швидко ухвалюючи оптимальні рішення з невідкладних проблем [154].
Кульчій І.О.	<i>антикризове управління</i> – це процес запобігання або подолання кризи, де об'єднані дві складові: запобігання, якщо не настала криза, і подолання її у післякризовий період» [75, с. 54].
Чикаренко І. А.	<i>антикризове управління</i> (державне) - це процес, який характеризується комплексністю та багатоплановістю, охоплює систему заходів із діагностики кризових явищ (моніторинг, аналіз, оцінювання, контроль), планування (прогнозування, розроблення сценаріїв, моделювання, програмування), нейтралізації і подолання кризи (прийняття управлінських рішень, реалізація стратегій, проектів, планів профілактичних та надзвичайних заходів, зокрема, з мобілізації ресурсів) [224].

<i>Продовження додатку В</i>	
Мостенська Т.Л., Юрій Е.О.	<i>антикризове управління</i> – це діяльність менеджменту, що є складовою управління економічною безпекою підприємства і полягає у передбаченні можливості настання кризової ситуації, реалізується через підготовку та впровадження відповідних управлінських рішень, взяття на себе відповідальності та контролю за реалізацією запланованих заходів, швидкому реагуванні у випадку кризової ситуації для виведення підприємства із кризового стану [114].
Сулькін О.	<i>антикризове управління</i> – це певна послідовність зусиль управління, яка повинна здійснюватись у вигляді етапів та процедур, що мають прямий і зворотній зв'язок [252].
<i>ЗАРУБІЖНІ НАУКОВЦІ</i>	
Мінаєв Е.С.	<i>антикризове управління</i> – це комплекс послідовно здійснюваних заходів щодо запобігання, профілактики, подолання кризи, зниження рівня її негативних наслідків
Крутік А.В., Муравйов А.І.	<i>антикризове управління</i> – це система заходів з попередження кризових явищ, зокрема, управління в умовах кризи [72]
Коротков Е. М.	<i>антикризове управління</i> – це управління, в якому поставлено певним чином передбачення небезпеки кризи, аналіз його симптомів, заходів для зниження негативних наслідків кризи і використання його факторів для подальшого розвитку [67].
Курошева Г.М.	<i>антикризове управління</i> – це сукупність зовнішніх та внутрішніх впливів, що забезпечують на всіх стадіях життєвого циклу системи відновлення та стабілізацію її роботи (якщо воно знаходиться в кризовому становищі) чи запобігання гальмуванню (не зниження) темпів або обсягів, де існують слабкі ознаки кризового становища [76].
Грязнова А. Г.	<i>антикризове управління</i> – система управління, яка має комплексний, системний характер і спрямована на запобігання або усунення несприятливих явищ за допомогою використання всього потенціалу сучасного менеджменту, розробки і реалізації спеціальної програми, що має стратегічний характер та дозволяє усунути тимчасові утруднення, зберегти і примножити ринкові позиції за будь-яких обставин, спираючись на власні ресурси [6]
Джасінська Дж. (Jasinska J.)	<i>антикризове управління</i> – це частина стратегічного управління, що формує ресурсний потенціал підприємства з метою запобігання кризових ситуацій [242].

ДОДАТОК Д

Тлумачення поняття «регіон» різними авторами

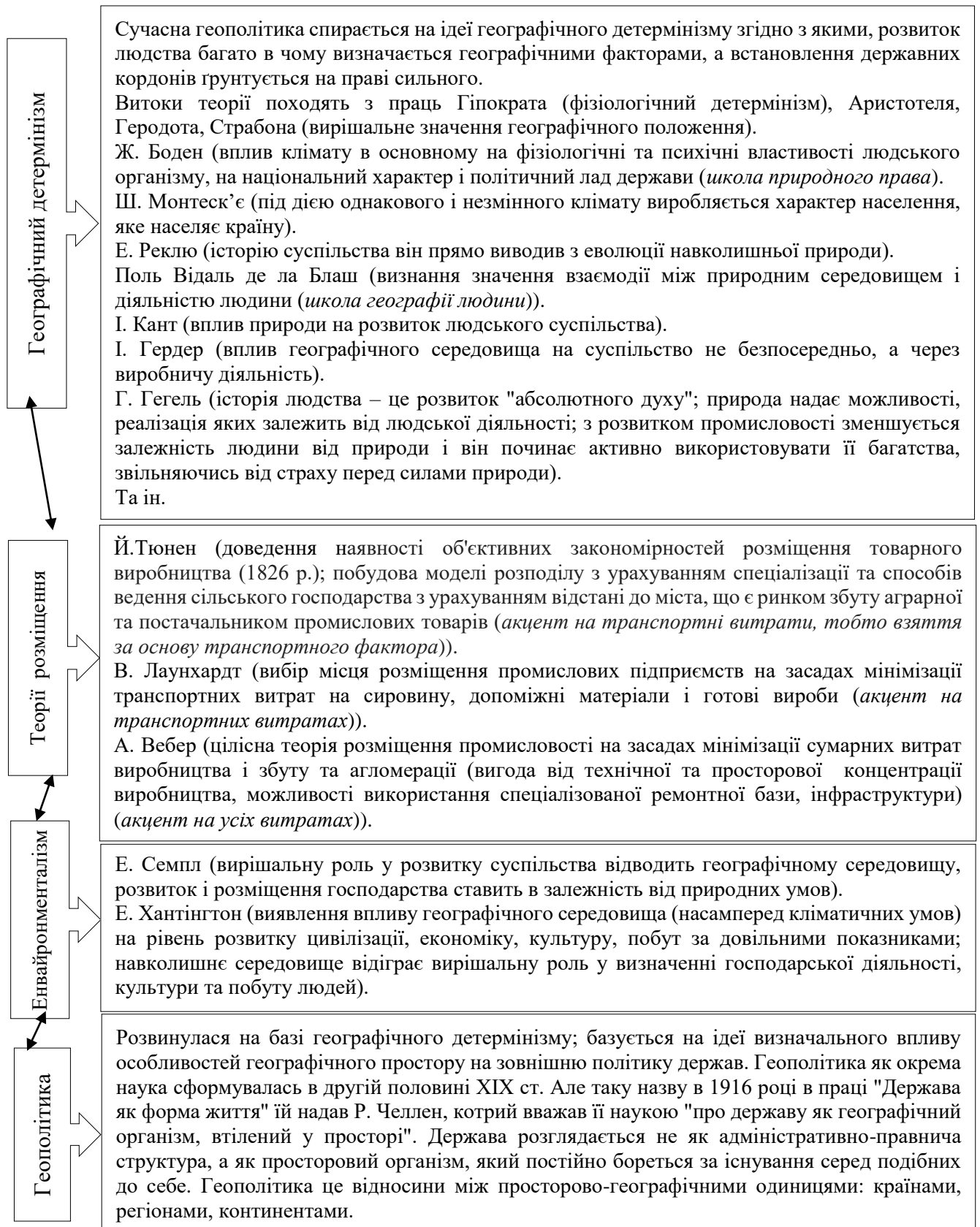
Автор	Тлумачення	Підхід
Возняк Г.В.[22, с.36-37]	регіон є підсистемою соціально-економічної системи країни, яка, з одного боку, гарантує збереження автономності інтересів окремих регіонів, з другого, – зацікавлена у досягненні загальнонаціональних стратегічних цілей розвитку країни; регіон варто розглядати як поліструктурну систему з безліччю стійких взаємозв'язків між економічними утвореннями одного рангу, котрі, своєю чергою, визначають існування порядку вищого рангу	Економічний (виробничий) підхід
Герасимів З. М. [26, с. 26]	регіоном є територія, для якої характерна певна однорідність, що відрізняє її від інших територій, окремі галузі, виробництва, процеси та явища в межах регіону взаємопов'язані, що забезпечує його функціонування як системи.	Комплексний підхід
Гранберг О. Г.[31, с. 23]	регіон є визначеною територією, що відрізняється від інших територій за низкою ознак і характеризується певною цілісністю, взаємопов'язаністю її складових елементів.	Комплексний підхід
Данилишин Б., Черняк Л., Горська О., Фащевський М.[35, с . 12.]	просторово-територіальна концентрація галузей народного господарства, котра відрізняється від інших територіальних утворень специфічністю своїх складників, що характеризуються взаємозв'язаністю, єдністю та цілісністю і мають комплексотвірні властивості	Комплексний підхід
Добринін А. І.[42, с. 28.]	регіон – територіально спеціалізована частина народного господарства країни, яка характеризується єдністю та цілісністю відтворювального процесу	Економічний (виробничий) підхід
Добреньков В. І., Слепенков І. М.[41, с. 134]	відносно самостійна частина, підсистема єдиного народногосподарського комплексу країни, що виокремилась у процесі територіального поділу праці	Економічний (виробничий) підхід

<i>Продовження додатку Д</i>		
Ізард У.[58, с. 69]	регіон – відкрита економічна одиниця в межах держави	Економічний (виробничий) підхід
Керецман В.Ю. [61, с.399, 401]	регіон – певна територія в межах однієї чи декількох держав, яка є однорідною за певними критеріями (економічними, демографічними, екологічними, етнічними, соціальними, культурними) і за цими критеріями відрізняється від інших територій	Комплексний підхід
Кузьменко Л.М. [73, с. 140]	регіон – адміністративна одиниця з межами	Адміністративний підхід
Лексін В. М., Ситников Л. І., Юнкін О. М. [80 , с.48]	регіон є частиною економічного, соціального, природно-ресурсного, екологічного, культурно-історичного, власно просторового потенціалу держави в межах установлених владою адміністративно-територіальних одиниць, які мають управлінські структури і в обов'язок яких уходить забезпечення інтересів регіонального розвитку	Комплексний підхід
Малиновський В. Я. [91]	політичній та управлінській науках, на відміну від економічної, історичної, географічної, соціологічної, етнографічної щодо регіону слід застосовувати адміністративний підхід, що ототожнює регіон з АТО, причому, вищого рівня. Лише такий підхід з чіткою прив'язкою до адміністративно-територіального устрою дає можливість осмислити систему публічної влади на територіях. При цьому дві складові – територіальна та владна, що тісно взаємопов'язані, зобов'язують установити однозначні просторові параметри, що можливі лише в рамках адміністративно-територіального поділу. Якщо ж за основу взяти інші підходи, то однозначно виникнуть методологічні проблеми, пов'язані з розмитим розумінням цього терміна.	Комплексний підхід
Спіфанов А.О. [49, с. 45]	регіон – соціально-економічна система, основні ланки якої (матеріальне виробництво і соціальна сфера) збалансовані.	Економічний (виробничий) підхід

<i>Продовження додатку Д</i>		
Ожегов С. І., Шведова Н. Ю. [119, с. 543]	велика область, група країн, що є сусідами, або території, райони, об'єднані за певними загальними ознаками	Територіальний підхід
Пашкевич М. С. [129]	регіон визначається як територіально-адміністративна одиниця, яка входить у систему державного регулювання, але з іншого боку, регіон формується під впливом схожих факторів, що проявляються на певних територіях. Надає пропозицію щодо уведення понять електронний регіон і віртуальний регіон	Проблемний підхід
Урисон Є. В. [214, с. 128-133]	чітко окреслена територія – адміністративно-територіальна одиниця деяких країн або міст	Територіальний підхід
Чужиков В. І. [226, с. 14-15.]	регіон являє собою відкриту ієрархічну поліструктурну систему, яка базується на територіальній єдності, має подібну галузеву, соціальну та демографічну структури, сформовану спільну інфраструктуру та відповідну організаційно-управлінську різнорівневу таксономічну ¹ модель	Комплексний підхід

ДОДАТОК Ж

Базові теорії регіонального розвитку та їх характеристики

Склад статистичних показників регіонального розвитку

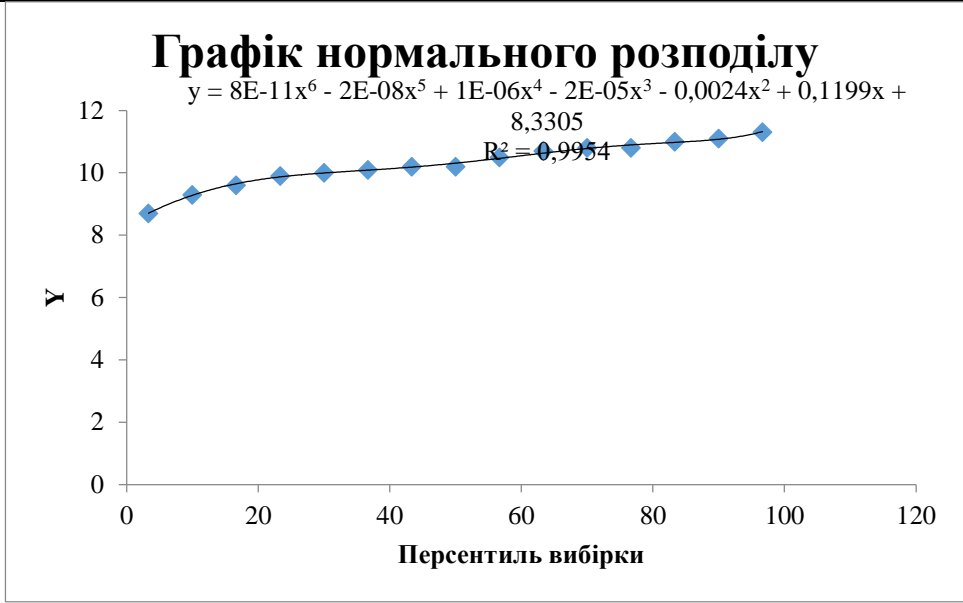
- 1.** Валовий регіональний продукт
 - 1.1. Частка валового регіонального продукту в загальному підсумку
 - 1.2. Частка регіону в загальному обсязі випуску України в основних цінах
 - 2.** Випуск в основних цінах за видами економічної діяльності
 - 2.1. Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство)
 - 2.2. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
 - 2.3. Переробна промисловість
 - 2.4. Будівництво
 - 2.5. Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів
 - 2.6. Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
 - 2.7. Тимчасове розміщування й організація харчування
 - 2.8. Інформація та телекомунікації
 - 2.9. Фінансова та страхова діяльність
 - 2.10. Професійна, наукова та технічна діяльність
 - 2.11. Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування
 - 2.12. Освіта
 - 2.13. Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
 - 3.** Доходи населення
 - 3.1. Наявний дохід населення
 - 3.2. Наявний дохід у розрахунку на одну особу
 - 4.** Витрати населення
 - 4.1. Витрати в розрахунку на одну особу
 - 4.2. Придбання товарів та послуг
 - 4.3. Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти
 - 4.4. Внески на соціальне страхування
 - 4.5. Приріст фінансових активів
 - 5.** Зміна обсягу наявного доходу в розрахунку на одну особу
 - 5.1. Зміна обсягу соціальних допомог та інших одержаних поточних трансферів
 - 5.2. Зміна обсягу придбання товарів та послуг
 - 5.3. Зміна обсягу внесків на соціальне страхування
 - 6.** Частка регіону в загальному обсязі доходів населення України
 - 6.1. Частка регіону в загальному обсязі наявного доходу населення України
 - 6.2. Частка регіону в загальному обсязі наявного доходу в розрахунку на одну особу
 - 6.3. Частка регіону в загальному обсязі соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів населення України
 - 6.4. Частка регіону в загальному обсязі соціальних допомог населення України
 - 6.5. Частка регіону в загальному обсязі витрат населення України
 - 6.6. Частка регіону в загальному обсязі придбання товарів та послуг населенням України
- Джерело: [108 -112]

**Залежність нормального розподілу вибірки від перцентилів по
регіонах (вплив на частку ВДВ)**

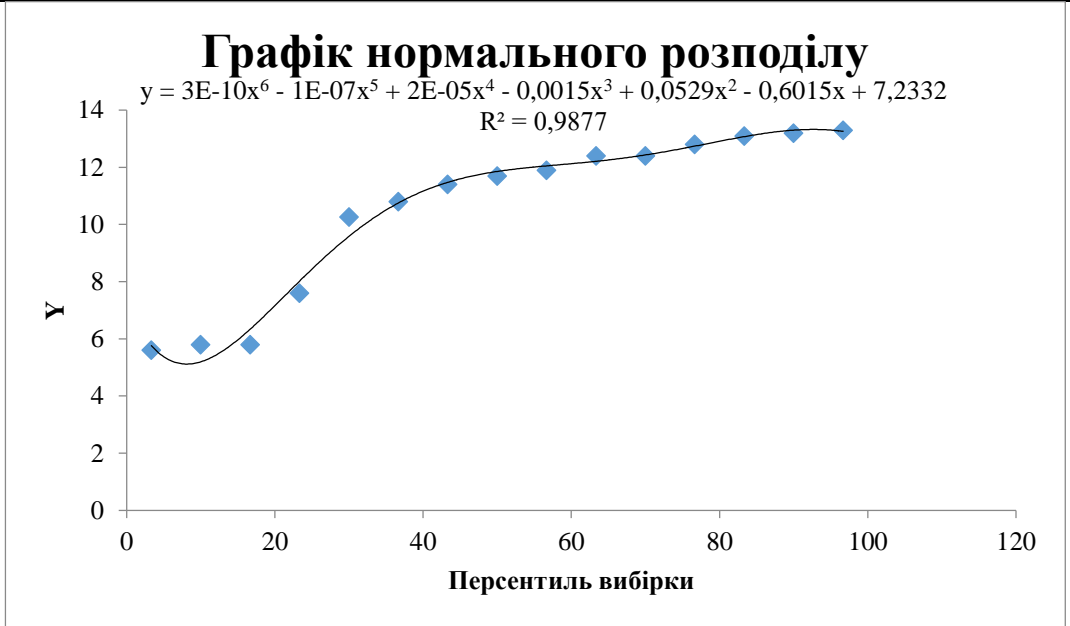
Регіон	Графічні залежності нормального розподілу вибірки від перцентилів
Вінницька	<p align="center">Графік нормального розподілу</p> $y = -8E-11x^6 + 2E-08x^5 - 1E-06x^4 + 5E-05x^3 - 0,0008x^2 + 0,0103x + 2,068$ $R^2 = 0,9843$
Волинська	<p align="center">Графік нормального розподілу</p> $y = 4E-11x^6 - 1E-08x^5 + 1E-06x^4 - 7E-05x^3 + 0,0019x^2 - 0,0202x + 1,3465$ $R^2 = 0,9581$

Продовження додатку Е

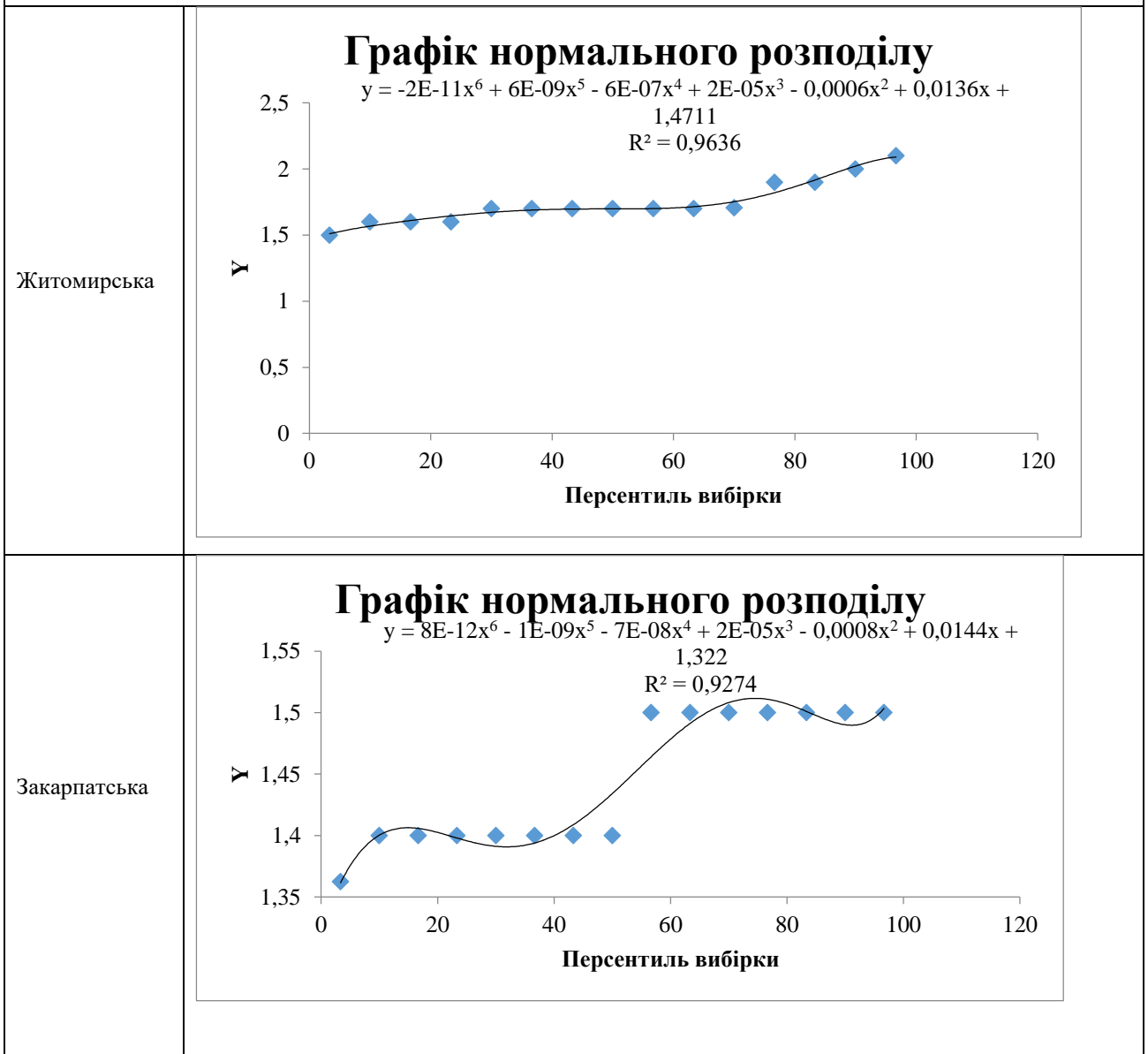
Дніпровська

Донецька

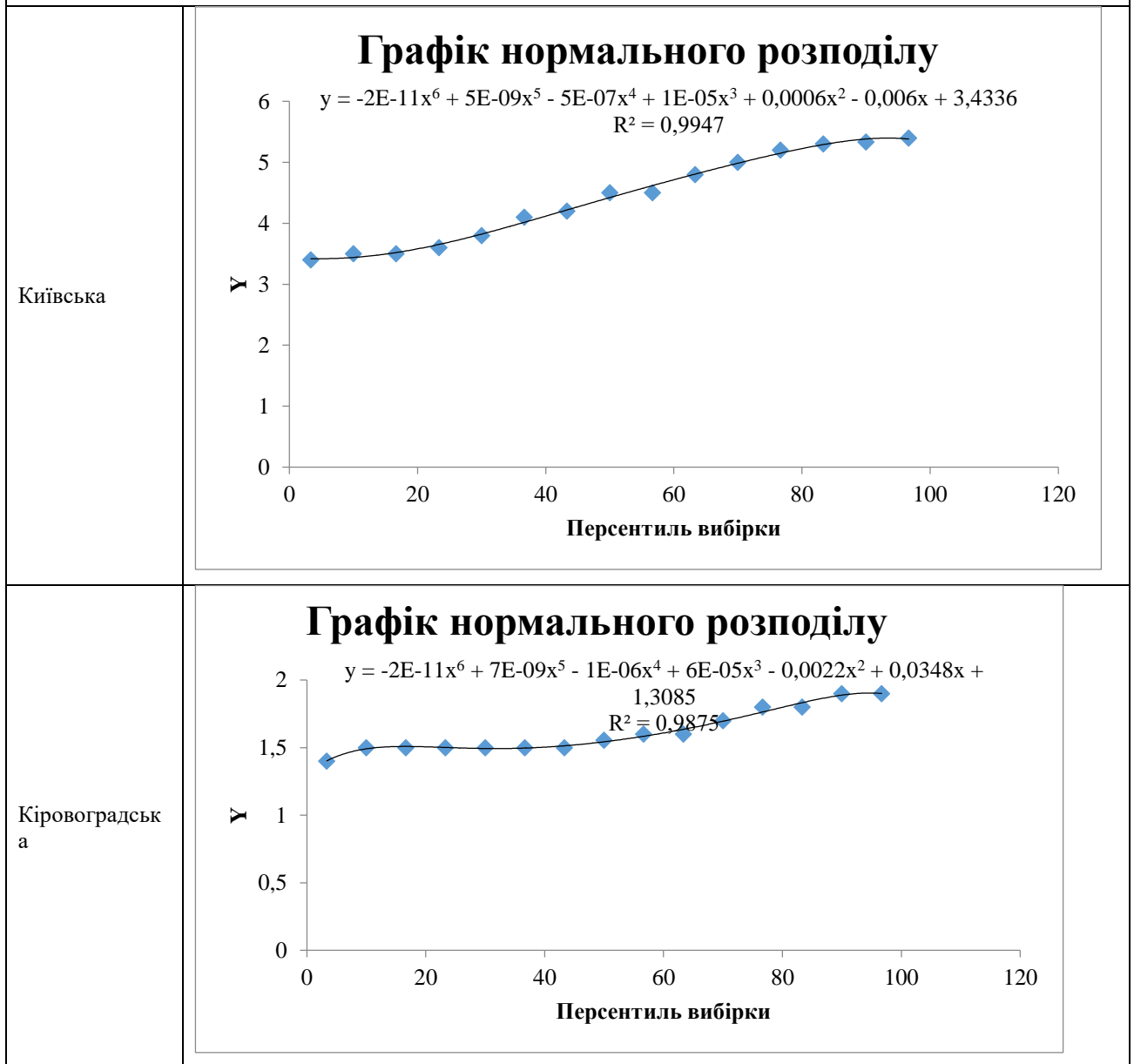
Продовження додатку Е

Продовження додатку Е

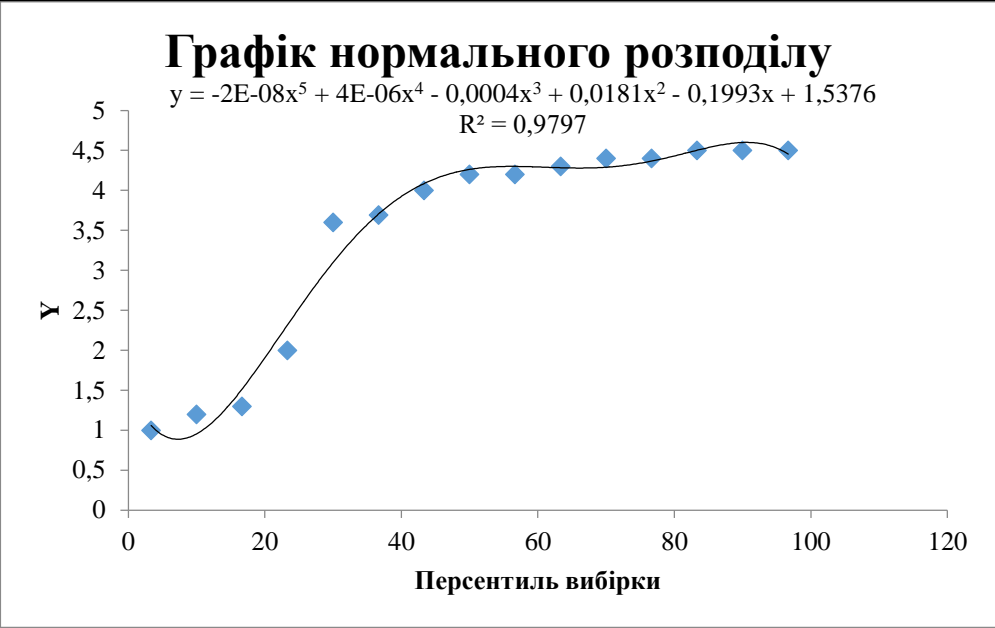
<p>Запорізька</p>	<p>Графік нормального розподілу</p> $y = -2E-10x^6 + 5E-08x^5 - 6E-06x^4 + 0,0004x^3 - 0,0106x^2 + 0,1575x + 2,7986$ $R^2 = 0,9939$
<p>Івано-Франківська</p>	<p>Графік нормального розподілу</p> $y = 4E-11x^6 - 1E-08x^5 + 2E-06x^4 - 0,0001x^3 + 0,0032x^2 - 0,0371x + 2,0028$ $R^2 = 0,9487$

Продовження додатку Е

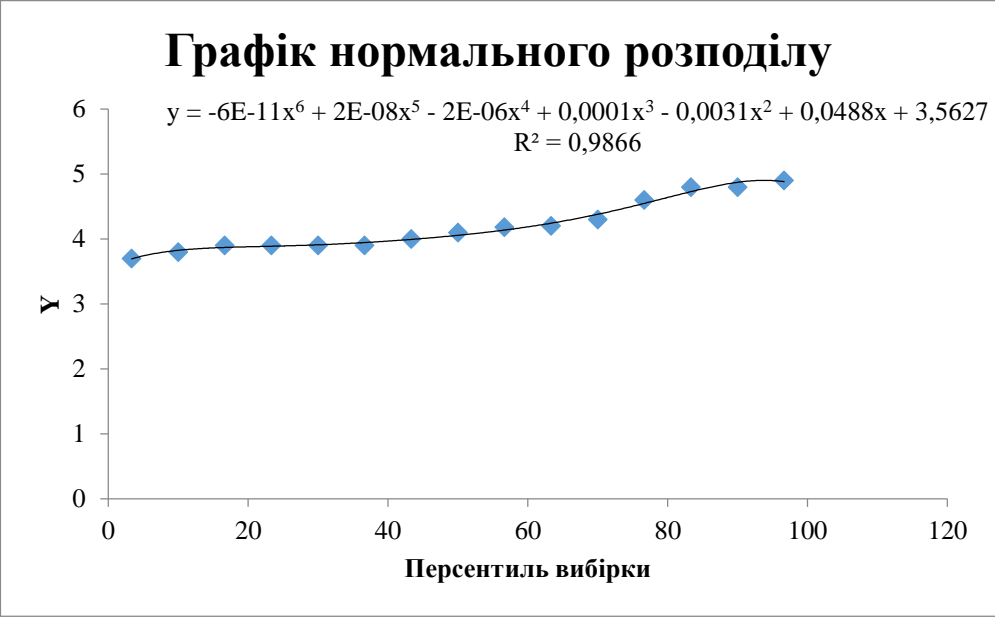

Продовження додатку Е

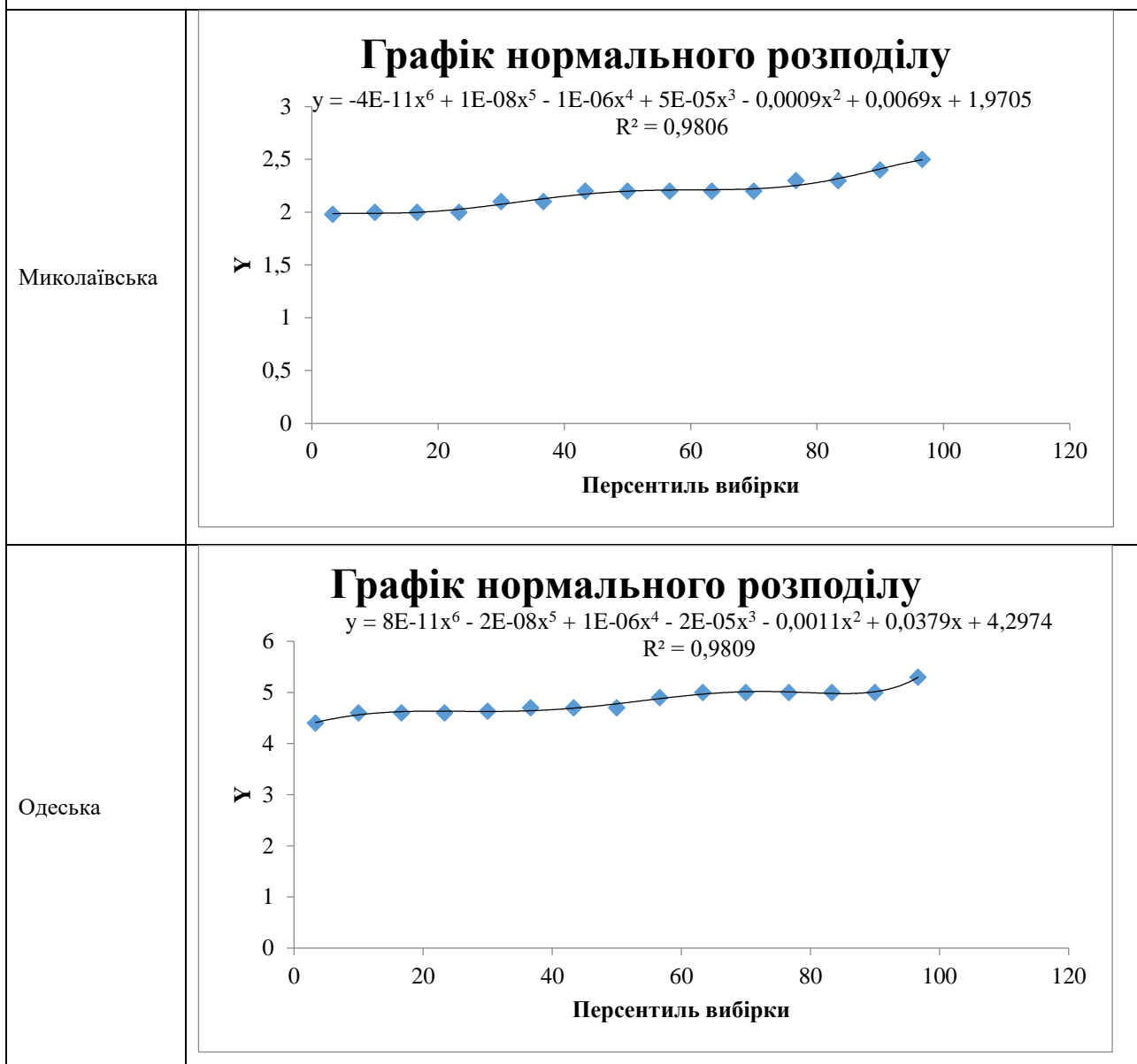
Луганська

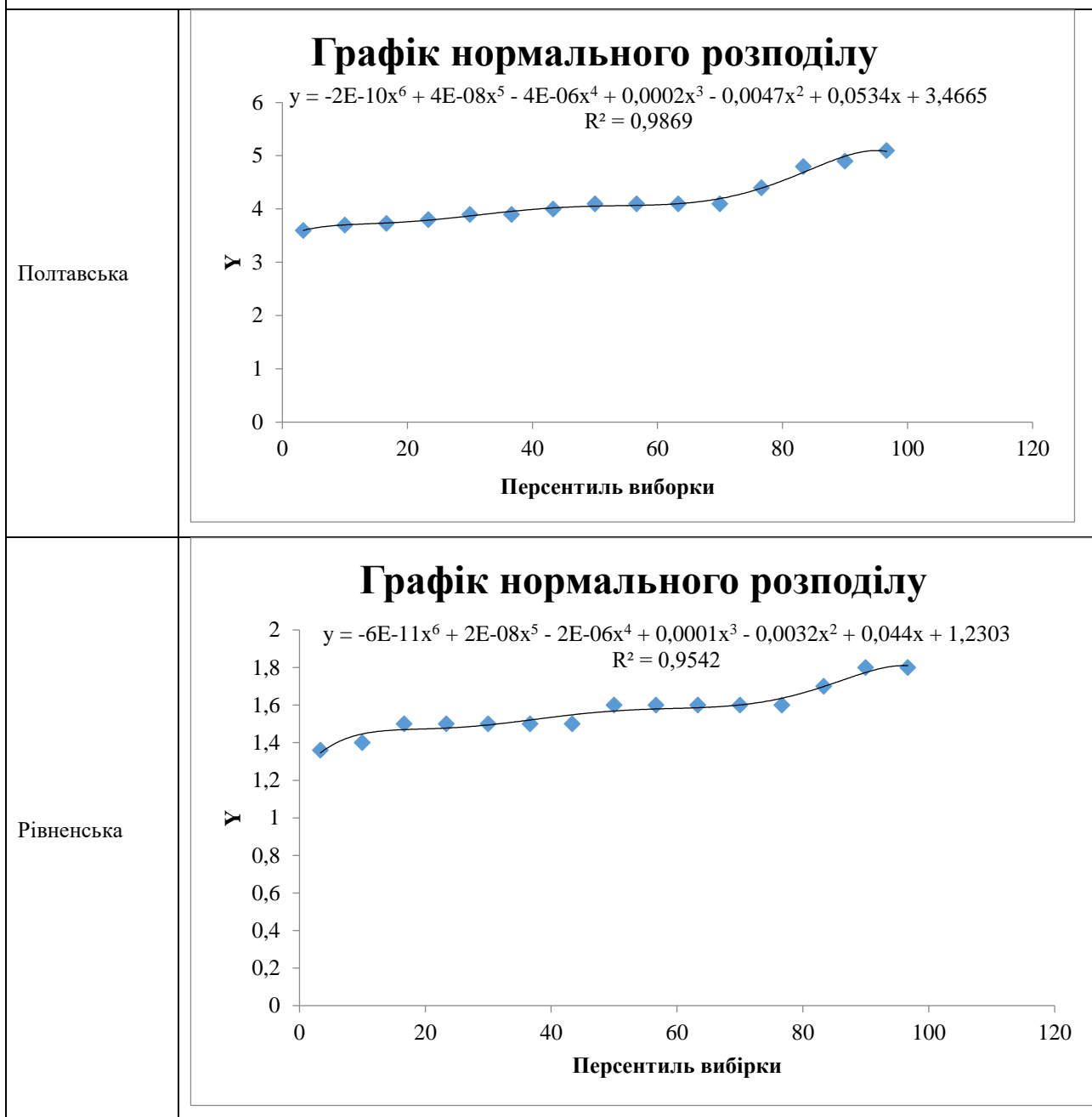
Львівська

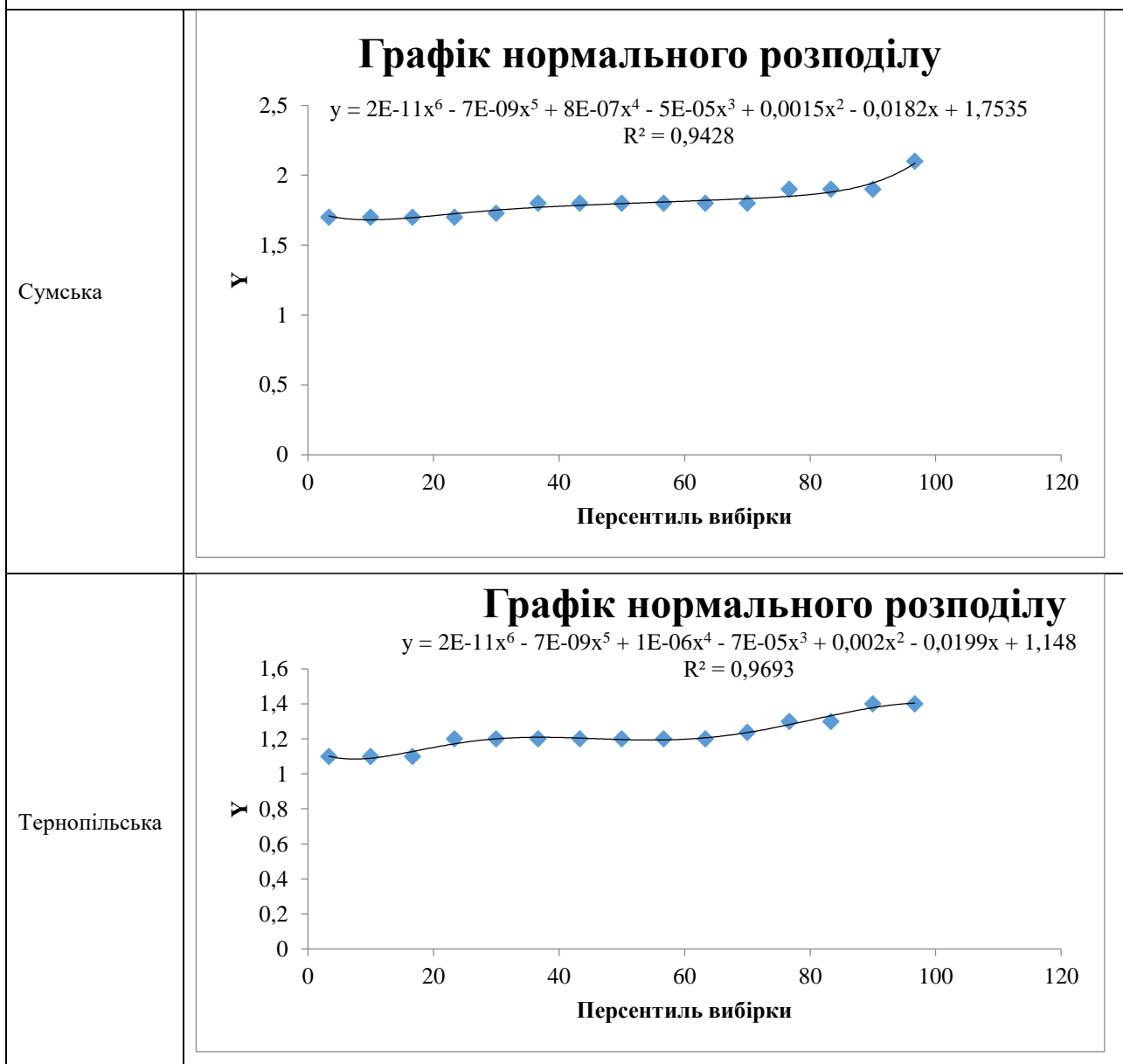
Продовження додатку Е

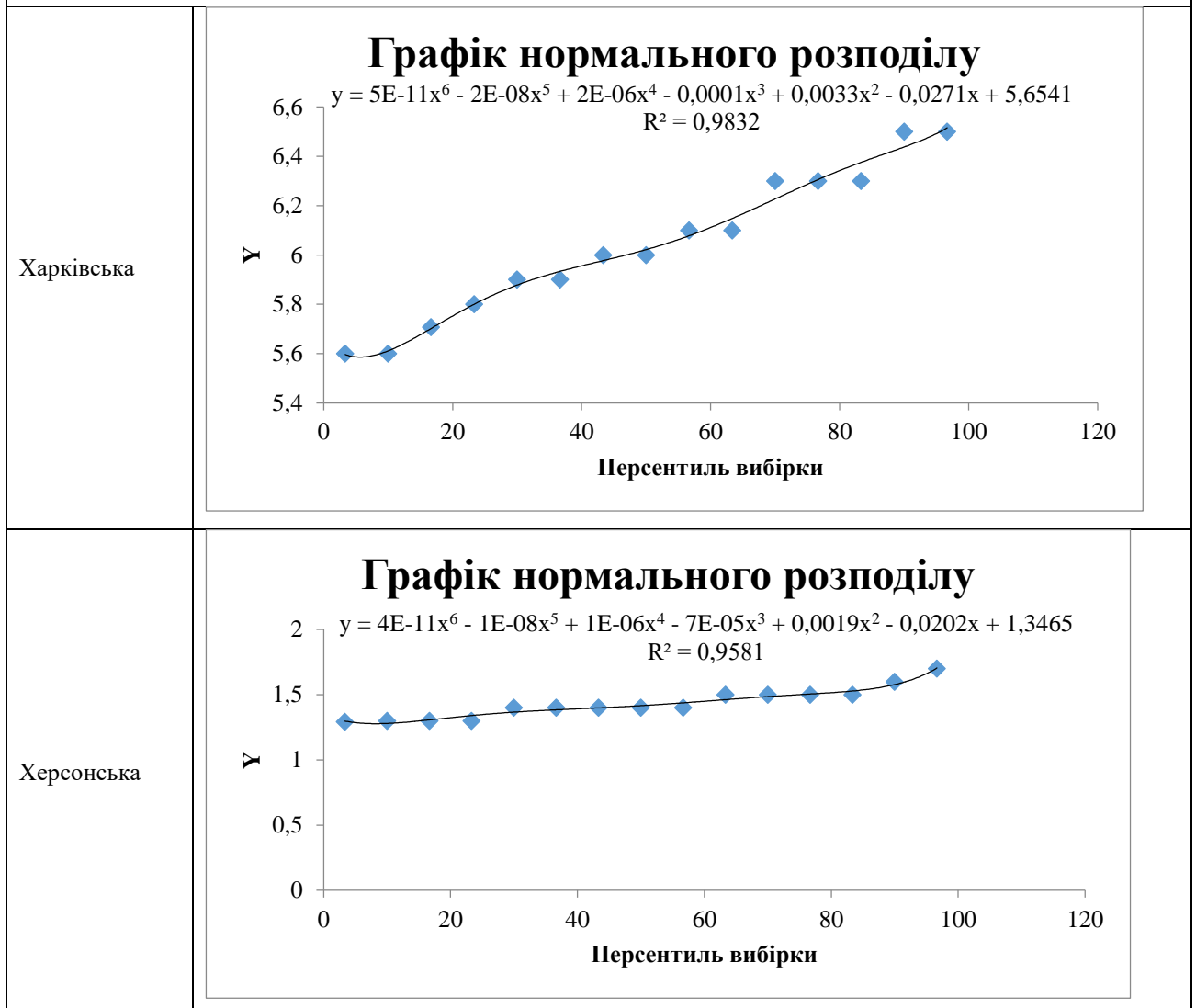
Продовження додатку Е

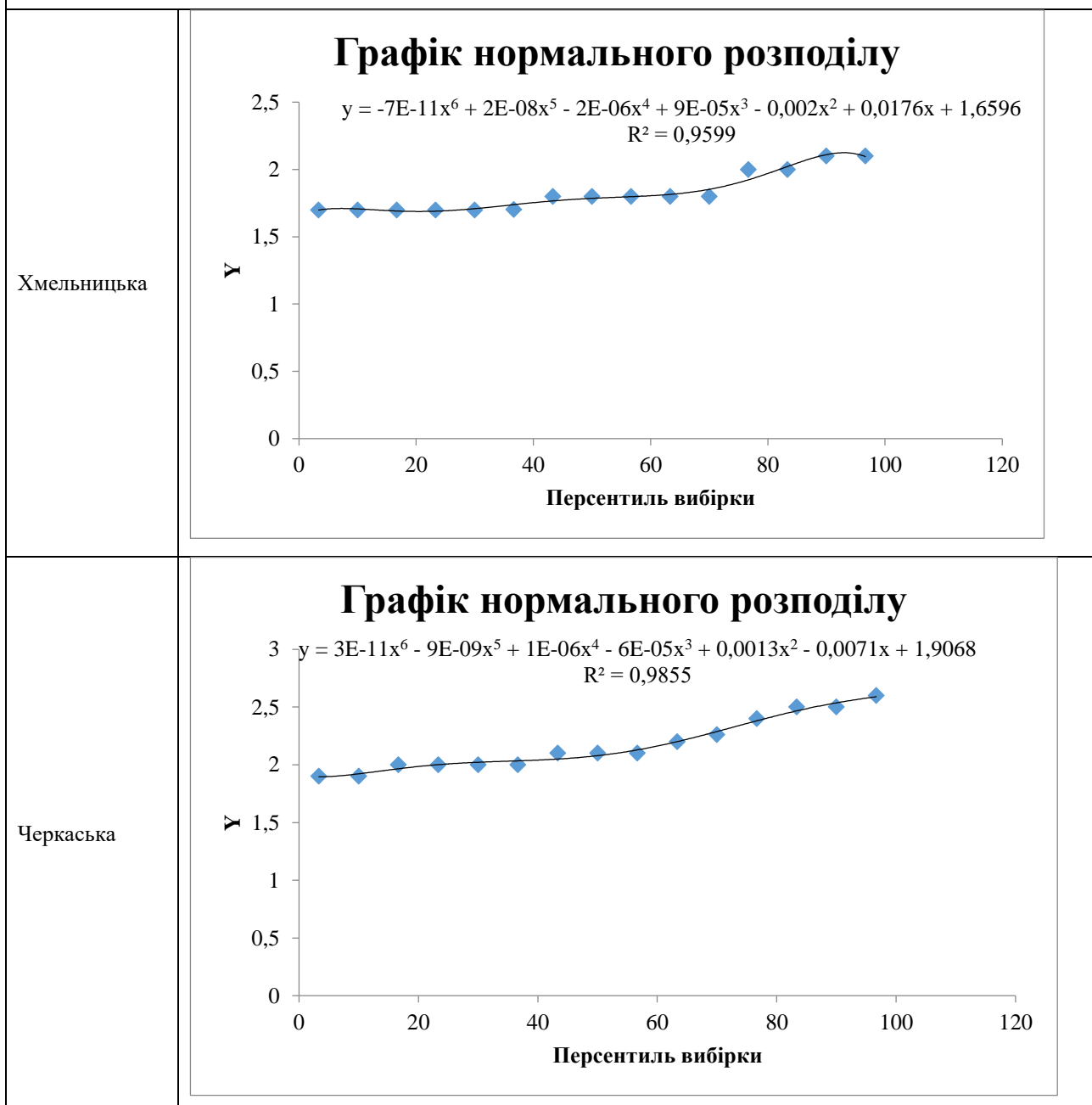
Продовження додатку Е

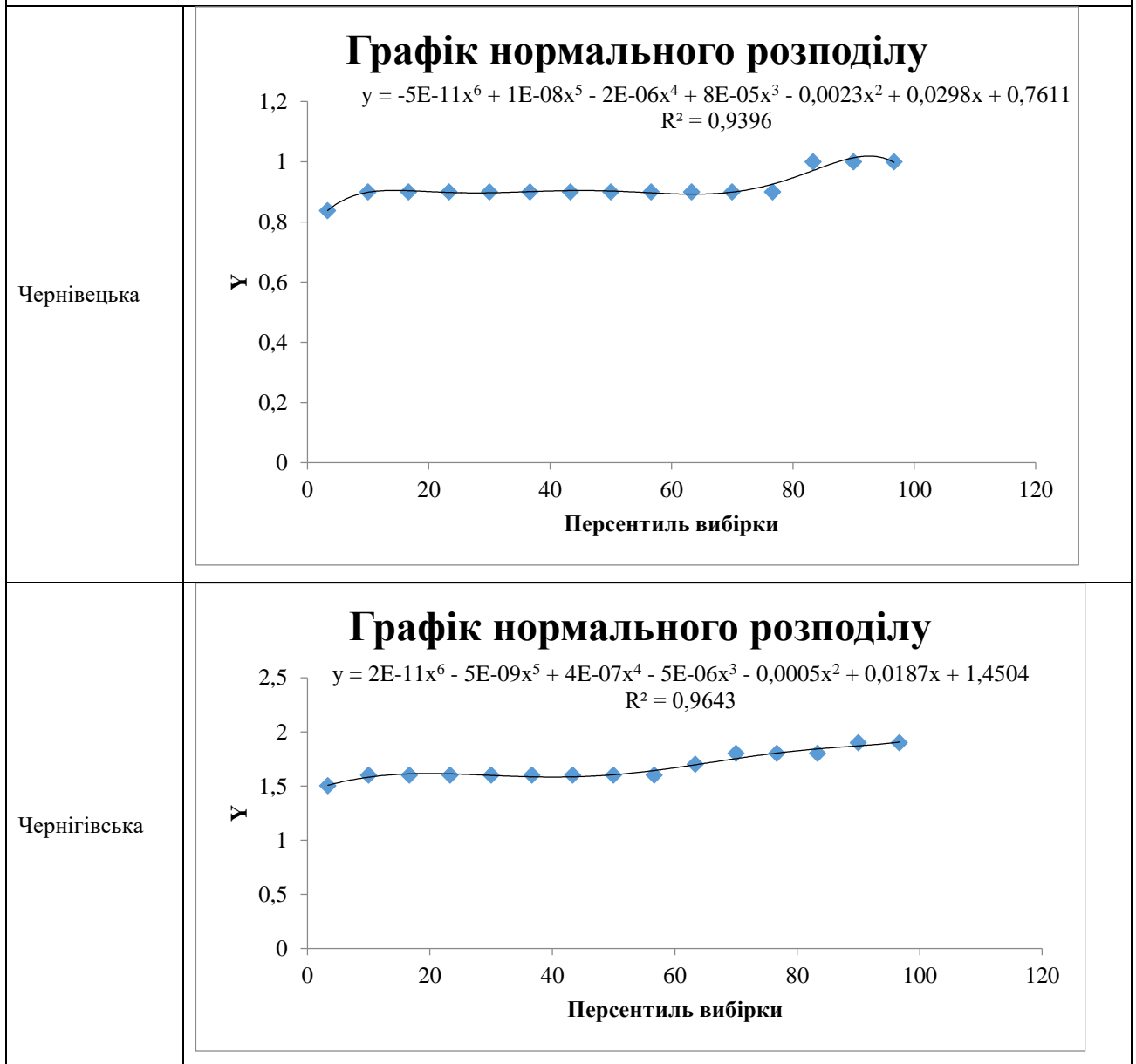
Продовження додатку Е

Продовження додатку Е

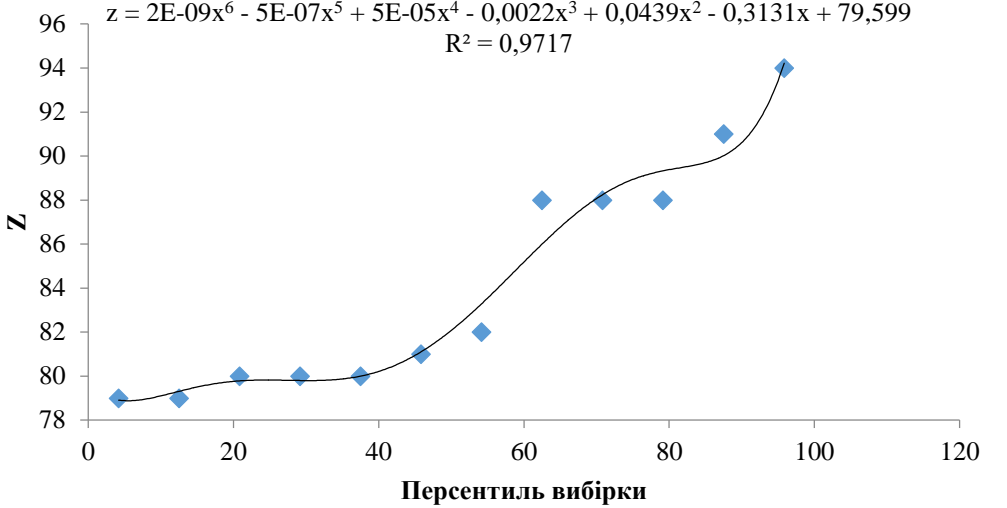
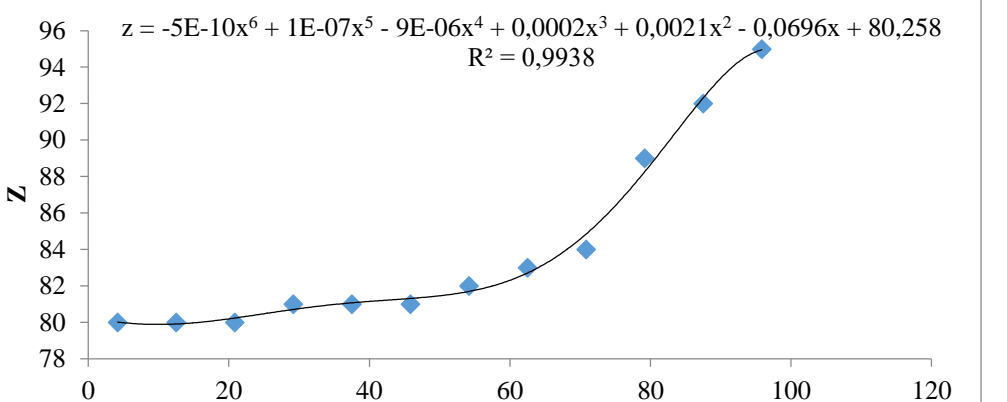

Продовження додатку Е

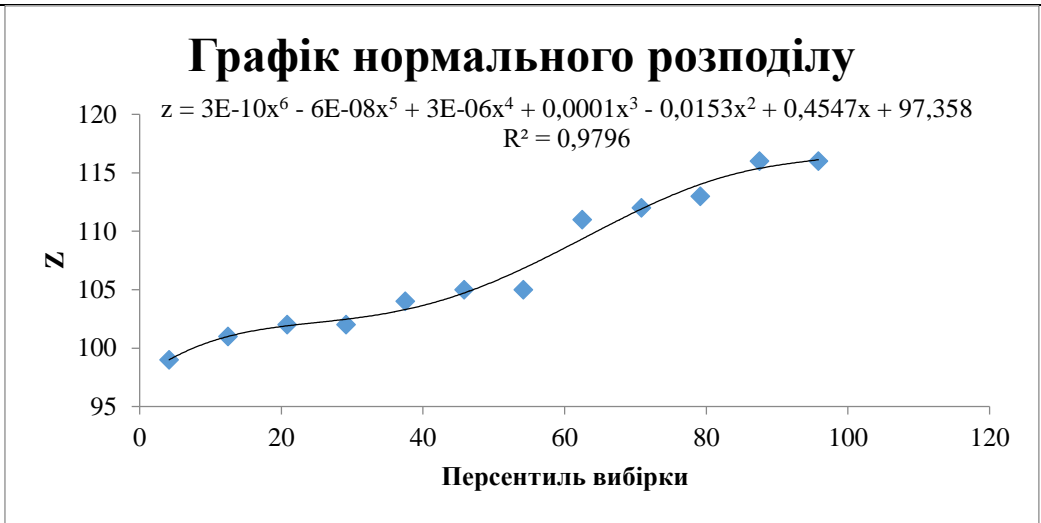
ДОДАТОК К

**Залежність нормального розподілу вибірки від перцентилів по
регіонах (частка видатків населення)**

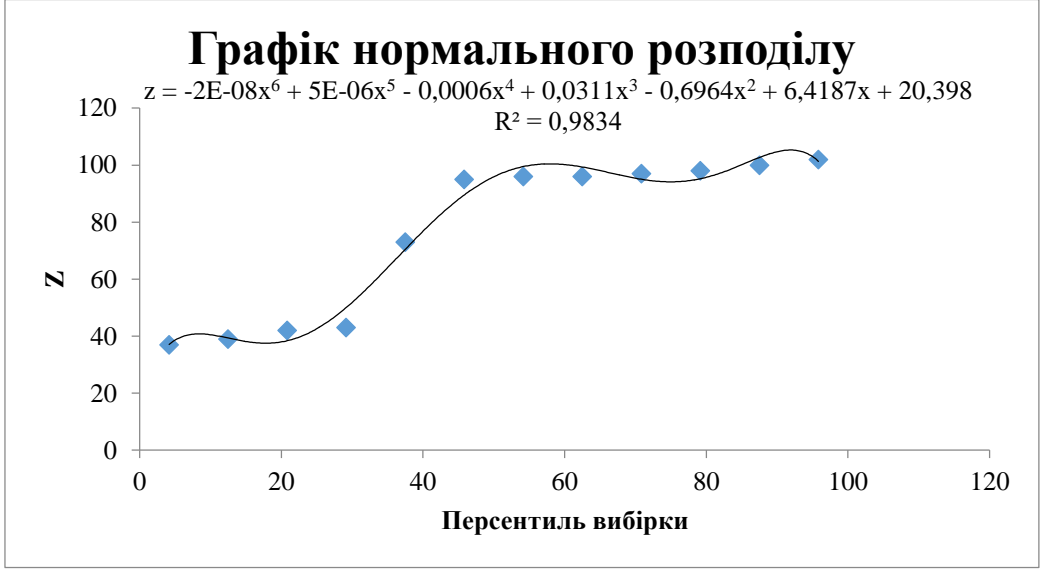
Регіон	Графічні залежності нормального розподілу вибірки від перцентилів
Вінницька	<p align="center">Графік нормального розподілу</p> $z = 2E-09x^6 - 5E-07x^5 + 5E-05x^4 - 0,0022x^3 + 0,0439x^2 - 0,3131x + 79,599$ $R^2 = 0,9717$ <p align="center">Перцентиль вибірки</p>
Волинська	<p align="center">Графік нормального розподілу</p> $z = -5E-10x^6 + 1E-07x^5 - 9E-06x^4 + 0,0002x^3 + 0,0021x^2 - 0,0696x + 80,258$ $R^2 = 0,9938$ <p align="center">Перцентиль вибірки</p>

Продовження додатку К

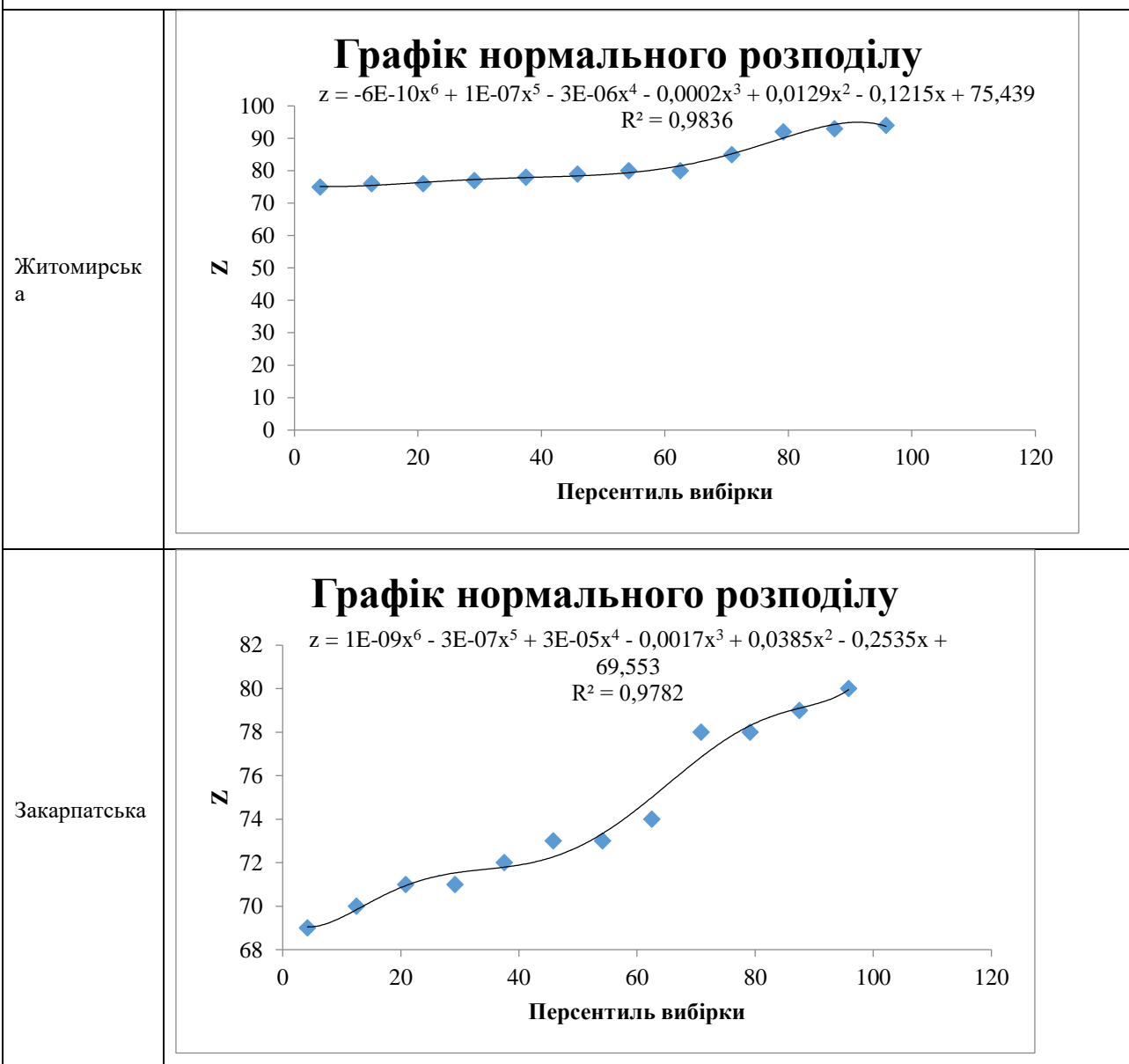
Дніпровська

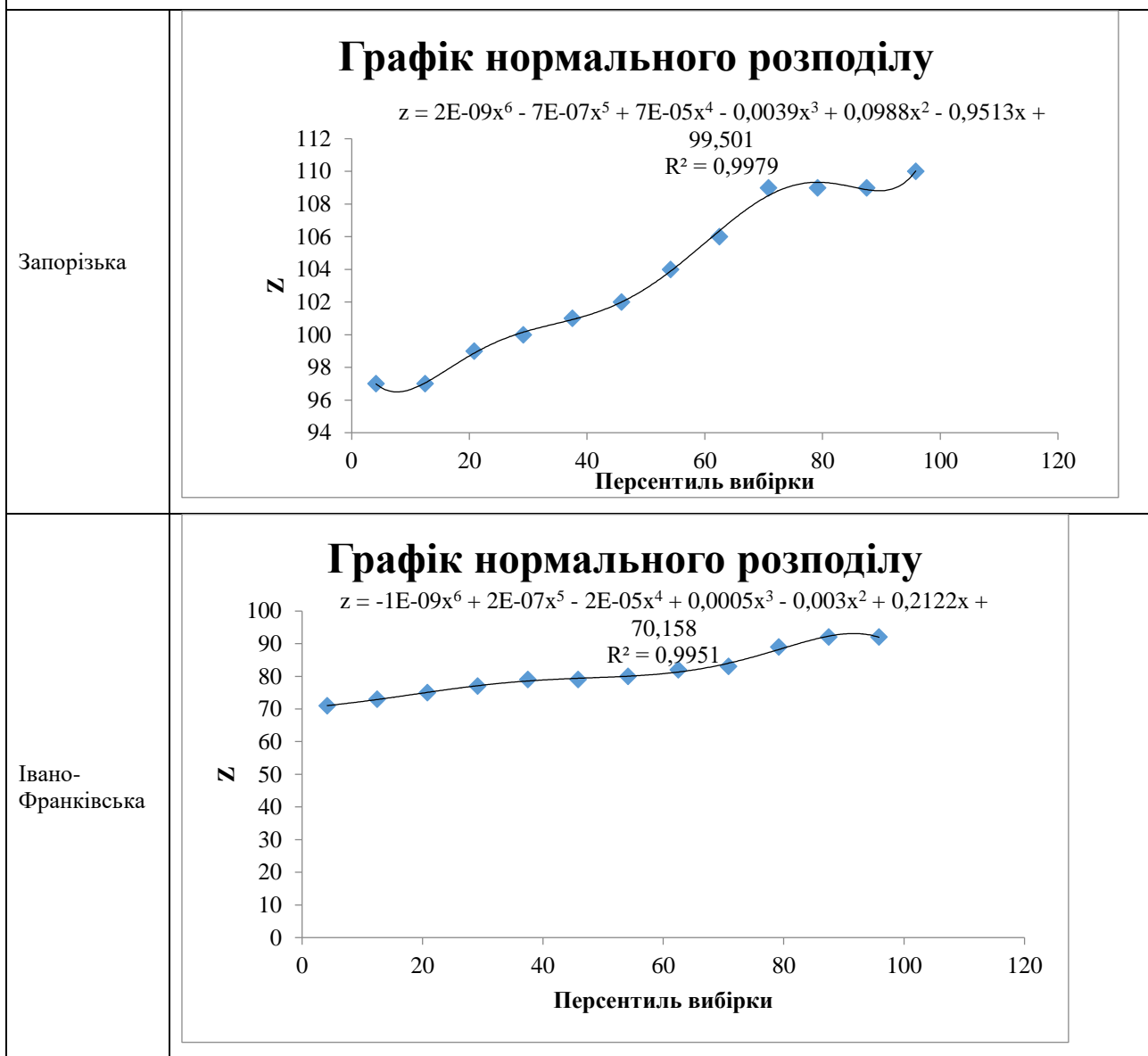
Донецька

Продовження додатку К

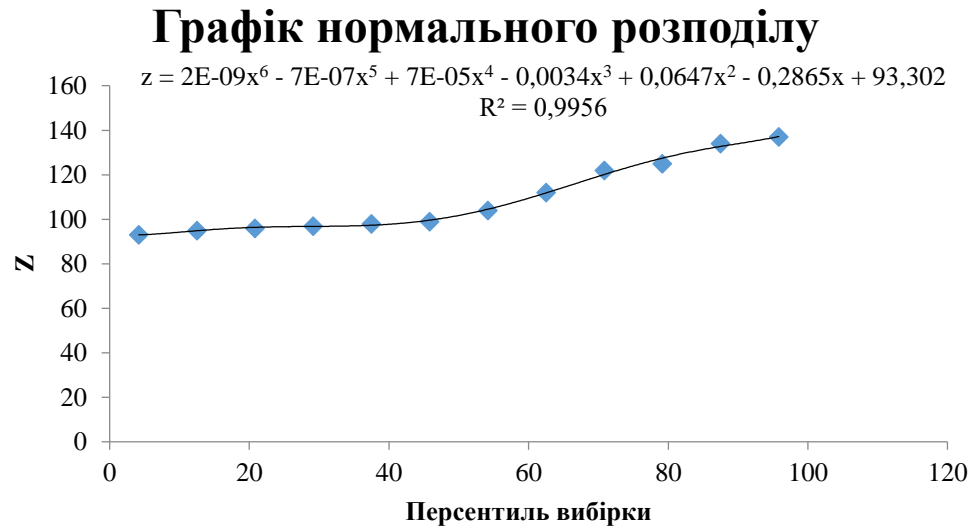

Продовження додатку К

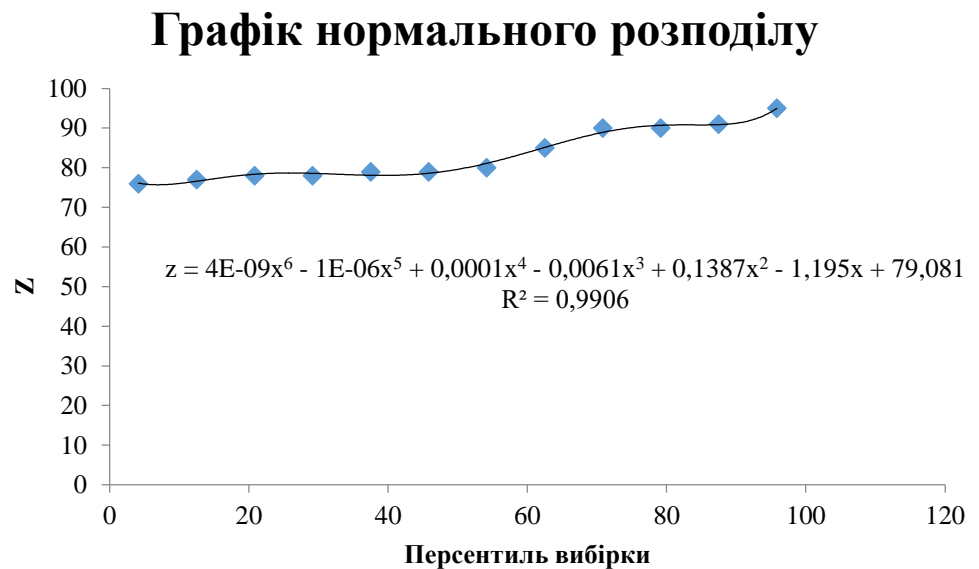

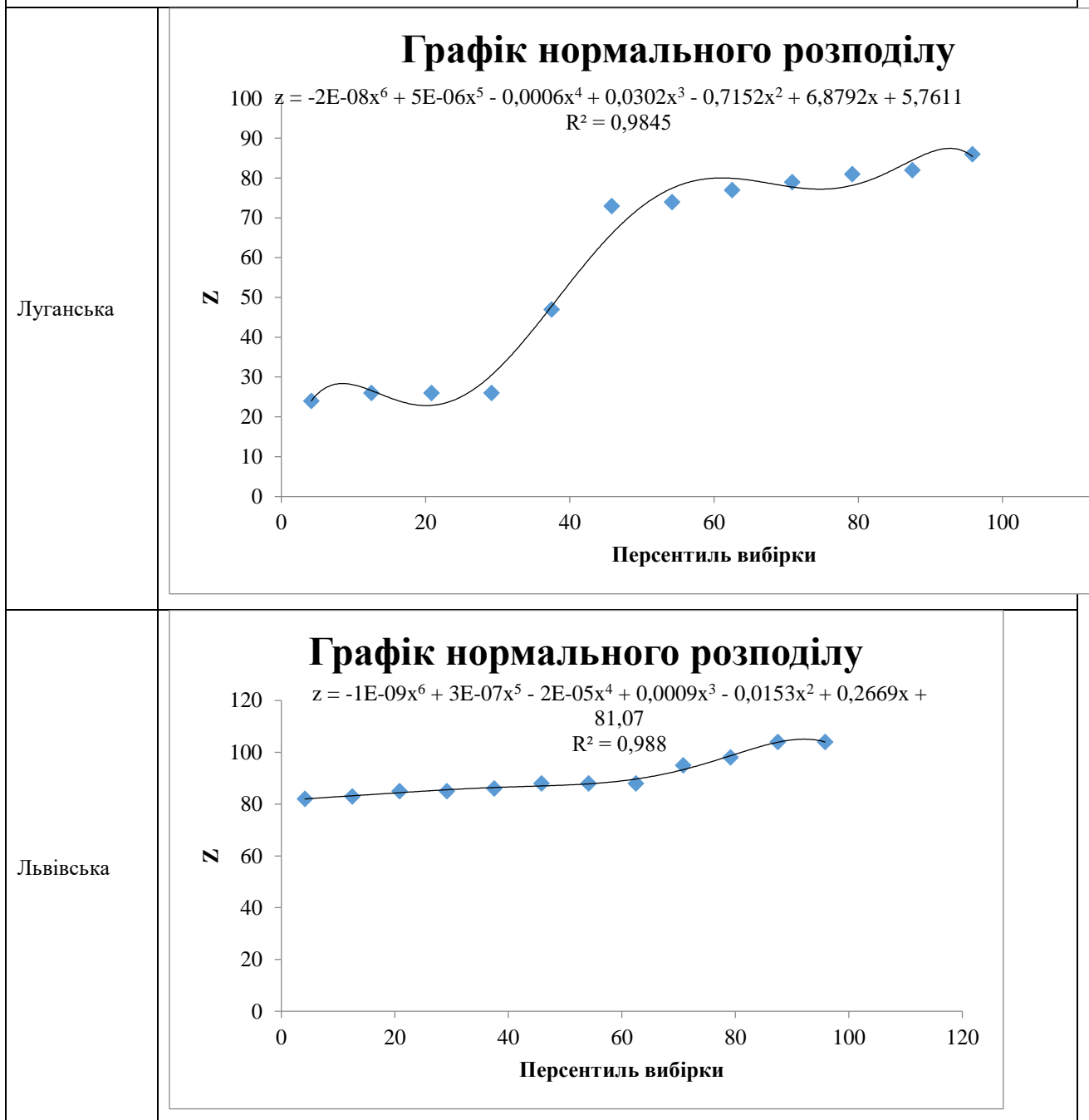
Продовження додатку К

Київська

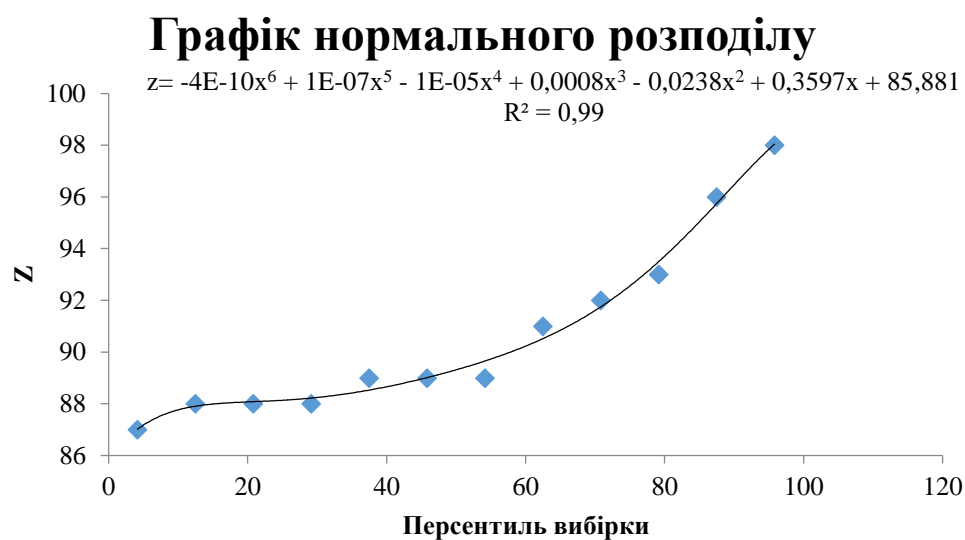

Кіровоградська

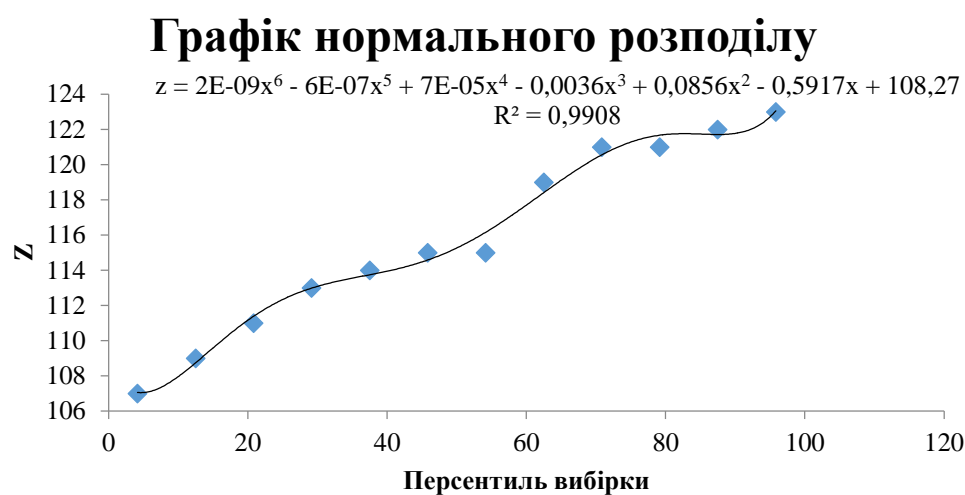

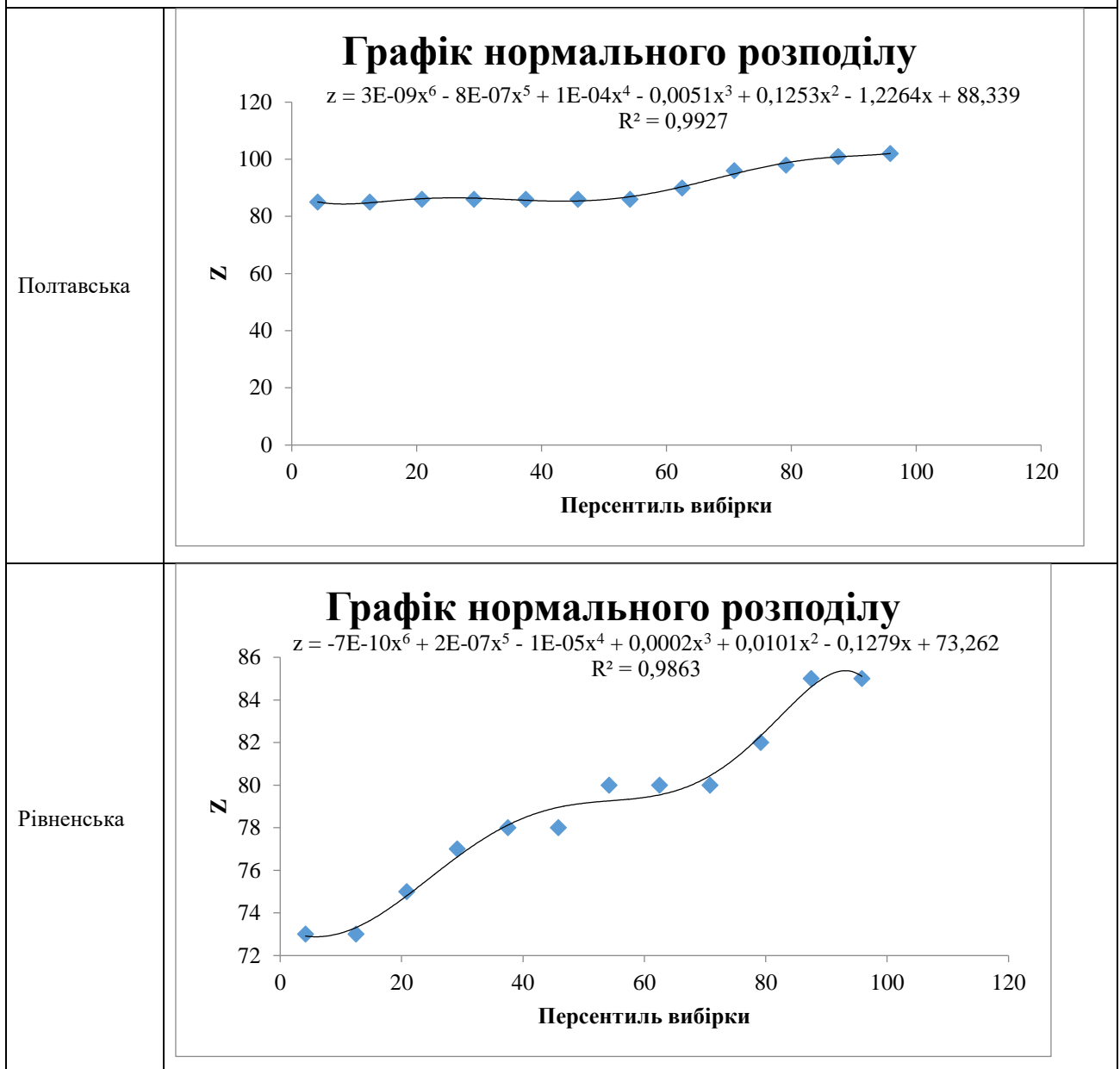
Продовження додатку К

Миколаївськ
а

Одеська

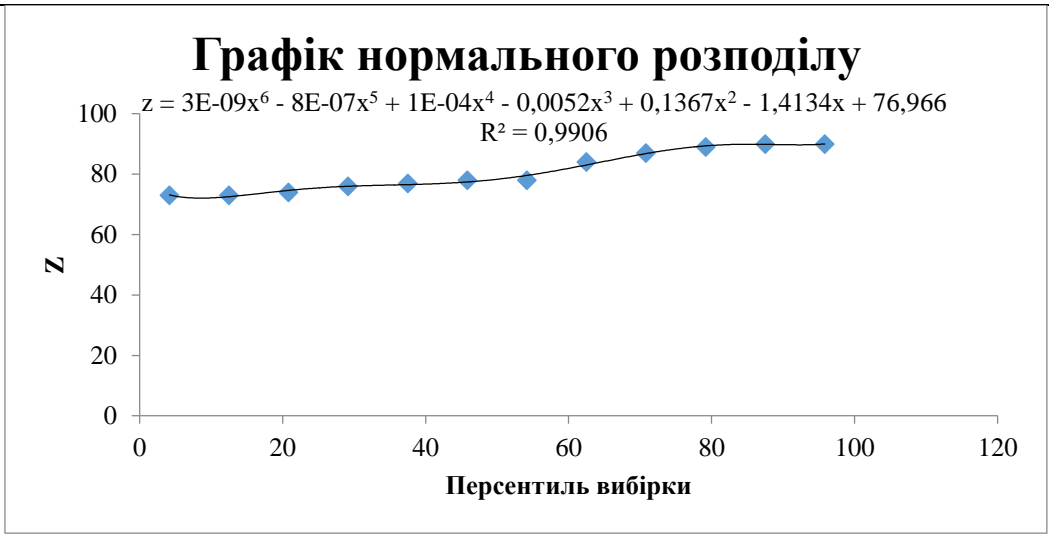

Продовження додатку К

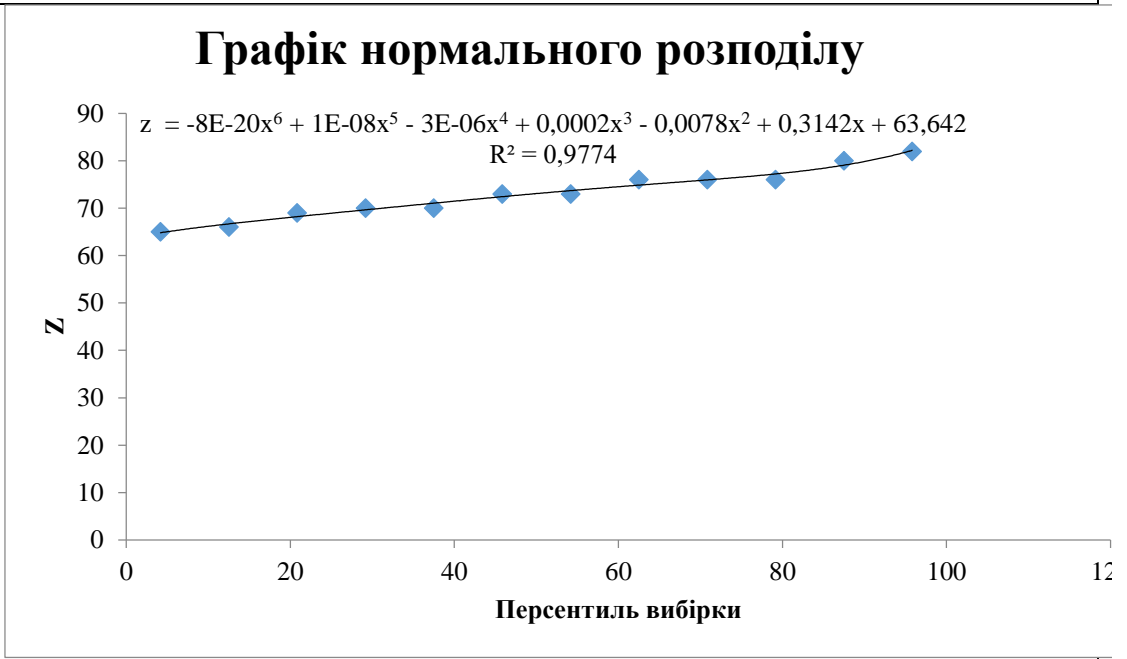

Продовження додатку К

Сумська

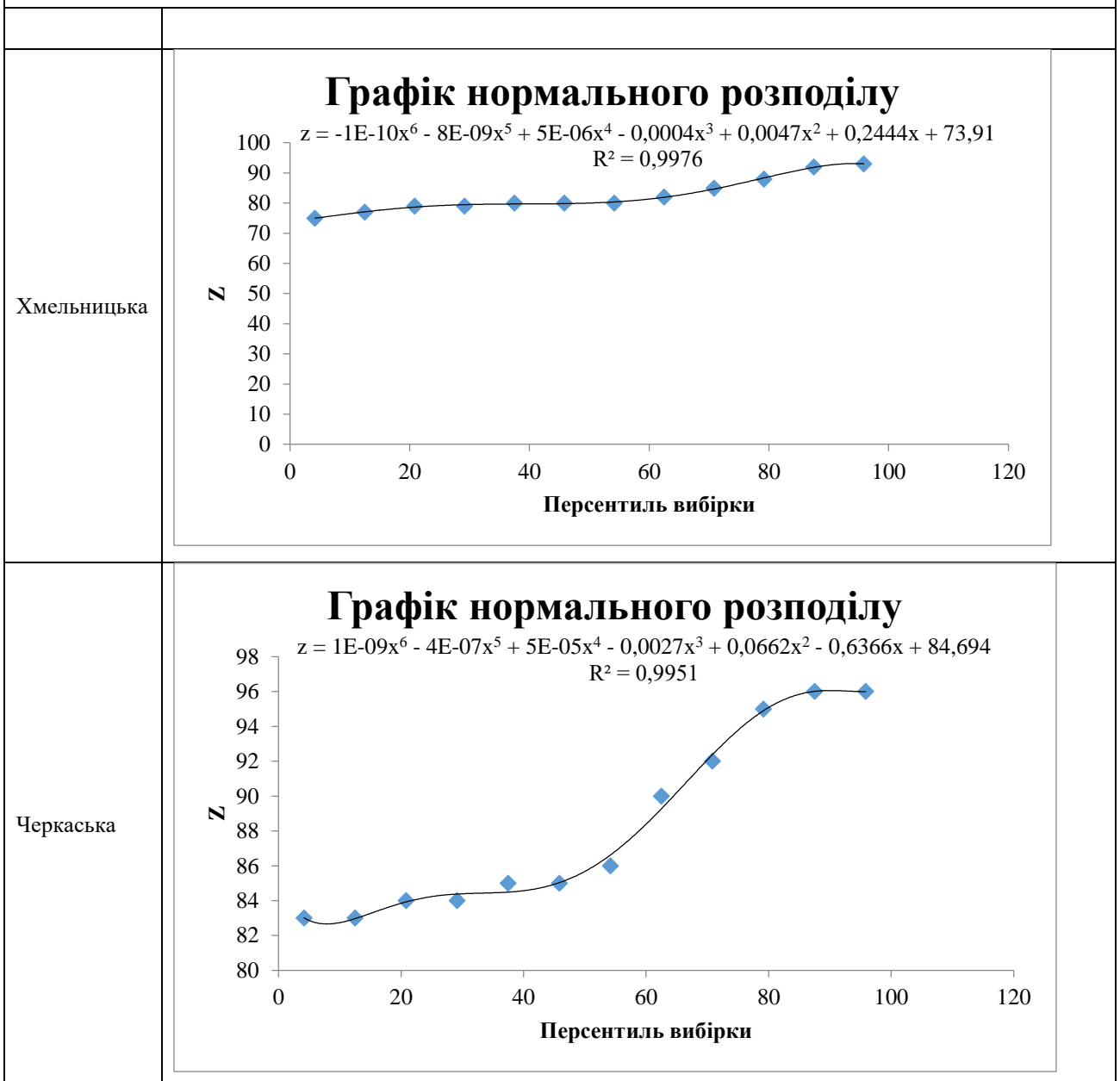
Тернопільська

Продовження додатку К

<p>Харківська</p>	<p>Графік нормального розподілу $z = 2E-09x^6 - 6E-07x^5 + 7E-05x^4 - 0,0035x^3 + 0,0886x^2 - 0,7508x + 109,84$ $R^2 = 0,9937$</p>
<p>Херсонська</p>	<p>Графік нормального розподілу $z = 5E-09x^6 - 1E-06x^5 + 0,0001x^4 - 0,007x^3 + 0,1548x^2 - 1,3417x + 82,511$ $R^2 = 0,9841$</p>

Продовження додатку К

Продовження додатку К

<p>Чернівецька</p>	<p>Графік нормального розподілу</p> $z = -1E-09x^6 + 3E-07x^5 - 3E-05x^4 + 0,0014x^3 - 0,0431x^2 + 0,7692x + 69,346$ $R^2 = 0,977$
<p>Чернігівська</p>	<p>Графік нормального розподілу</p> $z = 3E-09x^6 - 8E-07x^5 + 1E-04x^4 - 0,0053x^3 + 0,136x^2 - 1,3406x + 77,784$ $R^2 = 0,9934$

ДОДАТОК Л

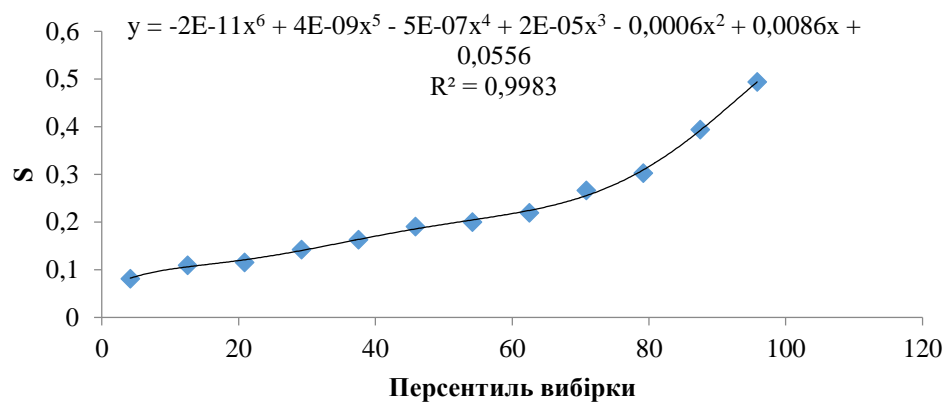
**Залежність нормального розподілу вибірки від перцентилів по
регіонах (частка доходів населення)**

Регіон	Графічні залежності нормального розподілу вибірки від перцентилів
Вінницька	<p align="center">Графік нормального розподілу</p> <p align="center"> $y = 1E-12x^6 - 3E-10x^5 + 4E-08x^4 - 2E-06x^3 + 5E-05x^2 - 0,0005x + 0,0312$ $R^2 = 0,9932$ </p>
Волинська	<p align="center">Графік нормального розподілу</p> <p align="center"> $y = -6E-12x^6 + 2E-09x^5 - 2E-07x^4 + 9E-06x^3 - 0,0002x^2 + 0,0024x + 0,0107$ $R^2 = 0,9988$ </p>

Продовження додатку Л

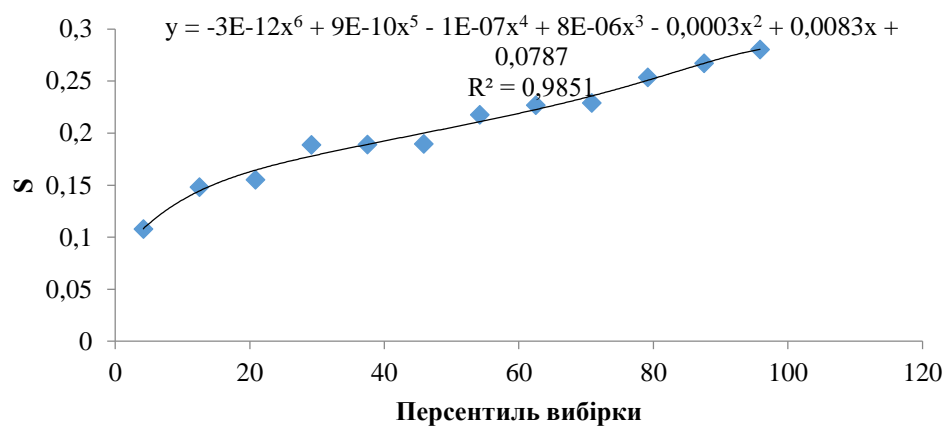
Дніпровська

Графік нормального розподілу

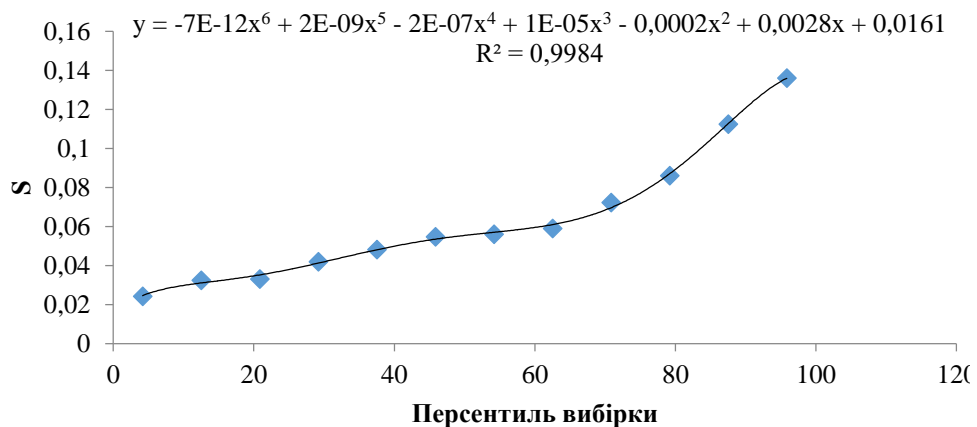
Донецька

Графік нормального розподілу

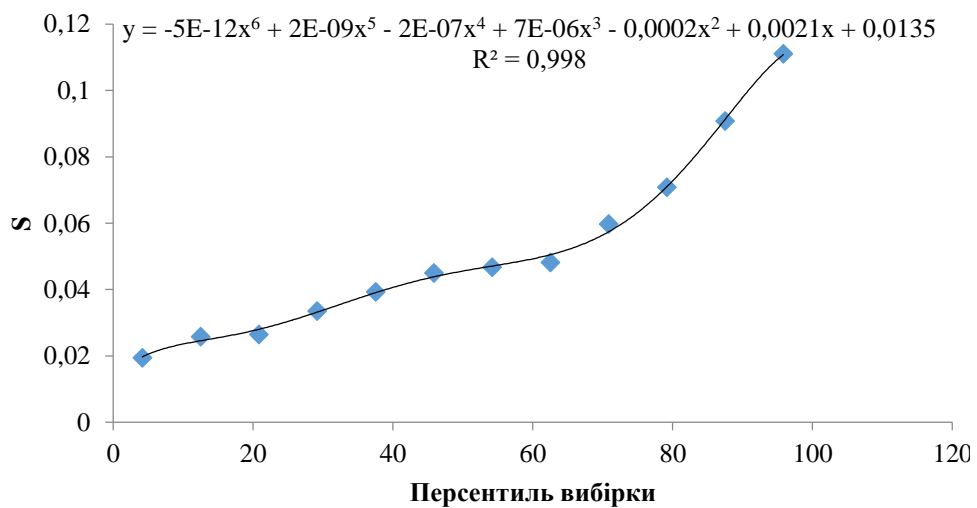

Продовження додатку Л

Житомирська

Графік нормального розподілу

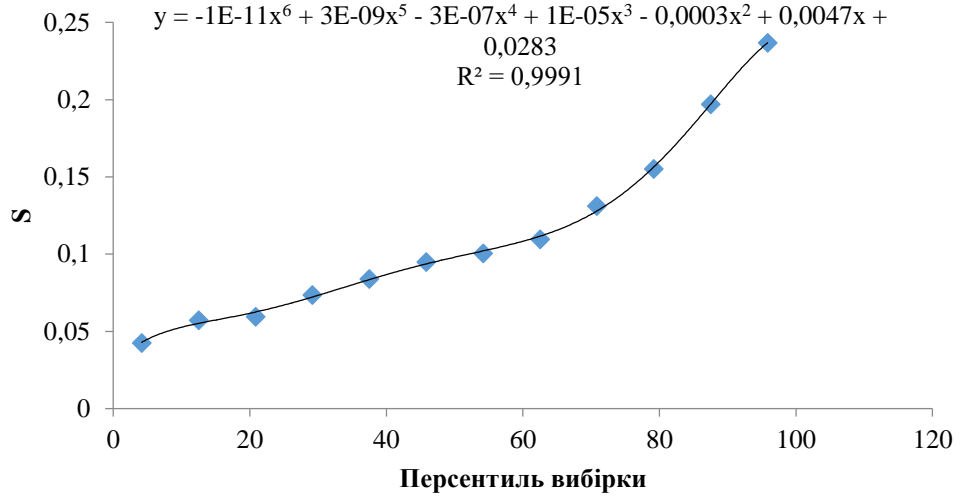
Закарпатська

Графік нормального розподілу

Продовження додатку Л

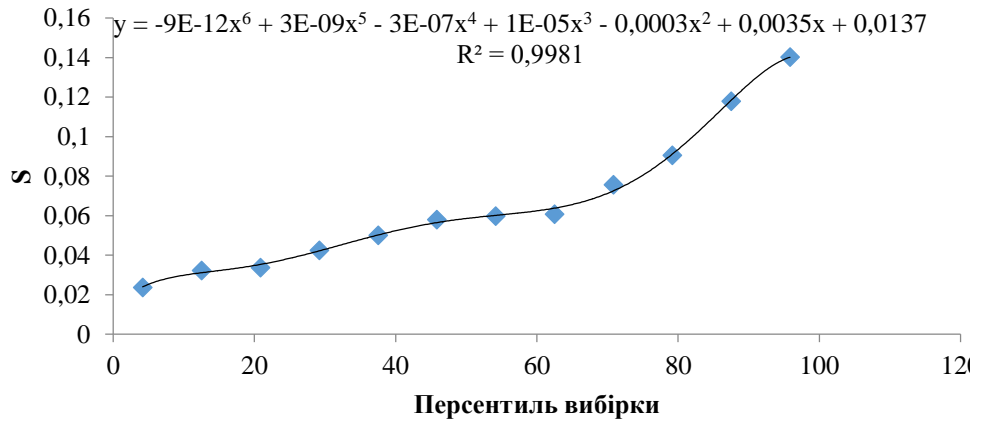
Запорізька

Графік нормального розподілу

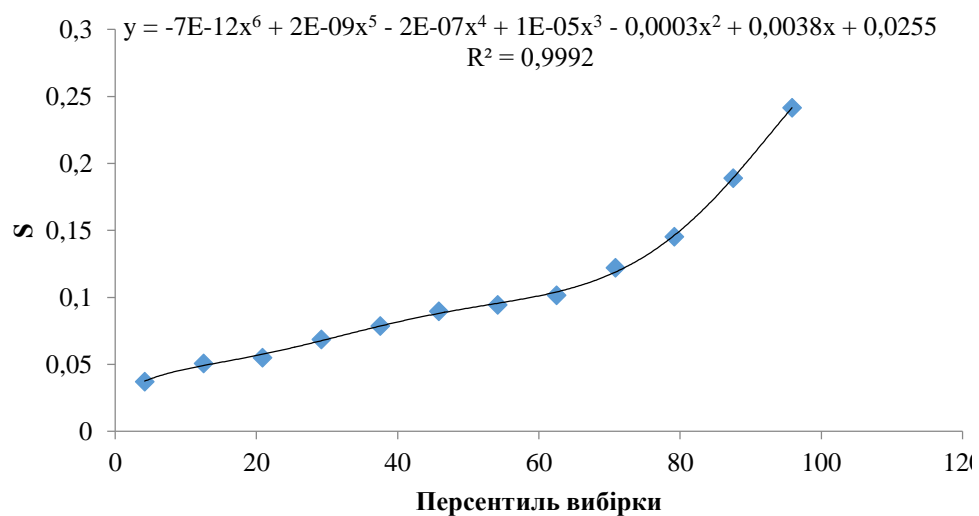
Івано-Франківська

Графік нормального розподілу

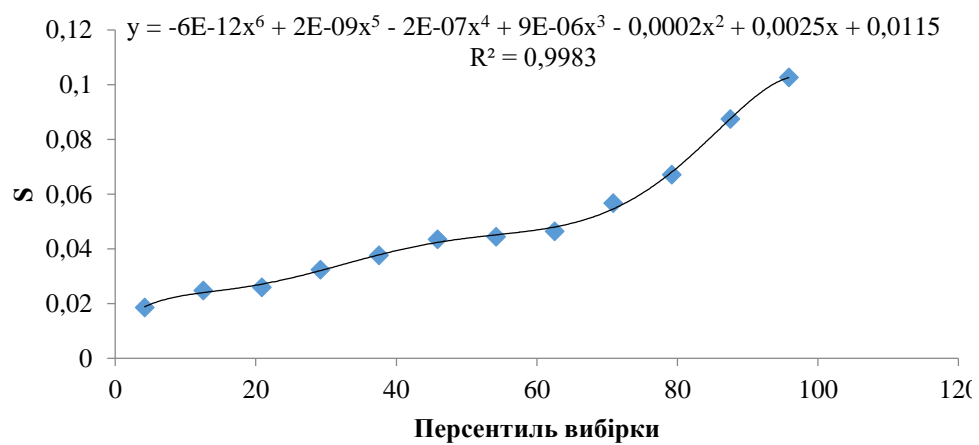

Продовження додатку Л

Київська

Графік нормального розподілу

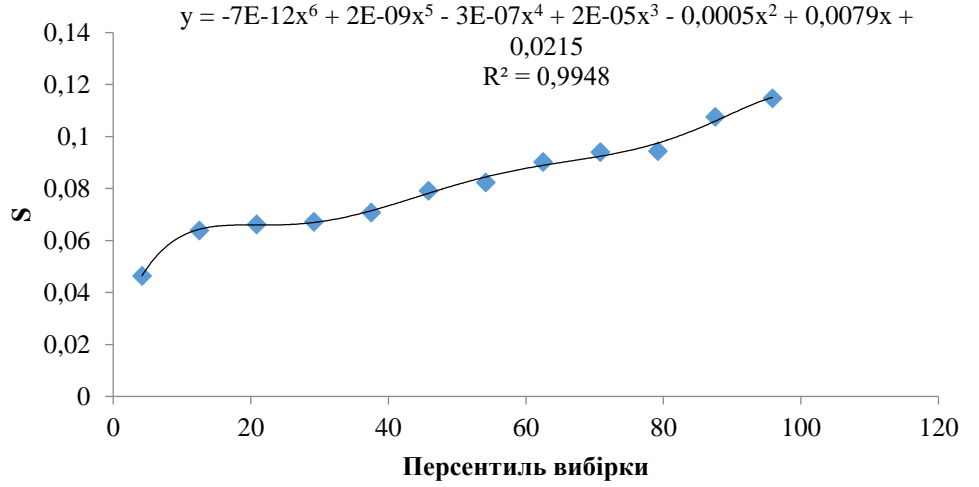
Кіровоградська

Графік нормального розподілу

Продовження додатку Л

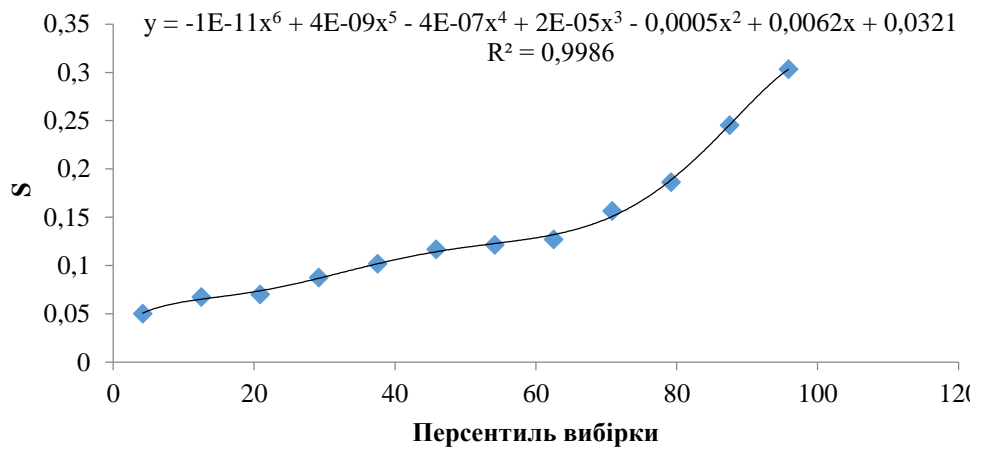
Луганська

Графік нормального розподілу

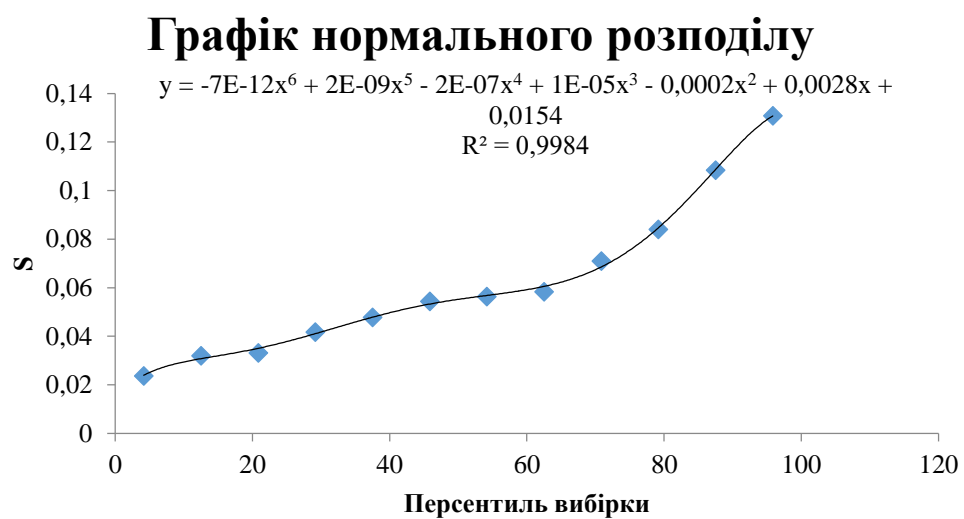
Львівська

Графік нормального розподілу

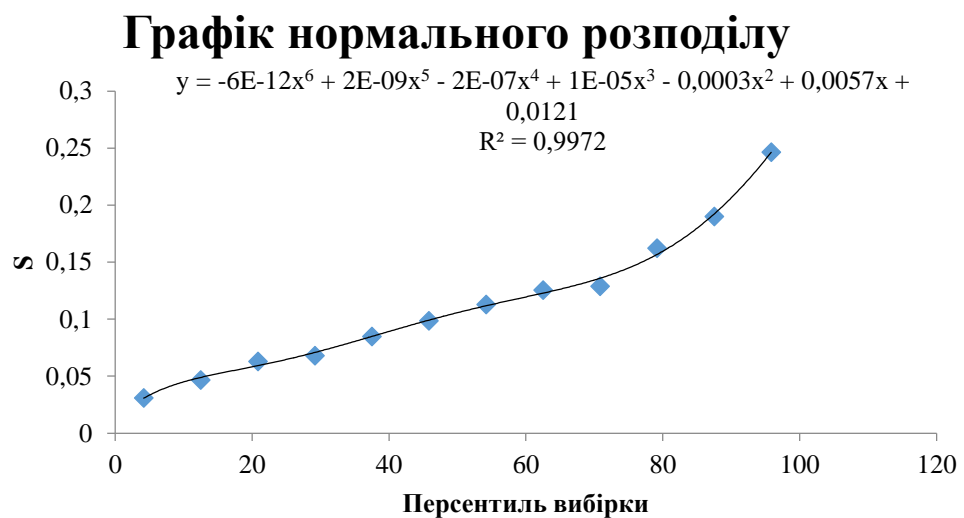

Продовження додатку Л

Миколаївська

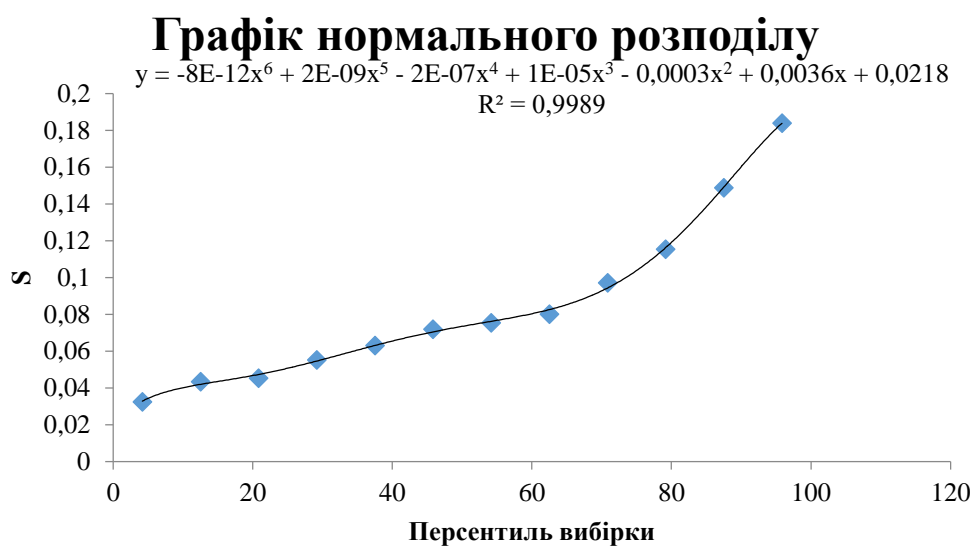

Одеська

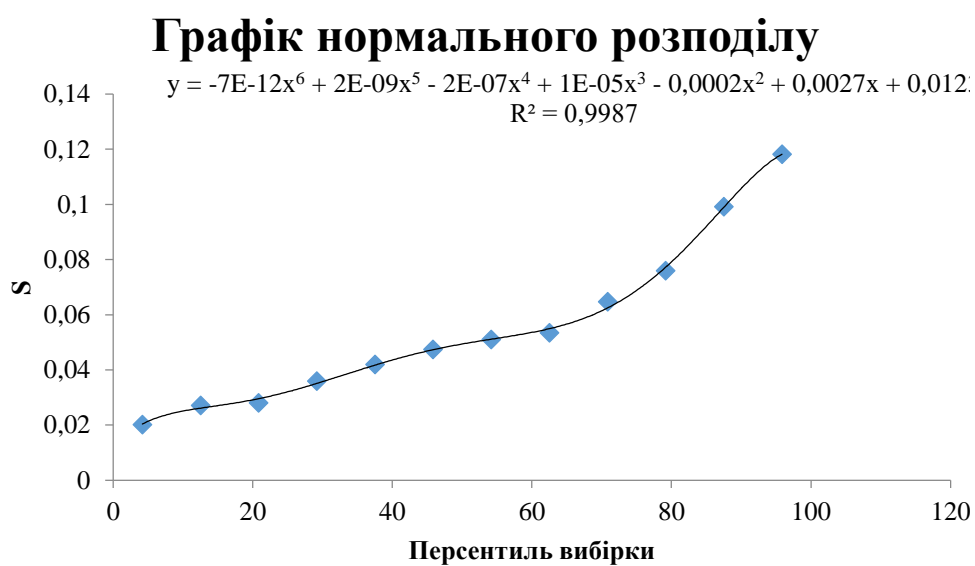

Продовження додатку Л

Полтавська

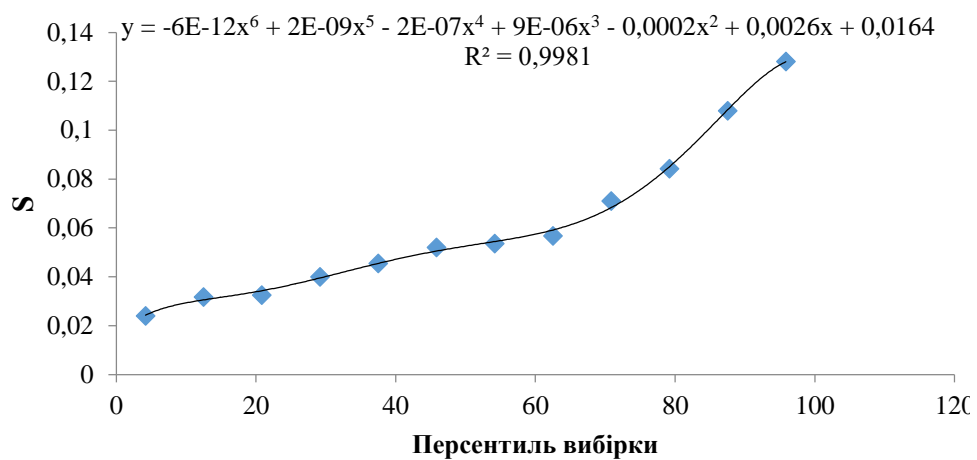

Рівненська

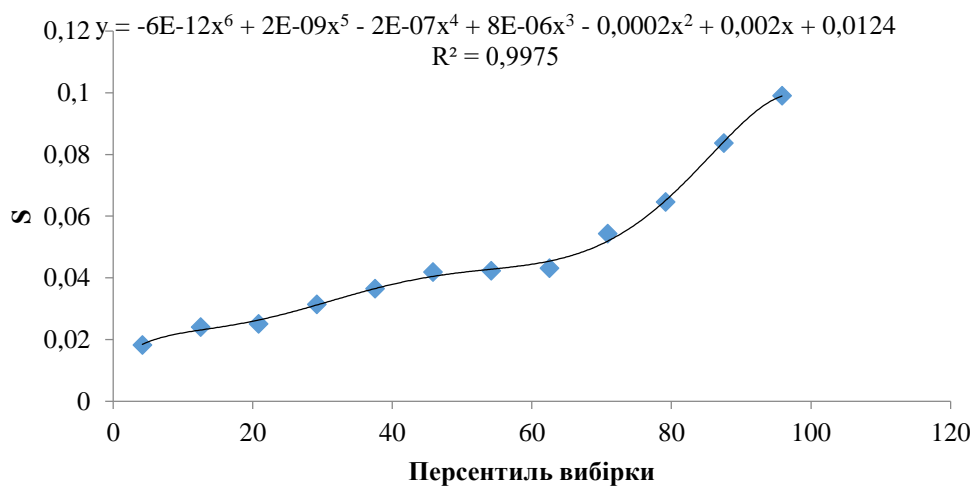
Сумська

Графік нормального розподілу

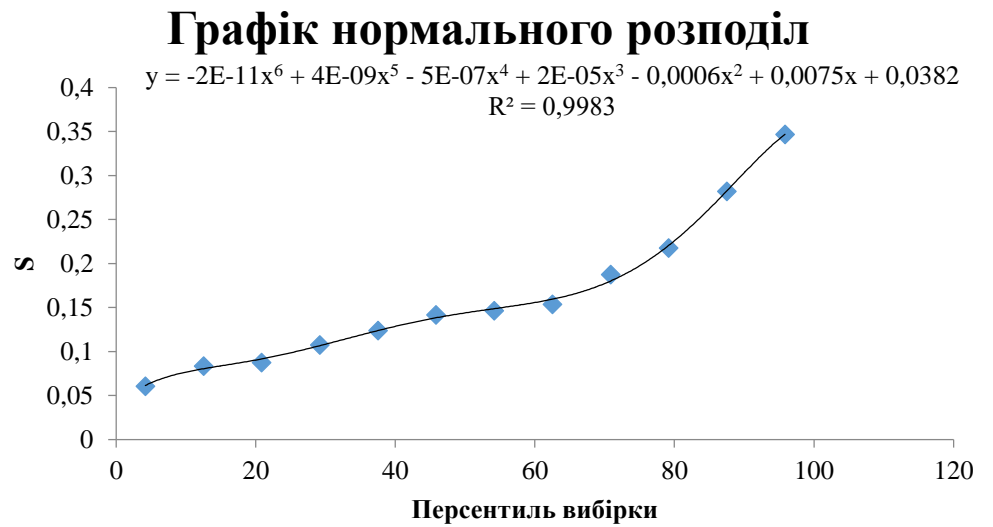
Тернопільська

Графік нормального розподілу

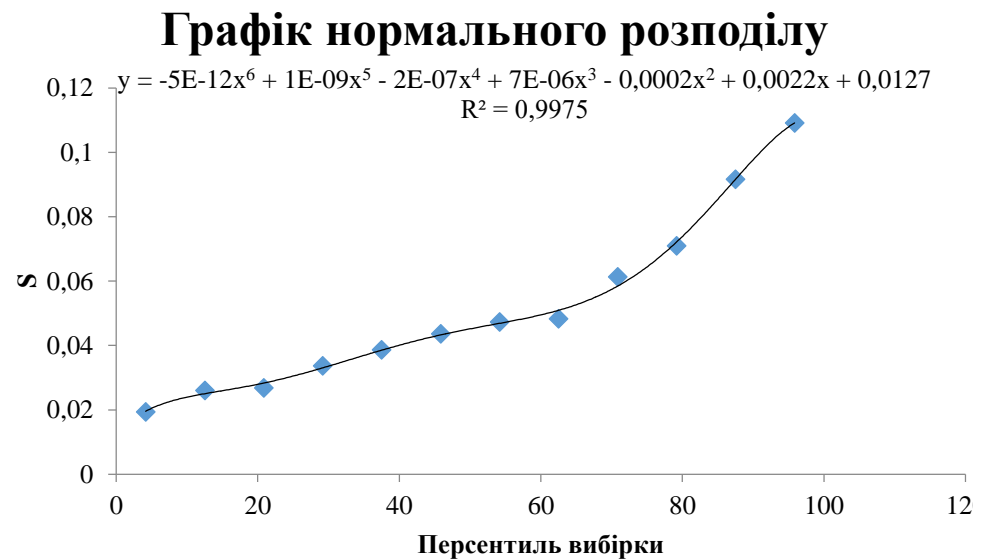

Продовження додатку Л

Харківська

Херсонська

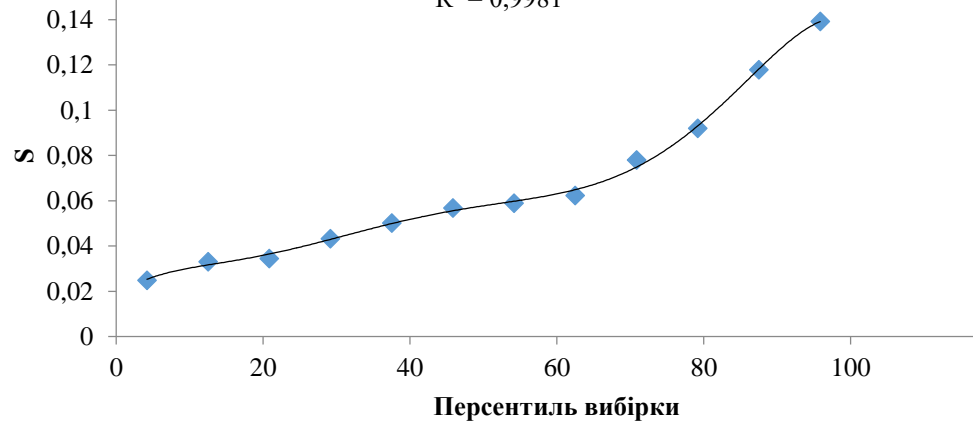
Продовження додатку Л

Хмельницька

Графік нормального розподілу

$$0,16y = -6E-12x^6 + 2E-09x^5 - 2E-07x^4 + 8E-06x^3 - 0,0002x^2 + 0,0024x + 0,0179$$

$$R^2 = 0,9981$$

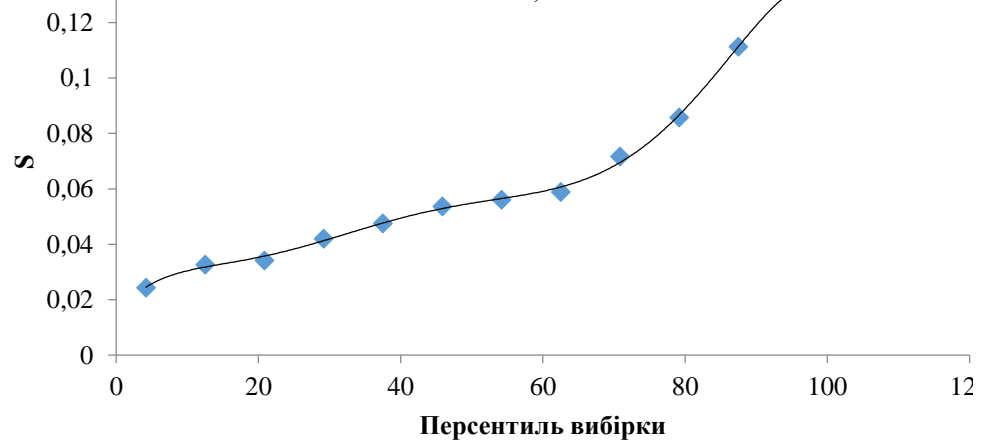

Черкаська

Графік нормального розподілу

$$y = -7E-12x^6 + 2E-09x^5 - 2E-07x^4 + 1E-05x^3 - 0,0002x^2 + 0,0031x + 0,0151$$

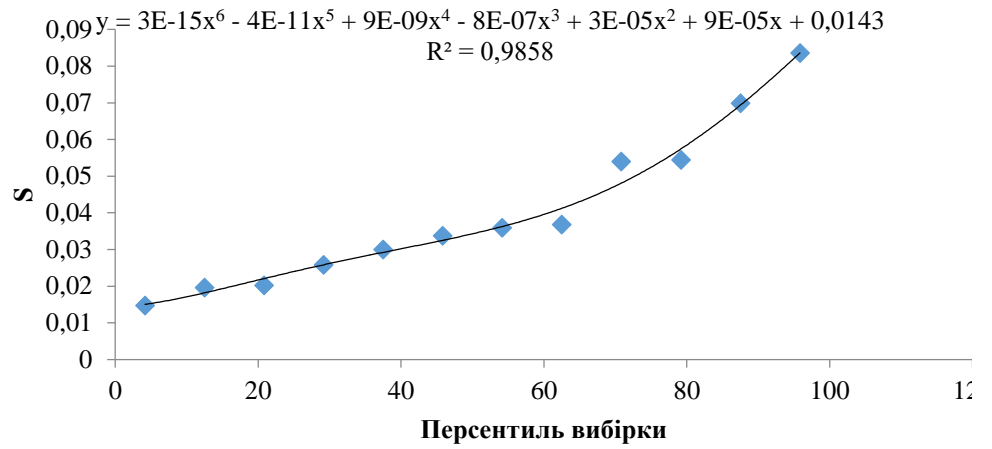
$$R^2 = 0,9989$$

Продовження додатку Л

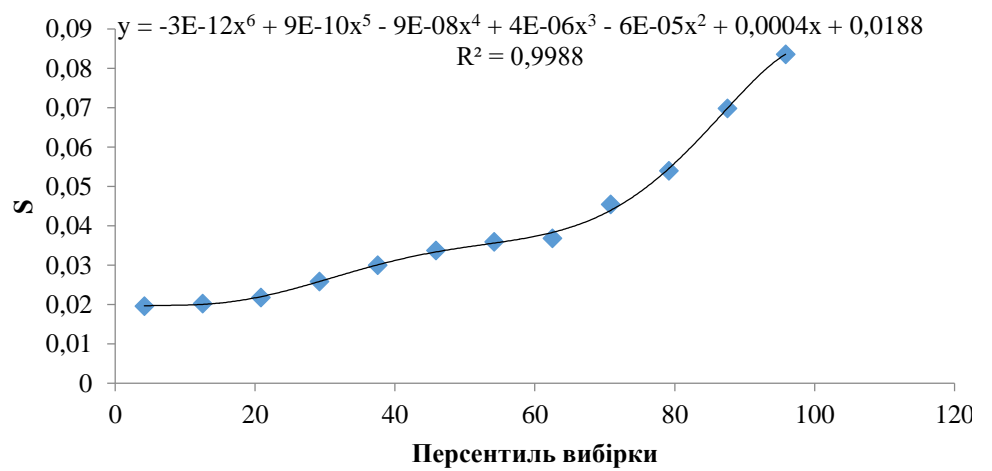
Чернівецька

Графік нормально розподілу

Чернігівська

Графік нормального розподілу

ДОДАТОК М

**Залежність нормального розподілу вибірки частки інвестицій від
персентилів по регіонах (частка інвестицій)**

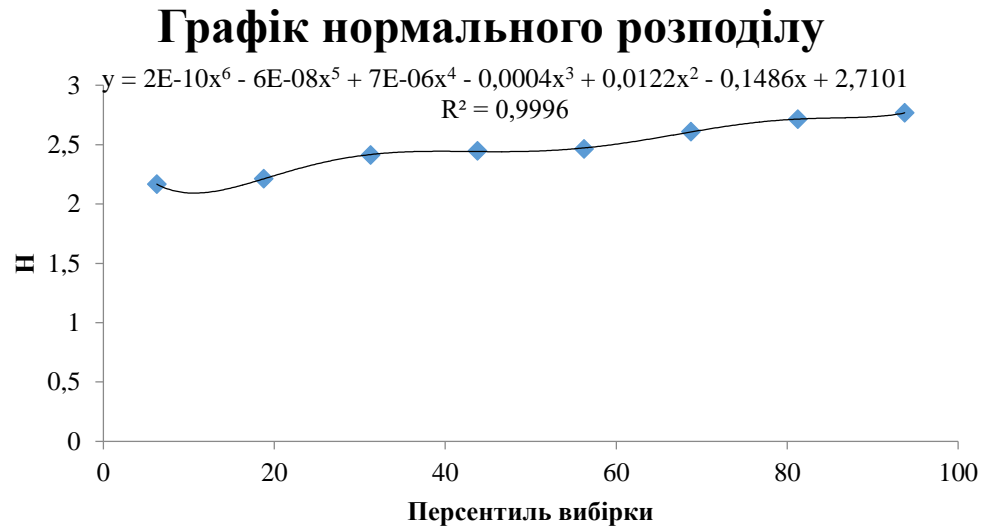
Регіон	Графічні залежності нормального розподілу вибірки від персентилів
Вінницька	<p align="center">Графік нормального розподілу</p> <p align="center"> $y = -6E-11x^6 + 2E-08x^5 - 4E-06x^4 + 0,0003x^3 - 0,01x^2 + 0,1649x + 2,4791$ $R^2 = 0,9814$ </p>
Волинська	<p align="center">Графік нормального розподілу</p> <p align="center"> $y = 9E-11x^6 - 2E-08x^5 + 1E-06x^4 - 5E-05x^3 + 0,0008x^2 + 0,0199x + 2,3698$ $R^2 = 0,9998$ </p>

Продовження додатку М

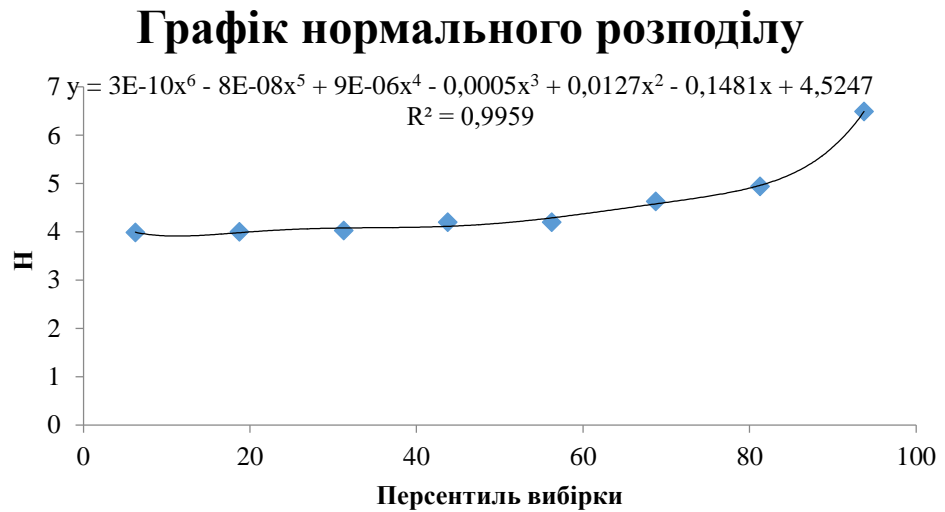
<p>Дніпровська</p>	<p>Графік нормального розподілу $y = -2E-10x^6 + 6E-08x^5 - 7E-06x^4 + 0,0004x^3 - 0,0109x^2 + 0,1281x + 6,2652$ $R^2 = 0,9987$</p> <p>Estimated data points for Dniprovsk region:</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Персентиль вибірки</th> <th>H</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>5</td><td>6,70</td></tr> <tr><td>18</td><td>6,75</td></tr> <tr><td>30</td><td>6,80</td></tr> <tr><td>45</td><td>7,05</td></tr> <tr><td>55</td><td>7,15</td></tr> <tr><td>68</td><td>7,15</td></tr> <tr><td>80</td><td>7,25</td></tr> <tr><td>95</td><td>7,55</td></tr> </tbody> </table>	Персентиль вибірки	H	5	6,70	18	6,75	30	6,80	45	7,05	55	7,15	68	7,15	80	7,25	95	7,55
Персентиль вибірки	H																		
5	6,70																		
18	6,75																		
30	6,80																		
45	7,05																		
55	7,15																		
68	7,15																		
80	7,25																		
95	7,55																		
<p>Донецька</p>	<p>Графік нормального розподілу $y = 6E-10x^6 - 1E-07x^5 + 1E-05x^4 - 0,0006x^3 + 0,0139x^2 - 0,1492x + 2,2749$ $R^2 = 0,9981$</p> <p>Estimated data points for Donetsk region:</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Персентиль вибірки</th> <th>Y</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>5</td><td>1,8</td></tr> <tr><td>18</td><td>1,9</td></tr> <tr><td>30</td><td>2,2</td></tr> <tr><td>45</td><td>3,5</td></tr> <tr><td>55</td><td>5,0</td></tr> <tr><td>68</td><td>6,8</td></tr> <tr><td>80</td><td>6,8</td></tr> <tr><td>95</td><td>7,2</td></tr> </tbody> </table>	Персентиль вибірки	Y	5	1,8	18	1,9	30	2,2	45	3,5	55	5,0	68	6,8	80	6,8	95	7,2
Персентиль вибірки	Y																		
5	1,8																		
18	1,9																		
30	2,2																		
45	3,5																		
55	5,0																		
68	6,8																		
80	6,8																		
95	7,2																		
<p>Житомирська</p>	<p>Графік нормального розподілу $y = 1E-10x^6 - 3E-08x^5 + 3E-06x^4 - 0,0001x^3 + 0,0028x^2 - 0,0292x + 2,3297$ $R^2 = 0,9991$</p> <p>Estimated data points for Zhytomyr region:</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Персентиль вибірки</th> <th>H</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>5</td><td>2,2</td></tr> <tr><td>18</td><td>2,2</td></tr> <tr><td>30</td><td>2,3</td></tr> <tr><td>45</td><td>2,4</td></tr> <tr><td>55</td><td>2,6</td></tr> <tr><td>68</td><td>2,8</td></tr> <tr><td>80</td><td>2,9</td></tr> <tr><td>95</td><td>3,3</td></tr> </tbody> </table>	Персентиль вибірки	H	5	2,2	18	2,2	30	2,3	45	2,4	55	2,6	68	2,8	80	2,9	95	3,3
Персентиль вибірки	H																		
5	2,2																		
18	2,2																		
30	2,3																		
45	2,4																		
55	2,6																		
68	2,8																		
80	2,9																		
95	3,3																		

Продовження додатку М

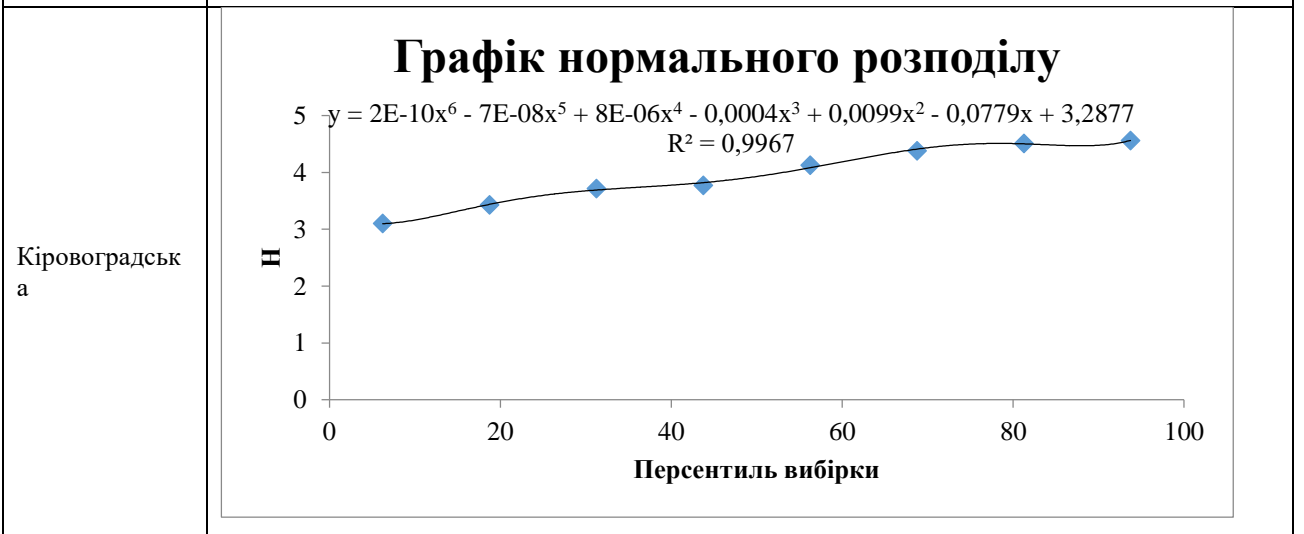
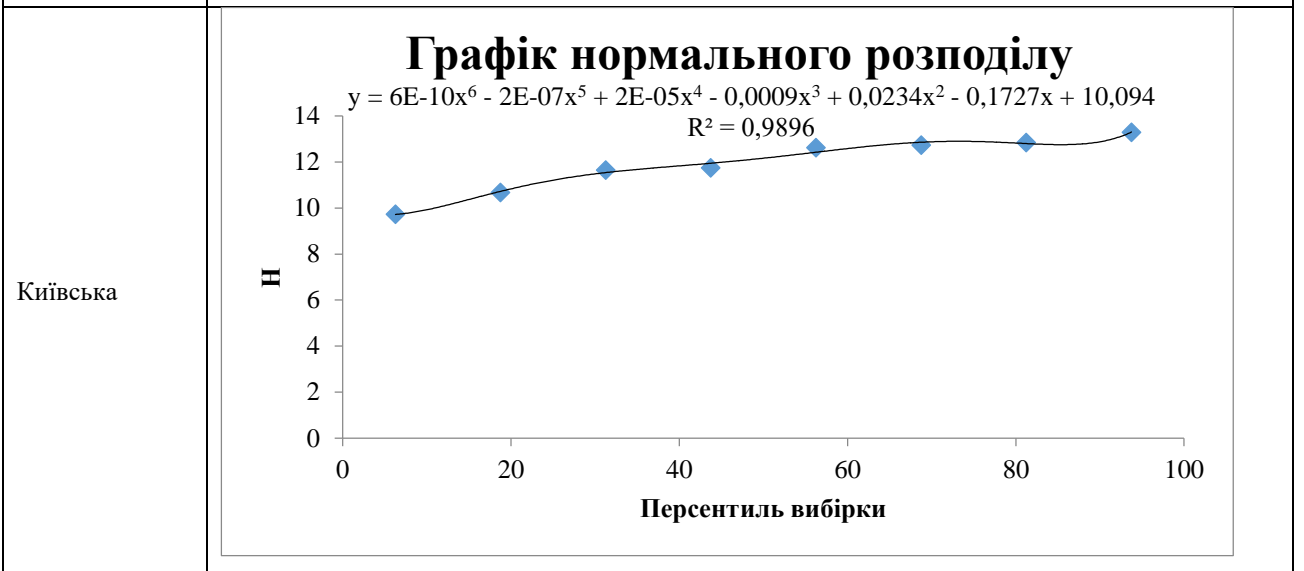
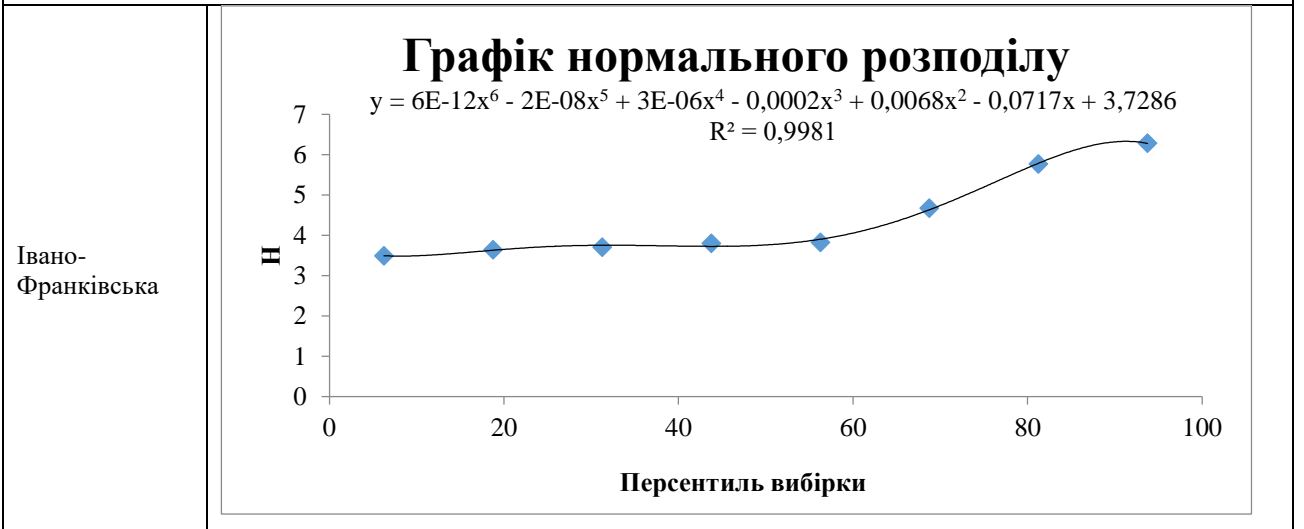
Закарпатська

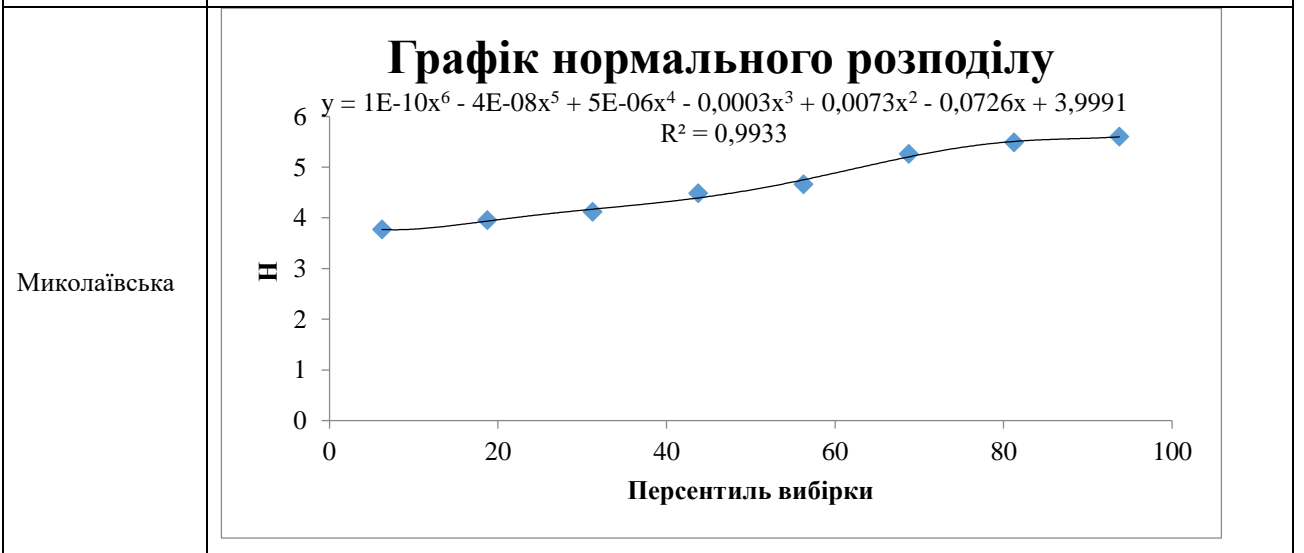
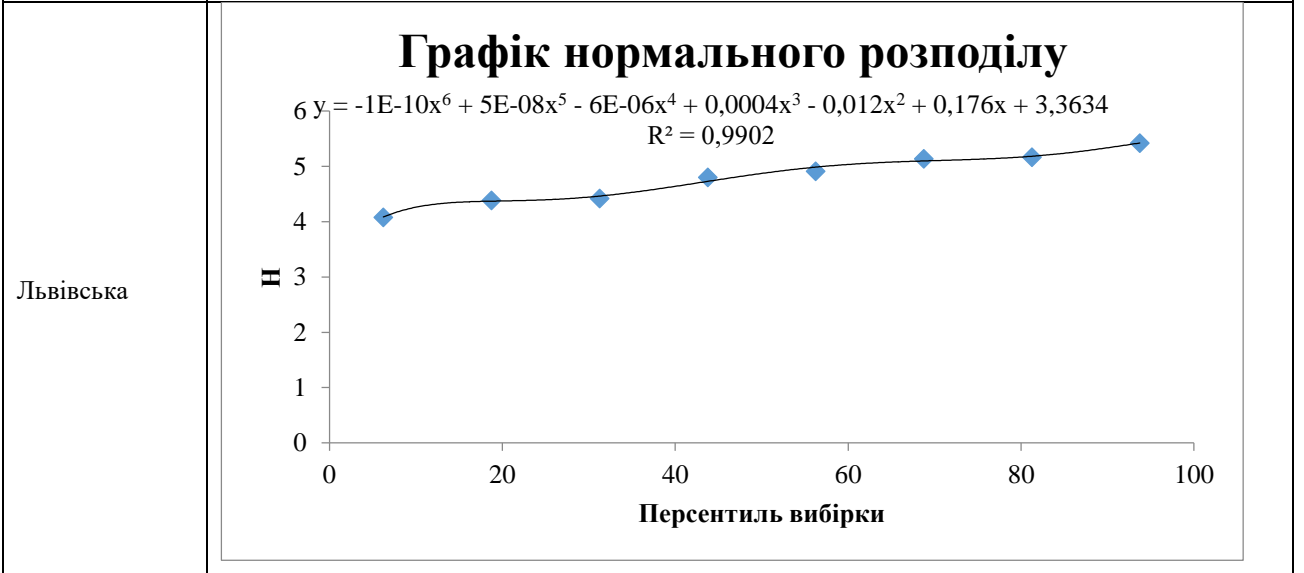
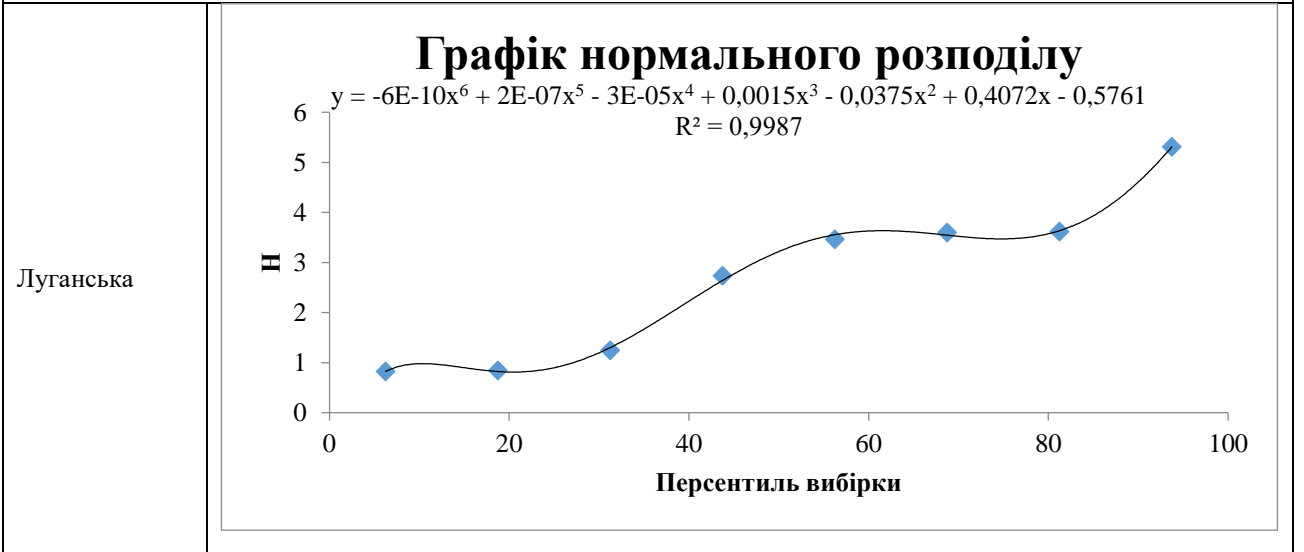
Запорізька

Продовження додатку М

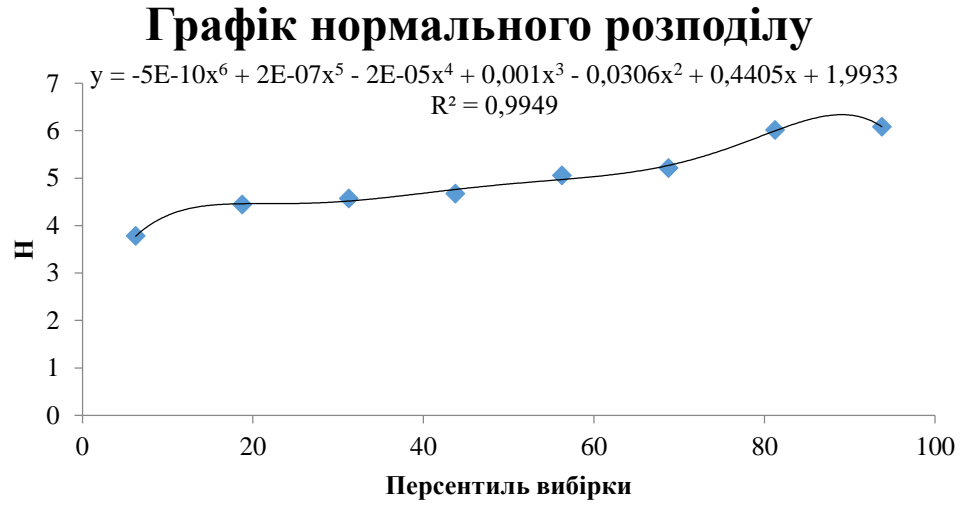

Продовження додатку М

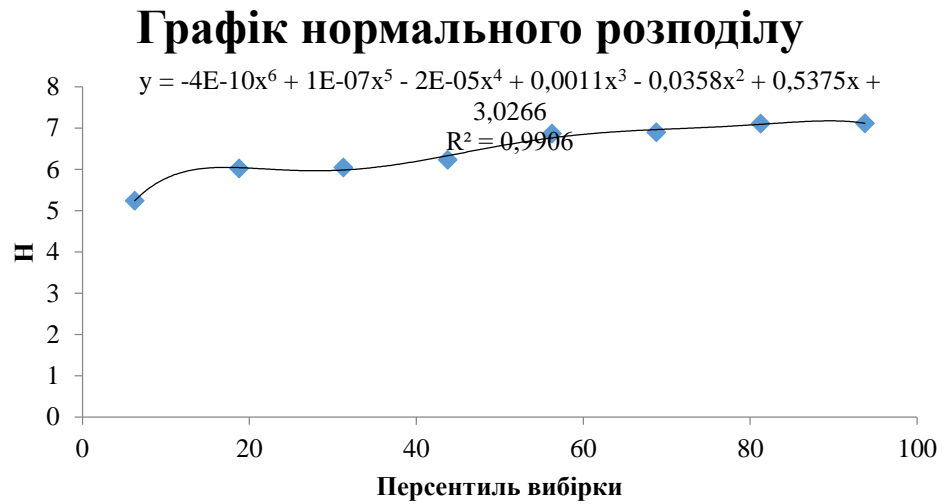

Продовження додатку М

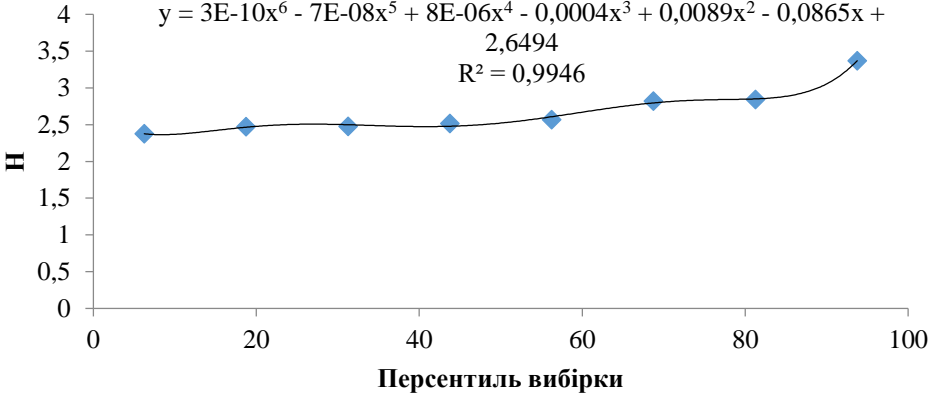
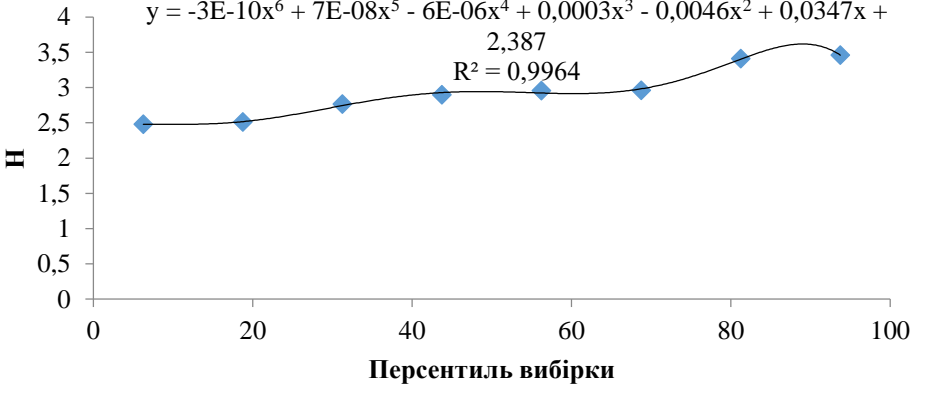
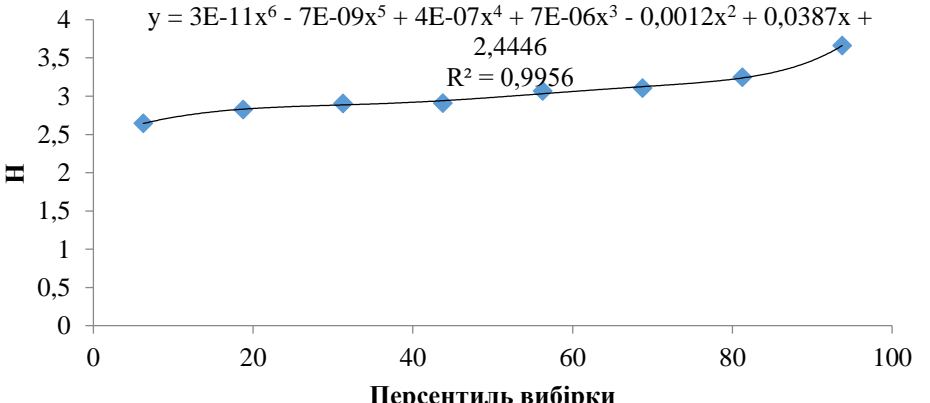
Одеська

Полтавська

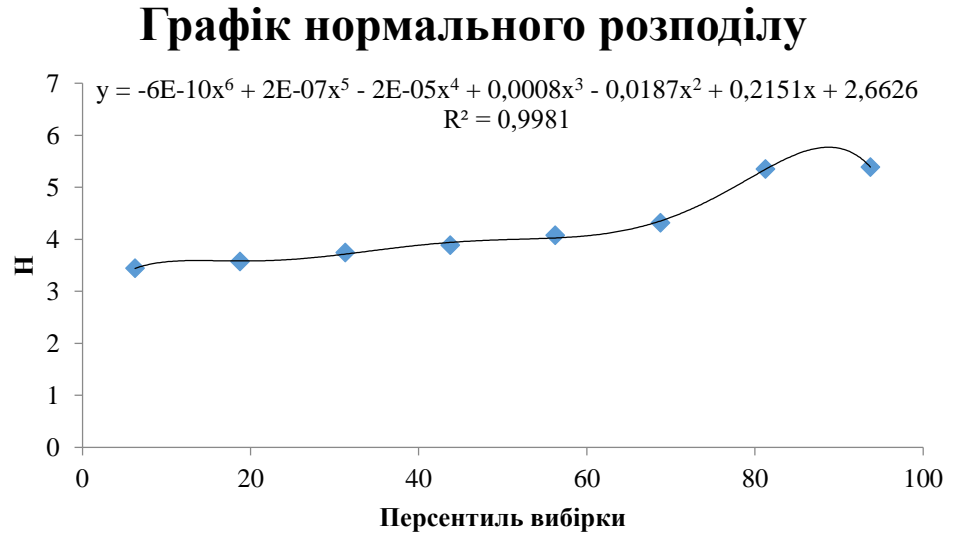

Продовження додатку М

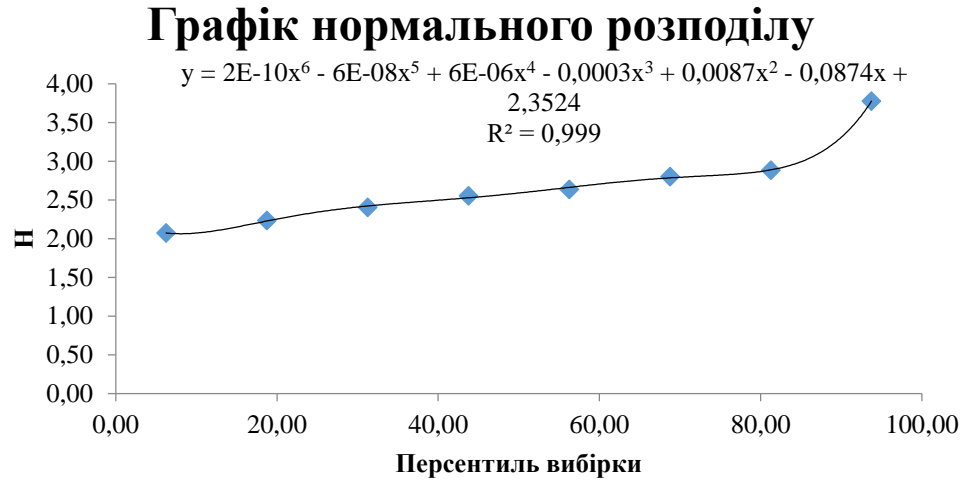
<p>Рівненська</p>	<p>Графік нормального розподілу</p> $y = 3E-10x^6 - 7E-08x^5 + 8E-06x^4 - 0,0004x^3 + 0,0089x^2 - 0,0865x + 2,6494$ $R^2 = 0,9946$ <p>Н</p> <p>Персентиль вибірки</p>
<p>Сумська</p>	<p>Графік нормального розподілу</p> $y = -3E-10x^6 + 7E-08x^5 - 6E-06x^4 + 0,0003x^3 - 0,0046x^2 + 0,0347x + 2,387$ $R^2 = 0,9964$ <p>Н</p> <p>Персентиль вибірки</p>
<p>Тернопільська</p>	<p>Графік нормального розподілу</p> $y = 3E-11x^6 - 7E-09x^5 + 4E-07x^4 + 7E-06x^3 - 0,0012x^2 + 0,0387x + 2,4446$ $R^2 = 0,9956$ <p>Н</p> <p>Персентиль вибірки</p>

Продовження додатку М

Харківська

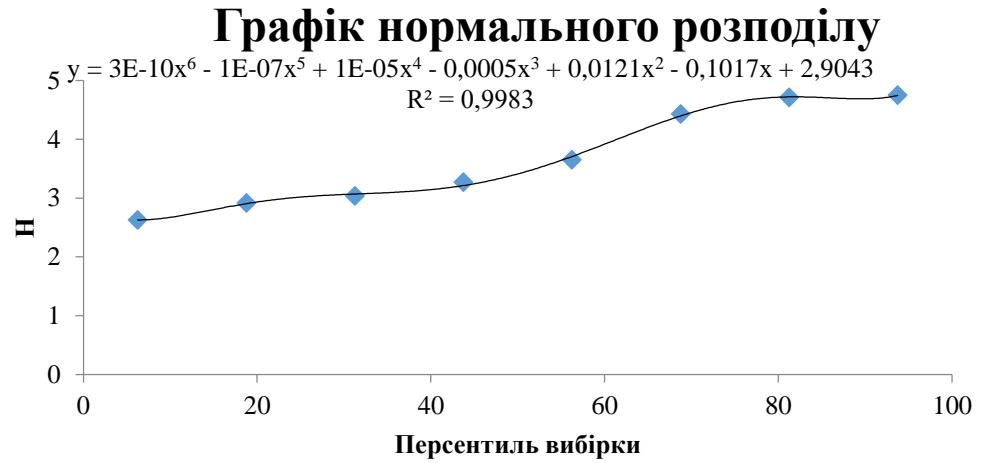

Херсонська

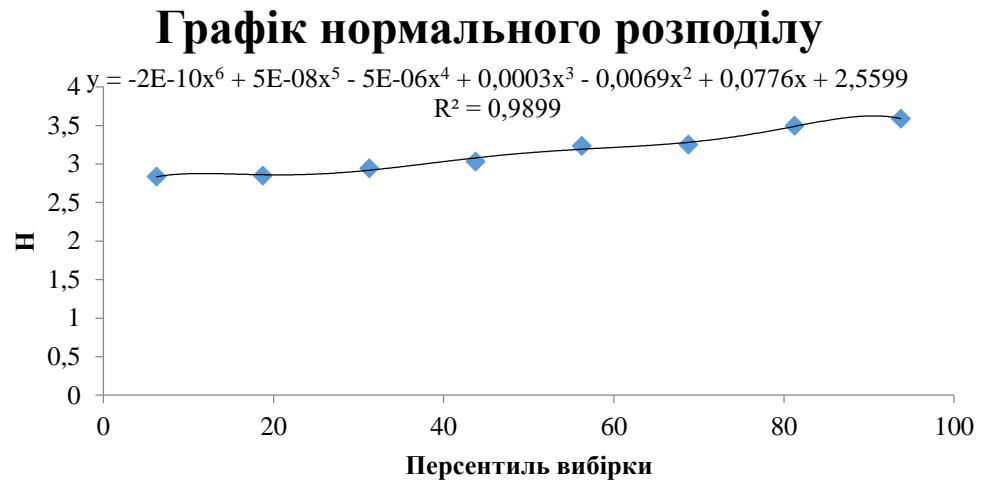

Продовження додатку М

Хмельницька

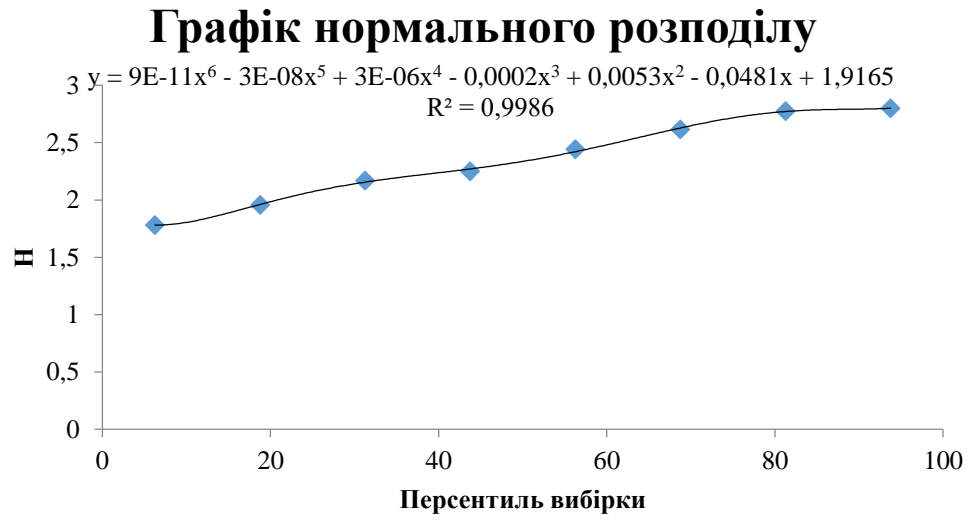

Черкаська

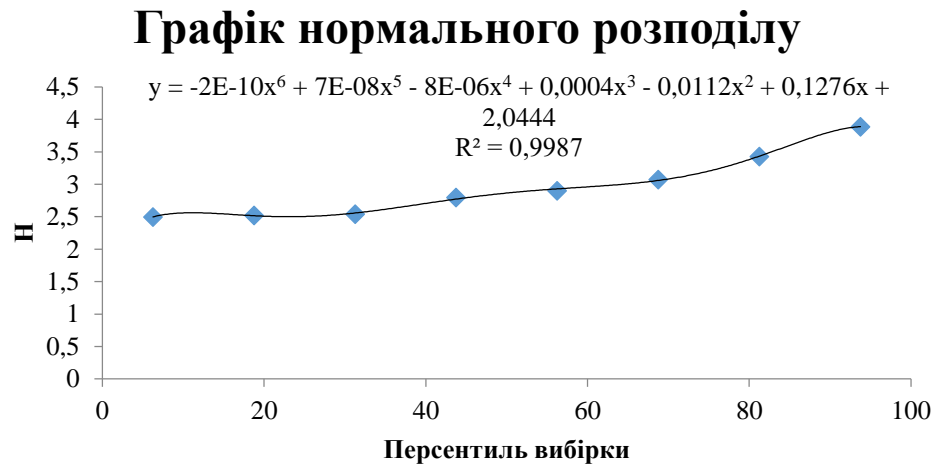

Продовження додатку М

Чернівецька

Чернігівська

ДОДАТОК Н

**Кластеризація регіонів України в розрізі показників, що впливають на
регіональну ВДВ (залежно від обсягів впливу)**

	α_1	Кластер 1 розвиток сільського господарства, лісового та рибного	α_2	Кластер 2 переробна промисловість	α_3	Кластер 3 добувна промисловість, розроблення кар'єрів	α_4	Кластер 4 розвиток будівництва
Вінницька	0,23423	+	0,38381	+	-1,03052	-	-0,12514	-
Волинська	-2,14769	-	2,75824	+	5,24383	+	0,4726	+
Дніпровська	0,21809	+	-0,24219	-	0,23597	+	-0,39862	-
Донецька	-0,10401	-	0,2294	+	-0,02723	-	0,05774	-
Житомирська	-0,13544	-	-0,20085	-	0,08254	+/-	-0,03939	-
Закарпатська	0,15066	+	-0,04859	-	-0,01055	-	-0,02367	-
Запорізька	-0,40488	-	0,01771	-	-0,21251	-	0,19274	+
Івано- Франківська	0,28118	+	0,35533	+	0,3205	+	0,02367	-

<i>Продовження додатку Н</i>								
Київська	0,13795	-	0,07687	+/-	0	-	0,06972	+/-
Кіровоградська	0,23461	-	-0,1028	-	-0,07714	-	0,05922	-
Луганська	0,86885	+	0,05449	-	0,17139	+	-0,93176	-
Львівська	0,26283	+	0,26465	+	0,06568	+/-	0,09219	+/-
Миколаївська	-0,07013	-	0,05469	-	0	-	-0,10691	-
Одеська	-3,34276	-	3,48406	+	20,5991	+	1,19387	+
Полтавська	0,0876	+/-	0,70794	+	0,04479	-	-0,3394	-
Рівненська	0,09538	+/-	0	-	-0,05994	-	0,03551	-
Сумська	-0,14794	-	0,37753	+	0,05694	-	0,21831	+
Тернопільська	0,09083	+/-	0,3443	+	-0,91801	-	0,09877	+/-

<i>Продовження додатку Н</i>								
Харківська	0,30916	+	0,07602	+/-	0,05364	-	0,04076	-
Херсонська	-0,48186	-	-0,00662	-	0,68795	+	0,71687	+
Хмельницька	-0,07778	-	0,71022	+	-0,56194	-	0,48053	+
Черкаська	-0,2014	-	-0,16341	-	0	-	-0,3395	-
Чернівецька	0,10403	+	-1,17873	-	-0,27121	-	0,12358	+
Чернігівська	-0,06756	-	0,329041	+	-0,00971	-	0,190561	+

<i>Продовження додатку Н</i>								
	α_5	Кластер 5 Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	α_6	Кластер 6 діяльності готелів та ресторанів	α_7	Кластер 7 торгівлі, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	α_8	Кластер 8 Фінансо ва та страхова діяльніс ть
Вінницька	0,05365	-	-0,0184	-	0	-	-0,59203	-
Волинська	-7,60942	-	-0,92451	-	0,49511	+	1,14992	+
Дніпровська	-0,42403	-	-0,14813	-	-0,26583	-	0,08883	+/-
Донецька	-0,16015	-	0,60414	+	-0,22499	-	-0,04753	-
Житомирська	0,25525	+	0,08814	+/-	-0,13976	-	0,24508	+
Закарпатська	0,11813	+	-0,11087	-	0,24744	+	0,40193	+
Запорізька	0,1933	+	-0,17451	-	0,36372	+	0,04335	-
Івано- Франківська	-0,08471	-	-0,19562	-	0,30689	+	0,24025	+

<i>Продовження додатку Н</i>								
Київська	-0,02936	-	0,00939	-	0,08855	+/-	0,01739	-
Кіровоградська	0,14559	+	0,24895	+	0,32889	+	0,02394	-
Луганська	0,12291	+	0,24329	+	-0,03655	-	-0,37287	-
Львівська	-0,03998	-	-0,00902	-	0,21021	+	0,14604	+
Миколаївська	-0,02925	-	0,56714	+	0,4564	+	0,12744	+
Одеська	-1,24111	-	2,31915	+	0	-	-0,71451	+
Полтавська	0,59451	+	0,31437	+	0,08345	+/-	0,08803	-
Рівненська	0,00625	-	0,00264	-	0,28359	+	0,01166	-

<i>Продовження додатку Н</i>								
Сумська	-0,20186	-	0,07607	+/-	0,04267	-	-0,35224	-
Тернопільська	-0,06151	-	0,18469	+	-0,71994	-	-0,03024	-
Харківська	-0,07605	-	-0,02684	-	0,25166	+	0,12915	+
Херсонська	0,82356	+	-0,39517	-	0	-	0,53012	+
Хмельницька	0,06281	+/-	-1,25893	-	0,9179	+	0,3197	+
Черкаська	-0,44743	-	0,69961	+	0,42234	+	-0,09325	-
Чернівецька	0,01472	-	0,53731	+	0	-	0,46201	+
Чернігівська	0,098289	+/-	0,098889	+/-	0	-	-0,26099	-

<i>Продовження додатку Н</i>								
	α_9	Кластер 9 діяльність транспорту та зв'язку	α_{10}	Кластер 10 державне управління	α_{11}	Кластер 11 операції з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям	α_{12}	Кластер 12 охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
Вінницька	0,35895	+	0,09588	+/-	0,07414	+/-	0,36222	+
Волинська	-0,92027	-	1,41744	+	-2,24462	-	0	-
Дніпровська	-0,99948	-	1,11294	+	0,07442	+/-	0	-
Донецька	0,20169	+	-0,63827	-	0,14126	+	0	-
Житомирська	1,46889	+	0,44332	+	-1,50301	-	0	-
Закарпатська	0,10742	+	0	-	0,30183	+	0,55991	+
Запорізька	-0,14346	-	0	-	0,31795	+	0,18041	+
Івано- Франківська	0,74526	+	0,32049	+	-0,17582	-	0	-

Продовження додатку Н

Київська	0,14592	+	-0,0065	.	-0,16019	.	1,24728	+
Кіровоградська	0,19751	+	-0,01955	.	-0,40227	.	0,19053	+
Луганська	-0,0787	.	-0,03463	.	0,61479	+	0,1883	+
Львівська	0	.	-0,04068	.	0,23705	+	-0,20291	.
Миколаївська	0,18101	+	0,51212	+	0,23806	+	-1,5468	.
Одеська	-1,97265	.	-0,57661	.	-1,81325	.	-1,80218	.
Полтавська	-0,23836	.	-0,27039	.	-0,2066	.	0	.
Рівненська	-0,20341	.	-0,10256	.	-0,32253	.	0,1055	+
Сумська	0,37442	+	0,27213	+	-0,2185	.	1,4784	+

<i>Продовження додатку Н</i>								
Тернопільська	-0,13476	-	0,28034	+	-0,13247	-	0	-
Харківська	-0,22616	-	0	-	0,00371	-	0,13664	+
Херсонська	-1,29344	-	0,27692	+	-1,55017	-	2,00461	+
Хмельницька	-0,23495	-	-0,21896	-	0,559	+	1,28334	+
Черкаська	0,75572	+	0,78123	+	0,5887	+	-0,47517	-
Чернівецька	-0,14197	-	-0,04654	-	0,16219	+	-0,73789	-
Чернігівська	0,076323	+/-	0,001239	-	0,408714	+	0,108384	+

Продовження додатку Н

	α_{13}	Кластер 13 освіта	α_{14}	Кластер 14 надання комунальних та індивідуальних послуг та діяльності у сфері культури та спорту
Вінницька	-0,3866	-	-0,14259	-
Волинська	-3,40755	-	1,13713	+
Дніпровська	-0,80526	-	0,26325	+
Донецька	0,60701	+	0,20187	+
Житомирська	-0,56483	-	0,90513	+
Закарпатська	-0,76935	-	-0,04928	-
Запорізька	0,09399	+/-	-0,30131	-
Івано- Франківська	-0,06005	-	0,61385	+

Продовження додатку Н

Київська	-0,17653	-	0,02444	-
Кіровоградська	0	-	-0,50648	-
Луганська	0	-	-0,03067	-
Львівська	0,0495	-	-0,03775	-
Миколаївська	0,23851	+	-0,25457	-
Одеська	0,7159	+	4,09719	+
Полтавська	0,4701	+	0,53795	+
Рівненська	0,21173	+	0,25435	+

Продовження додатку Н

Сумська	0	-	-1,17744	-
Тернопільська	0,46718	+	-0,13799	-
Харківська	0,5186	+	0,22727	+
Херсонська	1,3234	+	0,03197	-
Хмельницька	0,96544	+	0	-
Черкаська	-0,1849	-	0,4074	+
Чернівецька	-0,10758	-	-0,02055	-
Чернігівська	0,915119	+	-0,10928	-

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації**

1. Петрук І. П. Фінансові чинники подолання криз та стимулювання антикризового управління економічного зростання в умовах глобалізації. *Вісник Одеського національного університету*. 2015. Том 20. Випуск (2/2). С. 11–14 (0,14 д. а.).

2. Петрук І. П. Антикризове управління як інструмент подолання ірраціональності структури національної економіки. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 2 (165). С. 34–38 (0,60 д. а.).

3. Petruk I. P. The Methodical going near the estimation of effectiveness of crisis management a national economy. *Cambridge Journal of Education and Science*. 2015 № 2(14). С. 336–342 (0,30 д. а.).

4. Петрук І. П. Роль та значення криз у сучасних економічних системах. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 25. № 1. С. 58–65 (0,70 д. а.).

5. Петрук І. П. Підвищення інституційної спроможності держави у використанні прогностичного інструментарію для попередження та нівелюванні кризових явищ. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2017. Випуск 37. Частина 2. С. 79–83 (0,50 д. а.).

6. Петрук І. П. Організаційно-інституційна архітектоніка антикризового управління національною економікою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Випуск 12. Частина 2. С. 72–76 (0,50 д. а.).

7. Петрук І. П. Теоретико-методичні аспекти оцінки антикризового управління національної економіки. *Науковий погляд: економіка та управління*. Серія: Економіка. 2019. № 3(65). С. 108–116 (0,37 д. а.).

8. Sava A., Biskup V., Petruk I., Pokotylska N., Fuhelo P. Substantiation of models for forecasting the regional social and economic rural development. *Independent Journal of Management & Production*. 2020. Vol. 11. No 8. P. 626–639. DOI: <http://dx.doi.org/10.14807/ijmp.v11i8.1223> (індексується у наукометричній базі *Web of Science*) (0,76 д. а./ 0,15 д. а.; особистий внесок: обґрунтування факторів впливу на розвиток сільських територій України).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Петрук І. П. Прагматичні підходи до реалізації пакету антикризових заходів в контексті стимулювання ділової активності регіону. Влада і бізнес: актуальні проблеми партнерства. П'яті регіональні та муніципальні читання: матеріали доповідей науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Форос, 17–18 жовтня 2013 р.). Тернопіль: Крок, 2013. С. 212–214. (0,14 д. а.).

10. Петрук І. П. Інституціональна інфраструктура регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і проблеми формування. Сьвременни проблеми на регіонально то развитие : матеріали Международна та научно-практическа конференция (м. Пловдив, 27–28 жовтня 2014 р.). Пловдив, 2014. С. 346–350. (0,31 д. а.).

11. Петрук І. П. Теоретико-методологічні засади реформування антикризового управління: регіональний аспект. Транснаціоналізація економічних систем: тенденції та перспективи розвитку: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 18 квітня 2014 р.). Миколаїв: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 212–215. (0,24 д. а.).

12. Петрук І. П. Розвиток державно-приватного партнерства як інструмент державної антикризової політики. Формування моделі розподілу влади «Центр-Місцевість»: теорія і практика: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 9–10 жовтня 2014 р.). Тернопіль:

ТНЕУ, 2014. С .186–189. (0,15 д. а.).

13. Петрук І. П. Суть та об'єктивна необхідність антикризового управління. Наука молода. 2014. Вип. 21. С. 49–55. (0,53 д. а.).

14. Петрук І. П. Теоретичні засади антикризового регулювання національної економіки. Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 10–11 квітня 2015 р.). Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2015. С. 112–115. (0,24 д. а.).

15. Петрук І. П. Природа та чинники кризових явищ в сучасному розвитку економічних систем. Мультинаукові дослідження як тренд розвитку сучасної науки: збірник центру наукових публікацій міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 березня 2015 р.). Київ, 2015. С. 61–64. (0,15 д. а.).

16. Петрук І. П. Пріоритети антикризової політики України на коротко- та середньострокову перспективу. Розвиток регіонів та громад в умовах адміністративно-територіальної реформи: перспективи та загрози: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль–Вишнівець, 20–21 жовтня 2015 р.). Тернопіль: Крок, 2015. С. 231–234. (0,17 д. а.).

17. Петрук І. П. Теоретичні основи антикризового управління регіоном. Розвиток фінансово-економічного становища на різних рівнях управління: підприємство, регіон, держава: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 18 квітня 2020 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2020. С. 70–73. (0,16 д. а.).

ДОДАТОК П

Відомості про апробацію результатів дисертації

№ з/ п	Назва конференції, конгресу, семінару, симпозиуму, школи	Місце проведення	Дата проведення	Форма участі
1	Влада і бізнес: актуальні проблеми партнерства. П'ять регіональні та муніципальні читання	м. Форос	17-18 жовтня 2013 р.	заочна
2	Сьвременни проблеми на регіонально то развитие : матеріали Международна та научно-практическа конференция	м. Пловдив	27-28 жовтня 2014 р.	заочна
3	Транснаціоналізація економічних систем: тенденції та перспективи розвитку	м. Миколаїв	18 квітня 2014 р.	очна
4	Формування моделі розподілу влади «Центр-Місцевість»: теорія і практика	м. Тернопіль	9-10 жовтня 2014 р.	очна
5	Сучасні тенденції в економіці та управлінні	м. Запоріжжя	10-11 квітня 2015 р.	очна
6	Мультинаукові дослідження як тренд розвитку сучасної науки	м. Київ	28 березня 2015 р.	очна
7	Розвиток регіонів та громад в умовах адміністративно-територіальної реформи	м. Тернопіль-Вишнівець	20-21 жовтня 2015 р.	очна
8	Розвиток фінансово-економічного становища на різних рівнях управління: підприємство, регіон, держава	м. Дніпро	18 квітня 2020 р.	заочна

ДОДАТОК Р

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ

вул. М.Грушевського, 8, м. Тернопіль, 46021, тел./факс: (0352) 52-33-83

E-mail: mail@economy.te.gov.ua Web: <http://www.economy-te.gov.ua> Код згідно з ЄДРПОУ 40388463

03.06.2020 № 05-24643 На № _____ від _____

Голові спеціалізованої вченої ради

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Петрук Інни Павлівни

на тему:

«Антикризове управління регіональним розвитком», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розміщення продуктивних сил і регіональна економіка.

Розроблені теоретичні положення та практичні рекомендації щодо антикризового управління регіональним розвитком, представлені для апробації в департамент економічного розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації, мають наукову та практичну цінність. Зокрема, досліджені автором моделі антикризового управління регіональним розвитком можуть бути взяті до уваги й ефективно використані для цілей подолання ірраціональності структури регіонального розвитку.

Розроблені в дисертації пропозиції з удосконалення прогностичного інструментарію антикризового управління регіональним розвитком взяті до уваги департамент економічного розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації для здійснення аналітичної оцінки та прогнозування інвестиційного та інноваційного розвитку області.

Директор департаменту

Галина ВОЛЯНИК

Продовження додатку Р

УКРАЇНА
 ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
 ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
 ЄДРПОУ 38557560, 79008, м. Львів, вул. В. Винниченка, 18 тел. 261-21-55, факс 235-60-80
 E-mail: gue@loda.gov.ua

07.05.2020 № 1-52/237 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Петрук Інни Павлівни

на тему:

«Антикризове управління регіональним розвитком», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розміщення продуктивних сил і регіональна економіка.

Цією довідкою засвідчуємо, що рекомендації Петрук Інни Павлівни, висвітлені у дисертаційному дослідженні на тему: «Антикризове управління регіональним розвитком», були враховані в діяльності департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації.

Практична цінність рекомендацій дисертації полягає у:

- розрахунку, оцінці та прогнозуванні інвестиційного та інноваційного розвитку області;
- посиленні ролі регіональних систем антикризового управління через активізацію мотиваційних важелів;
- підвищенні інституційної спроможності області у використанні прогностичного інструментарію для попередження та нівелювання кризових явищ.

Т.в.о. директора департаменту

Степан КУЙБІДА

Львівська міська рада

Департамент економічного розвитку

Україна, 79006, м. Львів, пл. Ринок, 1 тел.: 38 (032) 254-60-57

Продовження додатку Р

04.05.20р № 23-век-34494

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Петрук Інни Павлівни

на тему:

« Антикризове управління регіональним розвитком », поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розміщення продуктивних сил і регіональна економіка.

Цією довідкою засвідчуємо, що рекомендації Петрук Інни Павлівни, висвітлені у дисертаційному дослідженні на тему: « Антикризове управління регіональним розвитком », були враховані в діяльності Львівської міської ради, з метою нівелювання загроз кризового стану і його наслідків.

Зокрема, розроблені автором альтернативні сценарії рішення в антикризовому управлінні, можуть бути використані в умовах загрози виникнення кризового стану. Практична цінність рекомендацій дисертанта полягає в розрахунку, оцінці та прогнозуванні інвестиційного та інноваційного розвитку регіону.

Директор департаменту

Кулинич. І.В.

ТЕРНОПІЛЬСЬКА МІСЬКА РАДА
УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТА

« 04 » 05 2020 р.

№ 129/2

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Петрук Інни Павлівни
на тему: «Антикризове управління регіональним розвитком»
за спеціальністю: 08.00.05 – «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка»**

Розроблені здобувачем Тернопільського національного економічного університету Петрук Інною Павлівною за підсумками проведеного дослідження пропозиції, спрямовані на удосконалення антикризового управління регіональним розвитком розглянуті та можуть бути взяті до уваги при формуванні Стратегії розвитку м. Тернопіль та Тернопільської області, як такі, що забезпечують вирішення низки проблем щодо зростання потенціалу й місця регіону на ринку. Зокрема, підвищення ефективності функціонування соціально-економічної системи регіону через впровадження в органи регіонального управління різних рівнів елементів антикризового менеджменту, які полягають у формуванні оптимальних мотиваційних підходів до оподаткування, стабілізаційних заходів, підвищення привабливості та інші сприятимуть формуванню міста й регіону як привабливої, економічно вигідної території.

Розглянуті в дисертаційному дослідженні Петрук І.П. теоретичні основи антикризового управління в регіоні та розроблені рекомендації щодо формування системи заходів виходу із кризових ситуацій та визначені ефективні методи прийняття управлінських рішень будуть корисні для досягнення цілей регіонального розвитку.

Практичне використання результатів наукового дослідження дозволить Управлінню стратегічного розвитку міста розробити ефективну стратегію його розвитку, адаптовану до змін ринкового середовища й здатну забезпечити вихід з кризи з найменшими втратами.

Довідка видана для подання спеціалізованій вченій раді за місцем захисту кандидатської дисертації.

Начальник управління

Ю.П. Дейнека

Продовження додатку Р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
 УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 475051;
 www.tneu.edu.ua; rektor@tneu.edu.ua; код ЄДРПОУ 33680120

№ 126-26/664

28 05 2020р

Затверджую:

Перший проректор
 Тернопільського національного
 економічного університету
 к. фіз.-мат. н., доцент
 М.І Шинкарик

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 за спеціальністю: 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка
 Петрук Іни Павлівни
 на тему: «Антикризове управління регіональним розвитком»**

Довідка видана Петрук Іні Павлівні про те, що основні положення та результати її дисертаційного дослідження на тему «Антикризове управління регіональним розвитком» використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисципліни «Публічне управління» в частині вдосконалень змістового та методичного забезпечення теми «Види публічної політики» та розробки практичних завдань з антикризового управління регіональним розвитком для підготовки магістрів за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Довідка видана для подання спеціалізованій вченій раді за місцем захисту кандидатської дисертації.

Завідувач кафедри
 менеджменту, публічного управління
 та персоналу
 Тернопільського національного
 економічного університету -
 доктор економічних наук, професор

М.М Шкільняк